

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
KLASİK ARKEOLOJİ BİLİM DALI**

**HELLENİSTİK VE ROMA ÇAĞLARINDA
OVALIK KİLİKYA'DA TANRILAR VE KÜLTLER**

Nazım ABDİL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Asuman BALDIRAN

Konya-2019

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
KLASİK ARKEOLOJİ BİLİM DALI**

**HELLENİSTİK VE ROMA ÇAĞLARINDA
OVALIK KİLİKYA'DA TANRILAR VE KÜLTLER**

Nazım ABDİL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Asuman BALDIRAN

Konya-2019



T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



Bilimsel Etik Sayfası

Adı Soyadı	Nazım ABDİL	
Numarası	134203011005	
Öğrencinin	Ana Bilim / Bilim Dalı	Arkeoloji / Klasik Arkeoloji
	Programı	Tezli Yüksek Lisans <input checked="" type="checkbox"/> Doktora <input type="checkbox"/>
Tezin Adı	Hellenistik ve Roma Çağlarında Ovalık Kilikya'da Tanrılar ve Kültür	

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Nazım Abdil



T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	Nazım ABDİL	
	Numarası	134203011005	
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Arkeoloji / Klasik Arkeoloji	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans <input checked="" type="checkbox"/>	Doktora <input type="checkbox"/>
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Asuman BALDIRAN	
Tezin Adı	Hellenistik ve Roma Çağlarında Ovalık Kilikya'da Tanrılar ve Kùltler		

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan **Hellenistik ve Roma Çağlarında Ovalık Kilikya'da Tanrılar ve Kùltler** başlıklı bu çalışma 27/05/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Prof. Dr. Asuman BALDIRAN	Danışman	
Doç. Dr. Osman DOĞANAY	Üye	
Dr. Öğr. Üy. Deniz SEVMEN	Üye	

ÖNSÖZ

Çalışma kapsamında, Hellenistik Dönem'den başlayarak Roma Dönemi'ni de içerisine alan süre dahilinde Ovalık Kilikya'da tapınım görmüş tanrı, tanrıça ve imparator kültleri epigrafik veriler ışığında ortaya konulmuştur. Bölge insanının günlük yaşantılarında rol oynayan tanrı ve tanrıçalar detaylı bir incelemeyle aktarılmıştır.

Çalışmaya konu olan Ovalık Kilikya, araştırmacıların ilgisini pek çekmeyen az araştırılmış bir bölge olmuştur. Bölgeyi konu edinen kayda değer çalışma sayısı azdır. Ve az sayıda araştırmada kültlere kanıt olacak verilere yer verilmiştir. Yaklaşık yüz yıllık süre zarfında Ovalık Kilikya'da gerçekleştirilmiş olan araştırmalarda kültlere kanıt olacak çeşitli verilere ulaşmak mümkündür. Ancak birçok bölge için yapılan kült çalışmaları bu bölge için yapılmamıştır. Bu sebeple konu, bu bölge için literatürde yer edinememiştir. Bölgede 1986-1990 yılları arasında Viyana Üniversitesi'nden F. Hild başkanlığında *Tabula Imperii Byzantini* serisini hazırlayan ekip tarafından kapsamlı bir yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir. Ekibin çalışmaları 1990 yılında *Kilikien und Isaurien* başlıklı beşinci band ile yayınlanmıştır (F. Hild – H. Hellenkemper, *Kilikien und Isaurien, Tabula Imperii Byzantini V*, 1990). Bu yayında, antik kaynaklarda ve özellikle Mustafa H. Sayar'ın 1990 yılından bu yana Doğu Kilikya ağırlıklı olarak yapmakta olduğu epigrafi araştırmalarında külte kanıt oluşturan kaynaklara yer verilmiştir. Ayrıca G. Dagron-D. Feissel (*Inscriptions de Cilicie*, Paris, 1987), E. L. Hicks (*Inscriptions from Eastern Cilicia*, JHS 11, 1890) yayınlarında faydalı bilgiler aktarmaktadır. Ancak bölge kültleri ile ilgili epigrafik, arkeolojik ve nümizmatik verilere yer veren kapsamlı bir çalışma bulunmayışı bu tez konusunun belirlenmesinde etkili olmuştur.

Tanrı ve tanrıça adları baz alınarak yürütülen çalışma hazırlanırken Ovalık Kilikya'yı konu edinen araştırmalar taranarak tanrı, tanrıça ve imparator kültlerinin varlığına ilişkin epigrafik, arkeolojik ve nümizmatik kanıtlar toplanmıştır.

Çalışmanın "Giriş" kısmında antikçağda dinin nasıl ortaya çıktığı kısaca ifade edildikten sonra Anadolu'da din olgusuna değinilmiştir.

Birinci bölümde, Anadolu'nun güneyinde, Doğu Akdeniz'de yer alan Ovalık Kilikya'nın tarihi coğrafyası kısaca aktarılmıştır.

Tanrı ve tanrıça kùltlerinin Ovalık Kilikya Bölgesi'ndeki yayılışını ve içeriğini ortaya koymayı amaçlayan çalışmamın ikinci bölümünde, bölgede tapınım gören tanrı ve tanrıçalar başlıklar halinde aktarılmış ve kùltlere kanıt olan yazıt, sikke, plastik eserler gibi arkeolojik verilere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise İmparator Kùltü ve bu kùltün oluşumu hakkında bilgi verilerek Ovalık Kilikya'da İmparator Kùltü'nün yayılışı aktarılmıştır.

Hellenistik ve Roma Çağlarında Ovalık Kilikya'da Tanrı ve Tanrıçalara ait kùltleri özellikle epigrafik verilerden yararlanarak saptamak ve karakterini değerlendirmek amacı ile hazırlanan bu çalışmanın başından itibaren beni cesaretlendiren ve yardımlarını esirgememiş olan değerli hocam, tez danışmanım Prof. Dr. Asuman BALDIRAN'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca lisans ve yüksek lisans öğrenimimde her zaman yardımına başvurduğum değerli hocam Dr. Asena KIZILARSLANOĞLU'na, her zaman yanımda olup tez hazırlama sürecinde desteğini hep hissettiren kıymetli arkadaşım Dr. Gülgüney MASALCI ŞAHİN'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Konya, 2019

Nazım ABDİL



T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



Öğrencinin	Adı Soyadı	Nazım ABDİL	
	Numarası	134203011005	
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Arkeoloji / Klasik Arkeoloji	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans <input checked="" type="checkbox"/>	Doktora <input type="checkbox"/>
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Asuman BALDIRAN	
Tezin Adı	Hellenistik ve Roma Çağlarında Ovalık Kilikya'da Tanrılar ve Kültler		

ÖZET

Uygarlık ve kültür tarihinin önemli bir boyutunu oluşturan din toplumsal kimliklerin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. Toplumların zaman içerisinde gelişirken kazandıkları yaşam biçimleri ve ortaya çıkan ihtiyaçları, tanrı ve tanrıçaların inanç sistemindeki rollerini belirlemiştir.

Kabul edilen dinsel inançlar toplumsal düzen içerisinde kült aracılığı ile kendini göstermiştir. Kültler kurban, adak, libasyon ve yakarış gibi temel öğeler ile somut olarak ifade edilmiştir.

Yapılan bu çalışmada, Ovalık Kilikya'da Hellenistik ve Roma Çağında tanrı ve tanrıçaların dinsel yaşamdaki yerleri, nitelikleri ve işlevleri, epigrafik belgeler ışığında incelenmiştir. Epigrafik belgeler, nümizmatik ve arkeolojik veriler ile desteklenmiştir.

Bölgenin inanç sistemi içerisinde yerel kültürlerin yanında Yunan ve Doğu inanışlarının etkisi gözlemlenmiştir. Örneğin Anazarbos'a özgü bir dağ tanrısı olan Olybris adındaki tanrının kente ait yazıtlarda Zeus Olybris olarak da anıldığını görürüz. Kentin yerel dağ tanrıçası Kassaleitis adındaki tanrıça da Aphrodite ile özdeş tutulup Aphrodite Kassaleitis olarak anılmıştır. Bu demek oluyor ki yerel

kültler ile üzerine gelen Yunan tanrı kültleri birbiriyle özdeşleştirilerek tapınımına devam edilmiştir.

Doğu Akdeniz'in önemli liman kenti olan Aigeai'da ise deniz tanrısı ağırlıklı bir tapınım olduğu görülmektedir. Ayrıca yeri tespit edilememiş olsa da kentin, antik dünyanın önemli Asklepios kutsal alanlarından birine ev sahipliği yaptığı bilinmektedir.

Bölgeye uzun zaman başkentlik yapmış olan Tarsos kentinde kült izlerine ait yeterince yazıt ele geçirilememiştir. Kentin üzerine modern kent yerleşiminin kurulması veya liman kenti olup tarihi eser kaçakçılığına maruz kalması gibi nedenlerle kanıtlar yok edilmiştir.

Bölgenin dinsel yaşamındaki Doğu etkisinin en dikkat çekici olanı, Mısır pantheonundaki İsis ve Serapis'in Ovalık Kilikya'da birden fazla yazıt ile belgelenmesidir.



T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



Öğrencinin	Adı Soyadı	Nazım ABDİL		
	Numarası	134203011005		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Arkeoloji / Klasik Arkeoloji		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans <input checked="" type="checkbox"/>	Doktora	<input type="checkbox"/>
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Asuman BALDIRAN		
Tezin İngilizce Adı	Gods and Cults in Cilicia Pedias in the Hellenistic and Roman Periods			

SUMMARY

Religion, which is an important dimension of civilization and cultural history, played an important role in the formation of social identities. The lifestyles and emerging needs of the societies, which they gained by the time of progress, determined the roles of gods and goddesses in the belief system.

Accepted religious beliefs have manifested itself in the social order through the cult. The cults are expressed with basic elements such as sacrifice, offer, libation and prayer.

In this study, in Ovalık Cilicia, the places, qualities and functions of gods and goddesses in the Hellenistic and Roman Periods were examined in the light of epigraphic documents. Epigraphic documents are supported by numismatic and archaeological data.

In the region's belief system, the influence of Greek and Eastern beliefs was observed alongside local cults. For example, we can see that the god, Olybris, a mountain god of Anazarbos, was also referred to as Zeus Olybris in the city's inscriptions. The goddess Kassaleitis, the local mountain goddess of the city, was also identified with Aphrodite as Aphrodite Kassaleitis. This means that the local cults and the cults of Greek gods were identified with each other and worship continued.

It is seen that Aigeia, which is an important port city of the Eastern Mediterranean, has a sea-god worship. It is also known that the city is home to one of the most important Asclepius sacred areas of the ancient world.

In the city of Tarsos, which had long been a capital of the region, inscriptions of cult traces could not be captured. Evidence has been destroyed due to reasons such as the establishment of a modern urban settlement on the city or being the port city and the exposure to historical artifacts.

The most notably aspect of the Eastern influence in the religious life of the region is that Isis and Serapis in the Egyptian pantheon were documented in Ovalık Cilicia with more than one inscription.



İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	iii
SUMMARY	v
KISALTMALAR	ix
RESİMLER LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM.....	4
OVALIK KİLİKYA’NIN TARİHSEL COĞRAFYASI	4
1.1. KONUMU VE TARİHİ COĞRAFYASI.....	4
1.2. BÖLGE TARİHİNE GENEL BAKIŞ: HELLENİSTİK VE ROMA ÇAĞLARINDA OVALIK KİLİKYA TARİHİ.....	6
II. BÖLÜM	16
OVALIK KİLİKYA TANRI VE TANRIÇALARI	16
2.1. OLYMPOS TANRI, TANRIÇALARI VE İLİŞKİLİ KÜLTLER.....	16
2.1.1. APHRODİTE	16
2.1.2. APOLLON	29
2.1.3. ARES	45
2.1.4. ARTEMİS.....	47
2.1.5. ATHENA.....	56
2.1.6. HERA	80
2.1.7. HERMES	83
2.1.8. POSEİDON	87
2.1.9. ZEUS	91
2.2. YERYÜZÜ TANRI VE TANRIÇALARI.....	134
2.2.1. ASKLEPİOS VE HYGEİA	134
2.2.2. DİONYSOS VE DEMETER.....	149

2.3. NEHİR TANRILARI.....	173
2.4. DİĞER TANRI VE TANRIÇALAR.....	194
2.4.1. EUTHENIA THEA	194
2.4.2. GE HEDRAIA.....	196
2.4.3. HEKATE	198
2.4.4. HELIOS.....	205
2.4.5. İSİS-SERAPİS.....	212
2.4.6. THEOS PYRETOS	219
2.5. BELİRSİZ TANRILAR.....	221
III. BÖLÜM.....	224
OVALIK KİLİKYA'DA İMPARATOR KÜLTÜ	224
IV. BÖLÜM.....	245
SONUÇ.....	245
KAYNAKÇA	248
EKLER.....	265
EK-1. HARİTA VE PLANLAR.....	265
EK-2. OVALIK KİLİKYA'DAN ÖRNEK YAZITLAR VE ARKEOLOJİK ESERLER.....	266
EK-3. OVALIK KİLİKYA'DAN ÖRNEK SİKKELER	289

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
dp.	: Dipnot
İÖ	: İsadan Önce
İS	: İsadan Sonra
km	: Kilometre
m	: Metre
N/No	: Numara
A.Y.	: Arka Yüz
Ö.Y.	: Ön Yüz
S.	: Satır
s.	: Sayfa
yy	: Yüzyıl
yak.	: Yaklaşık

RESİMLER LİSTESİ

Harita/Plan 1. Ovalık Kilikya Haritası

Levha I, a. Aphrodite Kasaleitis'e adanmış sunak.

Levha I, b. Anazarbos; Aphrodite Kasaleitis için sunak - kaya yazıtı.

Levha II, a. Aphrodite'te adanmış sunak.

Levha II, b. Dinleyen Tanrıça'ya adanmış sunak.

Levha III, a. Dinleyen Tanrıça'ya adanmış sunak.

Levha III, b. Dinleyen Tanrıça'ya adanmış sunak.

Levha IV, a. Athena Oreia için kaya yazıtı.

Levha IV, b. Athena Oreia için kaya yazıtı.

Levha V, a. Zeus Soter, Poseidon Asphaleis ve Ge Hedraia için sunak.

Levha V, b. Zeus için sunak.

Levha VI, a. Anazarbos; Zeus Keraunios için sunak.

Levha VI, b. Anazarbos; Zeus Keraunios için sunak.

Levha VII, a. Anazarbos; Zeus Keraunios için sunak.

Levha VII, b. Anazarbos; Zeus Halazeos için sunak.

Levha VIII, a. Anazarbos; Zeus Olybris için adanmış sunaktan parça.

Levha VIII, b. Hemite Dağı (Anazarbos); Zeus Olybris için kaya yazıtı.

Levha IX, a. Anazarbos; Zeus Olybris için adanmış sunaktan parça.

Levha IX, b. Anazarbos; Zeus Olybris için sunak.

Levha X, a. Anazarbos; Zeus Olympios için sunak.

Levha X, b. Anazarbos; Zeus Soter Uranios için adanmış sunaktan parça.

Levha XI, a. Anazarbos; yazıtlı blok.

Levha XI, b. Anazarbos; İyi Tanrı, dinleyen Tanrı ve iyi Tanrıça için sunak.

Levha XII, a.1-2. Epiphaneia; stel.

Levha XII, b. Flaviopolis; Zeus için adanmış sunaktan parça.

Levha XIII, a. Sunak.

Levha XIII, b. Yazıtlı blok.

Levha XIV, a. Kaya bloğu parçası.

Levha XIV, b. Asklepios ve Hygeia için adanmış sunaktan parça.

Levha XV, a. Asklepios heykeli.

- Levha XV, b.** Soloi-Pompeiopolis; Hygeia heykeli.
- Levha XVI, a.** Münih'teki Hygeia-Asklepios heykel grubu.
- Levha XVI, b.** Aigeai; Dionysos Kallikarpos, Demeter Karpophoros ve İmparatorluk kültü için sunak.
- Levha XVII, a.** Demeter Karpotrophos, İsis ve İmparatorluk kültü için sunak.
- Levha XVII, b.** Anazarbos; Yazıtlı blok (Adana Müzesi).
- Levha XVIII, a.** Anazarbos; Tanrıça büstü.
- Levha XVIII, b.** Flaviopolis; Tanrıça büstü.
- Levha XIX, a.** Soloi-Pompeiopolis; Dionysos-Pan heykeli.
- Levha XIX, b.** Anazarbos; Pyramos için sunak.
- Levha XX, a.** Anazarbos; Oresibelos (nehir tanrısı) için sunak.
- Levha XX, b.** Anazarbos; Arasibelos (nehir tanrısı) için sunak.
- Levha XXI, a.** Anazarbos; Aneinos (nehir tanrısı) için sunak.
- Levha XXI, b.** Anazarbos; Tanrıça Euthenia için sunak.
- Levha XXII, a.** Flaviopolis; Yazıtlı blok.
- Levha XXII, b.** Hekate için sunak (Adana Müzesi).
- Levha XXIII, a.** Helios Soter için sunak
- Levha XXIII, b.** Athena kabartmalı sunak (Adana Müzesi)
- Levha XXIV, a.** Soloi-Pompeiopolis
- Levha XXIV, b.** Tarsos Sikkesi
- Levha XXIV, c.** Tarsos Sikkesi
- Levha XXIV, d.** Adana Sikkesi
- Levha XXV, a.** Mopsuestia Sikkesi
- Levha XXV, b.** Mopsuestia Sikkesi
- Levha XXV, c.** Soloi-Pompeiopolis Sikkesi
- Levha XXV, d.** Tarsos Sikkesi
- Levha XXVI, a.** Tarsos Sikkesi
- Levha XXVI, b.** Tarsos Sikkesi
- Levha XXVI, c.** Tarsos Sikkesi
- Levha XXVI, d.** Tarsos Sikkesi
- Levha XXVII, a.** Tarsos Sikkesi
- Levha XXVII, b.** Tarsos Sikkesi

- Levha XXVII, c.** Tarsos Sikkese
- Levha XXVII, d.** Tarsos Sikkese
- Levha XXVIII, a.** Anazarbos Sikkese
- Levha XXVIII, b.** Hierapolis-Kastabala Sikkese
- Levha XXVIII, c.** Mopsuestia Sikkese
- Levha XXVIII, d.** Soloi-Pompeiopolis Sikkese
- Levha XXIX, a.** Aigeai Sikkese
- Levha XXIX, b.** Aigeai Sikkese
- Levha XXIX, c.** Aigeai Sikkese
- Levha XXIX, d.** Aigeai Sikkese
- Levha XXX, a.** Aigeai Sikkese
- Levha XXX, b.** Augusta Sikkese
- Levha XXX, c.** Mallos Sikkese
- Levha XXX, d.** Mopsuestia Sikkese
- Levha XXXI, a.** Soloi-Pompeiopolis Sikkese
- Levha XXXI, b.** Tarsos Sikkese
- Levha XXXI, c.** Adana Sikkese
- Levha XXXI, d.** Anazarbos Sikkese
- Levha XXXII, a.** Aigeai Sikkese
- Levha XXXII, b.** Adana Sikkese
- Levha XXXII, c.** Aigeai Sikkese
- Levha XXXII, d.** Anazarbos Sikkese
- Levha XXXIII, a.** Alexandria kat'Íssos Sikkese
- Levha XXXIII, b.** Flaviopolis Sikkese
- Levha XXXIII, c.** Mopsuestia Sikkese
- Levha XXXIII, d.** Tarsos Sikkese
- Levha XXXIV, a.** Tarsos Sikkese
- Levha XXXIV, b.** Aigeai Sikkese
- Levha XXXIV, c.** Aigeai Sikkese
- Levha XXXIV, d.** İrenopolis Sikkese
- Levha XXXV, a.** İrenopolis Sikkese
- Levha XXXV, b.** Soloi-Pompeiopolis Sikkese

- Levha XXXV, c.** Anazarbos Sikkesi
Levha XXXV, d. Augusta Sikkesi
Levha XXXVI, a. Epiphaneia Sikkesi
Levha XXXVI, b. Hierapolis-Kastabala Sikkesi
Levha XXXVI, c. Soloi-Pompeiopolis Sikkesi
Levha XXXVI, d. Tarsos Sikkesi
Levha XXXVII, a. Adana Sikkesi
Levha XXXVII, b. Tarsos Sikkesi
Levha XXXVII, c. Adana Sikkesi
Levha XXXVII, d. Anazarbos Sikkesi
Levha XXXVIII, a. Augusta Sikkesi
Levha XXXVIII, b. Flaviopolis Sikkesi
Levha XXXVIII, c. Hierapolis-Kastabala Sikkesi
Levha XXXVIII, d. Hierapolis-Kastabala Sikkesi
Levha XXXIX, a. Mallos Sikkesi
Levha XXXIX, b. Mopsuestia Sikkesi
Levha XXXIX, c. Tarsos Sikkesi
Levha XXXIX, d. Tarsos Sikkesi
Levha XL, a. Flaviopolis Sikkesi
Levha XL, b. Aigeai Sikkesi
Levha XL, c. Anazarbos Sikkesi
Levha XL, d. Flaviopolis Sikkesi

GİRİŞ

İnsanlığın var olduğu günden itibaren insan hayatında önemli bir yere sahip olan din, insanlar arasında kaynaştırıcı ve bütünleyici bir role sahip olmuştur. Uygarlık ve kültür tarihinin önemli bir boyutunu oluşturan din, toplumsal kimliklerin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır.

“Hellenistik ve Roma Çağlarında Ovalık Kilikya’da Tanrılar ve Kültler” başlıklı çalışmayı daha iyi anlatabilmek için, antik çağda dinin varoluşunu ve Anadolu’daki tarihsel gelişimini kısaca açıklayalım.

Eski Yunan dininin geçmişi, İ.Ö. II. bine, Hellas’ın Helenler tarafından ele geçirildiği dönemlere kadar gitmektedir. Bu dönemlerde inanç sistemi içerisinde büyü ve sihir gibi inanışlar görülmekteydi. İ.Ö. 8.yy.’da yaşadıkları varsayılan iki büyük ozan Homeros ve Hesiodos’un aktarımlarının halk arasında geniş bir şekilde yayılması üzerine, Olympos tanrıları halk tarafından benimsenmeye başlanmıştır. Tanrılar insan biçiminde yorumlanarak “antropomorfizm” düşüncesi ortaya çıkmış ve bu düşüncenin gelişmesi ile tanrılar, yaşayan varlıklar haline gelmiş, dünya düzeninin yöneticisi hatta kurucusu oldukları kabul edilmiş; her tanrının ayrı bir gücü temsil ettiği inancı yayılmıştır. Ortaya çıkan bu dinsel inançlar toplumsal düzen içerisinde, kült aracılığı ile kendini göstermiştir. Kültler kurban, adak, libasyon ve yakarış gibi temel öğeler ile somut olarak ifade edilmiştir. İnsanlar, tanrısal güce dayandırdıkları her olgu için tanrıyla iletişim kurma yolu olarak düşündükleri bu temel öğelere sürekli başvurmuşlardır. Kült, kutsal güçlere karşı insanların kendisini ifade ettiği bir özellik kazanmıştır.

Din, toplumların özellikle erken evrelerinde, daha sonraki birçok gelişmeye neden olacak temel unsurları kapsamaktadır. Tanrıların kabul edilip benimsenmesi, belirli tanrılara diğerlerinden farklı gösterilen özel ilgi ve dindeki folklorik öğeler gibi olguların da gösterdiğine göre, din konusunda toplumlar da önemli rol oynamıştır. Toplumların zaman içerisinde gelişirken kazandıkları yaşam biçimleri ve ortaya çıkan ihtiyaçları, tanrı ve tanrıçaları biçimlendirerek inanç sistemindeki rollerini belirlemiştir. Böylece farklı kimliklere büründürdüğü, etki alanlarını birbirinden ayırttığı ve koruyuculuğuna sığındığı tanrılarını, aynı sistem içerisine konumlandırarak bir pantheon oluşturmuşlardır. Her bir ayrı kentte ağırlıklı olarak

bir tanrı ya da tanrıçaya tapınılması yanında birden fazla tanrıya da tapınılmıştır. Toplumlar tapınacakları tanrıları belirlerken, yaşam biçimlerinin yanı sıra yaşadıkları kentlerin buldukları konumu ve ekonomik yapısını da ön plana çıkarmışlardır. Örneğin liman kentlerinde deniz tanrısına, tarımla uğraşan kentlerde bereket tanrıçasına, savaşçı karakter sergileyen gruplarda savaş tanrısına tapınılmıştır. Tanrılara sunulan kurbanlar, verilen adaklar çeşitlilik göstermiştir. Tanrı ve tanrıçalar, insanlar tarafından günahlarını bağışlayan kutsal güç olmaları yanında, kendilerine bolluk, bereket, sağlık ve zafer gibi kazanç sağlayan varlıklar olarak da düşünülmüştür. İnsanlar, tanrıların yardımını almak için onlara kurbanlar sunarak memnun etmeye çalışmış ve genellikle temenniler dile getirmişlerdir. Yüceliği, bereketi, başarıyı, cesareti ve doğurganlığı; insanların çoğunda bulunmayan yetenekleri ve iktidarı ellerinde bulunduran tanrılar, toplumların ihtiyaçlarını karşıladıkları sürece saygı ve tapınım görürler, sonrasında ise söz konusu beklentileri yerine getirecek yeni bir tanrının gelmesiyle gözden düşerler.

Prehistorik çağlara kadar uzanan kültürel gelişmelere sahne olan Anadolu, İ. Ö. I. binin başından itibaren Yunan etkisi ile ekonomik, sosyal ve siyasi alanda gelişim göstermiştir. Yerel unsurlar üzerindeki Yunan etkisi ile gelişen Anadolu'da din alanında da değişiklikler görülmüştür. Yunan pantheonunda yer alan tanrılara Anadolu'da tapınılmaya başlanmıştır. Zaman içerisinde çoğu kentte bu Yunan tanrıları ile kentlerin yerel tanrıları özdeşleştirilerek tapınım sürmüştür.

“Hellenistik ve Roma Çağlarında Ovalık Kilikya'da Tanrılar ve Kültürler” adı altında hazırlanmış olduğum bu çalışmamın amacı; epigrafik bulgular ışığında tanrı ve tanrıçaların, Hellenistik ve Roma Çağı içerisinde Ovalık Kilikya'daki dinsel yaşamda edinmiş olduğu yeri, nitelikleri ve işlevlerini belirlemektir. Ovalık Kilikya'da tanrı ve tanrıça adları bazında yürütülen çalışmanın temel kaynağını, doğrudan ve kesin veriler sunmaları açısından önemli olan yazıtlar oluşturmaktadır. Ayrıca nümizmatik veriler ile heykel, figürin, adak malzemesi ve semboller gibi arkeolojik malzemelere de yer verilmiştir. Yazıtlar, yoğunluk belirlemede içerik bakımından en güvenilir ve detaylı bilgileri sunmaktadır. Sikkeler, siyasi propaganda araçları olarak da kullanıldıkları için, kültürde yaşanan inanç yoğunluğunu göstermede, tek başlarına güvenilir olmayacaktır. Sikkeler yaşayan dinin uygulamalarını yansıtmaktan çok, siyasi otoritenin dini tercihlerini ve özellikle Roma Çağı'nda dönemin modasını

yansıtmıştır. Antik kaynakların güvenilirliği ve tarafsızlığı da tartışma konusudur. Bu belirlemelerin ışığında çalışmada detaylı incelemeler; yanılıcı olmayacağı dūřünūldūđü için yazıtlar ile saptanabilen kūltler ūzerine yapılmıştır. Yazıtlar, ilgili tanrının başlığı altına katalog halinde yerleştirilerek çoğunun tercūmesi şahsım tarafından yapılmış olmakla birlikte tamamının tercūmesi altına eklenmiştir.



I. BÖLÜM

OVALIK KİLİKYA'NIN TARİHSEL COĞRAFYASI

1.1. KONUMU VE TARİHİ COĞRAFYASI

Genel hatlarıyla günümüz Akdeniz Bölgesi'ni kapsayan bölge, antik dünya coğrafyasında Kilikia olarak adlandırılmıştır. Bölgenin batısı Pisidia ve Pamphylia, doğusu Syria, güneyi *Κιλικία Θάλασσα*¹ (=Kilikya Denizi), kuzeyi ise Lykaonia bölgeleri ile sınırlanmıştır. Ayrıca kuzeyindeki Toroslar, Kilikia'nın kuzeyiyle arasında doğal bir set oluşturmuştur. Torosların bir uzantısı olan Antitoroslar olarak adlandırılan dağ kümeleri Kilikia ile Lykaonia arasında bir sınır olarak karşımıza çıkar². Aynı şekilde Amanos Dağları da Kilikia'nın doğu sınırını belirlemekle birlikte Kilikia ile Syria arasında doğal bir sınırdır.

Kilikia, farklı coğrafi özelliklere sahip olması nedeniyle antik yazarlar tarafından iki ayrı bölgeye ayrılmıştır³. Bölgenin batısı *Κιλικία Τραχεία* (Latince Cilicia Aspera), doğusu *Κιλικία Πεδία* (Latince Cilicia Campestris) olarak adlandırılmıştır. Antik yazarların aktarmış olduğu bilgiler sayesinde bu iki bölgenin sınırlarını bilmekteyiz. Bunlardan Kilikia Trakheia olarak adlandırılan Dağlık Kilikia batıda Alanya ilçesinde yer alan Korakesion'dan doğuda Soloi-Pompeiopolis'e⁴ kadar uzanan ve adıyla uyumlu olarak Torosların denize inen yamaç kesimlerinden oluşan dağlık bölgedir. Kilikia Pedias olarak anılan Ovalık Kilikia ise batıda Mersin'nin Mezitli ilçesinde yer alan Soloi-Pompeiopolis kentini içine alıp doğuda Amanos Dağları'nın denize indiği Rhosos burnuna kadar uzanan, Pyramos vadisi boyunca kuzeye doğru⁵ Amanosların sonuna kadar devam eden ve günümüz Çukurova'sını da içine alan verimli düz topraklara sahip bir bölgedir.

Kuzeydeki iç bölgelerle bağlantılar, antik yazarlar tarafından *Κιλικία Πύλαι* (=Kilikia Kapıları) olarak adlandırılan ve bugün Gülek Boğazı olarak bildiğimiz geçit aracılığıyla sağlanmaktadır. Boğaz, Kilikia üzerinden Syria bölgesine bağlantı

¹ Strabon, *Geographika*, XI, 1.7; Curtius Rufus, III, 1.2; Plinius V, 129, 30; Ruge 1921, 390; Erzen 1940, 10; P. Desideri 1991, 299.

² Strabon, *Geographika*, XII, 2.2.

³ Strabon, *Geographika*, XVI, 5.1.

⁴ Strabon, *Geographika*, XVI, 5.c 670.

⁵ Strabon, *Geographika*, XIV, 5.1; Jones 1971, 191.

sağlayan önemli ticaret yoluna geçit olanağı vermekteydi⁶. Ksenophon, bu geçitten bahsederken arabayla rahatlıkla geçilebilecek nitelikte olduğunu, ancak iyi bir şekilde korunduğu takdirde ordulara bile aşılamaz olduğuna değinir⁷. Öyle ki tarihçinin bu düşüncesinden anlaşıldığı üzere Kilikia Kapıları, stratejik öneme de sahipti.

Antik kaynaklardan Ovalık Kilikia'da suyun bol, toprakların bereketli olduğunu, her çeşit ağacın ve bağların bulunduğunu, susam, darı, hint darısı, buğday ve arpa bakımından bereketli bir ova olduğu öğrenilmektedir⁸. Buranın bereketli olmasının büyük etkeni olan ve ovaya su sağlayan önemli akarsular Kydnos⁹ (=Tarsus Çayı), Saros¹⁰ (=Seyhan Nehri), Pyramos¹¹ (=Ceyhan Nehri) ve Pinaros¹², tur (=Deliçay).

⁶ Arrianos, *Anabasis*, II, 14.2; Curtius Rufus, III, 4.11; Strabon, *Geographika*, XII, 1.7, 1.9; Diodorus Siculus, XIV, 20.1; Ptolemaios, *Geographia*, V, 15.1; Ruge 1921, 389; Erzen 1940, 4; Harper 1970, 51-54.

⁷ Ksenophon, *Anabasis*, I, 2.21.

⁸ Strabon, *Geographika*, XIV, 5.1; Jones 1971, s.191.

⁹ Strabon, *Geographika*, XVI, 5.11; Erzen 1940, s.16.

¹⁰ Ksenophon, *Anabasis* I, 4.1; Strabon, *Geographika*, XII, 2.3; Erzen 1940, s.17.

¹¹ Strabon, *Geographika*, XII, 2.4; Erzen 1940, s.19.

¹² Arrianos, *Anabasis* II, 10; Curtius Rufus III, 8.16; 28; Erzen 1940, s.22.

1.2. BÖLGE TARİHİNE GENEL BAKIŞ: HELLENİSTİK VE ROMA ÇAĞLARINDA OVALIK KİLİKYA TARİHİ

Etimolojik açıdan bakıldığında Anadolu kökenli olan Kilikia adının, Hitit metinlerinde söz edilen *Khalaka* ismiyle ilişkili olarak İÖ 16. yüzyıla kadar uzandığı kabul edilmektedir¹³. *Khalaka* kelimesinin Dağlık Kilikia'yı, *Adanija* kelimesinin Ovalık Kilikia'yı tanımlamakta kullanıldığı düşünülmektedir¹⁴. Ayrıca Başkent Tarsa (=Tarsos) ile birlikte Ovalık Kilikia'yı egemenliği altında tuttuğu bilinen Hitit Krallığı'nın burayı "Adanija Ülkesi" olarak adlandırmış oldukları kabul edilmektedir. Bu adlandırma Ovalık Kilikia'nın orta noktasında yer alan Adana'dan dolaydır¹⁵.

Ovalık Kilikia'nın 15. yüzyıldan itibaren Mısır kaynaklarında *Qedi* olarak adlandırıldığı kabul edilir¹⁶. Asur metinlerinde ise Ovalık Kilikia *Que*¹⁷, Dağlık Kilikia bölgesi *Hilakku*¹⁸ olarak karşımıza çıkar. *Hilakku* kelimesinden yola çıkarak Kilikia adının, Asurluların bölge insanını tanımlamakta kullandığı *Khulakku* kelimesinden türediği de ifade edilmektedir¹⁹.

İÖ 12. yüzyılda Hititlerin yıkılmasından sonra bölgede Geç Hitit Krallıkları kurulmuştur. Osmaniye'nin Kadirli ilçesinde yer alan Karatepe'deki (=Asitawada) Hitit *hieroglyph* ve Fenike dilleriyle yazılmış olan çift dilli yazıtlar bölgenin Hitit Krallığı ile olan bağımlı ortaya koymaktadır²⁰. İÖ 713-663 yıllarında Kilikia Bölgesi, Asur egemenliği altında kalmıştır²¹. Aynı zamanda İÖ 7. yüzyılda Kilikia'nın sahil bölgelerinde Hellenlerin sözlü geleneğinde aktarıldığı üzere Hellen kolonizasyon hareketleri göze çarpmaktadır²². Bu kolonizasyon hareketleri ile birlikte Nagidos, Kelenderis, Aphrodisias, Holmoi ve Soloi kentleri kurulmuş²³ ve dolayısıyla Kilikia'da Hellenleşme süreci başlamıştır.

¹³ Cornelius 1973, 118; Hild-Hellenkemper 1990, 30.

¹⁴ Freu 1980, 177-352; Goetze 1940, 10; Tauber 1999, 454.

¹⁵ Hild-Hellenkemper 1990, 30; Laminger-Pascher 1983, 148.

¹⁶ Jones 1971, 194; Laminger-Pascher 1983, 141-145; Beal 1986, 424-445.

¹⁷ Hawkins 1975, 403.

¹⁸ Hawkins 1975, 402.

¹⁹ Topdal 2007, 3.

²⁰ Bossert-Alkım 1950, 60-64; Hild-Hellenkemper 1990, 30; Tauber 1999, 455.

²¹ Erzen 1940, 60; Desideri-Jasink 1990, 120; Hild-Hellenkemper 1990, s. 30.

²² Şahin 2003, 20-21.

²³ Hild-Hellenkemper 1990, 30; Tauber 1999, 455.

İÖ 7. yüzyılın sonlarında ise Que (=Ovalık Kilikia) ve Hilakku (=Dağlık Kilikia) bölgelerinin birleşmesiyle Kilikia Krallığı ortaya çıkar. Bölgenin sınırları daha sonra kuzeyde Halys'e (=Kızılırmak), doğuda ise Euphrates'e (=Fırat) kadar genişlemiştir²⁴. Bu yeni krallığın tüm kralları *Syennesis* olarak adlandırılmıştır²⁵. Asur devletinin İÖ 612 yılında yıkılmasının ardından, İÖ 547 yılında Lydia'yı ele geçiren Persler, Kilikia bölgesi üzerinde de etkili olmuşlardır²⁶. Durum böyle olunca kıyı kesimdeki Hellen kentleri belirli bir otonomiye sahip olsa da Pers Krallığı'na vergi ödemek zorunda kalmıştır. Ancak Kelenderis vergi ödeyen bu kentlerin dışında kalmıştır. Bunun nedeni de İÖ 425 yılında Attika Deniz Birliği'nin içerisinde yer almasıdır. İÖ 401 yılında Genç Kyros'un, kardeşi II. Artakserkses'e karşı Kunaksa Mevkii'nde yaptığı savaş sonrasında, Kilikia Bölgesi satraplık haline getirilmiştir²⁷.

Bölgede Pers hakimiyeti devam ederken İÖ 333 yılında İssos Körfezi yakınlarında yapılan savaştan sonra Kilikia artık Büyük İskender'in (III. Aleksandros) kurmuş olduğu krallığın egemenliğine girdi. Sonrasında Büyük İskender, Kilikia Satraplığı'nı Balakros'a vermiştir²⁸. İskender'in ölümünden sonra ise generallerinden Philotas'ın payına düştü. Ancak İskender'in ardılları arasında çıkan anlaşmazlıklar sonrasında bölge, İÖ 281 yılında Kurupedion Savaşı sonucu Seleukos'ların hakimiyetine girmiştir²⁹. Seleukos I Nikator büyük ihtimalle İÖ 296 ile 280 yılları arasında Kalykadnos kenarındaki Seleukeia kentini kurmuş ve buraya Holmoi'den insanlar getirerek yerleştirmiştir³⁰. Kilikia Pedias, Seleukos Krallığı'nın elinde bulunmasına rağmen Kilikia Trakheia'nın sahil kesiminin hakimiyeti için Seleukos'lar ile Ptolemaios'lar arasında çeşitli mücadeleler yaşandığı bilinmektedir³¹. İki Hellenistik devletin birbirleriyle olan mücadelesinin nedeni vergi almak, yer altı ve yer üstü kaynaklarından yararlanmak ve bölgenin liman gücünü ele geçirmek olarak görülebilir³². Öyle ki Berenike ve Arsinoe kentlerinin Ptolemaios II

²⁴ Erzen 1940, 54-85; Hild-Hellenkemper 1990, 30.

²⁵ Erzen 1940, 88; Tauber 1999, 454; Syennesis krallarıyla ilgili olarak ayrıca bkz. Topdal 2007, 4-5.

²⁶ Erzen 1940, 108-104; Hild-Hellenkemper 1990, 31.

²⁷ Erzen 1940, 115; Hild-Hellenkemper 1990, 31.

²⁸ Erzen 1940, 85-131; Jones 1971, 196; Ayrıntılı bilgi için bkz. Stark 1958.

²⁹ Magie 1950; Jones 1971, 196-201; Mitford 1980, 1230-1261; Hild-Hellenkemper 1990, 31; Tauber 1999, 454.

³⁰ Hild-Hellenkemper 1990, 31.

³¹ Launey 1950, 476-481.

³² Grimal 1984, 177; Jones 1971, 198

Philadelphos (İÖ 285-246) tarafından kurulduğu düşünülür³³. III. Antiokhos, İÖ 197 yılında Ptolemaios'ları Kilikia'dan çıkarmış, ancak Romalılara karşı mağlup olduğu Magnesia Savaşı'nın (İÖ 190) ardından Roma ile yapılan Apameia Barışı ile Batı Kilikia'yı terketmiştir. Antlaşmaya göre III. Antiokhos'un gemileri Sarpedon Akra'nın (=Sarpedon Burnu) batısına geçemeyecekti. Bunun sonucunda bölgede iktidar boşluğu oluşması ve İÖ 146 yılında Romalılar tarafından Kartaca ve Korinthos'un tahrip edilmesi neticesinde özellikle Dağlık Kilikia'da yoğun korsanlık hareketleri baş göstermiştir³⁴. Doğal yapısı gereği oldukça girintili çıkıntılı olan Dağlık Kilikia bölgesinin sahil kesimi, korsanlar için her türlü ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri ve gerektiğinde saklanabilecekleri korunaklı bir liman konumundaydı.

Korsanlık faaliyetleri öylesine ivme kazanmıştı ki bazı isimler korsanlıkla ün yapmıştı. Diodotos Tryphon, bu korsanlardan birisiydi ve Korakesion'u korunaklı bir üs haline getirerek Doğu Akdeniz'e yapılacak saldırılar için kullanmıştı³⁵.

Korsan sorununu araştırmak isteyen Roma, İÖ 140 yılında Scipio Aemilianus ve iki senato üyesinden oluşan bir heyeti görüşmelerde bulunmak için Akdeniz ile münasebeti olan bölgelere göndermiştir³⁶. Krallarla görüşen heyet Pamphylia ve Kilikia sahillerindeki korsanlığın bölgede yaşanan iktidar boşluğundan kaynaklandığı sonucuna ulaşmıştır³⁷. İÖ 133 yılında Pergamon kralı III. Attalos'un ölümü sonrası vasiyeti gereği Pergamon Krallığı'nın Roma'ya bırakılması ile Romalılar, İÖ 129 yılında Pergamon toprakları üzerinde Provincia Asia'yı (=Asia Eyaleti) kurmuştur³⁸. Pamphylia, Psidia ve Kilikia Trakheia'nın Sarpedon burnundan başlayan toprakları, Kappadokia Kralı V. Ariarathes'e verilmiştir.

Bu esnada korsan tehdidi tüm Akdeniz'i sarmış ve Roma Kilikia korsanlarıyla mücadele etmeye başlamıştır. İÖ 102 yılında *praetor* Marcus Antonius'a geniş yetkiler verilmesi ve Antonius'un bölgeye *proconsul* olarak gönderilmesi, Roma'nın sorunu çözmek adına gerçekleştirdiği ilk adım olmuştur. Bu, aynı zamanda Kilikia'nın daha sonra bir Roma eyaleti olarak varlık gösterecek olması adına

³³ Şahin 2003, 22.

³⁴ Strabon, *Geographika*, 14, 5, 2c. 567; Mitford 1980, 1235.

³⁵ Strabon, *Geographika*, 14, 5, 2c. 567.

³⁶ Strabon, *Geographika*, 14, 5, 2c. 567; Diodorus Siculus, 33, 27, 1.

³⁷ Strabon, *Geographika*, 14, 5, 2c. 567.

³⁸ Strabon, *Geographika*, 37; Marquardt 1957, I, 334.

gerçekleşmiş bir adım da sayılabilir. Marcus Antonius, senato tarafından görevlendirilmesinin ardından müttefik kentlerden toplanan bir donanmayla korsanlara karşı bir sefer düzenlemiştir. Ancak korsanlarla ciddi bir çatışmaya girilmemiş ve Antonius'un bölgedeki hareketleri kesin bir başarı sağlayamamıştır³⁹. Yine de bölgede korsanlara karşı mücadele verdiğini diplomatik yollarla duyurmak istemiş ve bu amaçla İÖ 100 yılında bir yasa (*Lex de provinciis praetoriis*) çıkarmıştır. Bu yasa ile Romalıların denizlerde güvenle hareket edebilmeleri konusunda müttefiklerden yardım istenmiştir⁴⁰.

Bu yıllarda yapılan hiçbir müdahale Kilikia'daki korsan sorununun çözülmesini sağlamadığının aksine sorun giderek büyümüştür. Roma aynı yıllarda Pontos kralı Mitridates ile zorlu bir mücadele halindeydi. Roma ile Mitridates arasında yaşanan savaşlar korsan sorununun daha da büyümesine neden olmuştur. Kilikia ve Pamphylia'da varlık gösteren korsanlar Pontos kralıyla zaman zaman iş birliğine girerek Mitridates Savaşları sırasında Roma'ya ciddi sorunlar çıkarmıştır⁴¹. Tüm bu süreçte Marcus Anronius ile başlayan ve sonrasında bölgeye gönderilen diğer consullerin de korsan sorununun çözümü için gösterdiği uğraşlardan hiçbir sonuç alınamamıştır.

Kilikia Pedias, İÖ 83 yılında Armenia kralı Tigranes'e verilmiştir. Tigranes Akdeniz'de rahatça ulaşım sağlamak amacıyla kıyı kentlerini ele geçirip bu kentlerinin limanlarını kullanmıştır. Tigranokerta adında bir kent kurmuş ve Yunan kentlerinde oturan insanları bu kente taşımıştır. Ayrıca günümüz Belen Geçidi'nin olduğu yere Arap kökenli hakları yerleştirerek Kilikia üzerinden Syria'ye giden yoları kontrol altına almıştır⁴². Tigranes İÖ 68 yılında yapılan Tigranokerta Savaşı'nda yenilmesi nedeniyle bölgeden çekilmiş; zamanın Kilikia *proconsul*'u Lucullus, Kilikia ve Syria'de XIII. Antiokhos'u kral ilan etmiştir.

İÖ 74-67 yılları arasında Kilikia'ya *proconsol*'u olarak atanan L. Licinius Lucullus'un idaresinde korsanlık faaliyetleri doruk noktasına ulaşmıştır. Belki de bunun nedeni Lucullus'un, korsanların konuşlandığı Kilikia Trakheia'ya adım dahi atmamış olmasıdır⁴³. İÖ 68 yıllarına gelindiğinde Roma, korsanların Ostia Limanı'nda bir filoyu tahrip etmelerine ve kenti yağmalamalarına tanık olmuştur. Roma artık ne dışarıya mal gönderebiliyordu ne de

³⁹ Mitford 1980, 1235.

⁴⁰ Delphoi'de bulunan metnin yorumu için bkz. Crawford 1996, 231-270.

⁴¹ Appianos, *Mithridatica*, 416; Mitridates Savaşları ve korsanlık sorunu hakkında bkz. Souza 1999, 116, 125.

⁴² Marquart 1957, I, 382.

⁴³ Mitford 1980, 1236.

eyaletlerden gelen malları rahatça içeri sokabiliyordu⁴⁴. Durumun ciddiyetini anlayan Roma, İÖ 67 yılında çıkartılan bir yasayla (*Lex Gabina de piratis persequendis*⁴⁵) korsanlara karşı harekete geçmiştir. Bu yasanın verdiği sınırsız yetkilerle göreve atanan Pompeius tarafından İÖ 64 yılında Anadolu'nun Akdeniz kıyıları korsanlardan temizlenmiştir. Bu esnada Mitridates de Pompeius'un karşısına çıkmayıp kaçmıştır. Böylece Anadolu'da Roma'yı uğraştıracak bir iktidar kalmamış ve Pompeius yönünü Anadolu'nun düzenlenmesi faaliyetlerine çevirmiştir.

Pompeius, Lucullus tarafından Kilikia ve Syria kralı olarak atanan Antiokhos XIII'ü tahttan indirmiş, Kilikia Pedias ve Kilikia Trakheia'yı birleştirerek Kilikia Eyaleti'ni oluşturmuştur⁴⁶. Bu düzenlemeyle yeni Kilikia eyaleti Khelidonia Burnu'ndan İssos'a kadar uzanan tüm sahil kesimi dahil olmak üzere İsauria'yı da kapsamaktadır ve başkenti Tarsos'tur⁴⁷. İÖ 58 yılında eyalete Kypros adası, iki yıl sonra da Asia Eyaleti'nin sınırları içerisinde bulunan Phrygia'nın bazı kesimleri eklenmiştir⁴⁸. Aynı zamanda İssos Körfezi'nden Akdeniz kıyıları boyunca Fırat nehrine kadar olan bölgede Syria Eyaleti kurulmuştur⁴⁹.

Pompeius, Kilikia'daki Roma hakimiyetini pekiştirmek ve halkın yeniden korsanlık faaliyetlerine girişmesini önlemek adına, yeni yerleşim birimleri oluşturmuş ve var olan kentler için imar faaliyetlerine yönelmiştir. Mücadeleler sonrası kendisine teslim olan tarım ve hayvancılık ile uğraşabilecek olan korsanları çeşitli kentlere yerleştirmiştir. Özellikle Soloi kentine çok sayıda korsan yerleşimi söz konusu olmuştur. Tigranes'in, Tigranokerta'nın nüfusunu çoğaltmak için halkı taşıyarak boşalttığı Soloi kenti yeniden düzenlenmiş ve kente Pompeiopolis adı verilmiştir. Ayrıca kente *civitas libera* (=özgür kent) statüsü bağışlanmıştır. Pompeius, bu düzenlemelere ek olarak Kilikia'ya iki lejyondan oluşan bir garnizon yerleştirdi. Böylece Armenia ve Parthia'dan gelebilecek saldırılara karşı da önlem alınmış oldu.

Roma tarafından Kilikia Eyaletine verilen önem, İÖ 51 yılında *proconsul* olarak atanan Cicero zamanında da sürdürülmeye çalışılmış ancak sonrasında eyalet önemini kaybetmiş ve sınırları küçülmeye başlamıştır. İlk sınır değişikliği İÖ 49 tarihinde Phrygia'ya ait kesimlerin yeniden Asia Eyaleti'ne bağlanmasıyla olmuştur. Bunun dışında Pamphylia ile Milyas ve Pisidia bölgelerinin dağlık alanları da Asia Eyaleti'ne eklenmiştir. Kıbrıs adası

⁴⁴ Appianos, *Mithridatica*, 417; Cassius Dio. 36, 22, 1-2.

⁴⁵ Appianos, *Mithridatica*, 428; Cassius Dio. 36, 23; 36, 37.1.

⁴⁶ Mitford 1980, 1238; Hild-Hellenkemper 1990, 31 dn. 16.

⁴⁷ Magie 1950, 376; Mitford 1980, 1238.

⁴⁸ Mitford 1980, 1239.

⁴⁹ Mitford 1980, 1238; Hild-Hellenkemper 1990, 31 dn. 16.

Mısır kraliçesi Kleopatra'ya verilirken Ovalık Kilikia ise Syria Eyaleti'ne bağlanmıştır⁵⁰. Kilikia Eyaleti'nde meydana gelen bu değişikliklerin temel nedeni Roma'da yaşanan politik meseleler olmalıdır.

İmparator Marcus Antonius'un doğuyu yeniden düzenlemesi sırasında Kilikia Eyaleti ortadan kalkmıştır (İÖ 43/42)⁵¹. Kilikia'nın batısı Asia Eyaleti'ne bağlanmış; Phrygia Parorea, Pisidia'nın dağlık kesimi ve Kilikia'nın bir bölümü Galatia kralı Amyntas'a, Lykaonia'nın Dağlık Kilikia'ya kadar olan bölümü ile Kilikia geçitleri Pontos kralı Polemon'a verilmiştir⁵². Olba, kraliçe Aba'ya verilirken⁵³ Dağlık Kilikia'nın geriye kalan kesimi ve Kıbrıs yeniden Ptolemaios'lara (Kleopatra) verilmiş; Seleukeia özgür bir kent olmuştur⁵⁴. Kilikia'nın doğu kesimi ise Syria Eyaleti'ne bağlanmış, Tarkondimotos'un vasal krallığı yeniden düzenlenerek yönetim merkezi Hierapolis-Kastabala olmuştur⁵⁵.

Tarkondimotos, İÖ 31 yılındaki Actium Savaşı'nda bir deniz muharebesinde ölmüştür. Oktavianus'un Anadolu'yu yeniden düzenlediği sırada İÖ 29 yılında I. Tarkondimotos'a ait topraklar Kappadokia kralı Arkhelaos'a verilmiştir. Ancak İÖ 20 yılında I. Tarkondimotos'a ait toprakları oğlu Tarkondimotos Philopator geri almıştır⁵⁶. Kilikia Trakheia'nın sahil kesimi Galatia kralı Amyntas'a verilmiş⁵⁷, Olba ve Seleukeia bağımsızlıklarını sürdürmeye devam etmiştir. Amyntas'ın İÖ 25 yılında öldürülmesinden sonra ona verilen Kilikia toprakları Kappadokia kralı I. Arkhelaos'a verilmiş, böylelikle Arkhelaos, Kilikia'nın büyük bir bölümünü yönetmeye başlamış, Elaiussa'yı yönetim merkezi haline getirmiş ve adını Sebaste olarak değiştirmiştir⁵⁸. Arkhelaos'un İS 17 yılında ölmesi ile Kilikia Trakheia'nın yönetimi oğlu II. Arkhelaos'a verilmiş, buna karşın Kappadokia imparatorluk eyaleti olarak Roma yönetimine alınmıştır⁵⁹.

Octavianus bölgeye yaptığı geziler çerçevesinde (İÖ 22-19) Kilikia'ya geldiğinde onu yüceltmek için Anazarbos kentine Kaisareia adı verilmiş ve İÖ 19 tarihinde gerçekleşen bu olay kentin takvim başlangıç yılı yani *era* (=milat) olarak kabul edilmiştir. Octavianus, bu

⁵⁰ Magie 1950, 402.

⁵¹ Tauber 1999, 456.

⁵² Topdal 2007, 72.

⁵³ Strabon, *Geographika*, XIV, 5. 10; Marquardt 1957, I, 385.

⁵⁴ Marquardt 1957, I, 385.

⁵⁵ Marquardt 1957, I, 386; Sayar 2001c, 374; Strabon, *Geographika*, XIV, 5.18.

⁵⁶ Cassius Dio, LIV, 9; Hild-Hellenkemper 1990, 32; Marquardt 1957, 386; Mitford 1980, 1241; Sayar 2001c, 376.

⁵⁷ Appianos, *Romaike Historike*, V, 75; Şahin 1997, 157.

⁵⁸ Hellenkemper 1980, 1273; Hild-Hellenkemper 1990, 32.

⁵⁹ Magie 1950, 495.

gezi esnasında Tarsos, Aigai ve Mopsuestia kentlerinin özgür kent statülerini değiştirmemiş, özellikle Tarsos kentinin arazisini genişletmiştir⁶⁰.

Tiberius, doğuda Roma hakimiyetini güçlendirmek amacıyla İS 17 yılında Germanicus'u *imperium maius* yetkisiyle bölgeye göndermiştir. İlk olarak Kilikia'ya gelen Germanicus, Ovalık Kilikia'yı Syria Eyaleti'ne bağlamış, Dağlık Kilikia'yı ise babasının ölümü üzerine başa geçen Kappadokia kralı II. Arkhelaos'a vermiştir⁶¹. Ayrıca II. Tarkondimotos'un ölümü sonrası ona ait topraklar da II. Arkhelaos'a verilmiştir. Germanicus, Kommegene kralı III. Antiokhos'un ölmesi üzerine krallık topraklarını imparatorluk eyaleti Syria'ya bağlamıştır. Caligula ise İS 38 yılında Germanicus'un yaptığı düzenlemeleri değiştirerek Kommegene Krallığı'nı IV. Antiokhos'a vermiş ve IV. Antiokhos'un hakimiyeti İS 72 yılına kadar sürmüştür⁶².

İS 72 yılında Vespasianus tarafından doğunun yeniden düzenlenişi sırasında IV. Antiokhos, ihanet gerekçesiyle tahtan indirilmiş ve Kommagene toprakları Syria Eyaletine bağlanmıştır. Ovalık ve Dağlık Kilikia, Kilikia Eyaleti adı altında birleştirilmiş ve eyaletin başına bir imparatorluk *legatus*'u (legatus Augusti pro praetore) atanmıştır. Eyaletin başkenti yine Tarsos olmuştur. Vespasianus, Kilikia'da kentler kurarak veya imar faaliyetleri yürüterek Roma varlığını hissettirmeye çalışmıştır. Osmaniye ili Kadirli ilçesine lokalize edilen Flaviopolis kenti onun kurmuş olduğu kentlerdendir⁶³.

Traianus döneminde (İS 98-117) Parth sorunu tekrar gündeme gelmiş ve Traianus Parth seferine hazırlanmaya başlamıştır. Kilikia'da yeni kentler kurma ve var olan kentleri düzenleme politikası devam etmiş ve bu doğrultuda Epiphaneia kentine ayrı önem verilmiştir. Bunun nedeni kentin Amanos dağlarından Syria'ya ulaşan yola hakim olması ve Parthlara karşı yapılacak savaşta stratejik öneme sahip olmasıdır. Yapılan seferler sonucunda Parthlar yenilmiş ve İS 114 yılında Armenia bölgesi Roma toprağı olmuştur. Traianus iki yıl sonrasında Mesopotamia ve Parthia'yı da ele geçirmiştir⁶⁴.

Marcus Aurelius döneminde (İS 161-180) Roma-Parth mücadeleleri yeniden başlamıştır. Marcus Aurelius'un yönetimini paylaştığı kardeşi Lucius Verus, Parthlara karşı bir sefer düzenlemiş ve sefer sonucunda doğuda Roma otoritesi yeniden sağlanmıştır.

İS 193/4 yılına gelindiğinde Kilikia, Septimus Severus ile Pescenninus Niger arasındaki iktidar mücadelesine dahil olmuştur⁶⁵. İssos'un kuzeybatısında Kilikia Pylai'da İS

⁶⁰ Hild-Hellenkemper 1990, 76.

⁶¹ Magie 1950, 495.

⁶² Hild-Hellenkemper 1990, 32.

⁶³ Topdal 2007, 3.

⁶⁴ Hild-Hellenkemper 1990, 82-83.

⁶⁵ Hild-Hellenkemper 1986, 32; Mitford, Cilicia, 1249.

194 yılında son bir savaş yapılmış ve Pescennius Niger yenilgiye uğramıştır. Septimus Severus zaferi anısına bir zafer takı yaptırmış ve İS 198/9 yılından itibaren burada Severia Olympia Epineikia adlı oyunlar düzenlenmiştir⁶⁶.

İS 3. yüzyılda Roma İmparatorluğu'nun bir gerileme sürecine girmiş olduğu görülmektedir. Bu gerilemenin başlıca nedeni batıdan Goth'ların, doğudan ise İS 227 yılında Parth'ların yerine kurulan Sasani'lerin yaptıkları saldırılardır. İlk Sasani kralı Ardeşir, Mesopotamia ve bazı kentleri ele geçirmiş, ayrıca Roma'dan Anadolu'yu boşaltmasını talep etmiştir. Bu nedenle Kilikia bölgesi Sasani'lere karşı çıkılacak olan seferlerin geçiş noktası olacaktır. Adana ve Mopsuestia'da bulunmuş olan Severus Alexander'e ait mil taşları ile Mopsuestia'da Pyramos üzerine inşa edilmiş olan köprüye bakıldığında bu dönemde önemli yol yapım faaliyetlerinin gerçekleştiğini ve Sasani tehdidine karşı önlemler alındığı görülebilir⁶⁷.

İS 242 yılında İmparator III. Gordianus, Ardeşir'in oğlu I. Sapur'a karşı sefer düzenlerken Kilikia'dan geçmiştir. Başlangıçta Mesopotamia'da başarılar elde etmesine rağmen, İS 243 yılında gerçekleşen bir savaşta hayatını kaybetmiştir⁶⁸. Sasaniler İS 253 yılında, Hierapolis'i ve Syria'nın başkenti Antiokheia'yı ele geçirdikten sonra Doğu Kilikia'ya (Alexsandria, Rhosos, Anazarbos, Aigai, Nikopolis [İssos]) girmişlerdir⁶⁹. İS 259 yılından itibaren I. Sapur'un saldırıları artmaya başlamış ve sonucunda tüm Kilikia ele geçirilmiştir.

Sasani istilasının İS 269 yılında son bulması ile Kilikia bölgesi Palmyra kraliçesi Zenobia'nın, İS 276 yılında ise Gothlar'ın akınlarına maruz kalmıştır⁷⁰. İmparator Tacitus, Gothlar'ı yenilgiye uğratmışsa da kısa bir süre sonra Kappadokia'da ölmüştür. Kardeşi ve halefi olan Florianus ise kendi askerleri tarafından Tarsos'ta öldürülmüştür. İS 3. yüzyılda Kilikia'daki söz konusu saldırılar haricinde Dağlık Kilikia'da bazı iç isyanlar da yaşanmıştır. Roma, bu isyanları yerel halk önderleri veya bazı sivil memurlar aracılığıyla bastırmaya ve huzuru sağlamaya çalışmıştır⁷¹. İmparator Marcus Aurelius Probus döneminde (İS 276-268) İsauria'lı Palferius Lydius ayaklanarak Pamphylia ve Pisidia'ya saldırmış ancak Kremna'da ölmüştür⁷². Diocletianus döneminde (İS 286-305) Dağlık Kilikia, Ovalık Kilikia'dan ayrılmış ve burası başkenti Seleukeia olacak şekilde yeni kurulan İsauria eyaletine dahil

⁶⁶ Hild-Hellenkemper 1986, 32; Ziegler 1985, 71-79; Hild-Hellenkemper 1990, 33.

⁶⁷ Hild-Hellenkemper 1990, 33.

⁶⁸ Hild-Hellenkemper 1990, 33.

⁶⁹ Hild-Hellenkemper 1990, 33.

⁷⁰ Hild-Hellenkemper 1990, 34.

⁷¹ Hild-Hellenkemper 1990, 89.

⁷² Mitchell 1989, 311-328; Hild-Hellenkemper 1990, 34.

edilmiştir. Yeni eyalet Dağlık Kilikia'nın yanında İsauria ile birlikte Lykaonia'nın güneyini de kapsamaktaydı⁷³.

İS 312 yılında Licinius ve Maximinus Daia arasında, doğu bölgelerinin yönetimi için bir mücadele başlamıştır. Maximinus, İS 312/3 yılında Syria'dan hareket ederek Trakhia'daki Licinius'un üzerine sefer düzenlemişse de yapılan savaşta yenilgiye uğramış ve ordusuyla birlikte geriye kaçmıştır. Maximinus'un Tarsos'ta ölmesi üzerine Kilikia bölgesi Licinius'un yönetimi altına girmiştir.

İS 359 yılında yapılan Sasani savaşları sırasında Kilikia bölgesi bir geçiş bölgesi durumundaydı. İmparator II. Constantinus, İS 360 yılında Mesopotamia'ya karşı başarısız bir sefer düzenlemiş, sonrasında Kilikia üzerinden geri çekilmiş ve Mopsukrenai kentinde ölmüştür⁷⁴.

Kilikia bölgesi İS 408 yılında II. Theodosius döneminde ikiye bölünmüştür⁷⁵. İS 408 yılında yazılmış olan "Notitia Dignitatum"da *Provincia Cilicia I* (=Cilicia Prima) ve *Provincia Cilicia II* (=Cilicia Secunda) adlı iki bölge olarak görülmektedir⁷⁶. Bu dönem eyalet kayıtlarına göre Provincia Cilicia I'in *metropolis*'i Tarsos'tur ve *consularis* tarafından yönetilmiştir. Bölge Pompeiopolis, Sebaste, Korykos, Adana, Augusta, Mallos ile Zephyrion kentlerini kapsamaktadır. Provincia Cilicia II'nin *metropolis*'i Anazarbos'tur ve Provincia Cilicia I'i aksinde bir *praeses* tarafından yönetilmiştir. Bölge Mopsuestia, Aigeai, Epiphaneia, Alexsandrea, Rhosos, Eirenopolis, Phlabias ve Kastabala kentlerini kapsamaktadır⁷⁷.

İS 6. yüzyıl başlarında Kilikia Bölgesi'nde istilaların ortadan kalktığı sakin bir dönem yaşanmaya başlamış ve buna bağlı olarak bölge refahı gelişme göstermiş, ekonomik ve kültürel alanda gelişme başlamıştır⁷⁸. Ancak İS 525 ve 561 yıllarında Anazarbos'ta meydana gelen iki büyük deprem felaketi⁷⁹, İS 537 ve 550 yıllarında Tarsos'ta yaşanan sel felaketleri ile İS 542 yılındaki veba salgını gibi doğal afetler bölgeyi olumsuz yönde etkilenmiştir⁸⁰.

Kilikia bölgesi İS 531'de Hun akımlarına ve İS 540'ta tekrar Sasani istilalarında maruz kalmıştır. İmparator Herakleios İS 613'te Antiokheia'da Sasanilere karşı yenilmiş ve geri çekilmiştir. Sasaniler, Herakleios'u takip etmiş ve Gülek boğazında tekrar yenilgiye uğratmışlardır. Sonrasında Sasaniler istilaya devam ederek tüm Kilikia'yı ele geçirmişlerdir.

⁷³ Belke 1984, 54; Hild-Hellenkemper 1990, 34.

⁷⁴ Ammianus Marcellinus, XIV, 3.20; Hild-Hellenkemper 1990, 36.

⁷⁵ Malalas, *Chronographia*, 365; Hild-Hellenkemper 1990, 39.

⁷⁶ Hild-Hellenkemper 1990, 39.

⁷⁷ Hild-Hellenkemper 1990, 39; Rouge 1966, 314.

⁷⁸ Hild-Hellenkemper 1990, 40.

⁷⁹ Malalas, *Chronographia*, 418, 6-8; Stein 1949, 241, 243.

⁸⁰ Hild-Hellenkemper 1990, 42; Stein 1949, 758.

Herakleios'un İS 627 yılında Ninive'de Sasanileri yenilgiye uğratması ile bölge yeniden Doğu Roma İmparatorluğu'nun egemenliğine girmiştir⁸¹.



⁸¹ Hild-Hellenkemper 1990, 42.

II. BÖLÜM

OVALIK KİLİKYA TANRI VE TANRIÇALARI

2.1. OLYMPOS TANRI, TANRIÇALARI VE İLİŞKİLİ KÜLTLER

2.1.1. APHRODİTE

Yunan pantheonun aşk ve güzellik tanrıçası Aphrodite, Ovalık Kilikya dinsel yaşamında önemli bir yer bulmuş ve güçlü külte sahip olmuştur. Aphrodite'nin bölgedeki kült varlığı, çalışmamızın temel kaynağı olarak ele aldığımız yazıtlar sayesinde belgelenmektedir.

Tanrıçanın, İS 2. yüzyıl sonlarından başlayarak bölgenin başkenti konumuna erişen Anazarbos kentinde ayrı bir yeri olduğu yazıtlar aracılığıyla saptanmaktadır. Çukurova'nın merkezi bir noktasında yükselen Anazarbos dağının yanına kurulmuş olan kentte dağ tanrı ve tanrıçalarına ait tapınımlar daha yoğun olmuştur. Bunlardan birisi de dağ tanrıçası *Aphrodite Kassaleitis*'tir ve kült merkezinin Anazarbos ve çevresi olduğu ele geçen çok sayıda yazıt ile belgelenmektedir. Yine de kentte, tanrıçaya ait bir tapınak yeri bilinmemektedir. Ancak ele geçen veriler dikkate alındığında kentin adını aldığı yüksek dağın üzerinde Aphrodite Kassaleitis'e ait bir tapınak ya da kutsal alanın yer almış olabileceğini düşünebiliriz.

Tanrıça, Anazarbos'ta dağ kültünü *Zeus Olybris* adındaki dağ tanrısı ile paylaşmaktaydı. Olybris'e ait de bir tapınak ya da kutsal alan tespit edilememiş olsa da kült merkezi Anazarbos'tu ve kent sikkelerinden anladığımıza göre dağın zirvesinde ona da bir tapınak olmalıydı⁸². Dağın üzerinde yer alan ortaçağ kalesinin bazı kesimlerinde görülen temel yapısı ve devşirme malzeme olarak kullanılan bazı blokların, burada varlığı düşünülen tapınlara ait parçalar olması muhtemeldir⁸³.

Aphrodite Kassaleitis ile ilgili ilk epigrafik belgeler, 20. yy.'ın başlarında Anazarbos'ta gerçekleştirilen araştırma gezisi sırasında, J. Keil tarafından tespit edilmiştir. Keil, dağın batı yamacındaki merdiven basamaklarının yanlarında kaya yüzeyine oyulmuş tabula ansata ve sunaklar üzerinde Aphrodite Kassaleitis adındaki

⁸² Üzerinde *akropolis* ve tapınağın betimlendiği Anazarbos dağı önünde Zeus büstünün betimlendiği kent sikkeleri bilinmektedir. Bu da Anazarbos dağı üzerinde bir zamanlar Zeus'a adanmış bir tapınak olduğuna işaret etmektedir.

⁸³ Sayar 1993, 175.

tanrıçaya ithaf edilmiş yazıtlar görmüştür⁸⁴. Tiyatronun kuzeydoğusundan başlayıp dağın güneybatı yamacından zirveye ulaşan merdiven büyük olasılıkla Aphrodite Kassaleitis kutsal alanına çıkıyor olmalıydı. Burada kaya yüzeyine tanrıça için sunaklar oyulmuş olması da Kassaleitis'in dağ kültü ile alakasından olmalıdır.

Kentte ele geçen yazıtlarda Aphrodite Kasaleitis'e, dinleyen-işiten tanrıça sıfatı ile sunuda bulunmaktadır. Ayrıca yazıtlarda tanrıçaya farklı adlarla ithaf olunduğu görülmektedir. Bu adlar birkaç kelimenin farklı kombinasyonları gibidirler: *Aphrodite epekoo*, *Aphrodite Kasaleitis*, *Aphrodite Kassaleitis epekoo*, *Aproditte Kasaleitis epekoo thea*, *thea Kassaleitis epekoo*, *thea epekoo Aphrodite* ya da sadece *thea epekoo*. Her birini farklı tanrıça olarak düşünmekten ziyade, birbiriyle özdeş tek bir tanrıça olduğu ifadesi daha akla yatkın olacaktır. Aphrodite Kasaleitis'in sadece *thea epekoo* adıyla tapınım gören dinleyen tanrıça ile özdeş olduğu da epigrafik belgelerde görülmektedir. Aphrodite Kasaleitis, Anazarbos civarında binlerce yıldır tapınım gören yerel bir tanrıçanın Roma İmparatorluk Dönemi'nde yöre halkı tarafından dönemin inançlarına uyarlanmış hali olmalıdır⁸⁵.

Elimizde henüz net bir bilgi olmasa da Kassaleitis epithetinin toponym bir ad olması mümkündür. Aphrodite Kasaleitis'e ismen benzeyen Pamphilia tanrıçası Aphrodite Kastnietis, adını Aspendos yakınındaki Kastnion dağından almıştır⁸⁶. Birçok tanrı ve tanrıçanın bunun gibi yerel öğelerden türetilmiş adlarla tapınım gördüğünü biliyoruz. Bunu da dikkate aldığımızda Kassaleitis epitheti, Anazarbos civarındaki bir dağın yerli halk dilindeki adından türetilmiş olabilir⁸⁷. Zgusta, Kasaleitis/Kassaleitis epithetinin bir yer adı olan Kasala ya da Kassala'dan türetilmiş olabileceğini düşünmektedir. Ancak bu yerin neresi olduğu henüz bilinmemektedir. Bu yer belki de üzerinde Aphrodite Kasaleitis kültü ile ilgili unsurların yer aldığı kentte adını veren Anazarbos dağının Hitit dönemindeki karşılığıydı⁸⁸.

Aphrodite Kasaleitis ve özdeş ifadeleri, Anazarbos ve çevresinde bulunan Roma İmparatorluk döneminin ilk iki yüzyılına tarihlenen 12 adak yazıtı ile belirlenebilmiştir. Bu tanrıçaya adanan tüm adakların Anazarbos çevresine ait

⁸⁴ Keil-Bauer 1914, IV 21,22,24.

⁸⁵ Robert 1960, 187.

⁸⁶ Bu tanrıça hakkında bkz. Robert 1960, 176-188; bu tanrıçayla ilgili yazıt ve sikkeler hakkında bkz. Hereward 1958, 64-65; SEG 17, 641; H. Brandl 1988, 243.

⁸⁷ Sayar 2002, 113-114.

⁸⁸ Sayar 1999c, 132.

olması, tanrıçanın sadece Anazarbos'a özgü nitelikte bir dağ tanrıçası olduğunu göstermektedir. Sadece yazıtlarda rastladığımız bu tanrıçaya ait bir tasvir veya yontu bugün için bilinmemektedir. Tespit edilen sunaklar üzerinde tanrıçaya ait bir kabartma yer almadığı gibi tanrıçaya ait tasvirin yer aldığı sikkeler de bulunmamıştır.

Dağın zirvesine yönelen 200 m. uzunluğundaki merdivenli yolun çevresinde kayalara oyulmuş sunak ve tabula ansatarlar üzerinde Aphrodite Kasaleitis'e adanmış yazıtlar bulunmaktadır. Buradaki adak yazıtlarında Aphrodite Kasaleitis dışında başka hiçbir tanrı ya da tanrıçaya sunuda bulunulmamış olması bu merdivenli yolun Aphrodite Kasaleitis için düzenlenen kült törenlerinde önemli bir rol oynamış olabileceğini göstermektedir⁸⁹. Merdivenin başında bir niş içerisinde kayaya oyulmuş adak yazıtlı bir sunak ve hemen önünde muhtemelen kült törenlerinde kullanılmış dikdörtgen çukurluk görülür. Yazıtlar haricinde kısmen kırık durumdaki kayaya oyulmuş kantharos ve üzerindeki tahrip olmuş yazıt parçası ile bir yuvarlak sunak ve üst kısmındaki tabula ansata içine yazılmış silik durumdaki yazıt yine tanrıça ile ilişkili olmalıydı. M. H. Sayar, kantharos içindeki çukurluğun yağmur suyu biriktirmeye yönelik bir kült içeriği olarak kullanılmış olabileceğini ve bu görüşü doğruysa Aphrodite Kasaleitis'in dağ tanrısı olmasının yanı sıra hava olaylarıyla, yani tarım için gerekli olan yağmurun yağması ile ilgili de tapınım görmüş olabileceğini belirtir⁹⁰.

Adana Müzesi'ndeki yuvarlak bir sunak üzerindeki yazıt, Lucia adında bir kişinin Aphrodite Kasaleitis'e adağından bahseder⁹¹ (N2). Tanrıçaya, "dinleyen" yani "adayanın yakarışlarını veya dualarını işiten" olarak sunuda bulunmaktadır. Buluntu yeri belirsiz olan eser, tanrıçanın kült merkezi olan Anazarbos civarına ait olmalıdır.

Merdiven güzergahındaki üç yazıtta da tanrıçaya "dinleyen" sıfatıyla ithaf edilir⁹². Kaya yüzeyine oyulmuş olan kaidesi ve üst profili bulunan bir sunak üzerindeki dört satırlık ilk yazıtta, Theodoros'un oğlu ve Heliodoros'un torunu olarak belirtilen Diokles adlı vatandaşın dinleyen tanrıça Aphrodite Kasaleitis için bu adağı

⁸⁹ Sayar 2000c, 237.

⁹⁰ Sayar 2002, 113-114.

⁹¹ Adana Müzesi Env. No.16893: Öncesinde de müzede bulunan ancak 2014 yılında yeniden kayıt altına alınan eserin buluntu yeri ve müzeye geliş tarihi belirsizdir.

⁹² Sayar 2000a, 40-41, Nr.32-34.

yaptığı belirtilmektedir (N3). İkinci yazıt da aynı tip bir sunak üzerine yazılmış ve yazıtından sunağın, Antiocheia vatandaşı olan Dionysis adındaki bir kişinin tanrıçaya adağı olduğu anlaşılmaktadır (N4). Kent dışından bir kişinin sunu da bulunması Anazarbos dışındaki kentlerde de tanrıçaya inanış olabileceğini düşündürür. Yine de tapınım için Anazarbos'un seçilmesi bu düşünceyi gölgede bırakmaktadır. Adağın etkili olması için tanrıçanın kült merkezi seçilmiş olabileceği gibi adağı yapan kişinin bir ziyaretçiden ziyade Anazarbos'a yerleşmiş bir Antiocheialı olması şuan için daha doğru bir ifadedir.

Tabula ansata içerisindeki üçüncü yazıt ilk iki yazıttan daha dikkat çekicidir. Kentte bakır işçiliği yapan bir kişinin iyi niyetini ya da şükran duygusunu bildirmek adına tanrıça için merdivenin beş basamağını bağışladığı (=yaptırdığı) yazmaktadır (N5). Bu ifade, merdivenli yolun en azından bazı kısımlarının Anazarbos'ta zanaatçılıkla uğraşan kişiler tarafından yaptırılmış olduğunu göstermektedir.

Anazarbos antik yerleşim alanının bulunduğu Dilekkaya köyünden, 1975 yılında satın alınarak Adana Müzesi'ne getirilen bir sunak üzerindeki yazıtta tanrıçayı Kasaleitis epitheti olmadan görürüz. Parlak kireçtaşından yapılmış yuvarlak sunak üzerinde dört satırlık adak yazıtı mevcuttur (N6). Yazıttan, sunağın Kales adındaki bir yurttaş tarafından Aphrodite'ye adandığı anlaşılmaktadır. Aphrodite ifadesi geçen son adak yazıtı bugün Dilekkaya köyünde bulunan sarı-gri renkli kireçtaşından yapılmış yuvarlak bir sunak üzerindedir. Kaide bölümü kırılmış ve oldukça yıpranmış olan sunağın Anazarbos dağı üzerindeki kale kompleksinde bulunduğu belirtilmiştir. Yazıtta göre sunak, Matrona adlı kişinin adağı ya da yemini üzerine dikilmiştir (N7). Diğer adak yazıtlarında olduğu gibi bu iki yazıtta da dinleyen tanrıça sıfatıyla sunu da bulunulmuştur.

Bunların dışında kalan Anazarbos ve çevresine ait beş epigrafik belgede *Thea Epekoo* adlı tanrıça ile karşılaşırız. Sadece Thea Epekoo adıyla gördüğümüz bu tanrıça Anazarbos ve çevresinde özdeş olduklarını yazıtlar aracılığıyla saptadığımız Aphrodite Kasaleitis'tir. Aphrodite'ye ithaf edilen yöredeki yazıtların tümünde tanrıçanın, dinleyen tanrıça olarak tapınım görmesi sadece dinleyen tanrıça adıyla karşımıza çıkan bu tanrıçanın da Aphrodite'den başkası olamayacağını göstermektedir.

Anazarbos'un doğusundaki köylerden Dilekkaya ile Ayşehoca arasında bulunduktan sonra Akdam köyüne getirilmiş olan kireçtaşı yuvarlak sunak üzerindeki üç satırlık yazıtta dinleyen tanrıçaya ithaf bulunmaktadır. Yazıt içeriğinde, Pomponios'un adağı olduğu ifadesi yer almaktadır (N8). 1974 yılında Dilekkaya köyündeki Halil Sürer isimli vatandaşın alınarak Adana Müzesi'ne götürülen eserler içerisinde dinleyen tanrıçaya adanmış üç sunak yer almaktadır. İlki açık gri renkli kireçtaşından kaideye ve üst profile sahip yuvarlak sunaktır ve üzerinde beş satırlık adak yazıtı mevcuttur (N9). Yazıtından, sunağın Pomponia Briseis adlı kişinin dinleyen tanrıçaya adağı olduğu okunmaktadır. Aynı özelliklere sahip ikinci sunak üzerindeki dört satırlık yazıtta, Khariton adındaki bir kişi tarafından adandığı yazmaktadır (N10). Dilekkaya'dan getirilmiş son kireçtaşı yuvarlak sunağın, üç satırlık yazıtından, Menias adlı bir vatandaşın adağı olduğu anlaşılmaktadır (N11). Yazıtlar adağın yapıldığı tanrıça ve adağı yapan kişi adından başka bilgi içermemektedir.

Dinleyen Tanrıça'ya ithaf edilmiş son yazıt, Adana Müzesi'ne Anazarbos çevresinden götürülmüş küçük bir yuvarlak sunak üzerinde yer almaktadır. Yazıtta, sunağın Gaius Vicrius Kapito adında bir vatandaş tarafından dinleyen tanrıçaya adandığı belirtilmektedir (N12).

M. H. Sayar 2009 yılı çalışmaları sırasında Anazarbos'un güneybatısında yer alan tarlalardan birinde Aphrodite Kasalitis'e adanmış bir yuvarlak sunak incelediğini belirtmektedir. İS 1.yy. sonlarına tarihlenen bu sunak Aphrodite Kasalitis'e yapılmış sunuların yeni bir örneğidir⁹³.

Bu sunaklar haricinde Adana Müzesi'de dinleyen tanrıça Aphrodite'ye adanmış Anazarbos civarına ait yeni bir örnek daha vardır. Ancak eser üzerinde adli işlemler var olduğu için sadece söz etmem mümkün olmaktadır.

Aphrodite'ye duyulan inancın belgelendiği ikinci Ovalık Kilikya kenti Aigeai'dir. Şuan nerede olduğu belirsiz olsa da kaynaklar aracılığıyla bildiğimiz, Aigeai kentine ait bir sunak üzerindeki yazıtta⁹⁴ tanrıçaya farklı bir sıfat eşliğinde rastlanmaktadır. Bölgede tek örnekle belgelenen bu sıfat, *güzel yolculuk* ve *iyi sefer*

⁹³ Sayar 2011, 247.

⁹⁴ Ehling-Pohl-Sayar 2004, 259, Nr. 82; CIG 4442/3; IGLSyr. III.I, 715; IGR III, 921; Langlois 1861, 427; Wilhelm 1894, 60 (=aynı, Wilhelm 2000, 218); Domaszewski 1911a, 3; Robert 1973, 163 (=aynı, Robert 1990, 227); Weiß tarafından bahsedilmiş, Weiß 1982, 194.

anlamına gelen *Euploia* (Eu: iyi, doğru; Plois: deniz yolculuğu, deniz seferi)'dir. Çoğu liman kentinde özellikle Karia Bölgesi liman kentlerinden Kaunos ve Knidos'ta rastladığımız *Aphrodite Euploia*, gemicilere *iyi yolculuklar* ve tüccarlara *bol kazançlar* sağlayan tanrıçadır.

Kaunos'ta tanrıçaya ait bir kutsal oda bulunmaktaydı ve gemiciler yola çıkmadan önce iyi yolculuklar ve bol kazançlar temennilerini bu kutsal odada tanrıçaya sunmaktaydı. Aynı amaçla kullanılan Knidos'ta da dünyada az örneği olan yuvarlak planlı bir tapınak yapılmıştı⁹⁵. Doğu Akdeniz'in büyük limanlarından birine sahip olan Aigeai'da da Aphrodite Euploia kültürünün bu bağlamda tapınım görmüş olması normal bir durumdur.

Aigeai'daki ilgili sunağın bir yüzünde *Poseidon Asphaleios*, *Aphrodite Euploia* ve imparator kültü kapsamında kullanılan *Theos Sebasto Caesar* adları sıralanmıştır. Diğer yüzünde yine imparator kültü kapsamında kullanılan *Sebastois* ifadesi yer almaktadır (N1). Böylece, Aphrodite Euploia ile birlikte Asphaleios yani *güvenli* epitheti almış deniz tanrısı Poseidon'a da adağın söz konusu olması deniz yolculuğunun sıkıntılı geçmesinden endişe duyan gemici ya da tüccarlar tarafından yapılmış olabilecek bir sunu olduğunu göstermektedir⁹⁶. Yine de Aphrodite Euploia'nın Aigeai'ya ait tek bir örnekte görülmesi, tanrıçanın bölge halkı tarafından benimsenmiş ve onun adına sunular yapılmış olmasını ifade etmek için yeterli değildir. Bu gemici ya da tüccar veya gemiciler ya da tüccarlar, Aigeaili olabileceği gibi, kente uğrayan başka bir şehrin insanları da olabilir. Belki de ticaret amacıyla Aigeai limanını kullanan bir Knidoslu tarafından kendi tanrıçasına adanmıştır.

Adağın aynı zamanda imparator kültü kapsamında adanmış olmasıyla sunak, imparatorluğa karşı duyulan minnettarlığı göstermenin bir aracı olmuştur⁹⁷.

Ovalık Kilikya sikkelerine baktığımızda tanrıçanın, sikkeler üzerinde pek yer edinemediğini görürüz. Özellikle kültürünün yoğun şekilde hissedildiği Anazarbos'ta tanrıçanın tasvir edildiği sikke bilinmemektedir. Diğer kentlere ait sikkeler üzerindeki tasvirleri de sınırlı sayıdaadır.

⁹⁵ Knidos Aphrodite'sini barındıran tapınak.

⁹⁶ Poseidon Asphaleios'e depremlerden korunmak isteyen kişiler tarafından liman kenti olmayan yerlerde de tapınıldığını bilmekteyiz. Ovalık Kilikia'da Anazarbos'ta göreceğimiz Poseidon kültü bunlardandır.

⁹⁷ Bu çalışmanın üçüncü bölümü imparator kültüne ayrılmıştır.

Tanrıçayı, III. Gordianus dönemi Adana sikkelerinin arka yüzünde ayakta ve cepheden görürüz. Yanında cippus üzerinde Eros yer alır. İÖ 2.-1. yüzyıl Soloi-Pompeiopolis sikkelerinin üzerinde koşan bir boğaya biner şekilde tasvir edilmiştir. Maximinus dönemi Tarsos sikkelerinde ise bir mitolojik sahne içerisinde karşımıza çıkar. Sahne *Paris'in yargısı*'dır. Tanrıça ayakta görülür; Athena ve Hera ona eşlik etmektedir. Karşılarında da Paris oturur. Tarsos'ta başka Maximinus sikkesinde tetrastyl bir tapınakta görülmektedir. Elinde bir ayna, yanında urne bulunmaktadır.

Rhosos kenti Commodus dönemi sikkelerinin arka yüzünde, tanrıça oturur ve elinde tuttuğu aynaya bakar biçimde tasvir edilmiştir.

Epigrafik Belgeler

Aigeai

N1 Ehling-Pohl-Sayar 2004, 259, Nr. 82; CIG 4442/3; IGLSyr. III,I. 715; IGR III. 921; Langlois 1861, 427; Wilhelm 1894, 60 (=aynı, Wilhelm 2000, 218); Domaszewski 1911a, 3; Robert 1973, 163 (=aynı, Robert 1990, 227); Weiß 1982, 194 (söz edilir):

A.1 θεῶ Σεβαστῶ Καίσαρι καὶ
Ποσειδῶνι Ἀσφαλείῳ καὶ
Ἀφροδείτῃ Εὐπλοίᾳ.

“Tanrı Sebasto (Augustus) Caesar ve Poseidon Asphaleios ve Aphrodite Euploia için”

B.1 καὶ τοῖς
Σεβαστοῖς.⁹⁸

“ve Augustus (=imparator) için”

⁹⁸ Yazıt, sarımsı kireçtaşından yapılmış sunak üzerine çift taraflı yazılmıştır. Şuan nerede olduğu belirsizdir.

Anazarbos

N2 Sayar 2000a, 31, Taf. 19; Ehling-Pohl-Sayar 2004, 240, Nr.38:

Levha I,a

Ἀφροδείτη
Κασαλείτιδι
ἐπηκόω
Λουκία
5 εὐχὴν.⁹⁹

“Dinleyen (yakarışları işiten) Aphrodite Kasaleitis’e, Lucia adak olarak (bu sunağı adadı).”

N3 Sayar 2000a, Nr. 32, Taf. 25; Ehling-Pohl-Sayar 2004, 239, Nr. 35; Keil-Keil-Bauer 1914, IV 22:

Levha I,b

Ἀφροδείτη Κασαλεῖτι
ἐπηκόω θεᾶ
3 Διοκλῆς Θεοδώρου
τοῦ Ἡλιοδώρου.¹⁰⁰

“Dinleyen tanrıça Aphrodite Kasaleitis için, Diokles (bu sunağı adadı) Theodoros’un oğlu, Heliodoros’un torunu.”

N4 Sayar 2000a, Nr. 34, Taf. 25; Ehling-Pohl-Sayar 2004, 239-240, Nr. 37; Keil-Bauer 1914, IV 24:

Διονίσις Ἄν-
τιοχεὺς θε[ᾶ]
Κασαλῖτι ἐ-

⁹⁹ Yazıt, açık gri damarlı kireçtaşından yapılmış kaideli ve üst profile sahip yuvarlak sunak üzerine kazınmıştır. şuan Adana Müzesi’nde bulunan sunağın kesin buluntu yeri belirsizdir. Üst profiledeki hafif kırık dışında sağlam kalmıştır.

¹⁰⁰ Yazıt, kaya yüzeyine oyulmuş kaideli ve üst profile sahip sunak üzerine kazınmıştır. Tiyatronun kuzeydoğusundan başlayarak akropolisin batı yamacından kaleye çıkan merdiven basamaklarının yanında bulunmaktadır (İS 1.-2.yy.).

πηκόω τὸ<v> βω-
5 μόν.¹⁰¹

“*Antiocheia’lı Dionysios, dinleyen Tanrıça Kassaleitis’e sunağı adadı (yaptırdı).*”

N5 Sayar 2000a, Nr. 33, Taf. 25; Ehling-Pohl-Sayar 2004, 239, Nr. 36; Keil-Bauer 1914, IV 21:

θεᾷ Κασσαλεῖτι
ἐπηκόω τοὺς
πέντε βαθμοὺς
Λαβέων χαλκε-
5 ὺς εὐχαριστίας
ἔνεκεν.¹⁰²

“*Dinleyen Tanrıça Kassaleitis’e beş basamak, bakırcı Labeos şükran bildirmek için (bağışladı).*”

N6 Sayar 2000a, 29, Taf. 15; Ehling-Pohl-Sayar 2004, 240, Nr.39:

Levha II,a

θεᾷ
ἐπηκόω
3 Ἀφροδείτη
Κάλης.¹⁰³

“*Dinleyen tanrıça Aphrodite’ye, Kales (bu sunağı adadı).*”

¹⁰¹ Yazıt, kaya yüzeyine oyulmuş alt ve üst profile sahip sunak üzerine yazılmıştır. Tiyatronun kuzeydoğusundan başlayarak akropolisin batı yamacından kaleye çıkan merdiven basamaklarının yanında bulunmaktadır (İS 1.-2.yy.).

¹⁰² Yazıt, kaya yüzeyine oyulmuş tabula ansata içerisine kazınmıştır. Tiyatronun kuzeydoğusundan başlayarak akropolisin batı yamacından kaleye çıkan merdiven basamaklarının yanında bulunmaktadır (İS 1.-2.yy.).

¹⁰³ Yazıt, parlak kireçtaşından yapılmış kaideli ve üst profilli yuvarlak sunak üzerine kazınmıştır. Küçük hasarlar haricinde sağlam kalmıştır. Şuan Adana Müzesi’ndedir.

N7 Sayar 2000a, Nr. 30, Taf. 32; Ehling-Pohl-Sayar 2004, 240-241, Nr.40:

Ἀφροδείτη
ἐπηκόω
3 Ματρώνα
κατ' [εὐ]χήν.¹⁰⁴

“*Dinleyen (yakarışları işiten) Aphrodite'ye (bu sunak dikildi), Matrona'ın adağı (=yemini) üzerine.*”

N8 Sayar 2000a, Nr.35, Taf. 20; Ehling-Pohl-Sayar 2004, 239, Nr.35:

Levha II,b

θεᾶ [ἐ]πηκό-
ω Πονπώνι-
3 ος εὐχή(ν).¹⁰⁵

“*Dinleyen Tanrıca'ya, Pomponios'un adağı.*”

N9 Sayar 2000a, Nr.36, Taf.20; Ehling-Pohl-Sayar 2004, 241, Nr.42:

Levha III,a

θεᾶ
ἐπηκόω
Πομπώνια
Βρισηίς
5 εὐχήν.¹⁰⁶

“*Dinleyen Tanrıca'ya Pomponia Briseis'in adağı.*”

¹⁰⁴ Yazıt, sarı-gri kireçtaşından yapılmış yuvarlak sunak üzerine kazınmıştır. Sunağın altı ve sağ bölümü kırılmıştır. Yazıt yüzeyi yıpranmış ve düzleşmiştir. Kale kompleksinde bulunmuş ve şuan Dilekkaya köyünde bir bahçededir.

¹⁰⁵ Yazıt, beyaz kireçtaşından yuvarlak sunak üzerine yazılmıştır. Diğer sunaklardan farklı olarak kaide ve üst profil yoktur ya da sonradan kaldırılmıştır. Tam olarak korunmuştur. Akdam köyünde bir bahçede bulunmaktadır.

¹⁰⁶ Yazıt açık gri renkli kireçtaşından kaideli ve üst profilli yuvarlak sunak üzerindedir. Buluntu yeri belirsiz olan sunak şuan Adana Müzesi'ndedir.

N10 Sayar 2000a, Nr.37, Taf. 20; Ehling-Pohl-Sayar 2004, 241, Nr.43:

Levha III,b

θεᾶ
ἐπηκόω
3 Χαρίτων
εὐχίην.¹⁰⁷

“*Dinleyen Tanrıca ’ya Khariton ’un adağı.*”

N11 Sayar 2000a, Nr.38, Taf. 20; Ehling-Pohl-Sayar 2004, 242, Nr.44:

θ<ε>ᾶ ἐπη-
[κ]όω Μη-
3 νιας εὐχίην.¹⁰⁸

S.1: θᾶ yerine θεᾶ

S.2/3: Μηνιας, kadın veya erkek ismi olabilir.

“*Dinleyen Tanrıca ’ya Menias ’in adağı.*”

N12 Sayar 2000a, Nr.39, Taf.21; Ehling-Pohl-Sayar 2004, 242, Nr.45:

Γ. Ουϊκριος
Καπίτων
3 θεᾶ ἐπηκόω
εὐχίην.¹⁰⁹

“*G(aius) Vicrius Kapito ’nun, Dinleyen Tanrıca ’ya adağı.*”

¹⁰⁷ Yazıt, Açık gri renkli kireçtaşından kaideli ve üst profile sahip yuvarlak sunak üzerinde yazılmıştır. Buluntu yeri belirsiz olan eser şuan Adana Müzesi’ndedir.

¹⁰⁸ Yazıt, kireçtaşından yapılmış profilli yuvarlak sunak üzerindedir. Bu sunak şuan Adana Müzesi’ndedir.

¹⁰⁹ Açık gri renkli kireçtaşından yapılmış profilli yuvarlak sunak üzerindedir. Şuan Adana Müzesi’ndedir.

Nümizmatik Belgeler

Adana

N13 SNG France 2, 1880; Levante, *Adana*, 223: III. Gordianus dönemi (İS 238-244),

Ö.Y.: Sabina Tranquilina¹¹⁰ büstü; CABEIN TRANKVΛΛEINAN CEB.

A.Y.: Aphrodite ayakta, cepheden; Eros ayakta, bir cippus üzerinde durur;
ΑΔΡΙΑΝ[ΩΝ Α]ΔΑΝΕΩΝ.

Rhosos

N14 SNG France 2, 2435; Levante, *Rhosos*, 80: Commodus dönemi (İS 177-192),

Ö.Y.: Defne taçlı Commodus büstü; AVΤΟΚΡΑ ΚΟΜΟΔΟΝ C.

A.Y.: Aphrodite oturuyor, elinde tuttuğu aynaya bakıyor; ΡΩΣΕΩΝ ΙΕΡΑC
ΕΤ ΘΙC (yıl 219 = 177/78).

Soloi-Pompeiopolis

N15 SNG France 2, 1195-99; Wadd. 4501-02; SNG Levante-Cilicia, 871; BMC Cilicia, 35: İÖ 2.-1. yüzyıl,

Levha XXIV, a

Ö.Y.: Gorgo başı, Aegis üzerinde.

A.Y.: Taret taçlı Aphrodite, koşmakta olan bir boğaya biner, boynuzlarından tutar; önünde bir baykuş; ΣΟΛΕΩΝ.

Tarsos

N16 SNG France 2, 1587: Maximinus dönemi (İS 235-238),

Levha XIV, b

Ö.Y.: Işın taçlı Maximinus büstü; AVΤ Κ Γ ΙΟV ΟVΗ ΜΑΞΙΜΕΙΝΟC
Π Π.

A.Y.: Oturan Paris, Phryg kabı benzeri başlığa sahip, bir elinde elma, diğeri *lagobolon* tutar; karşısında, Aphrodite ayakta, cepheden; Hera

¹¹⁰ Sabina Tranquilina, III. Gordianus'un karısıdır.

oturuyor, başı örtülü; Athena ayakta, bir kalkan tutar ve mızraktan destek alır; TAPCOV MHT... AMK.

N17 SNG France 2, 1600: Maximinus dönemi (İS 235-238),

Levha XXIV, c

Ö.Y.: Defne taçlı Maximinus büstü; AVT K Γ IOV OVH MAΞIMEINOC
CEB Π Π.

A.Y.: Aphrodite çıplak, ayakta ve cepheden; tetrastyl bir tapınakta görülür;
elinde ayna ve örtü, yanında urne bulunur; TAPCOV ΜΗΤΡΟΠΟ
AMK ΓΒ.

2.1.2. APOLLON

Apollon genel anlamda ışığın, sanatın, müziğin ve doğruluğun tanrısıydı. Ayrıca kahinlik, tıp ve hayatın diğer birçok özelliği ile ilgiliydi ve tıpkı kız kardeşi Artemis gibi, birçok şehirde geniş bir şekilde tapınılıyordu¹¹¹. Antik çağın en önemli kahin tanrısıydı. Sanat eserlerinde genellikle, elinde yay veya defne dalı tutan ya da bir lyra taşıyan, genç ve çıplak bir erkek figürü olarak, erkeksi fiziksel güzelliğin ideal formuyla tasvir ediliyordu.

Apollon'un birçok gücü ve sıfatı vardır. Tanrıya verilen iki önemli sıfattan birisi ışık tanrısı, diğeri ise doğruluk tanrısıdır. Işık tanrısı olarak bilinir çünkü içinde karanlık olmayan bir tanrıdır¹¹². Doğruluk tanrısı olarak bilinir çünkü ağızından yanlış söz çıkmaz. Birçok defa güneş tanrısı olarak da adlandırılır ancak gerçek güneş tanrısı Helios'tur. Ve Apollon tarihin bir döneminde güneş tanrısı olarak tapınım görmüştür.

Gümüş yayın ustasıydı ve okçu bir tanrı olarak bilinirdi. Koruyucu ve iyileştirici bir tanrıydı aynı zamanda. Birçok şehirde de insanları onlara zarar getiren şeylerden koruyucu vasıflarla tapınım görmüştür.

Anadolu'nun güneybatı kıyılarında geniş tapınım alanına sahip olan tanrının Ovalık Kilikya'da da tapınım gördüğüne işaret eden veriler mevcuttur. Ovalık Kilikya'nın birçok şehrinde üzerinde Apollon betimi yer alan sikkeler basılmıştır. Ancak tanrının Tarsos'ta farklı bir yeri vardır. Buluntu yeri Tarsos olan iki epigrafik kaynak kentteki Apollon tapınımının en önemli kanıtıdır. Ovalık Kilikya'da Apollon kültürünün varlığını bildiren epigrafik veriler bu iki yazıt ile sınırlıdır.

Tarsos kentsel alanında bulunmuş ve şuan Tarsus Müzesi'nde yer alan, İS 1.-2. yüzyıllara ait yuvarlak sunak üzerindeki yazıtta Apollon'a ithaf dikkat çekmektedir (N18). Yazıt Gaius Julius Proclus Cladianus adlı bir şahsın dinleyen tanrı Apollon'a adağından bahsetmektedir. Yazıtta tanrı, *ἐπηκόω* sıfatıyla yani "*dinleyen, yakarışları ya da duaları işiterek yerine getiren tanrı*", olarak karşımıza çıkar. *ἐπηκόω* ifadesi ilk kez karşımıza çıkan bir sıfat değildir. Hemen her tanrı bu ad altında tapınım görmüştür. Bu nedenle bu ifadeyi sıfat olarak değerlendirmemiz doğru olacaktır.

¹¹¹ Apollo'nun birçok sıfatı için bkz. Jones 1986, 18-21.

¹¹² Hamilton 1942, 30.

Ayrıca Anadolu'nun birçok yöresinde Apollon'a bu sıfat altında tapınım olduğunu epigrafik kaynaklardan biliyoruz.

Şuan nerede olduğu belirsiz olan ancak kaynaklarda Tarsos kentsel alanında bulunduğu belirtilen sunak üzerindeki yazıtta tanrı başka bir sıfat ile yer almaktadır (N19). Beyaz mermerden imal edilmiş olan kaideli sunak, önceki yazıt gibi İS 1.-2. yüzyıllara tarihlenmektedir¹¹³. Yazıtta göre sunak Roufeinos adlı bir şahıs tarafından *Apollon Patroos* için adanmıştır. Apollon'un, adına eklenen Patroos sıfatı, *babalarımızın ve anavatanımızın tanrısı* anlamı veriyordu ve Yunanlıların Apollon için sıkça kullandıkları bir sıfattı¹¹⁴.

Patroos sıfatı Kıta Yunanistan'da ve Anadolu'da başka tanrılar içinde kullanılan genel bir niteleme sıfatıdır. Ata kültü ile ilişkilendirilebilecek olan Patroos, aile ve aile bireylerini koruyan, gözeten tanrı özellikleri taşır. Anadolu'da özellikle Lykia'nın birçok kentinde Apollon'un bu sıfatla tapınım gördüğü bilinmektedir¹¹⁵. Lykia'da görülen yoğun tapınım tanrının halk tarafından Lykia birliğinin baş tanrısı olarak görülmek istenmesindedir¹¹⁶. Aslında Apollon tek başına baş tanrı değildir. Lykia birliğinin baş tanrıları Leto ve onun çocuklarıdır.

Ovalık Kilikya'da, Apollon kültüne kanıt olan sikkelere bakacak olursak tanrı genel olarak birbirine yakın ikonografilerde görülür. IV. Antiochos dönemi Adana ve Mopsuestia sikkelerinin ön yüzünde tanrının defne taçlı başıyla karşılaşırız. İÖ 2.-1. yüzyıl Mallos sikkelerinin ön yüzünde de Apollon başı bulunur.

Anazarbos'ta Elagabalus, Hostilianus, Volusianus ve Valerianus dönemi sikkelerinin arka yüzlerinde Apollon'u çıplak şekilde ayakta ve cepheden görürüz. Bunlardan Elagabalus dönemi sikkelerinde bir üç ayaklı kazan ve tanrının sağ elinde Nike bulunur. Diğer imparatorların sikkelerinde ise tanrı sağ elinde defne dalı tutan; sol dirseğini, üzerinde lyra bulunan kaideye dayayan bir ikonografidedir.

Tanrı, Mopsuestia'da bazı IV. Antiochos sikkeleri ile Domitianus ve Marcus Aurelius-Lucius Verus dönemi sikkelerinde yarı çıplak biçimde ayakta durur; sağ elinde defne dalı sol kolunu üç ayaklı kazana dayar biçimde görülür.

¹¹³ Heberdey-Wilhelm 1896, 4,7; Ehling-Pohl-Sayar 2004, 259, Nr.83.

¹¹⁴ Ramsay 1967, 155-156.

¹¹⁵ Lykia'da Apollon Patroos'a ithaf eden yazıtlar için bkz. Patara: Taşlıkloğlu 1963, 105-106; Kadyanda: Taşlıkloğlu 1963, 98; Oinoanda: Mitchell 1990, 183-189; SEG 38, 1462; Rhodiapolis: IGR III, 731; Balbura: IGR III, 473; Kyanis: IGR III, 704.

¹¹⁶ Taşlıkloğlu 1963, 117.

Soloi-Pompeiopolis sikkelerinde de ikonografi benzer biçimdedir. Marcus Aurelius-Lucius Verus dönemi sikkelerinin ön yüzünde tanrıyı çıplak, ayakta, sağ elinde defne dalı, sol kolunu üzerinde lyra olan bir cippus'a dayarken görürüz. III. Gordianus ve Trebonianus Gallus dönemi sikkelerinde ise yarı çıplak, ayakta, omzunda sadağı, sağ elinde defne dalı, sol kolunu bir altara dayayan ikonografide buluruz.

Tarsos, bölgede Apollon'un en yoğun külte sahip olduğu kentti. Bunu Tarsos sikkelerinde de net biçimde görmek mümkündür. Tanrı, farklı imparatorlar döneminde basılmış Tarsos sikkelerinde birkaç ikonografide karşımıza çıkar. Tanrının doğrudan kendisini gördüğümüz tüm betimlemelerde tanrı çıplak veya yarı çıplak biçimde ayakta görülür. Genel olarak sağ elinde defne dalı sol kolunu yanındaki bir sütuna veya üç ayaklı kazana dayar biçimdedir. Bunların bazılarında Perseus ile el sıkışmaktadır. Çoğu zaman da Apollon Lykeios ikonografisiyle dikkat çekmektedir. Tanrı bu ikonografide çıplak, ayakta, bazen omphalos üzerinde; yanlara açtığı iki elinde ön ayaklarından yakaladığı birer kurt tutar ya da bir elinde kurt varken diğerinde yay veya yay-ok bulunur.

Çoğu Tarsos sikkesinde ise Apollon Lykeios heykeli ile karşılaşırız. Tamamen Apollon Lykeios ikonografisine sahip olan bu heykel çoğu zaman, sol elinde harpa tutan Perseus'un sağ elinde bulunur. Apollon Lykeios heykeli bazen de bir sütunun veya altarn üzerinde durur.

Epigrafik Belgeler

Tarsos/Tarsus

N18 Dagron-Feissel 1987, 72, Nr. 28; SEG 37, 1339; Ehling-Pohl-Sayar 2004, 259, Nr. 84:

Ἀπόλλωνι

ἐπηκόω Γ. (Γάϊος) Ἰού-

3 λιος Πρόκλος

Κλαυδιανός

εὐχὴν.¹¹⁷

“*Dinleyen Apollon’a Gaius Julius Proclus Claudianus’un adağı*”

N19 Heberdey-Wilhelm 1896, 4,7; Ehling-Pohl-Sayar 2004, 259, Nr. 83:

Ἀπόλλωνι

Πατρ[ώ]ωι

3 Ρουφ[εῖ]νος.¹¹⁸

“*Apollon Patroos’a Roufeinos (bu sunağı adadı)*”

Nümizmatik Belgeler

Adana

N20 SNG France 2, 1842-43; Wadd 4041; Levante, *Adana*, 19, 23: Antiochos VI. Epiphanes sonrası sikkesi (İÖ 164-İmparatorluk dönemi)

Ö.Y.: Defne taçlı Apollon başı, saçlar örgülü.

A.Y.: Oturan Zeus nikephoros, bir asaya dayalı; ΑΔΑΝΕΩΝ; monogram.

N21 Levante, *Adana*, 158-159; SNG Cop, 23; SNG Levante-Cilicia, 1223: Antiochos VI Epiphanes sonrası sikkesi (İÖ 164-İmparatorluk dönemi)

Levha XXIV, d

Ö.Y.: Apollon büstü, önünde defne dalı; ΑΔΑΝΕΩΝ.

A.Y.: Artemis ayakta, kısa khiton giymiş, sol elinde yay, sağ eliyle omzundaki sadaktan ok çeker, ayaklarının önünde geyik.

Anazarbos

N22 SNG France 2, 2078; Wadd 4147; SNG Levante-Cilicia, 1443; Ziegler, *Anazarbos*, 458, 2: Elagabalus sikkesi (İS 218-222)

¹¹⁷ Yazıt, profilli yuvarlak sunak üzerindedir. Şuan Tarsus Müzesi’nde bulunmaktadır.

¹¹⁸ Yazıt, beyaz mermerden yapılmış kaideli sunak üzerindedir (Heberdey-Wilhelm 1896, 4,7). Şuan nerede olduğu belirsizdir.

Ö.Y.: Julia Maesa büstü¹¹⁹; IOVAIA MAICA CEBACTH.

A.Y.: Apollon ayakta ve çıplak, sağ elinde Nike; üzerine yılan tırmanan üç ayak; ANAZAPBOV MHTPOΠO AMK ΓB ET HAC(yıl 238=219/220).

N23 SNG France 2, 2127; Ziegler, *Anazarbos*, 754, 4; SNG Levante-Cilicia, 1503: Hostilianus dönemi (İS 250)

Ö.Y.: Hostilianus büstü; ΓAI OV OC MEC KVINTOC KAI.

A.Y.: Apollon çıplak ve ayakta, ayaklar çapraz, sağ elinde defne dalı, sol dirseği kaide üzerindeki lyraya yaslanmış; ANAZAPBOV ENΔ MHT ΘΞC (yıl 269=250/251)

N24 SNG France 2, 2133; SNG Levante-Cilicia, 1508; Ziegler, *Anazarbos*, 775, 2: Volusianus dönemi (İS 251-253)

Ö.Y.: Defne taçlı Volusianus büstü; AVT K OVOΛOCCIANOC CE.

A.Y.: Apollon çıplak ayakta ve cepheden, ayaklar çapraz, sağ elinde defne dalı, sol dirseği kaide üzerindeki lyraya yaslanmış; ANAZ AMK MHTP ΓΓ.

N25 SNG France 2, 2134; SNG Levante-Cilicia, 1509; Ziegler, *Anazarbos*, 776, 5; Wadd. 4164: Volusianus dönemi (İS 251-253)

Ö.Y.: Defne taçlı Volusianus büstü; AVT K OVOΛOCCIANOC CE.

A.Y.: Apollon çıplak ayakta ve cepheden, ayaklar çapraz, sağ elinde defne dalı, sol dirseği kaide üzerindeki lyraya yaslanmış; ANAZAPBOV MHTP ET OC (yıl 270 = 251/252) AMK ΓΓ.

N26 SNG France 2, 2153-54; Ziegler, *Anazarbos*, 803,7-8; Wadd. 4173: Valerianus dönemi (İS 253-260)

¹¹⁹ Julia Maesa, Elagabalus'un büyük annesidir. Kendisinin imparator olmasını sağladığı için Elagabalus tarafından *Augusta avia Augusti* unvanı verilmiştir.

Ö.Y.: Defne taçlı Valerianus büstü; AVT K OVAΛEPIANOC.

A.Y.: Apollon çıplak ayakta ve cepheden, ayaklar çapraz, sağ elinde defne dalı, sol dirseği kaide üzerindeki lyraya yaslanmış; ANAZAPBOV ET BOC (yıl 272 = 253/254) AMK ΓΓ.

Mallos

N27 SNG France 2, 1922: İÖ 2.-1.yy

Ö.Y.: Apollon başı.

A.Y.: Oturan Athena nikephoros, bir mızraktan destek alır, yanında kalkan; ΜΑΛΛΩΤΩΝ; monogram.

Mopsuestia

N28 SNG France 2, 1943-44; v. Aulock, *Mopsos* 8b: Antiochos IV Epiphanes dönemi (İÖ 175-164),

Ö.Y.: Defne taçlı Apollon başı.

A.Y.: Artemis ayakta ve cepheden, sol elinde yay, sağ eliyle omzundaki sadaktan ok çeker; ΜΟΨΕΑΤΩΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΝΟΜΟΥ; monogram 3 ve 4.

N29 SNG France 2, 1951; Wadd. 4373; v.Aulock, *Mopsos*, 10a: Antiochos IV Epiphanes dönemi (İÖ 175-164),

Ö.Y.: Taret taçlı ve duvaklı Tykhe başı.

A.Y.: Apollon yarı çıplak, ayakta, sağ elinde defne dalı, sol dirseğiyle üç ayağa dayanır; ΜΟΨΕΑΤΩΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΝΟΜΟΥ; monogram 8.

N30 SNG France 2, 1965; v.Aulock, *Mopsos*, 27a; SNG v. Aulock, 5734; SNG Levante- Cilicia, 1326; Wadd. 4381: Domitianus dönemi (İS81-96)

Levha XXV, a

Ö.Y.: Defne taçlı Domitianus başı; ΔΟΜΕΤΙΑΝΟC CΕΒΑCΤΟC.

A.Y.: Apollon yarı çıplak, ayakta, sağ elinde defne dalı, sol dirseğiyle üç ayağa dayanır; ΜΟΨΕΑΤΩΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΝΟΜΟΥ ΑΞΙ
(yıl 161 = 93/94)

N31 SNG France 2, 1977; v. Aulock, *Mopsos*, 18a: Marcus Aurelius ve Lucius Verus dönemi (İS 161-169),

Levha XXV, b

Ö.Y.: Taret taçlı ve duvaklı Tykhe büstü; ΑΔΡΙ ΜΟΨΕΑΤΩΝ.

A.Y.: Apollon yarı çıplak, ayakta, sağ elinde defne dalı, sol dirseğiyle üç ayağa dayanır; ΕΤΟΥΚ ΛΚ (yıl 230 = 162/63)

Soloi-Pompeiopolis

N32 SNG France 2, 1230: M. Aurelius ve L. Verus dönemi (İS 161-169)

Ö.Y.: Apollon çıplak ayakta ve cepheden, sağ elinde defne dalı, sol kolunu üzerinde lyra olan cippus'a dayar.

A.Y.: Athena büstü, başında miğfer; ΠΟΜΠΗΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ΘΚΚ (yıl 229 = İS163/64).

N33 SNG France 2, 1243-1246; SNG Levante-Cilicia, 890; SNG v.Aulock 5895: Wadd. 4524: Gordianus III dönemi (İS 238-244),

Levha XXV, c

Ö.Y.: Gordianus büstü; ΑΥΤ Κ Μ ΑΝΤ ΓΟΡΔΙΑΝΟΚ ΚΕΒ Π Π.

A.Y.: Apollon yarıçıplak, ayakta, omzunda bir sadak, sağ elinde defne dalı, sol kolunu altara dayar; ΠΟΜΠΗΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ΣΤ (yıl 306 = İS 240/41); Ἀΐ (= 6 assaria).

N34 SNG France 2, 1255; SNG Levante-Cilicia, 1173(Tarsus?): Trebonianus Gallus dönemi (İS 251-253),

Ö.Y.: Gallus büstü; ΑΥ ΚΕ Γ ΟΥΒΙ ΤΡΕΒΩ ΓΑΛΛΟΝ ΕΥ Π Π.

A.Y.: Apollon ayakta, omzunda bir sadak, sağ elinde defne dalı;
ΠΟΜΠΗΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ Ἀ] (= 6 assaria).

Tarsos

N35 SNG France 2, 1410: Hadrian dönemi (İS 98-117)

Levha XXV, d

Ö.Y.: Hadrian büstü; AVT KAI ΘΕ ΤΡΑ ΠΑΡ VI ΘΕ ΝΕΡ VI ΤΡΑΙ
ΑΔΡΙΑΝΟC CE.

A.Y.: Apollon çıplak, ayakta, sol kolunu arkasındaki yılanlı¹²⁰ üç ayağa dayar, sol elinde defne dalı, karşısında Perseus, sol elinde harpe¹²¹, el sıkışırılar; ΤΑΡCΕΩΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC.

N36 SNG France 2, 1411: Hadrian dönemi (İS 98-117)

Ö.Y.: Hadrian büstü; AVT KAI ΘΕ ΤΡΑ ΠΑΡ VI ΘΕ ΝΕΡ VI ΤΡΑΙ
ΑΔΡΙΑΝΟC CE.

A.Y.: Apollon çıplak, ayakta, sol kolunu arkasındaki yılanlı üç ayağa dayar, sol elinde defne dalı, karşısında Perseus, sol elinde harpe, el sıkışırılar, aralarında defne taçlı baş; ΤΑΡCΕΩΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC.

N37 SNG France 2, 1437-41; Wadd. 4625-27: Hadrianus dönemi (İS 117-138)
veya sonrası,

Levha XXVI, a

Ö.Y.: Herakles başı, sakallı, meşe yapraklarından taç takar, lobut;
ΑΔΡΙΑΝΗC ΤΑΡCΕΩΝ.

A.Y.: Perseus ayakta, sol elinde harpa, sağ elinde iki kurdu ön ayaklarından tutan Apollon Lykeios heykeli¹²²; ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC; ΒΟΗΘΟΝ ve aslanın öldürdüğü diz çökmüş boğa.

¹²⁰ Yılanın kanat benzeri iki küçük çıkıntısı bulunmaktadır.

¹²¹ Perseus'un kullandığı hançer veya kılıç benzeri kesici alet.

¹²² Apollon Lykeios heykeli: Tanrı bu ikonografide ayakta ve tüm vücut halindedir. Yana kaldırdığı iki elinde birer kurdu ön ayaklarından tutar şekildedir.

N38 SNG France 2, 1454: Marcus Aurelius (İS 161-180),

Ö.Y.: Faustina büstü; ΦΑΥΚΤΕΙΝΑ ΣΕΒΑΚΤΗ.

A.Y.: Apollon Lykeios, omphalos üzerinde çıplak, ayakta ve cepheden, ellerinde ön ayaklarından tuttuğu birer kurt, iki boğa protomu; ΑΔΡΙΑΝΗΚ ΤΑΡΚΟΒ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ.

N39 SNG France 2, 1478; Wadd.4638; SNG Levante-Cilicia 1024; SNG v. Aulock, 5999: Septimus Severus dönemi (İS 193-211),

Ö.Y.: Defne taçlı Severus büstü; ΑΥΤ ΚΑΙ Λ ΣΕΠ ΣΕΥΗΡΟΚ ΠΕΡ Π Π.

A.Y.: Perseus ayakta, sol elinde harpa, sağ elinde phiale, girlandlarla süslenmiş bir sunağın önünde durur; sunağın üzerinde Apollon Lykeios heykeli; ΑΔΡΙΑΝΗΚ ΤΑΡΚΟΒ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΓΒ.

N40 SNG France 2, 1534; Wadd. 4649: Caracalla dönemi (İS 198-217),

Ö.Y.: Caracalla büstü; [ΑΥ]Τ Κ Μ ΑΥΡ ΣΕΥΗΡ ΑΝ...ΙΝΟ... Π Π.

A.Y.: Apollon ayakta, omzunda sadak, sol eliyle khylamisi tutar, göğüs hizasına kaldırdığı sağ elinde Caracalla büstü taşır; ΑΝΤΩΝΙ... ΒΗΡ ΑΔΡ ΜΗΤΡ ΤΑΡΚΟΒ ΑΜΚ ΓΒ.

N41 SNG France 2, 1540: Caracalla dönemi (İS 198-217),

Ö.Y.: Caracalla büstü; ΑΥΤ ΚΑΙ Μ ΑΥΡ ΣΕΥΗΡΟΚ ΑΝΤΩΝΕΙΝΟΚ Π Π.

A.Y.: Caracalla ayakta, toga giymiş; Apollon Lykeios ayakta ve cepheden, yana kaldırdığı ellerinde ön ayaklarından tuttuğu birer kurt; ΑΝΤΩΝΕΙΝΙΑΝΗΚ ΣΕΥΗΡ ΑΔΡΙΑΝΗΚ ΤΑΡΚΟΒ ΑΜΚ.

N42 SNG France 2, 1549; Ziegler 1988, 718: Macrinus dönemi (İS 217-218),

Levha XXVI, b

Ö.Y.: Defne taçlı Macrinus büstü; [AVT] K M OΠ CEVH
MAKPEIN[OC] CE; Apollon Lykeios heykeli.

A.Y.: Marcinus ayakta, bir kın ve asa tutar; karşısında Tyche ayakta,
Macrinus'a bir taç sunar, aralarında altar; CEVH MAKPEIN...
TAPCOV AMK.

N43 SNG France 2, 1550; Macrinus dönemi (İS 217-218),

Ö.Y.: Defne taçlı Macrinus büstü; [AVT] K M OΠ CEVH
MAKPEIN[OC] CE; Apollon Lykeios heykeli.

A.Y.: Marcinus ayakta, bir kın ve asa tutar; karşısında Tyche ayakta,
Macrinus'a bir taç sunar, aralarında altar; CEVH... EINIANH... MHT
TAPCOV AMK.

N44 SNG France 2, 1552; BMC Cilicia 204-205: Macrinus dönemi (İS 217-218),

Ö.Y.: Defne taçlı Macrinus büstü; AVT K MA OΠE CEV MAKPINOC.

A.Y.: Apollon çıplak, ayakta, omzunda sadak, sağ elinde defne dalı, sol eliyle
khylamisini tutar; [CEVH] MAKPEINIANHC MHTR AMK ΓB.

N45 SNG France 2, 1559; SNG Levante-Cilicia, 1082: Elagabalus dönemi (İS 218-
222),

Levha XXVI, c

Ö.Y.: Defne taçlı Elagabalus büstü; [AVT] K M A... OC.

A.Y.: Apollon Lykeios çıplak, ayakta ve cepheden, yana kaldırdığı ellerinde
bire kurdu ön ayaklarından tutar; TAPCOV MHTRO.

N46 SNG France 2, 1573; Wadd. 4655; SNG Levante-Cilicia, 1087; SNG
v.Aulock, 6027: Alexander Severus dönemi (İS 222-235),

Levha XXVI, d

Ö.Y.: Defne taçlı Severus büstü; AVT K AVP CEV AΛEΞANΔPOC CEB
Π Π.

A.Y.: Boğa gırlanlarla süslenmiş bir sunağın önünde diz çökmüş; arkasında ayakta duran iki kişi(imparator-imparatoriçe?) arasında yüksek bir sütun, üzerinde Apollon Lykeios heykeli; Perseus yarı çıplak, ayakta, sol elinde harpa, sağ elinde phiale; Demeter(veya bir rahibe) ayakta, sol elinde meşale tutar; ΑΛΕΞΑΝ ΑΝΤΩΝΙ CEVH ΑΔΡΙΑ ΜΗΤΡΟ ΤΑΡCEΩΝ ΑΜΚ ΓΒ ΠΑΤΡΩOC.

N47 SNG France 2, 1574; Wadd. 4654: Alexander Severus dönemi (İS 222-235),

Ö.Y.: Defne taçlı Severus büstü; AVT K AVP CEV ΑΛΕΞΑΝΔΡOC CEB Π Π.

A.Y.: Perseus ayakta, sağ elinde harpa, havaya kaldırdığı sol elinde Apollon Lykeios heykeli tutar; karşısında, ayakta duran bir balıkçı, kısa bir khiton giymiş, balık ve sepet asılı olan bir sopa tutar; ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΑΝΩΝ ΑΔ... ΠΑΤΡΩOC ΑΜΚ ΓΒ.

N48 SNG France 2, 1575; SNG Levante-Cilicia, 1088: Alexander Severus dönemi (İS 222-235),

Ö.Y.: Defne taçlı Severus büstü, bir mızrak ve kalkan; AVT K CEOVHPOC ΑΛΕΞ-ΑΝΔΡOC Π Π.

A.Y.: Apollon Lykeios çıplak, ayakta ve cepheden, omphalos üzerinde durur; sol elinde yay, sağ elinde bir kurdu ön ayaklarından tutar; ΑΔΡ CEOVH ΑΛΕΞ ΜΗΤΡ ΤΑΡC ΑΜΚ ΓΒ.

N49 SNG France 2, 1576; SNG Levante-Cilicia, 1089: Alexander Severus dönemi (İS 222-235),

Ö.Y.: Defne taçlı Severus büstü; A K M A CEOV ΑΛΕΞΑΝΔΡOC CEB Π Π.

A.Y.: Apollon Lykeios çıplak, ayakta ve cepheden, yana açtığı ellerinde birer kurdu ön ayaklarından tutar; ΑΛΕΞΑΝΔΡ ΑΝ CEOV ΑΔ ΜΗΤ ΤΑΡCOV ΠΠΒ ΑΜΚ.

- N50** SNG France 2, 1581: Alexander Severus dönemi (İS 222-235),
- Ö.Y.:** Defne taçlı Severus büstü; AV K CEOVHROC AΛEΞANΔP II Π.
- A.Y.:** Apollon çıplak, ayakta ve cepheden, sol elinde yay, sağ elinde defne dalı tutar; AΔP CEOVHROC AΛEΞANΔP II Π.
- N51** SNG France 2, 1590; SNG Levante-Cilicia, 1099: Maximinus dönemi (İS 235-238),
- Ö.Y.:** Maximinus büstü; AVT K Γ IOV OVH MAΞIMEINOC II Π.
- A.Y.:** Apollon Lykeios çıplak, ayakta ve cepheden, yana açtığı ellerinde birer kurdu ön ayaklarından tutar; TAPCOV TCH MHTPOΠOΛEΩ AMK ΓB
- N52** SNG France 2, 1591: Maximinus dönemi (İS 235-238),
Levha XXVII, a
- Ö.Y.:** Maximinus büstü; AVT K Γ IOV OVH MAΞIMEINOC II Π.
- A.Y.:** Apollon Lykeios çıplak, ayakta ve cepheden, omphalos üzerinde durur; sol elinde yay, sağ elinde bir kurdu ön ayaklarından tutar; TAPCOV [TCH M]HTPOΠOΛE AMK ΓB.
- N53** SNG France 2, 1601; Wadd. 4659; SNG Levante-Cilicia, 1100: Maximinus dönemi (İS 235-238),
- Ö.Y.:** Defne taçlı Maximinus büstü; AVT K Γ IOV OVH MAΞIMEINOC C II Π.
- A.Y.:** Apollon çıplak, ayakta ve cepheden, tetrastyle bir tapınakta görülür, sağ elinde defne dalı, sol elinde belirsiz bir nesne tutar; sütuna dayanır; TAPCOV TCH MHTP AMK ΓB.
- N54** SNG France 2, 1611; SNG Levante-Cilicia, 1102: Maximinus dönemi (İS 235-238),

Levha XXVII, b

Ö.Y.: Maximinus büstü; AVT K Γ IOV OVH MAΞIMEINOC C Π Π.

A.Y.: Perseus ayakta, sol elinde harpa ve gorgo başı; karşısında Apollon çıplak, ayakta, sol elinde defne dalı, üç ayağa dayanır; el sıkışır; TAPCOV ΜΗΤΡΟΠΟΛΕ ΑΜΚ ΓΒ.

- N55** SNG France 2, 1617-18; Wadd. 4661-62; SNG Levante-Cilicia, 1106: Maximus dönemi (İS 235-238),

Levha XXVII, c

Ö.Y.: Defne taçlı Maximus büstü; Γ IOV OVH MAΞIMOC KAIC.

A.Y.: Apollon ayakta, cepheden, sol elinde yay, sağ eli başında; sütuna dayanır; TAPCOV ΤΧΗ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC ΑΜΚ ΓΒ.

- N56** SNG France 2, 1623-24; SNG Levante-Cilicia, 1110: Balbinus dönemi (İS 238, Nisan-Temmuz),

Ö.Y.: Defne taçlı Balbinus büstü; AVT ΚΕC ΚΑΙΛ ΒΑΛΒΕΙΝΟC CΕΒ Π Π

A.Y.: Apollon Lykeios çıplak, ayakta ve cepheden, omphalos üzerinde durur; yana açtığı ellerinde birer kurdu ön ayaklarından tutar; TAPCOV ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC ΑΜΚ ΓΒ.

- N57** SNG France 2, 1644-46; SNG Levante-Cilicia, 1119; Wadd. 4673: III. Gordianus dönemi (İS 238-244),

Ö.Y.: Gordianus büstü; AVT Κ ΑΝΤ ΓΟΡΔΙΑΝΟC CΕΒ Π Π.

A.Y.: Boğa gırlanlarla süslenmiş bir sunağın önünde diz çökmüş; arkasında ayakta duran iki kişi arasında yüksek bir sütun, üzerinde Apollon Lykeios heykeli; Perseus yarı çıplak, ayakta, sol elinde harpa, sağ elinde phiale; Demeter (veya bir rahibe) ayakta, sol elinde meşale tutar; TAPCOV ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC ΑΜΚ ΓΒ.

N58 SNG France 2, 1647; SNG Levante-Cilicia, 1118: III. Gordianus dönemi (İS 238-244),

Levha XXVII, d

Ö.Y.: Gordianus büstü; AVT K ANT ΓΟΡΔΙΑΝΟC CEB Π Π.

A.Y.: Perseus ayakta, sağ elinde harpa, havaya kaldırdığı sol elinde Apollon Lykeios heykeli tutar; karşısında, ayakta duran bir balıkçı, kısa bir khiton giymiş, balık ve sepet asılı olan bir sopa tutar; ΤΑΡCΟV ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC ΑΜΚ ΓΒ.

N59 SNG France 2, 1666, 1675-76, 1683; SNG Levante-Cilicia, 1121: III. Gordianus dönemi (İS 238-244),

Ö.Y.: Gordianus büstü; AVT KAI M ANTΩΝΙΟC ΓΟΡΔΙΑΝΟC CEB Π Π.

A.Y.: Apollon çıplak ayakta, sağ elinde defne dalı, sol eliyle khylamisi tutar; ΤΑΡCΟV ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC ΑΜΚ ΓΒ.

N60 SNG France 2, 1710: III. Gordianus dönemi (İS 238-244),

Ö.Y.: Gordianus büstü, mızrak, kalkan; AVT K M ANT ΓΟΡΔΙΑΝΟC CEB Π Π.

A.Y.: Perseus ayakta, sol elinde gorgo başı ve harpa, sağ elinde Apollon Lykeios heykeli; ΤΑΡCΟV ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC ΑΜΚ ΓΒ.

N61 SNG France 2, 1757-58: Traianus Decius dönemi (İS 249-251),

Ö.Y.: Decius büstü; AV KAI Γ ΜΕC ΚVΙΝ ΔΕΚΙΟC ΤΡΑΙΑΝΟC Π Π.

A.Y.: Perseus ayakta, sol harpa ve khylamis, sağ elinde Apollon Lykeios heykeli; ΤΑΡCΟV ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC ΑΜΚ ΓΒ.

N62 SNG France 2, 1767; SNG Levante-Cilicia, 1165: Traianus Decius dönemi (İS 249-251),

Ö.Y.: Decius büstü; AV KE Γ MEC KOV ΔEKIOC TPAIANOC EV EV CEB Π Π.

A.Y.: Boğa girlandlarla süslenmiş bir sunağın önünde diz çökmüş; arkasında ayakta duran bir kişi, kalkan tutar ve mızraktan destek alır, yanında yüksek bir sütun, üzerinde Apollon Lykeios heykeli; Perseus yarı çıplak, ayakta, sol elinde harpa, sağ elinde phiale; Demeter (veya bir rahibe) ayakta, sol elinde meşale tutar; TAPCOV ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC AMK ΓB.

N63 SNG France 2, 1777;SNG Levante-Cilicia, 1071: Traianus Decius dönemi (İS 249-251),

Ö.Y.: Etruscilla¹²³ büstü; ANNIAN AITPOVCKIΛΛAN.

A.Y.: Apollon Lykeios çıplak, ayakta ve cepheden, omphalos üzerinde durur, yana açtığı ellerinde birer kurdu ön ayaklarından tutar; TAPCOV M[HTP]OΠOΛEΩC AMK ΓB.

N64 SNG France 2, 1777; SNG Levante-Cilicia, 1173: Trebonianus Gallus dönemi (İS 251-253),

Ö.Y.: Trebonianus Gallus büstü; AV KE Γ OVIBI TREBΩ ΓAΛΛON EV EV Π Π.

A.Y.: Apollon çıplak, ayakta, omzunda sadak, sağ elinde defne dalı, sol elinde yay-ok ve khylamis; TAPCOV ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC AMK ΓB.

N65 SNG France 2, 1789-90: Trebonianus Gallus dönemi (İS 251-253),

Ö.Y.: Trebonianus Gallus büstü; AV KAI Γ OVIBION TPIBΩ ΓAΛΛON Π Π.

A.Y.: Perseus ayakta, sol harpa ve gorgo başı, sağ elinde Apollon Lykeios heykeli; TAPCOV ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC AMK ΓB.

¹²³ Etruscilla, İmparator Decius'un karısıdır.

N66 SNG France 2, 1809; SNG Levante-Cilicia, 1176: Valerianus dönemi (İS 253-260),

Ö.Y.: Valerianus büstü; AVT Κ Π Λ ΟΥΑΛΕΡΙΑΝΩΝ Σ Π Π.

A.Y.: Perseus ayakta, sol elinde harpa, gorgo başı ve khylamis, sağ elinde Apollon Lykeios heykeli; ΤΑΡΣΟΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΑΜΚ ΓΒ.

N67 SNG France 2, 1823; SNG Levante-Cilicia, 1189: Valerianus dönemi (İS 253-260),

Ö.Y.: Valerianus büstü; AVT ΚΑΙ ΠΟΝ ΛΙ ΟΥΑΛΕΡΙΑΝΟΣ ΣΕ Π Π.

A.Y.: Apollon çıplak, ayakta, sağ elinde meşale, sol elinde yay-ok ve hançer; ΤΑΡΣΟΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΑΜΚ ΓΓ.

2.1.3. ARES

Zeus ile Hera'nın oğlu¹²⁴ ve Yunan pantheonunun savaş tanrısı Ares¹²⁵, Athena'nın aksine akılsız savaşı, şiddeti ve kaba kuvveti temsil ettiğinden diğer Olymposlu tanrılar ve insanlar tarafından pek sevilmezdi¹²⁶. Bu yüzden, Homeros destanlarında Ares'e eklenmedik aşağılayıcı sıfat kalmamıştır. Azgın, çılgın, deli, uğursuz olarak nitelendirilen tanrı; insanların baş belası, elleri kanlı, kaleler yıkan olumsuz bir varlıktır¹²⁷. Nitekim, tanrının adının da *feryat koparan, tahrip edici, zarar verici, cezalandırıcı, öç alan* gibi çeşitli anlamları vardır¹²⁸.

Tanrının, sanat eserleri ve sikkeler üzerinde tasvirleri diğer Yunan tanrılarına göre oldukça azdır.

Ovalık Kilikya'da Ares'e ait tapınımı belgeleyen bir epigrafik belge bilinmektedir. Anazarbos'a ait yazıtta tanrı, Zeus, Hera Gamelia ve vahşi tanrılar olarak adlandırılan Theoi Agreoi ile birlikte anılmaktadır. Yazıt, Anazarbos dağının batı yamacında ulaşılması güç bir mağaranın girişine kaya yüzeyine oyulmuş tabula ansata içerisinde yer almaktadır (N68). Bent, 1888 yılında kenti ziyareti sırasında yazıtı fark etmiş ve bir dürbün aracılığıyla yazıtı okumuştur¹²⁹. Yazıtta Asklepiades kızı Regina'nın kutsal asa taşıdığı ve Zeus, Hera Gamelia ve Ares'e şehrin koruyucu tanrıları olarak sunuda bulunduğu, ayrıca Tauriskos oğlu Seitus'un Theoi Agreoi adı verilen tanrıların rahibi olduğu yazmaktadır. Yazıtın sonunda, Anazarbos takvimine göre verilmiş olan 172 yıl sayısı dikkate alındığında yazıt, İÖ 19 yılında başlayan Anazarbos takvimine göre, İS 152 yılına tarihlenmektedir. Theoi Agreoi av tanrılarıydı ve av köpekleriyle mağaralarda oturduklarına inanılırdı. Sunağın da bir mağara içine yapılmasının sebebi belki de buydu¹³⁰.

Ovalık Kilikya kentlerinin sikkelerine baktığımızda Ares'in sikkeler üzerinde yer bulamamış olduğunu görürüz. Kült verilerinin yeterince gün ışığına çıkmadığı Ovalık Kilikya'da Ares tasviri bulunan sikkeler şuan için bilinmemektedir. Belki de

¹²⁴ Hesiodos, *Theogonia*, 921.

¹²⁵ Ayrıntılı bilgi ve kaynaklar için bkz. Furtwängler-Stoll 1884, 477-493; Sauer-Tumpel 1884, 642-667; Bruneau 1984, 479-492.

¹²⁶ Homeros, *İlyada*, V, 889; 30; 830.

¹²⁷ Erhat 1997, 50.

¹²⁸ Karayaka 2007, s. 87.

¹²⁹ Bent 1890, 232 (Bent, 1888'de dürbün yardımıyla okuyabilmiş ve raporlamıştır.); Hicks 238, Nr.4 (Kopyalama Bent tarafından yapılmıştır.)

¹³⁰ Sayar 2000, 148.

yukarıda belirttiğimiz olumsuz özelliklerinden dolayı pek tutulmamıştır. Durum böyle olunca bölgedeki Ares kültü varlığının tek kanıtı olarak Anazarbos'taki yazıtı gösterebilmekteyiz.

Epigrafik Belgeler

Anazarbos

N68 Bent 1890, 232 (Bent, dürbün yardımıyla okumuş ve raporlamıştır [1888]); Hicks 1890, 238, Nr.4 (kopyalama Bent tarafından yapılmıştır); Sayar 2000a, Nr.52; Ehling-Pohl-Sayar 2004, 258, Nr. 80:

Διὶ καὶ Ἥραι γαμηλῖαι καὶ
Ἄρει θεοῖς πολιούχοις
Ῥηγείνα Ἀσκληπιάδου
σκηπτροφοροῦσα ἱερὰ ὑπὲρ
5 τῆς πόλεώς [τε] καὶ τῆς
βουλῆς, ἐπὶ ἱερέως θεῶν
Ἄγρέων Σεῖτου Ταυρίσκου·
ἔτους βορ'.¹³¹

“Kutsal asa taşıyan Asklepiades kızı Regina şehir ve evler için şehrin koruyucu tanrıları Zeus ve Hera Gamelia(=evlilik tanrıçası) ve Ares’e (adadı), Tauriskos oğlu Seitus Theoi Agreoi(=vahşi tanrılar) rahibi (oldu); 172 yılında”

¹³¹ Yazıt, Anazarbos'un batı yamacında ulaşılması zor bir mağaranın girişinde kaya yüzeyine oyulmuş tabula ansata içerisinde yer almaktadır.

2.1.4. ARTEMİS

Leto ile Zeus'un kızı ve Apollon'un da ikiz kardeşi¹³² olan Anadolu kökenli Artemis¹³³, kardeşi Apollon gibi her dönem ve bölgede çeşitli isim ve biçimlerde tapınım görmüştür¹³⁴. Tanrıçaya en yoğun tapınım ise Anadolu'da olmuştur. Bunun en önemli nedeni tanrıçanın, kültürel bakımdan geçmişi çok eskilere dayanan Anadolu'nun ana tanrıçası ile olan yakın benzerliğidir¹³⁵.

Yunan pantheonunun çok yönlü tanrıçası olan Artemis, esas olarak avcı tanrıçadır. Bu yüzden onun en önemli sembolleri de yay ve ok olmuştur. Tanrıçanın tasvirleri de genel olarak avcı kimliğiyle alakalı olmuştur. Onun, daha çok birlikte gördüğümüz, kült hayvanı ise geyik olmuştur.

Apollon gibi özellikle ana yurdu olan Anadolu'nun güney batı bölgelerinde yoğun bir tapınımına sahip olan Artemis'in, Ovalık Kilikya'daki kült sahipliği kardeşinden daha önemli özellikler taşımaktadır. Bölgenin doğusundaki kentlerden Hierapolis-Kastabala'da Artemis'e dikkat çeken bir tapınım söz konusudur. Kentte ele geçen yazıtlarda görülen *Perasia* adındaki tanrıça, Strabon'un kültüründen bahsettiği Artemis Perasia'dır. *Ateş taşıyan* anlamında Perasia epithetiyle tapınım gören tanrıça Kastabala kentine özgü yerel tanrıçadır. Strabon anlatılarında kentte tanrıçanın kült merkezinin olduğuna yer vermektedir¹³⁶. Fakat kentte tanrıçaya ait tapınak yeri henüz tam anlamıyla belirlenememiştir. Bazı araştırmacılar Perasia'ya adanmış sunakların tespit edildikleri yerin önündeki düzlüğün tapınak aranması için uygun bir yer olduğunu ifade eder.

Tanrıçanın ateş ile olan ilişkisi Strabon tarafından da aktarılmıştır. Strabon, Perasia'nın gece yapılan kült törenlerinde tanrıçanın rahibelerinin çıplak ayaklarla trans halinde kızgın kömürler üzerinde yürüdüklerinden bahseder¹³⁷. Perasia'nın bu karakteri, sikkeler üzerinde atribüsü olduğu anlaşılan meşale ile görülür.

İS 2. yüzyılın ikinci yarısında kültü önemli noktaya ulaşan Artemis Perasia'nın, Kadirli'nin Bahadırli köyünde bulunan Aramice bir adak yazıtında söz edilen eski

¹³² Schreiber 1884, 558 vd.

¹³³ Ayrıntılı bilgi ve kaynaklar için bkz. Schreiber 1884, 558-608; Wernicke 1896, 1336-1440; Kahil-Icard 1984, 618-753; Çelgin 1986; Albayrak 2008.

¹³⁴ Çelgin 1986, 5.

¹³⁵ Korkut 2008, 727-8.

¹³⁶ Strabon, *Geographika*, XII., 537.

¹³⁷ Strabon, *Geographika*, XII., 537.

Asur-Anadolu tanrıçası Kubaba Piwassura'nın Roma dönemimdeki devamı olduğu düşünülür¹³⁸.

Çukurova'nın kutsal kenti Kastabala'ya ait üç epigrafik belgede Artemis'e ithaf söz konusudur. Tanrıça Artemis bu yazıtların birisinde Hekate, Selene ve Demeter ile bir tutulmuştur. Yazıt, Kastabala civarındaki bir göçebe mezarlığında görülmüş olan heykel kaidesi üzerinde Latince ve Grekçe olarak iki kısım halindedir (N69). Yazıtın içeriği dikkat çekicidir. Metnin Grekçe olarak yazılmış olan ikinci bölümde şu şekilde bir sesleniş mevcuttur: “*Thebai halkı tarafından kurbanlar adanan Selene veya Artemis veya bizim yol ağzlarında kutsadığımız meşale taşıyan Hekate veya Kypris veya Persephone'nin annesi Deo(=Demeter) olarak kutsanan tanrıça sen bana kulak ver...*”¹³⁹. Metni yorumlayacak olursak, “her ne kılıkta isen veya her kimsen bana kulak ver” şeklinde seslenilmiş olan tanrıça, kentin yerel tanrıçası olması sebebiyle tek ilgilisi görülen, Perasia olmalıdır. Yazıtta Perasia, belirsiz bir kimlikte görülür ve adı geçen tüm tanrıçalar ile özdeş tutulmak istenmiştir.

Diğer iki yazıtta ise Tanrıça Perasia adına ithafta bulunulmuştur. Sütunlu cadde yakınlarında görülmüş olan heykel kaidesi üzerindeki bir yazıttan kent meclisi ve ileri gelen halk tarafından Tanrıça Perasia'nın onurlandırıldığı anlaşılmaktadır (N70). Ayrıca aracılık yapan Hieromnemon yani kutsal kâtibin adı ile şehrin kurucusu ve hayırseveri olarak belirtilen *propaetor* adı geçmektedir. Adı geçen kişilere göre heykel kaidesi ve üzerindeki yazıt İS 230-240 yıllarına tarihlenmiştir. Tanrıça Perasia'ya ithafta bulunan üçüncü belge, sunak üzerindeki bir adak yazıtıdır (N71). Sunak, Demiurgos memurluğu görevini yürüten bir kişi tarafından Tanrıça Perasia'ya adanmıştır. Yazıtta tanrıçaya *dinleyen tanrıça* olarak sunuda bulunulmuştur. Bu sunak da ilk yazıt gibi göçebe mezarlığında görülerek kaydedilmiştir. Ancak üç yazıtın da üzerinde yazılı olduğu eserlerin şuan nerede olduğu belirsizdir.

Artemis'in Ovalık Kilikya'daki kült varlığını sikkeler de desteklemektedir. Kastabala¹⁴⁰ ve Anazarbos¹⁴¹ sikkelerinin arka yüzünde örtülü Artemis Perasia büstü

¹³⁸ Sayar 2000, 147; Sayar 1993, 179.

¹³⁹ Erten 2011, 50.

¹⁴⁰ Hierapolis-Kastabala otonom sikkesi için bkz. N77.

ve yanında da onun kült objesi yanan meşale görülür. Tanrıçanın bu betimi Hekate olarak da düşünülebilir. Ancak Kastabala'nın yerel tanrıçası olarak bilinen Perasia'nın varlığı bu betimlemenin de Perasia olması gerektiğini gösterir.

Aigeai¹⁴², Epiphanei¹⁴³, Mopsouhestia¹⁴⁴ ve Tarsos¹⁴⁵ sikkelerinde Artemis ayakta, sol eliyle yay tutar sağ eliyle de omzundaki sadaktan ok çeker biçimde tasvir edilmiştir. Bu ikonografi tanrıçanın sikkeler üzerindeki genel duruşudur. Bunlardan Aigeai ve Mopsouhestia sikkelerinde tanrıça uzun bir elbise ile görülürken Epiphaneia ve Tarsos sikkelerinde kısa bir khiton ile görülür. Soloi-Pompeiopolis¹⁴⁶ ve bazı Aigeai¹⁴⁷ sikkelerinde ise tanrıça, büstü ve omzunda sadağı ile görülür.

Epigrafik Belgeler

Hierapolis-Kastabala

N69 Heberdey-Wilhelm 1896, 26, Nr.58; Hicks 1890, 251-252, 27; CIL III, 12116 (düzenlenmiş hali CIL III, 13618); IGR III, 903; Dupont-Robert 1964, 51; Merkelbach-Stauber 2002, 227; Ehling-Pohl-Sayar 2004, 225, Nr.5:

- A.1 [P. Cas]sius T. f. Cl(audia) Dexter Augus[tanus Alpin]-
us Bellicius Sollers Metilius [— — —]-
us Rutilianus, Xvir stlit[ibus iudican]-
dis, trib(unus) laticl(avius) leg(ionis) III Aug(ustae), [VIvir eq(uestrium)
turm]-
5 ar(um), VIIvir epulon(um), sodalis [— — —, quaest]-
or, trib(unus) plebis, praetor fideico[mmissar(ius), leg(atu)s le]-
g(ionis) III Scythicae, leg(atu)s Aug(usti) pr(o) pr(aetore) pro[vinciae]
Ciliciae

¹⁴¹ Anazarbos, Traianus dönemi sikkesi için bkz. N75.

¹⁴² Aigeai sikkeleri için bkz N73, N74.

¹⁴³ Epiphaneia sikkeleri için bkz. N76.

¹⁴⁴ Mopsuestia sikkeleri için bkz. N78-N81.

¹⁴⁵ Tarsos sikkeleri için bkz. N83-N87.

¹⁴⁶ Soloi – Pompeiopolis sikkesi için bkz. N82.

¹⁴⁷ Aigeai sikkesi için bkz. N72.

“[Publius Cas]sius Dexter Augustanus Alpinus Bellicius Sollers Metilius [...]us Rutilianus. Decemvir¹⁴⁸, 3. Augusta lejyonu tribunusu, altılı süvari birliği komutanı, septemviri epulonum mensubu, ... üyesi, quaestor, halk tribunusu, din işlere bakan praetor, 4. Skytia lejyonu legatusu, imparatorun elçisi, Kilikia eyaleti valisi.”

B.1 [εἴτε Σ]εληναίην, εἴτ' Ἄρτεμι[ν, εἴτε σ]έ, δαῖμον,
 πυρφόρον [ἐν τριό]δοις ἦν σεβόμεσθ' Ἐκ[ά]την,
 εἴτε Κύπριν Θήβης λα[ός] θυέεσσι γεραίρει,
 ἦ Δηώ, κούρης μητέρα Φερσεφόνης,
 5 κλῦθι καὶ ἡγεμονῆα τεδὸν σωὸν τε φύλασσε
 καὶ κλεινὴν ὕπατον πέμψον ἐς Εἰταλίην.
 Λεύκιος εἰητή[ρ] τόδε σοι βρέτας οὗ ἑτάριοιο
 Δέξτρου καὶ τούτους ὀκτώ ἔδωκε τύπους.¹⁴⁹

“Thebai halkı tarafından kurbanlar sunulan Selene veya Artemis veya bizim yol ağzlarında kutsadığımız meşale taşıyan Hekate veya Kypris veya Persephone'nin annesi Deo(=Demeter) olarak kutsanan tanrıça sen bana kulak ver, meşhur İtalya'da consul olacak olan valinin sağlığını koru ve ona eşlik et. Doktor Lucius sana, arkadaşı Dexter'in bu heykelini ve bu sekiz satırı sundu.” (Merkelbach-Stauber 2002, 227)

N70 Hicks 1890, 246, no.16; IGR 3.904; Dupont-Robert 1964, 34; Sayar 2004, Nr.4:

Μ. Δομίτιον Οὐαλεριαν[όν]
 πρεσβ(ευτήν) Σεβ(αστοῦ) ἀντιστρά(τηγον), τὸν
 κτίστην καὶ εὐεργέτη[ν]
 τῆς πόλεως, ἡ βουλῆ
 5 καὶ ὁ δῆμος ἀπὸ τῶν

¹⁴⁸ Roma'da on üyesi bulunan hükümet meclisi üyelerinden her biri.

¹⁴⁹ Kireçtaşından heykel kaidesi üzerine yazılıdır. Kaide, önceki araştırmacılar tarafından Kastabala'da bir göçebe mezarlığında görülmüştür. Şuan nerede olduğu bilinmemektedir (İS 151).

τῆς θεοῦ Περασίας
 προσόδων,
 διὰ πρυτάνεων τῶν
 περὶ Κ(όϊντων) Ἰ(ούλιον) Φούλουιον Ὀπ-
 10 πιανὸν Ἰουλιανὸν
 Μ. Αὐρ. Ἀσκληπιάδου [τοῦ]
 Ἀσκληπιάδου Κρίσπο[υ]
 τοῦ ἱερομνήμονος.¹⁵⁰

“Şehrin kurucusu ve hayırseverleri M. Domitius Valerianus, Propraetor Legatus Augustus, konsey ve ileri gelen halk tarafından Tanrıça Perasia onurlandırıldı. Prytanēs(=yönetici) G(aius) I(ulius) Fulvius Oppianus Iulianus ve Crispus’un torunu Asklepiades oğlu Hieromnemon (=kutsal katip) M(arcus) Aurelius Asklepiades tarafından (sağlandı).”

N71 Heberdey-Wilhelm 1896, 27, Nr.59; Hicks 1890, 247, Nr.17; Weinreich 1912, 17, 74; Dupont-Robert 1964, 33; Sayar 2004, Nr.3:

Θεᾶ Περασία Ἐπηκόω
 Π(όπλιος) Μέσσιος Ροῦφος
 ὁ ὑπο [δ]η[μίου]ρ[γ]”ός.¹⁵¹

“Dinleyen Tanrıça Perasia için Demiurgos vekili Publius Messius Rufus (adadı).”

¹⁵⁰ Yazıt, sütunlu cadde yakınlarında görülmüş bir heykel kaidesi üzerindedir. Önceki araştırmacılar tarafından görülen heykel kaidesinin şuan nerede olduğu belirsizdir.

¹⁵¹ Yazıt, kırmızı-mavi çakıl taşından sunak üzerine yazılmıştır. Altıgen üst yapıya sahiptir. Ön kısmında basamak şeklinde süsler mevcuttur. Kastabala civarında bir göçebe mezarlığında görülmüş ancak şuan nerede olduğu belirsizdir.

Nümizmatik Belgeler

Aigeai

N72 SNG France 2, 2323; SNG Levante-Cilicia, 1703: Domitianus dönemi (İS 81-96),

Ö.Y.: Işın taçlı Helios başı.

A.Y.: Artemis başı, alnının üzerinde bir hilal, omzunda sadak bulunur;
ΑΙΓΕΑΙΩΝ ΜΗΤΡΟΔΩΡΩΝ ΕΛΡ (yıl 135 = 88/89).

N73 SNG France 2, 2372; SNG Levante-Cilicia 1779: Balbinus dönemi (İS 238, Nisan-Temmuz),

Ö.Y.: Defne taçlı Balbinus büstü; AVT KAI ΔΕΚΙ KAI ΚΑΛΒ
ΒΑΛΒΕΙΝΟC ...

A.Y.: Artemis ayakta, sol elinde yay, sağ eliyle omzundaki sadaktan ok çeker; CE ΑΔΡΙ ΑΙΓΕΑΙΩΝ ... ΔΠC (yıl 284 = 238).

N74 SNG France 2, 2381; SNG Levante-Cilicia 1798: Valerianus dönemi (İS 253-260),

Ö.Y.: Işın taçlı Valerianus büstü; AV KAI ΠΟΒ ΛΙΚ ΟΥΑΛΕΡΙΑΝΟC
CEB.

A.Y.: Artemis ayakta, sol elinde yay, sağ eliyle omzundaki sadaktan ok çeker; yanında keçi ya da geyik; ΑΙΓΑΙΩΝ ΝΕΩΚΟ ... ΕΤ Τ (yıl 300 = 253/54).

Anazarbos

N75 SNG France 2, 2026; SNG Levante-Cilicia 1380; Ziegler, *Anazarbos*, 122, 5: Traianus dönemi (İS 98-117),

Levha XXVIII, a

Ö.Y.: Başlı örtülü Demeter büstü; başak demeti; ΚΑΙCΑΡ † ΑΝΑΖΑΡ.

A.Y.: Duvaklı Artemis Perasia(?) büstü, başında sivri takke; yanan meşale;
ΕΤ ΓΑΡ (yıl 133 = 114/15).

Epiphaneia

N76 SNG France 2, 2392; SNG Levante-Cilicia, 1805: İÖ 2.-1.yy,

Ö.Y.: Diademli erkek başı (B. İskender [?]).

A.Y.: Artemis kısa bir khiton giymiş, ayakta; sol elinde yay, sağ eliyle omzundaki sadaktan ok çeker; ΕΠΙΦΑΝΕΩΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΘΥ (yıl 99).

Hierapolis-Kastabala

N77 RPC I, 464: Otonom İS 150-211,

Levha XXVIII, b

Ö.Y.: Taret taçlı ve örtülü Tyche büstü; ΙΕΡΟΠΟΛΙΤΩΝ.

A.Y.: Örtülü Artemis Perasia(?) büstü, başında taç bulunur; önünde yanan meşale; [ΤΩΝ ΠΙΡΟΣ ΤΩ ΠΥΡΑΜΩ].

Mopsouhestia

N78 SNG France 2, 1943; v. Aulock, *Mopsos*, 8b; SNG Levante 1315: İÖ 2 - İmparatorluk dönemi,

Levha XXVIII, c

Ö.Y.: Defne taçlı Apollon başı.

A.Y.: Artemis ayakta, sol elinde yay, sağ eliyle omzundaki sadaktan ok çeker; ΜΟΨΕΑΤΩΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΝΟΜΟΥ.

N79 SNG France 2, 1971; v. Aulock, *Mopsos*, 38c; Wadd. 4383; SNG Levante-Cilicia, 1335: Antonius Pius dönemi (İS 138-161),

Ö.Y.: Antonius Pius başı; ΑΥΤ ΚΑΙ ΚΑΙ ΑΙΑ ΑΔΡ ΑΝΤΩΝΕΙΝΟC CEB EV Π.

A.Y.: Artemis ayakta, sol elinde yay, sağ eliyle omzundaki sadaktan ok çeker; ayaklarının yanında bir geyik; ΑΔΡΙΑΝΩΝ ΜΟΨΕΑΤΩΝ ΕΤ ΖC (yıl 207 = 139/40)

N80 SNG France 2, 1984, 1985; v. Aulock, *Mopsos*, 53a, 53b; Wadd. 4383; SNG Levante-Cilicia, 1335: Septimus Severus dönemi (İS 193-211),

Ö.Y.: Defne taçlı Septimus Severus büstü; AV KAI Λ CEΠ [CEVHROC ΠEP CEB].

A.Y.: Artemis ayakta, sol elinde yay, sağ eliyle omzundaki sadaktan ok çeker; ayaklarının yanında bir geyik; ΑΔΡΙΑΝΩΝ ΜΟΥΣΕΑΤΩΝ ΕΤ ΒΕC (yıl 262 = 194/95).

N81 SNG France 2, 1991; v. Aulock, *Mopsos*, 67; Wadd. 4392: Diadumenianus dönemi (İS 217-218),

Ö.Y.: Diadumenianus büstü; ΟΠ ΔΙΑΔΟVMENIANOC KA...

A.Y.: Artemis ayakta, sol elinde yay, sağ eliyle omzundaki sadaktan ok çeker; ayaklarının yanında bir sunak ve bir geyik; ΑΔΡ ΜΟΥΣΕΑΤΩΝ ΕΠΙC (yıl 285 = 217/18).

Soloi-Pompeiopolis

N82 SNG France 2, 1189, 1190; Wadd. 4511: İÖ 2. yüzyıl - İmparatorluk dönemi,
Levha XXVIII, d

Ö.Y.: Artemis büstü, omzunda sadak.

A.Y.: Athena ayakta, kalkan tutar ve mızrağa dayanır; ΣΟΛΕΩΝ.

Tarsos

N83 SNG France 2, 1665, 1685: III. Gordianus dönemi (İS 138-161),

Ö.Y.: Işın taçlı Gordianus büstü; AVT KAI M ANTΩNIOC ΓΟΡΔΙΑΝOC CEB Π Π.

A.Y.: Artemis kısa bir khiton giymiş, ayakta; sol elinde yay, sağ eliyle omzundaki sadaktan ok çeker; ΤΑΡCΟV ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC ΑΜΚ ΓΒ.

N84 SNG France 2, 1731, 1732; SNG Levante-Cilicia, 1150, 1151: I. Philippos dönemi (İS 244-249),

Ö.Y.: Işın taçlı Philippos büstü; AVT KAI M IOV ΦΙΛΙΠΠΙΟΝ ΕΥΤ ΕΥ
Π Π.

A.Y.: Artemis kısa bir khiton giymiş, ayakta; sol elinde yay, sağ eliyle omzundaki sadaktan ok çeker; ΤΑΡCΟV ΜΗΤΡΟΠΟ[ΛΕΩC] ΑΜΚ
[ΓΒ].

N85 SNG France 2, 1754, 1755, 1763; SNG Levante-Cilicia, 1156; Wadd. 4684: Traianus Decius dönemi (İS 249-251),

Ö.Y.: Işın taçlı Decius büstü; AV KAI Γ ΜΕC ΚVΙΝ ΔΕΚΙΟC
ΤΡΑΙΑΝΟC Π Π.

A.Y.: Artemis kısa bir khiton giymiş, ayakta; sol elinde yay-ok, sağ eliyle omzundaki sadaktan ok çeker(?); çevresinde bir geyik ve bir köpek
ΤΑΡCΟV ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC ΑΜΚ ΓΒ.

N86 SNG France 2, 1791, 1792: Trabonianus Gallus (İS 251-253),

Ö.Y.: Işın taçlı Trabonianus Gallus büstü; AV KAI Γ ΟVΙΒΙΟΝ ΤΡΙΒΩ
ΓΑΛΛΟΝ Π Π.

A.Y.: Artemis kısa bir khiton giymiş, ayakta; sol elinde yay, sağ eliyle omzundaki sadaktan ok çeker; ΤΑΡCΟV ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC ΑΜΚ
ΓΒ.

N87 SNG France 2, 1810: Valerianus dönemi (İS 253-260),

Ö.Y.: Işın taçlı Valerianus büstü; AVT Κ Π Λ ΟVΑΛΕΡΙΑΝΩΝ CΕ Π
Π.

A.Y.: Artemis kısa bir khiton giymiş, ayakta; sol elinde yay, sağ eliyle omzundaki sadaktan ok çeker; ΤΑΡC... ΜΗΤΡΟΠΟΛ ΑΜΚ ΓΒ.

2.1.5. ATHENA

Zeus'un kızı ve on iki Olympos tanrısından biri olan Athena¹⁵², Yunan pantheonunda savaşçı kimliğiyle öne çıkmış bir tanrıçadır. Zekanın ve mantığın temsili olan tanrıça en çok "kentlerin koruyucu tanrıçası" olarak ilgi görmüştür¹⁵³. Yunan dünyasının diğer bir savaş tanrısı olan ve kaba şiddete dayalı mücadele eden Ares'in aksine, akıl ve mantıkla hareket eden bir karakteri vardır.

Athena'nın Yunan sanat eserlerindeki tasvirleri de savaşçı kimliğiyle uyumlu olmuştur. Genel olarak tahtta oturan, ayakta duran veya hareket halinde bütün olarak ya da baş ve büstleriyle tasvir edilen tanrıça, savaşçı karakteriyle alakalı olarak miğfer, zırh, kalkan ve mızrak ile görülür.

Hemen her bölgede yoğun yayılım alanı bulmuş olan Athena kültürünün Ovalık Kilikya'daki varlığını arkeolojik ve epigrafik belgeler kanıtlamaktadır. Ayrıca tanrıçanın, bölge sikkelerinde de sevilerek tasvir edilmiş olması buradaki tapınımı destekler niteliktedir.

Tanrıça, Aigeai'ya ait bir epigrafik belgede Zeus, Hera, ve imparator kültü ile birlikte onurlandırılmaktadır (N88). Heberdey ve Wilhelm tarafından tespit edilen yazıttan, burada Athena ve Zeus'un eş değer bir tapınımına sahip olduğu anlaşılır. Kentte, Athena ve Zeus'un birlikte anıldığı bir yazıt daha bilinmektedir. Aigeai'daki kalenin kuzeybatı köşesinde duvarla kapanmış olan heykel kaidesindeki bu yazıtta Zeus Polieus'un, Athena Polias'ın ve imparatorluğun rahipliğini yapan Nikeos oğlu Nikeos'un kent halkı tarafından onurlandırıldığı görülür (N89). Yazıtın başında, İÖ 45 yılında başlayan Aigeai takvimine göre verilmiş 86 yıl sayısına göre heykel kaidesi İS 39-40 yılına tarihlenir.

Aigeai sikkelerine baktığımızda, tanrıça farklı zamanlara ait sikkelerin arka yüz betimlerinde genellikle ayakta bir Nikephoros ikonografisinde veya phiale tutar biçimde görülür. Yanında ise kalkanı ve mızrağı mutlaka bulunur. Bazı Aigeai sikkelerinde ise ön yüz betimi olarak sadece miğferli başıyla karşımıza çıkar. Bu betimler Athena'nın hemen her kentte karşılaştığımız bilinen tasvirleridir.

¹⁵² Ayrıntılı bilgi ve kaynaklar için bkz. Roscher-Furtwangler 1884, 675-685; Dümmler 1896, 1941-2020; Demargne 1984; Heichelheim 1932, 1774-1805.

¹⁵³ Karayaka 2007, 112.

Mustafa H. Sayar 1999 yılında, Mallos kentinin lokalize edildiği, Karataş ilçe merkezinde yaptığı çalışmalar sırasında bir evde Athena Polias ve Zeus Polieus rahibinden bahseden bir onur yazıtı tespit etmiştir. Sayar, yazıtta tanrı ve tanrıçanın rahipliğini yapan Demetrios oğlu Anaksippos'un, oğulları Artemidoros, Demetrios ve Diodoros tarafından onurlandırıldığı belirtmektedir¹⁵⁴.

Mallos'un kutsal kenti Magarsos'a ait yazıtlarda bir yerel Athena kültüyle karşılaşırız. Kente adını veren¹⁵⁵ bu tanrıça Athena Magarsia'dır. Magarsos, Hellenistik dönemde Tanrıça Athena'ya adanmış tapınağın bulunduğu kutsal alan olarak tanınmaktaydı¹⁵⁶. Mallos kentinin kutsal alanı ve Athena Magarsia'nın kült merkezi önemli bir kehanet merkeziydi. Antik yazarların anlatılarından ve Magarsos kentinin lokalizasyonu için düşünülen Karataş ilçesinin 3 km. kadar kuzeydoğusunda yer alan DörtDirek mevkinde bulunan yazıtlardan da Magarsos'ta bir Athena Magarsia tapınağı bulunduğu bilinmektedir. Arrianos, Büyük İskender'in İssos Savaşı öncesi Magarsos'taki Athena Magarsia tapınağına kurban sunduktan sonra Mallos'tan geçerek doğuya gittiğini belirtmiştir¹⁵⁷.

Athena Magarsia adının geçtiği en erken tarihli epigrafik belge 20. yüzyılın ortalarında bölgede araştırmalar yapmış olan Profesör H. Th. Bossert'in tespit ettiği¹⁵⁸ ve İÖ 140 dolaylarına tarihlenen bir yazıttır¹⁵⁹ (N90). Karataş ilçesindeki DörtDirek mevkiinde bulunmuş olan yazıt, komşu iki şehir arasındaki anlaşmazlıktan bahseder. Bu şehirlerden biri adı verilmemiş olsa da tapınağın ait olduğu Magarsos, diğeri Tarsos'tur. Tarsos, hanedanlık adıyla Kydnos kıyısındaki Antiocheia olarak anılır. Yazıtın üzerinde yazılı olduğu eser şuan İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde yer almaktadır. Tanrıçanın adının geçtiği ikinci epigrafik belge Heberdey ve Wilhelm'in 19. yüzyılın ikinci yarısında bölgede yaptığı çalışmalarda Adana'da bir fabrikada tespit ettiği heykel kaidesi üzerindeki yazıttır¹⁶⁰ (N91). İS 1. yüzyıla tarihlenen yazıtta bir vatandaş tarafından Athena Magarsia rahipleri onurlandırılmaktadır.

¹⁵⁴ Bu yazıtın buluntu haberi ve çevirisi için bkz. Sayar 2001a, 276.

¹⁵⁵ Sayar 2007, 284.

¹⁵⁶ Stephanus Byzantinus 424.6.

¹⁵⁷ Arrian, Anabasis II. 5.9.

¹⁵⁸ Bossert'in bölgedeki araştırmaları hakkında bkz. Bossert 1950a, 161-666; Bossert 1950b, 122-125.

¹⁵⁹ Werner 1951, 325-327; L. Robert, CRAI 1951, 256; SEG 12, 511; Sokolowski 1955, 183, Nr. 81; Curty 1995, 207 (sadece 22.-25. satırlar)

¹⁶⁰ Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.2; Heberdey-Wilhelm 1896, 9, Nr.21; IGR III, 889; Halfmann 1979, 208; H. Devijver 1998, 212, 226.

Karataş yakınlarında bulunmuş olması muhtemel olan yazıtta, dörtlü collegium üyesi, 12. Lejyon *Fulminata* ve 4. Lejyon *Scythia*¹⁶¹ *Tribunus laticlavus*¹⁶² görevlerinde bulunmuş olan Gaius oğlu Gaius Iulius Octavianus tarafından Athena Magarsia rahiplerinin onurlandırıldığı görülür. Yazıtın üzerine yazılmış olduğu heykel kaidesinin bugün nerede olduğu bilinmemektedir.

Tanrıçanın Magarsos'taki tapınağı Hellenistik dönemde tüm Doğu Akdeniz'de tanınan bir kehanet merkezi idi¹⁶³. Mustafa H. Sayar, Karataş burnundaki fenerin hemen doğusunda yaptığı topografik gözlemler ve saptadığı mimari buluntular neticesinde tapınak yerinin burası olması gerektiğini belirtir¹⁶⁴.

19. yüzyılın sonlarında bölgeye gelen araştırmacıların aktardığı kadarıyla Ceyhan ilçesinde sadece Athena yazısı bulunan bir epigrafik belge bulunmaktaydı¹⁶⁵ (N94). Şuan nerede olduğu bilinmeyen yazıtın üzerinde olduğu eserle ilgili detaylı tanımlama mevcut değildir.

Dağlık Kilikya yazıtlarından tanıdığımız¹⁶⁶ ve adını Meter Oreia adındaki ana tanrıçadan alan Athena Oreia adlı dağ tanrıçasına, Ovalık Kilikya'da da tapınım olduğu Adana ili Yakapınar Beldesi yakınlarına lokalize edilen Mospuestia kentine ait iki adak yazıtı sayesinde bilinmektedir. Kilikya'nın bu yöresinde tanrıçaya tapınımı ortaya çıkaran ilk yazıt, M. H. Sayar tarafından 1997 yılı çalışmalarında Mopsuestia'nın güney topraklarında yer alan Kütüklü köyünün yaklaşık 200 m güneyinde bulunan bir kare blok üzerinde tespit edilmiştir¹⁶⁷ (N92). Yazıtın ilk satırında yer alan 84 yıl sayısı, İÖ 67 yılından başlayan Mopsuestia takvimine göre verilmiş olmalıydı. Bunu dikkate aldığımızda yazıt, İS 17 yılına tarihlenir. Yazıt yıpranmış olduğundan sadece adağı yapan kişi ve tanrıça adı net olarak okunmaktadır. M. H. Sayar, 2001 yılı araştırmalarında, ilkinde yakın bir mevkide,

¹⁶¹ Fulminata (=yıldırım) ve Scythia (=İskit) sırasıyla 12. ve 4. lejyon birliklerine verilen Latince adlardır.

¹⁶² Geniş şeritli subay. Senatoryal lejyon subayı, Lejyon'un komuta kademesinde ikinci sırada yer alan komutan. Yunan ordusunda 1000 askerin lideri.

¹⁶³ Bu bilicilik merkezi hakkında bkz. Arrian, Anabasis II. 5.9.; Pausanias I, 34.2(3); Strabo XIV.5, 16-17; Cassius Dio LXXII. 7,1; Sayar 2001a, 275.

¹⁶⁴ Sayar 2001a, 275; Magarsos tarihi hakkında bkz. Hild-Hellenkemper 1990, 335; Sayar 1999a, 654.

¹⁶⁵ Ramsay 1967, 113, 99.

¹⁶⁶ Dağlık Kilikya'da Seleukeia kentinin kuzeydoğusunda bir mağaradaki yazıtta, Efrenköy'deki bir kaya üzerindeki yazıtta ve Elaiussa-Sebaste'deki yazıtlarda Athena Oreia'ya adak söz konusudur. Bu yazıtlar hakkında bkz. MAMA III., Nr.3; Durugönül 1987, 115.

¹⁶⁷ Sayar 1999b, 411; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.33, Taf.9,1.

tanrıçaya ithaf edilen ikinci yazıtı tespit etmiştir¹⁶⁸. Yazıt, Kütüklü köyünün güneyindeki Dededağ'ın batı yamacındaki mağaranın önünde ana kayaya yazılmış olarak bulunmaktadır¹⁶⁹ (N93). Burada tanrıçaya ait bir kült yeri olduğu açıktır. Bir dağ tanrıçası için tam da uygun bir yer olan mağara, kült yeri olarak işlev görmüştür. Kaya yazıtının ilk satırında yine yıl sayısı belirtilmiş ve buna göre yazıt, ilki ile aynı yıla aittir. Ayrıca iki yazıt da aynı kişi tarafından Athena Oreia'ya adanmıştır. Bulunan ilk yazıtın Dededağ'ın batı yamacının bittiği yerdeki düzlükte olması, adak yazıtının yukarıdaki kült yeri ile bağlantılı olduğunu açıkça göstermektedir. Yazıtın üzerine yazıldığı bloğun tanrıçanın kült yeri olan yamaçtaki mağara çevresine ait olabileceği ve sonradan aşağıya indirilmiş veya yuvarlanmış olabileceği düşüncesi doğru olacaktır¹⁷⁰.

Athena Oreia kültü, M. H. Sayar'ın 1997 yılında Mopsuestia'daki adak yazıtını tespit etmesinden önce, Dağlık Kilikya'da Elaiussa-Sebaste'den iki, Seleukeia¹⁷¹ ve Efrenköy'den¹⁷² birer adet olmak üzere toplam dört adet tanrıçaya sunulmuş adak yazıtı sayesinde bilinmekteydi. Bilinen dört yazıtında Dağlık Kilikya'nın orta kesimlerine ait olması bu tanrıçanın sadece Kilikya'nın dağlık kesimine özgü bir dağ tanrıçası olduğunun düşünülmesine sebep olmuştur. Ancak Sayar'ın Mopsuestia'nın güneyindeki arazisinde bulunduğu iki adak yazıt neticesinde Athena Oreia'nın Ovalık Kilikya'da da tapınım gördüğü belgelenmiştir.

M. H. Sayar 1999 yılı Doğu Kilikya araştırmalarında Misis höyüğünün kuzeybatısında bulunduktan sonra civardaki sanayi tesislerinde koruma altına alınmış olan mermerden başsız giyimli bir tanrıça heykelini incelemiştir. Heykelin, giysilerinden dolayı Mopsuestia sikkelerinde de tasviri görülen Athena Nikephoros yani zafere ulaşmayı sağlayan Athena olduğu, Sayar tarafından belirtilmiştir¹⁷³. Adana Müzesi'nde üzerinde Athena Nikephoros tasviri bulunan bir de sunak bulunur (N95). Sunak 1974 yılında Ceyhan ilçesinin yaklaşık 15 km. güneydoğusundaki Selimiye köyü yakınlarında bir tarlada çiftçiler tarafından arazi işlemesi sırasında bulunmuştur. Yazıtı olmayan bu kireçtaşı yuvarlak sunak üzerinde, Athena ayakta ve

¹⁶⁸ Sayar 2003, 60; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 34, Taf. 9,2.

¹⁶⁹ Mağara duvarlarına nişler kazınmıştır.

¹⁷⁰ Sayar 2003, 60.

¹⁷¹ Seleukeia'daki yazıt hakkında bkz. MAMA III, 1931, 18, No. 33; SEG 37, No.1327.

¹⁷² Durugönül 1987, 115; SEG 37, No.1299.

¹⁷³ Sayar 2001a, 277.

cepheden, miğferli olarak tasvir edilmiştir. Sol eliyle yanından duran kalkanı tutar. Kalkanın sol yanında ise tanrıçanın atribüsü olan mızrak dik şekilde betimlenmiştir. Nikephoros, bir sıfattan ziyade fiziksel bir betimleme yani bir ikonografidir. Sadece Athena'ya özgü olmayan Nikephoros ikonografisi, tanrıçanın sevilen tasvirlerinden birisi olmuştur.

Ovalık Kilikya'da bu iki yontu haricinde Aigeai, Augusta, Mallos, Mopsouhestia, Soloi-Pompeiopolis ve Tarsos'a ait çok sayıda sikke üzerinde de tanrıçayı, ayakta veya oturur durumda Nikephoros olarak yanında kalkan ve mızrağıyla görmekteyiz.

Flaviopolis antik kentinin lokalize edildiği Kadirli ilçe merkezinde yapılan araştırmalarda bir dükkanda Athena'ya adanmış adak steli parçası tespit edilmiştir. Stelin yazıtını inceleyen Sayar, adağın antik bir köy halkı tarafından yapılmış olduğunu belirtmiştir¹⁷⁴. Bu yazıt sayesinde Athena kültürünün Kilikya'nın doğu uçlarına kadar tapınım alanı bulduğu anlaşılmıştır.

Athena, sevilen karakteri nedeniyle hemen hemen her kentin sikkeleri üzerinde karakteristik ikonografilerde tasvir edilmiş bir tanrıçadır. Bu tasvirlerde tanrıça, genel olarak tahtta oturan, ayakta duran veya hareket halinde bütün olarak ya da baş ve büstleriyle; savaşçı karakteriyle alakalı olarak miğfer, zırh, kalkan ve mızrak ile betimlenmiştir.

Ovalık Kilikya kentlerinden özellikle Aigeai, Soloi-Pompeiopolis ve Tarsos sikkelerinde çok çeşitli olmakla birlikte Adana, Anazarbos, Augusta, Alexandria kat'İssos, Flaviopolis, Mallos, Mopsuestia, Rhosos ve Zephyrion sikkelerinde de Athena'ya benzer biçimlerde yer verilmiştir. Bunlar içerisinde Athena Nikephoros olarak da adlandırılan tanrıçanın bir elinde Nike taşıdığı oturan veya ayakta duran tasviri daha ön plandadır.

Tanrıçanın özel bir konumunun olduğu Mallos kenti sikkelerinde ayrıca değerlendirmemiz gereken Athena Magarsia kült heykeliyle karşılaşırız. Tanrıça, bu heykelinde dik bir biçimde cepheden görülür ve kollarını iki yana açar; sağ elinde destek aldığı bir mızrak bulunur. Athena Magarsia'nın kült heykelinin Mallos

¹⁷⁴ Sayar 1996, 58.

sikkelerinde yer alması İÖ 2.-1.yy arasında olmuştur. Ancak sonraları kentin Antonius Pius dönemi sikkelerinde tekrar görülmüştür.

Ovalık Kilikya’da sadece bölgenin kutsal kenti olarak ünlenen Kastabala’da Athena kültüne ilişkin en azından bir sikke bile bilinmemektedir. Belki de bunun nedeni, kentin yerel tanrıçası olarak bilinen ve güçlü kült özellikleri taşıyan Perasia’nın kültürünün, kentte Athena kültürünün oluşumunu engellemiş olma ihtimalidir.

Epigrafik Belgeler

Aigeai

N88 Heberdey-Wilhelm 1896, 14, Nr.39:

A.1 Αἰγαίῳν (?) ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμ[ος ἐτείμησεν]

“*Aigeai mecsilisi ve halkı yaptı.*”

B.1 [.....]εἴνην Μουσ[α]ίου

[.....]ν Φιλίππου τοῦ

3ου

.....καὶ

“... Mouseos ... Philippos ...”

C.1 Φίλιππον δίς, ἱερασάμ[ενον]

[τοῦ] Διὸς καὶ τῆς Ἥρας κ[αὶ τῆς]

Ἀ[θη]νᾶς κ[αὶ] Θεοῦ Σεβασ[τοῦ]

Κ[α]ίσαρος καὶ κατασκευάσ[αντα]

5 ἐκ τῶν ἰ[δ]ίῳν ἀνδριάντα Αἰ[γαίας]

Ἀρτέ[μιδο]ς σὺν τῇ παρ[ε]σ[τηκυία]

[ἐλάφω(?) κτλ.]

“*Philippos 2. defa Zeus ve Hera ve Athena ve Theos Sebastos Caesar rahibi ve Aigeaili Artemidos kendi imkanlarıyla heykel dikti ayrıca yanında yemin etti.*”

N89 Dagron-Feissel 1987, 74; SEG 37, 1245:

[ἔτους] ζπ´. ὁ δῆμο[ς]
 [— —] Νικίου τοῦ Νικίο[υ]
 [ἱερασ]άμ[ε]νον Διὶ Πολ[ιεῖ]
 [Ἀθην]ᾶ [Π]ολιάδι καὶ Καλ[...]
 5 [θεῶ] Σ[εβα]στῶ Καίσα[ρι].

“86 yılı. _____ halkı, Zeus Polieus, Athena Polias ve imparatorluk rahibi Nikios oğlu Nikios için (yaptı)”

Magarsos-Antiocheia/Karatas

N90 Werner 1951, 325; SEG 12, 511; Sokolowski 1955, 183, Nr. 81; Curty 1995, 207 (sadece 22.-25. satırlar); Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 1:

[...] ἐπί σωτηρία
 τοῦ τε ἡμετέρου δήμου καὶ τ[ῶν Ἀντιοχέων τῶν πρὸς τῶι]
 Κύδωνι καὶ τῶν συναυξησόντων τὰ τῆ[ς φιλανθρω]πίας καὶ
 φιλίας καὶ ὁμονοίας δίκαια. δεδόχθαι τῆι βουλῆι καὶ τῶι δήμωι·
 5 συντελεσθῆναι τὰ προδεδηλωμένα καθ’ ἃ ἐφάνη τῶι πλήθει. τῆς δὲ
 κατασκευῆς τοῦ βωμοῦ προνοηθῆναι τοὺς πρυτάνεις. ἐν ᾗ δ’ ἂν ἡμέραι
 [κ]αθιδρύθη ὁ βωμὸς πεμφθῆναι πομπὴν ἀπὸ τῆς ἐστίας τῆς βουλαίας
 ὡς καλλίστην καὶ ἐπιφανεστάτην διὰ τοῦ δημιουργοῦ καὶ τῶν
 πρυτάνεων εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς τῆς Μαγαρσίας. θυθῆναι δὲ
 10 τῆι τε Ἀθηνᾶι καὶ Ὁμονοίαι ἑκατέραι δάμαλιν χρυσοκέρω[ν].
 συμπομπεῦσαι δὲ τοὺς τε ἱερεῖς καὶ τὴν συναρχίαν καὶ τοὺς νενικηκότα[ς]
 τοὺς στεφανίτας ἀγῶνας καὶ τὸν γυμνασίαρχον μετὰ τῶν
 ἐφήβων καὶ τῶν νέων καὶ τὸν παιδονόμον μετὰ τῶν παίδων. εἶναι δὲ
 καὶ ἐχεχειρίαν καὶ στεφανηφορίαν καὶ ἔργων καὶ δεσμῶν ἀφεῖσθαι
 15 πάντας. συναχθῆναι δὲ τοὺς μὲν ἄρχοντας καὶ τοὺς στεφανίτας
 ἐν τῶι ἱερῶι τῆς Ἀθηνᾶς τῆς Μαγαρσίας, τοὺς δὲ πολίτας κατὰ φυλάς.
 τῆς δὲ περὶ τὴν πανήγυριν εὐκοσμίας προνοηθῆναι τὸν τε ἱερομνήμονα
 καὶ τοὺς φυλάρχους. ἐν δὲ τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις θύεσθαι ἐπὶ τοῦ

βωμοῦ κατὰ μῆνα τῆι νομηνιαί ἱερεῖον, κατὰ δὲ ἑνιαυτὸν ἕκαστον
 20 τὴν τε πομπὴν καὶ τὰς θυσίας καὶ τᾶλλα πάντα γίνεσθαι ἀκολούθως
 τοῖς προγεγραμμένοις. τὰ δὲ προδηλωμένα
 ἐτοιμάζεσθαι διὰ τῶν ταμιῶν ἀπὸ τῶν
 δημοσίων. ὅπως δὲ ἐκφανῆς πᾶσιν ὑπάρχη ἢ τοῦ δήμου
 πρὸς τοὺς συγγενεῖς ἀληθινὴ καὶ οἰκεία διάθεσις, καλεῖσθαι
 25 [ὕ]πὸ τοῦ ἱεροκήρυκος εἰς προεδρίαν ἐν τοῖς μουσικοῖς ἀγῶσ[ιν]
 Ἄντιοχεῖς τοὺς πρὸς τῶι Κύδνῳ τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους.
 καὶ ἐπειδὴν συντελῶνται αἱ νενομισμένοι κατευχαὶ καὶ σπον-
 δοποῖαι ἐν τῶι θεάτρῳ τοῖς τε θεοῖς καὶ τοῖς βασιλεῦσιν,
 κατεύχεσθαι αὐτὸν κατὰ τὰ πάτρια γίνεσθαι καὶ Ἄντιοχεῦσιν τοῖς
 30 πρὸς τῶι Κύδνῳ τὰ ἀγαθὰ πάντα, ὅσαπερ ἂν καὶ τῶι ἡμετέρῳ δήμῳ
 κατεύχεται. τὸν δὲ γραμματέα τῆς βουλῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας
 Λῦσιν Μνασέου ἀναγράψαντα τόδε τὸ ψήφισμα ἐν στήλῃ Παρίου
 λίθου ὡς χρηστοτάτου παραστήσαι τῶι δήμῳ. τὸ δὲ εἰς τὴν κατα-
 σκευὴν καὶ ἀναγραφὴν καὶ ἀνάθεσιν τῆς στήλης δοῦναι τοὺς
 35 ταμίαις ἀπὸ τῶν δημοσίων. τὸν δὲ δημιουργὸν Δημήτριον
 Δημητρίου τοῦ Ἀναξίππου καὶ ἄλλους πρεσβευτὰς δύο, οὓς ἂν ἡ
 ἐκκλησία ἔληται, ἀποδημήσαντας πρὸς Ἄντιοχεῖς καὶ ἀποδόντας
 τὸ ψήφισμα ἀσπάσασθαι τε αὐτοὺς παρὰ τοῦ πλήθους καὶ ἐμφαν[ί]-
 σαντας τὴν τῶν πολιτῶν εὐνοίαν διαλεχθῆναι περὶ τῶν σ[υ]μ-
 40 φερόντων ἀμφοτέραις ταῖς πόλεσιν. ἠρέθησαν Διονύσιος
 Ἀλεξάνδρου, Μουσαῖος Νικολάου.¹⁷⁵

“[...] halkımızın güvenliği ve Kydnos Antiocheia’sının güvenliği ve kişiler arasında akrabalık, dostluk ve uyumdan gelen bağları arttırmak için, konsey ve halk tarafından kararlaştırılan aşağıda açıklanmış olan şeyler halk için görüldüğü gibi tamamlanmalıdır: Prytaneis, sunağın yapımı ile ilgilenmelidir. Sunağın takdisinin yapıldığı gün, demiourgos ve prytaneis liderliğindeki Hestia Boulaia, Athena Magarsia’nın kutsal alanına gönderilmeli, en güzel ve en

¹⁷⁵ Yazıt mermer blok üzerindedir. Şuan İstanbul Arkeoloji Müzesi’nde bulunmaktadır (Env. No.5124).

muhteşem alay yapılmalıdır. Athena ve Homonoia'ya her biri, altın boynuzlu genç inek feda etmelidir. Alay içinde rahipler, taç ödüllü olan yarışmaların tüm hakemleri ve ödül kazananları, gençler ile birlikte jimnastikçiler yanı sıra çocuklar yürürler. Ayrıca bu gün yargı mütarekesi olmalı; esaret altındakilerin hepsi işten ve zincirlerden salınacak. Rahipler ve taç giyenler, Athena Magarsia'nın tapınağında toplanacak ve kabilenin vatandaşları ile bir araya gelecek. Hieromnemon ve kabilelerin başkanları festivalin düzenliliğine dikkat etmelidirler. Bundan sonra, hey ayın ilk günü sunakta bir hayvan kurban edilecek; her yıl alay, kurban ve diğer her şey yukarıda belirtilen şartlara uygun olarak yapılacak; yukarıda belirtilen şartların yerine getirilmesi için hazine memurları tarafından kamu maliyesi kullanılacak. Böylece, halkın akrabalarına karşı samimi olması ve samimi tavrının herkese açık hale gelmesi için, akrabalarımız ve arkadaşlarımız olan Kydnos Antiokheialıları, müzik yarışmasında ön koltukta yer almaları için çağrılmalıdır. Kutsal haberciler tiyatroda tanrılar ve krallar için geleneksel dua ve libasyonlar gerçekleştirildiğinde, halkımız için olduğu kadar Kydnos Antiocheia'sı için de tüm iyi şeylerin olması için atalarının geleneklerine göre dua etmelidir. Meclis ve konseyin sekreteri Mnaseas oğlu Lysis, bu kararnameyi, en iyi kalitede bir Parian mermeri steli üzerine yazılmış olarak sunağın yanına koymalıdır. Haznedarlar, stelin hazırlanması, yazılması ve kurulması için kamu fonlarından para verecek. Demiourgos, Anaxippos torunu Demetrios oğlu Demetrios ve meclis tarafından seçilen iki büyükelçi Kydnos Antiocheia'sını ziyaret ettikleri ve onlara kararnameyi verdikleri zaman onları halk adına selamlamalıdır. Vatandaşlarımızın iyi niyetini açıkça gösterdikten sonra her iki şehrin çıkarları tartışılmalıdır. Seçildi: Alexandros oğlu Dionysios, Nikolaos oğlu Mousaios.”

N91 Heberdey-Wilhelm 1896, 9, Nr.21; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 2; IGR III 889; Halfmann 1979, 208; Devijver 1998, 212, 226:

[Γάϊον Ἰού]λιον Γάϊου υἱὸν
 [Ὀκτ]αουιανὸν, τεσσά-
 [ρων ἀν]δρῶν, χειλίαρχον πλα-
 [τύση]μον λεγεῶνος ιβ´ κεραι-
 5 [νοφ]όρου καὶ λεγεῶνος δ´
 [Σκυ]θικῆς οἱ ἱερεῖς τῆς Ἀθηνᾶς
 [τῆς] Μαγα[ρσίας τὸ]ν ἑαυτῶν πολεῖτην.¹⁷⁶

“*Gaius oğlu Gaius Iulius Octavianus, dörtlü collegium üyesi, 12. lejyon Fulminata ve 4. Lejyon Scythia¹⁷⁷ Tribunus laticlavus¹⁷⁸, u, kendi vatandaşlardan Athena Magarsia rahipleri için*”

Mopsuestia/Kütüklü

N92 Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.33, Taf.9.1:

Levha IV,a

έ(τους) πδ' καί
 Ἀθηνά Ὀρεία
 3]Σελιαδνείς.
]όρων έγίς καί τό[ν - -]¹⁷⁹

“84 yılında (yapıldı) Athena Oreia ... Seliadneis ...”

N93 Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.34, Taf. 9.2:

Levha IV,b

[π]δ' έτους .

¹⁷⁶ Yazıt, beyaz kireçtaşından heykel kaidesi üzerindedir. Şuan nerede olduğu belirsizdir.

¹⁷⁷ Fulminata (yıldırım) ve Scythia (İskit) sırasıyla 12. ve 4. lejyon birliklerine verilen Latince adlardır.

¹⁷⁸ Geniş şeritli subay. Senatoryal lejyon subayı, Lejyon'un komuta kademesinde ikinci sırada yer alan komutandır. Yunan ordusunda 1000 askerin lideri.

¹⁷⁹ Yazıt, kare blok üzerine girintili panel içerisine kazınmıştır. Kenarının kırılmış olmasından dolayı yazıt satırlarının başlangıçları eksiktir. Kütüklü Köyü'nün 200 m güneyinde yer almaktadır (İS 17).

Σελιαδνεΐς Ἀθηνάι

- 3 Ὀρείαι τον κύκλον του συν-
τοσκου ΑΛ περι τους¹⁸⁰

“84 yılında (yapıldı) Seliadneis, Athena Oreia’ya...

Belirsiz/—, şuan: Ceyhan

N94 Ramsay 1967, 113, 99:

Ἀθηνᾶ.

“Athena.”

Arkeolojik Belgeler

Belirsiz(Aigeai ?)

N95 Williams 1977, 105-110: Athena Nikephoros kabartması;

Levha XXIII,b

Adana Müzesi’nde yer alan kireçtaşı kaideli ve üst profile sahip yuvarlak sunak üzerinde Athena Nikephoros olarak tanımlanan kabartma bulunur; yazıtı yoktur. Tanrıça ayakta ve cepheden sağ elinde Nike ile betimlenmiştir. Başında sorguçlu miğferi bulunmaktadır. Sol eli kırık olsa da muhtemelen yanında duran kalkanı tutar şekildedir. Kalkanın sol yanında tanrıçanın bir atribütü olan mızrak dik olarak betimlenmiştir¹⁸¹.

Nüvizmatik Belgeler

Adana

N96 SNG France 2, 1867; Levante, Adana, 174: Commodus dönemi (İS 177-192),

Ö.Y.: Defne taçlı Commodus büstü; AVT ΚΟΜΟΔΟC.

¹⁸⁰ Yazıt, Mopsuestia’nın güney topraklarında yer alan Dededağ’ın batı yamacında bir mağaranın önünde ana kayaya yazılmış olarak bulunmaktadır (İS 17).

¹⁸¹ Sunak 1974 yılında Ceyhan ilçesinin yaklaşık 15 km. güneydoğusundaki Selimiye köyü yakınlarındaki bir tarlada çiftçiler tarafından arazi işlenirken bulunmuştur. Tanrıçanın sol elinin kırık olması dışında sunak sağlam şekildedir.

A.Y.: Athena ayakta ve cepheden, sol eliyle kalkan tutar, sağ eliyle mızraktan destek alır; ΑΔΑΝΕΩΝ ΑΔΡ.

Aigeai

N97 SNG France 2, 2280; SNG Levante-Cilicia, 1655: İÖ 164-İmparatorluk Dönemi,

Levha XXIX, a

Ö.Y.: Taret taşlı ve duvaklı Tyche büstü.

A.Y.: Athena Nikephoros ayakta, sol yanında mızrak ve kalkan tutar; ΑΙΓΕΑΙΩΝ ΔΙ Δ ΙΖ (yıl 17 = İÖ 29/30).

N98 SNG France 2, 2285, 2286, 2289; Bloesch 1982, 64: İÖ 164-İmparatorluk Dönemi,

Ö.Y.: Athena başı.

A.Y.: Tüm keçi; ΑΙΓΕΑΙΩΝ.

N99 SNG France 2, 2305; Bloesch 1982, 80: İÖ 164-İmparatorluk Dönemi,

Levha XXIX, b

Ö.Y.: Athena başı.

A.Y.: Tüm keçi; ΑΙΓΕΑΙΩΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΝΟΜΟΥ; monogram 14.

N100 SNG France 2, 2308; Bloesch 1982, 224: İÖ 164-İmparatorluk Dönemi,

Levha XXIX, c

Ö.Y.: Zeus başı.

A.Y.: Athena Nikephoros, kalkan ve mızrak; ΑΙΓΕΑΙΩΝ.

N101 SNG France 2, 2317: Tiberius dönemi (İS 14-37),

Ö.Y.: Athena büstü, miğferli.

A.Y.: Tcyhe ayakta, bereket boynuzu tutar; ΑΙΓΕΑΙΩΝ ΕΥΑ ΖC (yıl 77 = İS 30/31).

N102 SNG France 2, 2318-19: Claudius dönemi (İS 14-37),

Levha XXIX, d

Ö.Y.: Athena büstü, miğferli.

A.Y.: Tcyhe ayakta, bereket boynuzu tutar; ΑΙΓΕΑΙΩΝ.

N103 SNG France 2, 2327: Hadrianus dönemi (İS 117-138),

Levha XXX, a

Ö.Y.: Defne taçlı Hadrianus başı; AVTOKPKAIC TPAIANOC
ΑΔΡΙΑΝΟC CEB.

A.Y.: Athena ayakta, sol eliyle yanında duran kalkanı tutar, sağ elinde phiale;
mızrak; keçi; ΑΙΓΕΑΙΩΝ ΕΤΟVC ΔΞΡ (yıl 164 = İS 117/18).

N104 SNG France 2, 2363: Alexander Severus dönemi (İS 222-235),

Ö.Y.: Defne taçlı Severus büstü; ...CEV ΑΛΕΞΑΝΔΡ...

A.Y.: Athena Nikephoros, kalkan ve mızrak; ΑΙΓΕΑΙΩΝ ΕΤ ΖΟC (yıl 277
= İS 230/31).

N105 SNG France 2, 2379; SNG Levante-Cilicia, 1787; Wadd. 4086: Aemilianus dönemi (İS 253),

Ö.Y.: Defne taçlı Aemilianus büstü; AVT ΑΙΜΙΛΙΑΝΟC CEB.

A.Y.: Athena ayakta, göğüs seviyesine kaldırdığı sol elinde kalkan, sağ elinde
mızrak; sağında ve solunda birer geyik; ΑΙΓΕΑΙΩΝ ΝΕΩΚ ΝΑΥΑΡ
ΘΥC (yıl 299 = İS 253).

Anazarbos

N106 SNG France 2, 2079; Ziegler, *Anazarbos*, 457: Elagabalus dönemi (İS218-222),

Ö.Y.: Julia Maesa¹⁸² büstü; IOVΛΙΑ MAICA CEBACTH.

A.Y.: Athena ayakta, yanında kalkan ve mızrak; ANAZAPBOV MHTPOΠOΛE AMK ΓB ET HΛC (yıl 238 = İS 219/20).

Augusta

N107 SNG France 2, 1903: Commodus dönemi (İS177-192),

Ö.Y.: Defne taçlı Commodus büstü; AVT K M AV KOMOΔOC A...

A.Y.: Athena Nikephoros, bir kalkan ve mızrak tutar; AVΓOYCTANΩN ETOVC [E]EP (yıl 165 = İS 184/85).

N108 SNG France 2, 1911, 1912; Wadd. 4143: Valerianus dönemi (İS 253-260),

Levha XXX, b

Ö.Y.: Işın taçlı Valerianus büstü; AV KAI ΠOY ΛIK OVAΛEΠIANOC CB.

A.Y.: Athena ayakta, sağ eliyle ayağının yanındaki kalkanı tutar, sol eliyle mızraktan destek alır; AVΓOYCTANΩN E ΔAC (yıl 234 = İS 253/54).

Alexandreia kat'İssos

N109 SNG France 2, 2417; Levante, *Alexandreia*, Nr.81: Traianus dönemi (İS 98-117),

Ö.Y.: Defne taçlı Traianus başı; AVTOKP KAIC NEP TPAINOC Δ...

A.Y.: Athena ayakta, sol eliyle kalkan, sağ eliyle mızrak tutar; AΛEΞANΔPEΩN KAT ICCON ETOVC AΠIP (yıl 181 = İS 114/15).

¹⁸² Julia Maesa, Elagabalus'un büyük annesidir.

Flaviopolis

N110 SNG France 2, 2175: Traianus dönemi (İS 98-117),

Ö.Y.: Defne taçlı Traianus başı; KAICAP...

A.Y.: Athena büstü; ΦΛΑΒΙΟΠ... ET M (yıl 40 = İS 112/13).

N111 SNG France 2, 2189; Wadd. 4293: Elagabalus dönemi (İS 218-222),

Ö.Y.: Defne taçlı Elagabalus büstü; [ΙΟΥΛΙΑ] MAICA CEBAC[THN].

A.Y.: Athena büstü; ΦΛΑΒΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ET JMP (yıl 146 = İS 218/19).

N112 SNG France 2, 2198; SNG Levante-Cilicia, 1554: Maximus dönemi (İS 238),

Ö.Y.: Işın taçlı Maximus büstü; ΓΙΟΥ ΟΥΗ ΜΑΞΙΜΟC ΚΑΙ.

A.Y.: Athena büstü, başında süslü miğfer; ΦΛΑΒΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ΕΤΟΥC
ΡΕΓ (yıl 163 = İS 235/36).

Mallos

N113 SNG France 2, 1919: İÖ 2.-1.yy

Levha XXX, c

Ö.Y.: Athena Magarsia kült heykeli, mızraktan destek alır.

A.Y.: Kanatlarını açmış kartal; ...ΛΛΩ...

N114 SNG France 2, 1920, 1921; Wadd. 4367: İÖ 2.-1.yy

Ö.Y.: Taret taçlı ve duvaklı Tyche büstü.

A.Y.: Athena Magarsia kült heykeli, mızraktan destek alır; ΜΑΛΛΩΤΩΝ.

N115 SNG France 2, 1922: İÖ 2.-1.yy

Ö.Y.: Apollon başı.

A.Y.: Oturan Athena Nikephoros, mızraktan destek alır; ayaklarının yanında
kalkan; ΜΑΛΛΩΤΩΝ.

N116 SNG France 2, 1926: Antonius Pius dönemi (İS138-161),

Ö.Y.: Defne taçlı Antonius büstü; ΑΝΤΩΝΙ...

A.Y.: Athena Magarsia kült heykeli, mızraktan destek alır; ΜΑΛΛΩΤΩ.

Mopsouhestia

N117 SNG France 2, 1959; v. Aulock, *Mopsos*, 17a; Wadd. 4376: IV. Antiochos Epiphanes dönemi (İÖ 175-164),

Ö.Y.: Miğferli Athena büstü.

A.Y.: Işın taçlı Helios ayakta, biga üzerinde; ΜΟΨΕΑΤΩΝ.

N118 SNG France 2, 1972-75; v. Aulock, *Mopsos*, 40c; Wadd. 4384-85, 7164: Antonius Pius dönemi (İS 138-161),

Ö.Y.: Antonius Pius başı; ΑΥΤ ΚΑΙC Τ ΑΙΑ ΑΔΡ ΑΝΤΩΝΕΙΝΟC C ΕΥ Π Π.

A.Y.: Athena Nikephoros ayakta, mızraktan destek alır, yanında kalkan; ΑΔΡΙΑΝΩΝ ΜΟΨΕΑΤΩΝ ΕΤ ΖC (yıl 207 = 139/40).

N119 SNG France 2, 1990; v. Aulock, *Mopsos*, 66a; Wadd. 4393: Diadumenianus dönemi (İS 217-218),

Levha XXX, d

Ö.Y.: Diadumenianus büstü; Μ ΟΠ ΔΙΑΔΟΒΜΕΝΙΑΝΟ Κ.

A.Y.: Athena Nikephoros ayakta, mızraktan destek alır, yanında kalkan; ΑΔΡ ΜΟΨΕΑΤΩΝ ΕΤΟ ΕΠΙC (yıl 285 = 217/18).

Rhosos

N120 SNG France 2, 2433; Levante, *Rhosos*, 41: Traianus dönemi (İS 98-117),

Ö.Y.: Athena büstü.

A.Y.: Bir kurt; ΕΤ ΘΑΡ (yıl 139 = 98).

Soloi-Pompeiopolis

N121 SNG France 2, 1182-87: İÖ 2.yy- İmparatorluk dönemi,

Ö.Y.: Athena büstü.

A.Y.: Üzüm salkımı; ΣΟΛΕΩΝ.

N122 SNG France 2, 1188: İÖ 2.yy- İmparatorluk dönemi,

Ö.Y.: Athena büstü.

A.Y.: Kartal, yıldırım demeti; ΣΟΛΕΩΝ.

N123 SNG France 2, 1189-90; Wadd. 4511: İÖ 2.yy- İmparatorluk dönemi,

Ö.Y.: Artemis büstü, omzunda sadak.

A.Y.: Athena ayakta, kalkan tutar ve mızrağa dayanır; ΣΟΛΕΩΝ.

N124 SNG France 2, 1191-93; Wadd 4508; SNG Levante-Cilicia, 873: İÖ 2.yy- İmparatorluk dönemi,

Levha XXXI, a

Ö.Y.: Işın taçlı baş (Helios ?).

A.Y.: Athena Nikephoros oturuyor, sol kolunu kalkana dayamış; ΣΟΛΕΩΝ.

N125 SNG France 2, 1200-02; Wadd. 4512: İÖ 2.yy- İmparatorluk dönemi,

Ö.Y.: Athena büstü.

A.Y.: Boynuzlu ve sakallı Dionysos, ayakta, uzun khiton giymiş; kantharos ve thyrsos tutar; ΣΟΛΕΩΝ.

N126 SNG France 2, 1207-08; Wadd. 4505, 06: İÖ 2.yy- İmparatorluk dönemi,

Ö.Y.: Athena büstü.

A.Y.: Bir baykuş; ΣΟΛΕΩΝ.

N127 SNG France 2, 1212; Wadd. 4512: İÖ 66- İmparatorluk dönemi,

Ö.Y.: Pompeius büstü.

A.Y.: Athena Nikephoros oturuyor, mızrak tutar, yanında kalkan;
ΠΟΜΠΗΙΟΠΟΛΙΤΩΝ ΖΕ ΔΕ.

N128 SNG France 2, 1218-20; Wadd. 4517; SNG Levante-Cilicia, 887: Nero dönemi (İS 54-68),

Ö.Y.: Nero başı; ΝΕΡΩΝ ΚΑΙΣΑΡ ΣΕΒΑΣΤΟΣ.

A.Y.: Athena Nikephoros ayakta, sol yanında duran kalkana dayanır; yanında mızrak; ΠΟΜΠΗΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ.

N129 SNG France 2, 1221-22; Wadd. 4518, 19; SNG Levante-Cilicia, 887: Domitianus dönemi (İS 81-96),

Ö.Y.: Defne taçlı Domitianus başı; ΔΟΜΙΤΙΑΝΟC CΕΒΑCΤΟC.

A.Y.: Athena Nikephoros ayakta, sol yanında duran kalkana dayanır; yanında mızrak; ΠΟΜΠΗΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ.

N130 SNG France 2, 1223-25; Wadd. 4514; SNG Levante-Cilicia, 878; SNG Levante-Cilicia, 887: Domitianus dönemi (İS 81-96),

Ö.Y.: Pompeius başı; yıldız.

A.Y.: Athena Nikephoros ayakta, sol yanında duran kalkana dayanır;
ΠΟΜΠΗΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ.

N131 SNG France 2, 1226: Antonius Pius dönemi (İS 138-161),

Ö.Y.: Defne taçlı Anronius Pius başı; AV... ΚΑΙ ΑΔ ΑΝ... ΕΥCΕ Π Π.

A.Y.: Athena Nikephoros ayakta, sol yanında duran kalkana dayanır; yanında mızrak; ΠΟΜΠΗΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ.

N132 SNG Paris 1230: M. Aurelius ve L. Verus dönemi (161-169),

Ö.Y.: Apollon çıplak ayakta ve cepheden, sağ elinde defne dalı, sol kolunu üzerinde lyra olan cippus'a dayar.

A.Y.: Athena büstü, başında miğfer; ΠΟΜΠΗΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ΘΚΚ (yıl 229 = İS163/64).

N133 SNG France 2, 1237: Caracalla dönemi (İS 198-217),

Ö.Y.: Defne taçlı Caracalla başı; AVT KAI M AVP CEOVHPOC ANTΩNEINOC CEB Π Π.

A.Y.: Athena Nikephoros ayakta, mızrağa dayanır; ayaklarının yanında kalkan; ΠΟΜΠΗΙ[ΟΠΟΛΕ]ΙΤΩΝ ΒΠΚ (yıl 282 = 216/17).

N134 SNG France 2, 1239: Macrinus dönemi (İS 217-218),

Ö.Y.: Defne taçlı Macrinus başı; AVT K Π ΟΠΕ...

A.Y.: Athena Nikephoros ayakta, mızrağa dayanır; ayaklarının yanında kalkan; ...ΠΟΛΙΤΩΝ ΓΠΚ (yıl 283 = 217/18).

N135 SNG France 2, 1249: III. Gordianus dönemi (İS 138-161),

Ö.Y.: Işın taçlı Gordianus büstü; AVT K M ANT ΓΟΡΔΙΑΝΟC CEB Π Π.

A.Y.: Athena ayakta, kalkan ve mızrağa dayanır; ΠΟΜΠΗΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ;]T (yıl 306 = 240/41); A] (=6 assaria).

N136 SNG France 2, 1252: I. Philippos dönemi (İS 244-249),

Ö.Y.: Işın taçlı Philippos büstü; AVT K ΙΟV ΦΙΛΙΠΠΟC ΕV CEB.

A.Y.: Athena Nikephoros ayakta, kalkan ve mızrağa dayanır; ΠΟΜΠΗΙΟΠΟΛΙΤΩΝ...

N137 SNG France 2, 1257; Wadd. 4529; SNG Levante-Cilicia, 1178: Volusianus dönemi (İS 251-253),

Ö.Y.: Defne taçlı Volusianus büstü; AV KE Γ OVI [AΦE ΓAA]
OVOΛ[OC]TIANOC

A.Y.: Athena Nikephoros ayakta, kalkan ve mızrağa dayanır;
ΠΟΜΠΗΙΟΠΟΛΙΤΩΝ; A J(= 6 assaria).

Tarsos

N138 SNG France 2, 1489; SNG Levante-Cilicia 1035: Caracalla dönemi (İS 198-217),

Ö.Y.: Defne taçlı Caracalla başı; AVT KAI M AVP CEOVHPOC
ANTΩNEINOC CEB Π Π.

A.Y.: Athena Nikephoros oturuyor, mızrağa dayanır; yanında kalkan; [AΔP
CEVHP ANTΩNEINOV ΠO ΓB TAPCOV MHTPOΠ
KOINOBOVAION.

N139 SNG France 2, 1500: Caracalla dönemi (İS 198-217),

Levha XXXI, b

Ö.Y.: Defne taçlı Caracalla başı; AVT K M AVP CEV ANTΩNINOC
CEB.

A.Y.: Athena oturuyor, kalkana dayanır; sunak üzerindeki vazoya bir şey
atar; KOINOBOVAION EΛEVΘ TAPC.

N140 SNG France 2, 1524; Wadd. 4640: Caracalla dönemi (İS 198-217),

Ö.Y.: Caracalla büstü; AVT K M AVP CEOVHPOC ANTΩNEINOC
CEB Π Π.

A.Y.: Athena oturuyor, kalkana dayanır; sunak üzerindeki vazoya bir şey
atar; KOINOBOVAION EΛEVΘEΠION TAPCEΩN.

N141 SNG France 2, 1582; Wadd. 4657: Alexander Severus dönemi (İS 222-235),

Ö.Y.: Defne taçlı Alexander Severus büstü; AV K CEOVHROC
ΑΛΕΞΑΝΔΡ Π Π.

A.Y.: Athena ayakta, bir sunağın üzerine doğru phiale tutar; elinde kalkan ve mızrak; ΑΔΡ CEOV ΑΛ[E]ΞΑΝ ΜΗΤ ΤΑΡ ΑΜΚ ΓΒ.

N142 SNG France 2, 1584: Alexander Severus dönemi (İS 222-235),

Ö.Y.: Julia Mamaea¹⁸³ büstü; IOV MAME CEBA.

A.Y.: Athena oturuyor, sol kolunda bir bereket boynuzu tutar ve önündeki vazoya bir şey atar; ΑΔΡΙΑΝΩΝ ... CEV ΜΗΤΡΟ ΑΜΚ ΓΒ
ΤΑΡCEΩΝ ΚΟΙΝΟΒ ΕΛΕΥΘΕΡΟΝ.

N143 SNG France 2, 1587: Maximinus dönemi (İS 235-238),

Ö.Y.: Işın taçlı Maximinus büstü; AVT K Γ IOV OVH ΜΑΞΙΜΕΙΝΟC
Π Π.

A.Y.: Paris oturuyor, Phryg kabı benzeri başlığa sahip, bir elinde elma, diğerinde *lagobolon* tutar; karşısında, Aphrodite ayakta, cepheden; Hera oturuyor, başı örtülü; Athena ayakta, bir kalkan tutar ve mızraktan destek alır; ΤΑΡCOV ΜΗΤ... ΑΜΚ.

N144 SNG France 2, 1607: Maximinus dönemi (İS 235-238),

Ö.Y.: Defne taçlı Maximinus büstü; AVT K Γ IOV OVH ΜΑΞΙΜΕΙΝΟC
CEB Π Π.

A.Y.: Athena, Tyche ve Nemesis ayakta; Athena kalkan ve mızraktan destek alır; Tyche sol kolunda bereket boynuzu tutar, sağ elini dümene dayar; Nemesis'in ayaklarının altında gripfon; ΤΑΡCOV ... ΜΗΤΡΟ... ΑΜΚ.

¹⁸³ Julia Mamaea, Alexander Severus'un annesi, Julia Maesa'nın kızıdır. Alexander Severus, annesini *consors imperii* (muvafakat eden) olarak adlandırmıştır.

N145 SNG France 2, 1628: Balbinus dönemi (İS 238, Nisan-Temmuz),

Ö.Y.: Defne taçlı Balbinus büstü; AVT KAIC Λ KAIΛ BAΛBEINON CE
Π Π.

A.Y.: Athena Nikephoros oturuyor, mızrağa dayanır; yanında kalkan;
ΤΑΡC... ΠΟΛΕΩ... [Γ]B AMK.

N146 SNG France 2, 1636: Pupienus dönemi (İS 238, Nisan-Temmuz),

Ö.Y.: Işın taçlı Pupienus büstü; AVT ΚEC M ΛΟΔ ΠΟΠΛΗΝΙΟC CEB
Π Π.

A.Y.: Athena Nikephoros hareket halinde, mızrak ve kalkan tutuyor;
ΤΑΡCΟV ΜΗΤΡΟΠΟΛ AMK ΓB.

N147 SNG France 2, 1655, 1660: III. Gordianus dönemi (İS 138-161),

Ö.Y.: Işın taçlı Gordianus büstü; AVT K ANT ΓΟΡΔΙΑΝΟC CEB Π Π.

A.Y.: Athena ayakta, kalkan ve mızrağa dayanır; ΤΑΡCΟV
ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC AMK ΓB.

N148 SNG France 2, 1691; SNG Levante-Cilicia, 1127: III. Gordianus dönemi (İS 138-161),

Ö.Y.: Işın taçlı Gordianus büstü; AVT K ANT ΓΟΡΔΙΑΝΟC CEB Π Π.

A.Y.: Athena Nikephoros ayakta, sol eliyle mızraktan destek alır ve kalkan
tutar; ΤΑΡCΟV ΜΗΤΡΟ[ΠΟΛΕ]ΩC AMK ΓB.

N149 SNG France 2, 1737, 1742: I. Philippos dönemi (İS 244-249),

Ö.Y.: Işın taçlı Philippos büstü; AVT KAI IOV ΦΙΛΙΠΠΙΟC EVT EVC Π
Π.

A.Y.: Athena ayakta, kalkan ve mızrağa dayanır; ΤΑΡCΟV
ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC AMK ΓB.

N150 SNG France 2, 1766: Traianus Decius dönemi (İS 249-251),

Ö.Y.: Işın taçlı Decius büstü; AV KE Γ MEC KOV ΔEKIOC
TPAIANOC EV CEB Π Π.

A.Y.: Athena ayakta, kalkan ve mızrağa dayanır; TAPCOV
MHTPOΠOΛEΩC AMK ΓB.

N151 SNG France 2, 1778; Traianus Decius dönemi (İS 249-251),

Ö.Y.: Etruscilla¹⁸⁴ büstü; ANNIAN AITPOVCKIΛΛAN.

A.Y.: Athena Nikephoros ayakta, bir küre (=dünya) üzerinde durur, kalkan ve
mızrağa dayanır; TAPCOV MHTPOΠOΛEΩC AMK ΓB.

N152 SNG France 2, 1799, 1806-08: Valerianus dönemi (İS 253-260),

Ö.Y.: Işın taçlı Valerianus büstü; AVT K Π Λ OVAΛEPIANΩN CE Π
Π.

A.Y.: Athena ayakta, kalkan ve mızraktan destek alır; TAPCOV
MHTPOΠOΛEΩC AMK ΓB.

N153 SNG France 2, 1821-22; SNG Levante-Cilicia, 1192: Valerianus dönemi (İS
253-260),

Ö.Y.: Işın taçlı Valerianus büstü; AV KAI ΠOV ΛI OVAΛEPIANΩC CE
Π Π.

A.Y.: Athena oturuyor, sol kolunda bir bereket boynuzu tutar ve önündeki
vazoya bir şey atar; yanında kalkan; TAPCOV MHTPOΠOΛEΩC
AMK ΓΓ; altta KOINOBOVΛION EΛEYΘE.

N154 SNG France 2, 1828-29; SNG Levante-Cilicia, 1197; Wadd. 4694: Gallianus
dönemi (İS 253-268),

Ö.Y.: Işın taçlı Gallianus büstü; AV KAI ΠHΓ ΓAΛΛIHNOC CEB Π Π.

¹⁸⁴ Herennia Etruscilla, imparator Traianus Decius'un karısıdır.

A.Y.: Athena oturuyor, sol kolunda bir bereket boynuzu tutar ve önündeki vazoya bir şey atar; yanında kalkan; ΤΑΡΧΟΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΑΜΚ ΓΓ; altta ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΝ ΕΛΕΥΘΕ.

Zephyrion

N155 SNG France 2, 1268; Wadd. 4697; Levante, *Zephyrion*, 60: Hadrianus dönemi (İS 251-253) veya sonrası,

Ö.Y.: Athena büstü; ΑΔΡΙΑΝΟΠΟΛΙΤΩΝ.

A.Y.: Poseidon çıplak ayakta, sağ elinde bir yunus tutar, sol elinde üç çatalla yaba; gemi pruvası; ΖΕΦΥΡΙΩΤΩΝ.

2.1.6. HERA

Yunan pantheonunda Olympos’lu tanrıların baş tanrıçası ve evlilik tanrıçası olan Hera¹⁸⁵, Kronos ile Rhea’nın kızı¹⁸⁶, Zeus’un yasal eşi ve kardeşidir. Evli kadınların ve evlilik bağının temsilcisi olan Hera, öfkeli, kıskanç ve intikamcı karaktere sahiptir.

Antik dünyada evlilik ve doğum tanrıçası olarak tapınım gören Hera’nın kültü, genel olarak yaygın tapınım alanı bulamamış ve daha çok gelişmiş kültürlerin gölgesinde kalmıştır.

Ovalık Kilikya’ya baktığımızda Anazarbos ve Aigeai kentlerine ait birer yazıtta başka tanrı ve tanrıçaların yanında Hera’nın da anıldığını görürüz. Aegeia’daki söz konusu yazıt Athena kültüründen bahsederken aktardığımız Zeus ve imparatorun da onurlandırıldığı yazıttır (N156). Yazıt, 19. yüzyılda bölgede araştırmalar yapmış olan Heberdey ve Wilhelm tarafından tespit edilmiştir. Ancak yazıtın ait olduğu eserin bugün nerede olduğu hakkında elimizde herhangi bir kayıt mevcut değildir. Anazarbos’a ait yazıt ise daha önce aktardığımız Ares kültüyle ilgili bilinen tek epigrafik belge olan kaya yazıtıdır. Yazıt 1888 yılında Bent tarafından Anazarbos dağının batı yamacında yüksek bir mağaranın girişinde kaya yüzeyinde keşfedilir. Yazıtta Zeus, Hera ve Ares şehrin koruyucu tanrıları olarak ifade edilmiştir (N157). Hera için Gamelia sıfatı kullanılarak ona evlilik tanrıçası olarak sunuda bulunulmuştur. Yazıt metninde ayrıca Theoi Agreoi olarak ifade edilen vahşi tanrıların rahibinden söz edilir. Theoi Agreoi av tanrılarıydı ve av köpekleriyle mağaralarda oturduklarına inanılırdı. Bu sunağında bir mağara ağzına yapılmasının sebebi belki de buydu¹⁸⁷. Yazıtın sonunda, Anazarbos takvimine göre verilmiş olan 172 yıl sayısı dikkate alındığında yazıt, İÖ 19 yılında başlayan Anazarbos takvimine göre, İS 153 yılına tarihlenmektedir. Bu iki yazıt dışında Ovalık Kilikya’da Hera kültürüne işaret eden arkeolojik ve nümizmatik veri bilinmemektedir.

Kilikya’nın doğu kentlerinden Hierapolis-Kastabala’da bulunan bir yazıtta Nea Hera adı geçer. Ancak burada *Nea Hera* yani “yeni Hera” olarak anılan kişi Roma

¹⁸⁵ Ayrıntılı bilgi ve kaynaklar için bkz. Eitrem 1912a, 370-382; Kossatz-Deissmann 1988, 659-719.

¹⁸⁶ Hesiodos, *Theogonia*, 451-55.

¹⁸⁷ Sayar 2000, 148.

imparatoru Marcus Aurelius'un karısı Genç Faustina'dır¹⁸⁸. Faustina, imparatorluk kültü kapsamında “*Yeni Hera*” olarak onurlandırılmıştır¹⁸⁹.

Epigafik Belgeler

Aigeai

N156 Heberdey-Wilhelm 1896, 14, Nr.39:

A.1 Αἰγαίεων (?) ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμ[ος ἐτείμησεν]

“*Aigeai mecsilisi ve halkı yaptı.*”

B.1 [.....]εῖνην Μουσ[α]ίου

[.....]ν Φιλίππου τοῦ

3ου

.....καὶ

“... Mouseos ... Philippos ...”

C.1 Φίλιππον δίς, ἱερασάμ[ενον]

[τοῦ] Διὸς καὶ τῆς Ἥρας κ[αὶ τῆς]

Ἀ[θη]νᾶς κ[αὶ] Θεοῦ Σεβασ[τοῦ]

Κ[α]ίσαρος καὶ κατασκευάσ[αντα]

5 ἐκ τῶν ἰ[δ]ίων ἀνδριάντα Αἰ[γαίας]

Ἀρτέ[μιδο]ς σὺν τῇ παρ[ε]σ[τηκυία]

[ἐλάφω(?) κτλ.]

“*Philippos 2. defa Zeus ve Hera ve Athena ve Theos Sebastos Caesar rahibi ve Aigeaili Artemidos kendi imkanlarıyla heykel dikti ayrıca yanında yemin etti.*”

¹⁸⁸ Yazıt hakkında bkz. Sayar-Siewert-Taeuber 1989, 9, Nr.1, Abb.2; Sayar 1989, 9.

¹⁸⁹ Bu çalışmanın son bölümü imparator kültüne ayrılmıştır.

Anazarbos

N157 Bent 1890, 232 (Bent, dürbün yardımıyla okumuş ve raporlamıştır [1888]); Hicks 1890, 238, Nr.4 (kopyalama Bent tarafından yapılmıştır); Sayar 2000a, Nr.52; Ehling-Pohl-Sayar 2004, 258, Nr.80:

Διὸ καὶ Ἥραι γαμηλῖαι καὶ
 Ἄρει θεοῖς πολιοῦχοις
 Ῥηγεῖνα Ἀσκληπιάδου
 σκηπτροφοροῦσα ἱερὰ ὑπὲρ
 5 τῆς πόλεώς [τε] καὶ τῆς
 βουλῆς, ἐπὶ ἱερέως θεῶν
 Ἄγρέων Σειτου Ταυρίσκου·
 ἔτους βορ'.¹⁹⁰

“Kutsal asa taşıyan Asklepiades kızı Regina şehir ve meclis için şehrin koruyucu tanrıları Zeus ve Hera Gamelia(=evlilik tanrıçası) ve Ares’e (adadı), Tauriskos oğlu Seitus Theoi Agreoi(=vahşi tanrılar) rahibi (oldu); 172 yılında.”

¹⁹⁰ Yazıt, Anazarbos’un batı yamacında ulaşılması zor bir mağaranın girişinde kaya yüzeyine oyulmuş tabula ansata içerisinde yer almaktadır.

2.1.7. HERMES

Zeus'un oğlu olan Hermes¹⁹¹, Olympos'un haberci tanrısıdır. Zeus başta olmak üzere tüm tanrıların elçiliğini yapar. Ölülerin ruhlarına kılavuzluk etmek ve onları Hades'e ulaştırmak da onun görevidir. Elçi tanrı olmasından dolayı sürekli yollardadır. Gezgincilere, çobanlara, yolunu şaşırana kılavuzluk eder. Akıllı, kurnaz ve çevik bir karaktere sahip olan tanrı; atletlerin, çobanların, hızlıların, kumarbazların ve tüccarların koruyucu tanrısıdır aynı zamanda¹⁹².

Mitolojiye göre kithara ve flüt tanrının icadıdır. Bu flüt karşılığında Apollon ona meşhur asası *kerykeion*'u vermiştir¹⁹³. Latince adı *Caduceus* olan altın asa, Yunan mitolojisinde Hermes ile özdeşleşmiş ve onun en önemli işareti olmuştur¹⁹⁴. Mitolojide kerykeion, ateş çıkarabilme ve uzlaştırma gücüne sahiptir. Üzerine çift yılan dolanmış ve bir çift kanadı bulunan bir asadır.

Konu gereği değerlendirdiğimizde Hermes de Ovalık Kilikya dinsel yaşantısında yer bulmuş bir tanrıdır. Antik devirde *Kilikya Kapıları* olarak bilinen günümüzdeki Gülek Boğazı'nda bulunmuş ve şuan Tarsus Müzesi'de yer alan bir heykel yazıtında ona duyulan inancı görürüz (**N158**). Latince yazılmış olan yazıtta tanrı, Roma mitolojisindeki adı ile yani *Mercur* adıyla anılır. Muhtemelen heykel kaidesi olan mermer kare blok üzerindeki yazıt, burada tanrının bir heykelinin bulunduğunu belirtmektedir. Tanrının yörede insanlar arası ilişkilerin ve refahın koruyucusu, bereket sağlayıcı ve tarımsal verimi koruyucu olarak tapınım gördüğü yazıtta okunur. Ayrıca tanrıya duyulan şükran ve edilen temenniler gereği bu heykelin adanmış olduğu yine yazıttan öğrenilmektedir.

Yazıt, Kilikya'nın ovalık kesiminde tanrıya adanan ve buradaki Hermes kültürünün varlığını ortaya koyan bilinen yegane yazıttır. Nümizmatik belgelere de bakacak olursak bölge kentlerine ait az sayıda sikke Hermes inanişini destekler niteliktedir. Adana, Augusta, Tarsos sikkeleri ile bazı Anazarbos sikkelerinde tanrıyı bir elinde kerykeion'u diğer elinde bir kese veya phiale tutarken görürüz. Çoğu zaman asısından tanıdığımız tanrıyı bazı sikkelerde sadece asası ile sembolize edildiği

¹⁹¹ Hermes hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Eitrem 1912b, 738-792; Siebert 1990, 285-387; Demirtaş 2013.

¹⁹² Eitrem 1912b, 763.

¹⁹³ Agizza 2001, 61-2.

¹⁹⁴ Karayaka 2007, 154.

de görülür. Bunu Domitianus zamanı Anazarbos sikkelerinde görmekteyiz. Bunların arka yüz betimlerinde iki bereket boynuzu arasına kerykeion yerleştirilmiştir. Bu betim, tanrının yörede refahın ve ilgili olarak tarımsal verimin koruyucusu olarak görülmesiyle alakalı olmalıdır.

Epigrafik Belgeler

Tarsos/Gülek Boğazı

N158 Varınlıoğlu 1988, Nr.59; Berges - Nolle 2002, 209, Nr. 134; Ehling-Pohl-Sayar 2004, s.254, Nr. 71;

Mercuri sceptripotens, Argifonta, deorum angele,
abige lucustarum nubis de his locis sacrosancta
virga tua, tuum enim simulacrum hoc in loco stat
ponendum ad proventum frugum et ad salutar[e]
5 remedium locorum et nationem harum;
sis propitius et placatus hominibus cun-
ctis et des proventus frugum omnium rerum.¹⁹⁵

“Mercur güçlü asa, Argifonta (=Argos katili), Tanrıların elçisi, kutsal asanla bu yerden çekirge bulutunu kovala. Senin heykelin burada duruyor, tahlil verimini ve ülkenin ve bu yerlerin ebedi refahını korumak için, zarif ve tüm insanlarla barışık olmak için ve her çeşit meyve verimi (=bereketi) için.”

Nümizmatik Belgeler

Adana

N159 SNG France 2, 1856-58; Wadd. 4038-39; Levante, Adana, 120, 122, 128: İÖ164 - İmparatorluk dönemi,

Levha XXXI, c

Ö.Y.: Defne taçlı Zeus başı

A.Y.: Hermes ayakta, caduceus(kerykeion)¹⁹⁶ ve bir phiale(?) tutar;

ΑΔΑΝΕΩΝ.

¹⁹⁵ Yazıt, mermerden kare blok (heykel kaidesi) üzerindedir. Kaide, Gülek Boğazı (=Kilikya Kapıları)’nda bulunmuştur. Şuan Tarsus Müzesi’ndedir.

¹⁹⁶ Kerykeion (=Caduceus), Yunan mitolojisinde tanrı Hermes’in altından asasıdır. Ateş çıkarabilme ve uzlaştırma gücüne sahiptir. Üzerine çift yılan dolanmış ve üzerinde bir çift kanat bulunan bir asadır.

Anazarbos

N160 SNG France 2, 2011; Wadd. 4105; Ziegler, *Anazarbos*, 79.3: Domitianus dönemi (İS 81-96),

Ö.Y.: Defne taçlı Domitianus başı; AVTO K[AI] ΘE VI ΔOMITI]JANOC
ΣE ΓEP.

A.Y.: İki bereket boynuzu arasında kanatlı caduceus(=kerykeion);
KAIΣAPEΩN Π ANAZAPBΩ ETOVΣ IBP (yıl 112 = İS 93/94).

N161 SNG France 2, 2151-52; Wadd. 4172; Ziegler, *Anazarbos*, 814.4: Valerianus dönemi (İS 253-260),

Levha XXXI, d

Ö.Y.: Işın taçlı Valerianus büstü; AVT K OVAΛEPIANOC.

A.Y.: Hermes ayakta, caduceus(=kerykeion) ve bir çanta tutar;
ANAZAPBOV ET BOC (yıl 272 = İS 253/54) AMK ΓΓ.

N162 Ziegler, *Anazarbos*, 822; SNG Levante-Cilicia, 1528: Gallienus dönemi (İS 253-268),

Ö.Y.: Işın taçlı Gallienus büstü; AVT K ΓAΛΛIHNOC CEBA.

A.Y.: Hermes ayakta, caduceus(=kerykeion) ve bir çanta tutar;
ANAZAPBOV ET BOC (yıl 272 = İS 253/54) AMK ΓΓ.

Augusta

N163 SNG France 2, 1905: III. Gordianus dönemi (İS 238-244),

Ö.Y.: Defne taçlı III. Gordianus büstü; AVT K M ANT ΓOPΔIANOC
CEB.

A.Y.: Hermes ayakta, caduceus(=kerykeion) ve bir çanta tutar;
AVTOVCTANΩN ET [CK]B (yıl 222 =İS 241/42).

Tarsos

N164 SNG France 2, 1696; Wadd. 4691: III. Gordianus dönemi (İS 238-244),

Ö.Y.: Işın taçlı III. Gordianus büstü; AVT K ANT ΓΟΡΔΙΑΝΟC CEB Π Π.

A.Y.: Hermes ayakta, caduceus(=kerykeion) ve bir çanta tutar; ΤΑΡCΟV ΜΗΤΡΟ... ΑΜΚ ΓΒ.

N165 SNG France 2, 1743; Wadd. 4676: I. Philippos dönemi (İS 244-249),

Ö.Y.: Işın taçlı I. Philippos büstü; AVT K IOV ΦΙΛΙΠΠΟΝ ... Π Π.

A.Y.: Hermes ayakta, caduceus(=kerykeion) ve bir çanta tutar; ΤΑΡCΟV ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩ ΑΜΚ ΓΒ.

N166 SNG France 2, 1798: Valerianus dönemi (İS 251-260),

Ö.Y.: Işın taçlı Valerianus büstü; AV KAI Π ΟΥΑΛΕΡΙΑΝΟΝ ΕΥ ΕVC Π Π.

A.Y.: Hermes ayakta, caduceus(=kerykeion) ve bir çanta tutar; ΤΑΡCΟV ΜΗ[ΤΡΟ]ΠΟΛΕΩ ΑΜΚ ΓΒ.

2.1.8. POSEİDON

Kronos ile Rhea'nın oğlu olan Olympos'lu tanrı Poseidon¹⁹⁷, Yunan pantheonunun deniz tanrısıdır. Kardeşleri Zeus ve Hades ile hakimiyet alanlarını paylaşırken o denizleri almış ve denizlerin mutlak hakimi olmuştur. Poseidon, aynı zamanda depremle ilişkili tanrıdır da¹⁹⁸.

Tanrı, tasvirlerinde genellikle ayakta duran, çıplak veya yarı giyimli, sakallı yetişkin bir erkek olarak üç başlı yabasıyla görülür. Üç başlı yaba, yunus ve at onun en bilinen belirteçleridir.

Poseidon, özellikle liman kentlerinde ve sıklıkla deprem felaketine maruz kalan kentlerde güçlü kulte sahip olmuştur.

Hem birçok liman kentine hem de sık sık deprem görmüş¹⁹⁹ kentlere sahip olan Ovalık Kilikya'da da Poseidon kültü yayılım alanı bulmuştur. Buradaki kült varlığı, kültürlerin ortaya konması açısından birincil kaynak olan epigrafik belgeler aracılığıyla bilinmektedir. Aigeai ve Anazarbos'a ait iki yazıtta tanrıya *güvenli* anlamına gelen *Asphaleis* sıfatıyla sunuda bulunulmuştur. Aigeai'deki yazıtta imparator, Poseidon Asphaleis ve Aphrodite Euploia onurlandırılmıştır²⁰⁰ (N167). Aphrodite kültüründen bahsederken Euploia'nın *güzel yolculuk* ve *iyi sefer* anlamına gelen bir sıfat olduğunu ve bu sıfata çoğu liman kentinde karşılaştığımızı belirtmiştik. Yazıtta, gemicilere *iyi yolculuklar* sağlayan tanrıça Aphrodite Euploia ile birlikte *Asphaleis* yani *güvenli* epitheti almış deniz tanrısı Poseidon'a adağın söz konusu olması, bu adağın deniz yolculuğunun sıkıntılı geçmesinden endişe duyan gemici ya da tüccarlar tarafından yapılmış olabilecek bir sunu olduğunu göstermektedir. Ayrıca Poseidon'un, karada ve denizlerde depremlere yol açtığına inanıldığı ve depremlerle ilişkili olarak tapınım görmüş olduğu bilinmektedir²⁰¹. Birçok Batı Anadolu kentinde meydana gelen depremlerin, Poseidon kültürünün ihmal edilmesi sonucu kentlerin

¹⁹⁷ Ayrıntılı bilgi ve kaynaklar için bkz. E. Wüst 1953, 446-557; Simon-Bauchhens 1994, 446-479.

¹⁹⁸ Wüst 1953, 446.

¹⁹⁹ Malalas, *Chronographia*, 418, 6-8.

²⁰⁰ Bu yazıt hakkında bkz. Ehling-Pohl-Sayar 2004, 259, Nr. 82; CIG 4442/3; IGLSyr. III.I, 715; IGR III, 921; Langlois 1861, 427; Wilhelm 1894, 60 (= aynı, Wilhelm 2000, 218); Domaszewski 1911a, 3; Robert 1973, 163(= aynı, OMS 7 1990, 227); Weiß 1982, 194 (söz edilir).

²⁰¹ Poseidon Asphaleios'e depremlerden korunmak isteyen kişiler tarafından liman kenti olmayan yerlerde de tapınıldığını bilmekteyiz. Ovalık Kilikia'da Anazarbos'ta göreceğimiz Poseidon kültü bunlardandır.

Poseidon tarafından cezalandırılması olduğuna inanılırdı. Bu nedenle depremlerin ardından tanrıya yoğun tapınım olduğu yazıtlarla belgelenmektedir²⁰².

Antik yazarlardan Malalas'ın aktardığı kadarıyla Ovalık Kilikya kentlerinden Anazarbos, İmparator Nerva döneminden beri çok kez deprem felaketine uğramış ve tahrip olmuştur²⁰³. Prokopius da kentin İS 6. yüzyılda iki kez büyük depremler sonucunda tahrip olduğunu ve imparatorlar tarafından onartıldığını belirtir. Bunu da dikkate alırsak Ovalık Kilikya'da Poseidon'a yapılmış olan sunular depremle ilişkili olmalıdır. Ayrıca tanrı için kullanılan Asphaleis sıfatı da bunu desteklemektedir. Anazarbos'taki yazıtta Poseidon Asphaleis ve Zeus Soter'in yanında Ge Hedraia adlı tanrıçaya da sunuda bulunulmuştur²⁰⁴. Yazıttaki bu tanrılar kombinasyonu da bu adağın depremle ilişkili olduğunu kesin olarak göstermektedir. Ge Hedraia adlı tanrıçanın deprem esnasında hiçbir şeyin yerinden oynamamasını sağladığına inanılırdı²⁰⁵. Tanrı Zeus'un da bu bağlamda *kurtarıcı* sıfatıyla anılmış olması doğal felaketlerle alakalıdır. Adak, Anazarbos'ta sık meydana gelen depremlerin birisinin ardından, Menophilos isimli vatandaş tarafından kendisinin ve semtin iyiliği için kuratıcı tanrı Zeus, depremle alakalı tanrılar Poseidon Asphaleis ve Ge Hedraia onuruna adanmıştır (N168).

Epigrafik Belgeler

Aigeai

N167 Ehling-Pohl-Sayar 2004, 259, Nr. 82; CIG 4442/3; IGLSyr. III.I, 715; IGR III, 921; Langlois 1861, 427; Wilhelm 1894, 60 (= aynı, Wilhelm 2000, 218); Domaszewski 1911a, 3; Robert 1973, 163(= aynı, Robert 1990, 227); Weiß 1982, 194 (söz edilir):

A.1 θεῶ Σεβαστῶ Καίσαρι καὶ

Ποσειδῶνι Ἀσφαλείῳ καὶ

3 Ἀφροδείτῃ Εὐπλοίᾳ.

²⁰² Poseidon'un kara ve denizlerde depremlere yol açtığına inanılması ve bu tanrıya çeşitli kentler tarafından depremlerle ilişkili olarak yapılan adaklar hakkında bkz. Mylonopoulos 1998, 82-89.

²⁰³ Malalas, *Chronographia*, 418.

²⁰⁴ Bu yazıt hakkında bkz. Sayar 2000a, Nr. 49; Gough 1952, 148, Nr.36; SEG 12 (1955) 513; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.81.

²⁰⁵ Sayar 1999c, 139.

“Tanrı Sebasto(Augustus) Caesar ve Poseidon Asphaleios ve Aphrodite Euploia için”

B.1 καὶ τοῖς
Σεβαστοῖς.²⁰⁶

“ve Augustus için”

Anazarbos/Taşlıhöyük

N168 Sayar 2000a, Nr.49; Gough 1952, 148, Nr.36;SEG 12 (1955) 513; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.81:

Levha V,a

Διὶ Σωτῆρι
Ποσιδῶνος
Ἀσφαλείῳ
Γῆς Ἑδραίας
5 Μηνόφιλος
ὑπὲρ τῆς
γιτνίας.²⁰⁷

“Menophilos mahallenin(semt) iyiliği için Zeus Soter’e, Poseidon Asphaleis’e, Ge Hedraia ’ya(adadı).”

Nümizmatik Belgeler

Aigeai

N169 SNG France 2, 2344; SNG Levante-Cilicia 1746: Macrinus dönemi (İS 217-218),

Levha XXXII, a

Ö.Y.: Işın taçlı Macrinus başı; AVT K M OΠ CEV MAKPINOC.

²⁰⁶ Yazıt, sarımsı kireçtaşından yapılmış sunak üzerine çift taraflı yazılmıştır. Sunağın şuan nerede olduğu belirsizdir.

²⁰⁷ Yazıt, beyaz kireçtaşından profilli kaide üzerinde yer almaktadır. Üstünde kare şeklinde dübel deliği yer almaktadır. Anazarbos dağının yaklaşık 2 km. doğusunda yer alan Taşlıhöyük’te bulunmuştur. Şuan Orta Tozlu’da bir bahçededir.

A.Y.: Poseidon, Aigeai deniz fenerinin üzerinde ayakta durur, elindeki üç çatallı yabaya dayanır; çevresinde, limana gelen iki gemi; bir keçi ;
...OV Π M EV Π Θ ΑΙΓΕΑΙΩΝ ΔΞC (yıl 264 = İS 217/18).



2.1.9. ZEUS

Kronos ve Rhea'nın oğlu olan Zeus²⁰⁸, Yunan pantheonunun baş tanrısıdır. O gökyüzünün hakimi²⁰⁹, tanrıların ve insanların babasıdır²¹⁰. Hava olaylarından sorumlu tanrıdır. Ayrıca ahlak ve düzenin koruyucusu, dağ ve bereketin tanrısıdır. Yerel inanışlarda ise birçok sıfatla birlikte yeni karakterlere de sahip olmuştur.

Zeus, sanat eserlerinde genellikle tahtta oturan sakallı yetişkin bir erkek olarak tasvir edilir. Asa, şimşek demeti ve kartal onun en önemli sembolleridir.

Antik dünya topraklarının genelinde olduğu gibi Ovalık Kilikya'da da tanrıya birçok farklı sıfat veya ad eşliğinde tapınım olmuştur. Bölgede Zeus kültürünün varlığını destekleyen öğeler genel olarak epigrafik ve nümizmatik kaynaklardır. Aigeai, Anazarbos ve Flaviopolis'e ait yazıtlar başta olmak üzere bölgede Zeus'a ithaf edilmiş yazıtların sayısı oldukça fazladır. Özellikle belirtecek olursak İS 3. yüzyıldan itibaren Ovalık Kilikya'nın başkenti konumuna gelmiş olan Anazarbos'ta birçok tanrı ve tanrıçaya tapınım olduğunu biliyoruz. Kent topraklarında ele geçen yazıtlar aracılığıyla tespit ettiğimiz bu kültür içerisinde Zeus'un daha yoğun bir tapınım gördüğü açıktır. Tanrı gerek kente özgü kültürlerle gerekse antik dünyadan bildiğimiz genel kültürlerle varlığını hissettirmektedir. Anazarbos'a ait 13 yazıtta Zeus'a ithaf görülür. Bunların bazıları daha önceki tanrı ve tanrıça kültürlerinde ortak tapınım olarak aktarılmıştır.

Bölgedeki yazıtların çoğunda Zeus bir sıfatla tapınım görmüş olsa da Aigeai ve Anazarbos'a ait ikişer yazıt ile Flaviopolis'e ait bir yazıtta tanrıya sıfatsız olarak ithaf olunduğu da görülür. Diğer tanrı ve tanrıça kültürlerinde yaptığımız gibi öncelikle bu kentlerdeki sıfatsız örnekleri aktarıp daha sonra sıfat bazlı incelemeyi sürdüreceğiz.

Doğu Akdeniz'in önemli limanlarından olan Aigeai limanındaki dalga setlerinde Heberdey ve Wilhelm tarafından görülüp belgelenmiş olan bir çakıltaşı altar üzerindeki yazıtta tanrıya “*Heliopolis sunağının ölümsüz Zeus'u*” şeklinde ithafta bulunulmuştur. Adağı yapan kişinin tanrıya bağlılık yemini çerçevesinde bu sunağı Zeus'a adadığı yazıtta belirtilmiştir. İS 1.-2. yüzyıllara tarihlendirilen sunağın

²⁰⁸ Ayrıntılı bilgi ve kaynaklar için bkz. Schwabl 1978, 994-1481; Voutiras 1997, 310-374; Şahin 2001.

²⁰⁹ Voutiras 1997, 310.

²¹⁰ Homeros, *Ilyada* I, 581 – XIV, 213.; Homeros, *Odyseia* I, 397.; Hesiodos, *Theogonia*, 49.

bugün nerede olduğu hakkında bir kayıt bulunmamaktadır (N170). Aigeai'daki diğer bir yazıt Athena ve Hera kültleriyle ilgili kaynakları aktarırken de belirtilmiş olan Zeus, Hera, Athena ve imparatorluk kültürünün onurlandırıldığı bir yazıttır (N171). Bu yazıt da önceki yazıt gibi Heberdey ve Wilhelm tarafından tespit edilmiştir ve bugün nerede olduğu bilinmemektedir.

Anazarbos'taki dağın üzerinde ulaşılması zor bir mağaranın girişinde yer alan tabula ansata içindeki yazıtta Ares ve Hera ile birlikte Zeus'un da şehrin koruyucu tanrıları olarak onurlandırıldığını biliyoruz (N174). Daha önce de aktarılmış olan bu yazıtta ayrıca *Theoi Agreoi* denilen vahşi tanrıların rahibinden söz edilir. Theoi Agreoi av tanrılarıydı ve av köpekleriyle mağaralarda oturduklarına inanılırdı. Bu sunağında bir mağara içine yapılmasının sebebi belki de buydu²¹¹. Yazıtın sonunda, Anazarbos takvimine göre verilmiş olan 172 yıl sayısı dikkate alındığında yazıt, İÖ 19 yılında başlayan Anazarbos takvimine göre, İS 153 yılına tarihlenmektedir. Anazarbos'un doğu topraklarında yer alan Babamoğlu höyükte bulunarak Dilekkaya köyüne getirildiği belirtilen bir yuvarlak sunak üzerindeki yazıttan sunağın Zeus'a adanmış olduğu anlaşılır²¹². Sunakta sadece “*Tanrı Zeus'a*” şeklinde ithaf yer almaktadır (N175).

Flaviopolis'e ait olan ve Zeus'a sıfatsız olarak ithaf olunmuş son yazıt, Kadirli'de bulunarak Karatepe kazı deposuna götürülmüş bir kireçtaşı sunak üzerindedir (N194). Eser M. Hamdi Sayar tarafından 1991 yılı araştırmaları esnasında incelenmiş²¹³ ve yazıtı okunmuştur²¹⁴. Yazıtta göre sunak, Tarkondimotos Krematis tarafından “*Tanrı Zeus'a*” adanmıştır.

Zeus'a adanmış bölgedeki diğer adak yazıtlarının tümünde tanrıyı bir ya da birkaç sıfat eşliğinde görürüz. Bunların çoğu Zeus'un yaygın sıfatları olduğu gibi bazıları da Ovalık Kilikya kentlerine özgü yerel sıfatlardır yani Zeus'un yerel kültleridirler.

²¹¹ Sayar 1999c, 148.

²¹² Sayar 2000a, Nr. 41; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 55.

²¹³ Sayar 1993, 180.

²¹⁴ Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.56, Taf. 12,1.

Zeus Helios/Helios Hypatos

Zeus Helios, tanrının göksel ve güneşle ilişkili olan bir kültüdür. Yani güneş tanrısı Helios ve Zeus'un ilişkili bir tapınımının sonucudur. Bu kült Roma Dönemi'nde özellikle İS 2. yüzyıldan itibaren Doğu kültürlerinin (Mitrâs ve Baal kültürleri) etkisiyle ortaya çıkmıştır²¹⁵. Tüm antik dünya halkları gibi doğaya ve güneşe bağlı bir yaşam sürdüren Ovalık Kilikya halkının Zeus Helios'a yapılan sunuları Anazarbos, Epiphaneia ve Flaviopolis kentlerine ait birer yazıt sayesinde belgelenmektedir. 1950 yılında Michael Gough tarafından Anazarbos kent *stadion*'unun güneybatı ucunda görülmüş²¹⁶ bir sunak üzerindeki yazıtta tanrı, Zeus Helios olarak anılmaktadır. Ayrıca Mitrâs da Zeus ile birlikte onurlandırılmıştır. Kötü durumda olduğu belirtilen yazıtın ilk 5 satırı kazınarak silinmiştir²¹⁷. Yazıttan, ikinci kez konsül seçilmiş olan Marcus Aurelius Seleukos'un vatanına verdiği söz gereğince Zeus Helios'a ve *yenilmez* olarak betimlenen Mitrâs'a bu sunağı adadığı anlaşılmaktadır. Konsül, aynı zamanda ömür boyu rahip ve vatanın babası olarak nitelendirilmiştir (N176). Yazıtı Gough tarafından kopyalanmış olan sunağın bugün nerede olduğu belirsizdir. Yazıtta Zeus Helios'un Mitrâs ile birlikte anılması bu kültürün Doğu etkisiyle gelişmiş olduğu bilgisini destekler.

Flaviopolis'e ait yazıtta²¹⁸ tanrı çift epithet olarak Zeus Helios Hypatos olarak geçer. Yazıt Alkım-Bossert tarafından kireçtaşı yuvarlak sunak üzerinde tespit edilmiştir. Bu sunağın bugün nerede olduğu belirsizdir. Yazıtta bakıldığında sunağın rahip ve demiourgos görevini yürüten Marcus Aurelius Felix adındaki kişi tarafından adandığı anlaşılır (N195). Zeus'un Hypatos sıfatı Assos²¹⁹, Erythrai²²⁰ ve Ephesos²²¹ kentleri ile Mylasa²²² bölgesi yazıtlarından da bilinmektedir.

Epiphaneia kentine ait olan yazıtta ise *Theos Keraunios Helios Serapis* ifadesiyle tapınım gören bir tanrı söz konusudur (N193). Yazıtta adı doğrudan

²¹⁵ Laumonier 1958, 122; Anazarbos ve Epiphaneia yazıtlarında bu etki açıkça görülür.

²¹⁶ Gough 1952, 131, Nr.3.

²¹⁷ Gough 1952, 131, Nr.3.

²¹⁸ Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 15; Alkım-Bossert 1947, 22.

²¹⁹ R. Merkelbach 1976, 21-23, no. 11,7; Şahin 2001, s.63

²²⁰ Erythrai'daki yazıtlar için bkz. Robert, *OMS I* (1969), 455; Graf 1985, 202; Engelmann-Merkelbach 1973, Nr. 201 b.

²²¹ Ephesos'taki yazıtlar için bkz. Oster 1990, 1692, dipnot 252; Engelmann – Knibbe – Merkelbach 1980, 45, Nr. 1063,3;

²²² Mylasa'daki yazıtlar için bkz. Sokolowski 1955, 154-155, Nr. 62; Blümel 1987, Nr. 604.5.

geçmese de bu tanrı Zeus'tan başka bir tanrı değildir. Birazdan aktarılacak olan Keraunios sıfatının, Zeus'a ait bir kullanım olduğu²²³ ve bölge kentlerinden Anazarbos'ta Zeus Keraunios'un yaygın bir inanış gördüğü yazıtlar sayesinde belgelenmektedir.

Zeus Hypsistos

Anazarbos'un yaklaşık 10 km batısındaki Çavuşağa köyündeki yuvarlak bir sunak üzerindeki yazıtta *Zeus Hypsistos* adındaki bir tür doğa tanrısına tapınım görülür²²⁴. Tarıma yönelik bir karakter taşıyan Sami kökenli Paian bir tanrı olan Hypsistos ile Zeus özdeşleştirilmiştir. Bu kült üzerine yapılan araştırmalar tanrının, Anadolu Yahudilerinin en büyük tanrısı olduğu düşüncesine yol açmıştır²²⁵.

Zeus Kasios

Zeus'un önemli bir dağ kültü olan Zeus Kasios'un²²⁶ en erken ve en önemli kült merkezi Kilikya'nın komşu kenti Antiocheia'daki Ziyaret Dağı adıyla bilinen Kasion Dağıdır²²⁷. Tanrının diğer bir önemli kült merkezi de Mısır'da Pelusion yakınlarındaki Kasios Dağı'dır²²⁸. Ayrıca Kasios kültü Yunanistan, Ege adaları, Kuzey Afrika, İsrail'de bulunan çok sayıda epigrafik ve nümizmatik buluntu sayesinde bilinmektedir²²⁹. Epigrafik belgeler ve antik yazarların verdiği bilgiler Zeus Kasios'un dağ tanrısı olduğu kadar kahin tanrı olarak da tapınım gördüğünü göstermektedir²³⁰.

Seleukos Krallığı'nda yaygın biçimde tapınım gören tanrı, Kilikya halkı tarafından tapınım görmemekteydi. Ancak Aigeai'da Seleukos Hanedanının bir üyesinin Zeus Kasios'a adanmış olduğu yazıtlı bir blok taş bilinmektedir²³¹ (N173). Adak, İÖ 223 yılından 187 yılına kadar hüküm süren Seleukos kralı III.

²²³ Zeus Keraunios için bkz. Cook 1925, 806-817; Schwabl 1972, 322; Schwabl 1978, 1461.

²²⁴ Sayar 1999c, 134; Sayar-Siewert-Tauber 1994, 139.

²²⁵ Cook 1925, 889.

²²⁶ Bu tanrı hakkında bkz. Salac 1922, 160-189; Adler 1919, 2265; Hajjar 1990, 2264; Fauth 1990, 105.

²²⁷ Sayar, 1998, 339.

²²⁸ Salac 1922, 166; Hajjar 1990, 2264; Chuvin - Yoyotte 1986, 41; Fauth 1990, 110.

²²⁹ Salac 1922, 161.

²³⁰ Hajjar 1990, 2264-1965; Strabon, *Geographika*, XVI, 2.5.

²³¹ Sayar 1999c, 136.

Antiochos²³², oğlu Antiochos, kraliçe Laodike ve diğer çocukları için kralın yeğeni/kuzeni Themison tarafından yapılmıştır. Yazıt Kasios kültü ile ilgili, Anadolu’da bulunmuş ilk adak yazıtı olarak önem taşımaktadır²³³.

Zeus Keraunios

Zeus Keraunios, yıldırım tanrısı olarak tapınım görmüş olan Makedonya kökenli bir doğa tanrısıdır²³⁴. Bu kült Roma Dönemi itibariyle özellikle Suriye Eyaleti’nde yoğun tapınım görmüştür. Tanrının bu kültünün Ovalık Kilikya’daki epigrafik belgeleri, Anazarbos’a ait dört, Epiphaneia’ye ait bir adet adak yazıtıdır. Anazarbos’a ait bu yazıtlardan bir tanesi Adana Müzesi’nde sergilenen bir yuvarlak sunak üzerinde yer alır²³⁵. Yazıtta *Zeus Keraunios*’a ifadesi ve adayan kişinin adı yazmaktadır (N177).

Anazarbos’ta üzerinde adayan adı olmayan sadece “*Zeus Keraunios*’a” yazan bir yuvarlak sunak Dagron-Feissel tarafından kayıt altına alınmıştır²³⁶ (N178). Sunak, bazı Anazarbos eserlerinin de toplandığı Dilekkaya’daki ören yeri bekçisi Dilci ailesinin bahçesindeyken kaybolmuştur²³⁷.

Anazarbos’taki Zeus Keraunios kültünü kanıtlayan bir diğer belge de 1992 yılında M. Hamdi Sayar tarafından Anazarbos’un batısında yer alan Köseli köyünde tespit edilen yuvarlak sunak üzerindeki adak yazıtıdır²³⁸ (N179). Yazıtı göre sunak, Daios adında bir kişi tarafından faydalı olması arzusuyla Zeus Keraunios’a adanmıştır. Bu külte ilişkin Anazarbos’taki son epigrafik belge ise şuan nerede olduğu bilinmese de 2000 yılında M.H. Sayar’ın Anazarbos’un yaklaşık 15 km. kuzeyindeki Ferhatlı köyü yakınındaki Uzunoğlan tepesinin doğu yamacında görüp

²³² Schmitt 1964, 92; Robert 1983, 164.

²³³ Sayar, 1998, 339; Sayar 1999c, 136.

²³⁴ Zeus Keraunios için bkz. Cook 1925, 806-817; Schwabl 1972, 322; Schwabl 1978, 1461.

²³⁵ Sayar 2000a, 43; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.11.

²³⁶ Sayar 2000a, 42; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.10; Dagron-Feissel 1987, Nr. 98 Abb.41; SEG 37(1987), 1260

²³⁷ Mahmut Dilci ve Hatun Dilci’nin farklı yıllarda bahçelerinde ortaya çıkan mozaikleri sürekli olarak Adana Müze Müdürlüğüne bildirmelerinin ardından Mozaiklerin üzerinin açılması ve civardaki taşınması zorunlu olan eserlerin bu bahçede toplanması süreciyle gelişen olaylar sonucunda Dilci ailesi ören yeri bekçisi olarak görevlendirilmiştir.

²³⁸ Sayar-Siewert-Taeuber 1994, 139; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 12, Taf. 8,1.

kayıt altına aldığı Zeus Keraunios'a adanmış sunak üzerindeki yazıttır²³⁹. Yazıtın başında Anazarbos takvimine göre verilmiş 168 yıl sayısı adağın İS 149 yılında yapıldığını gösterir (N180).

Yazıtın bulunduğu Uzunoğlan tepesi üzerinde, İÖ 9. yüzyıla tarihlenen Asur kral kabartmasından Bizans devri sonlarına kadar uzanan dönemlere ait yapı kalıntıları bulunmaktadır. Bu yapılar arasında 35 metre uzunluğunda ve 13 metre genişliğinde *prostylos* tarzında inşa edilmiş bir tapınağa ait birbirine birer metre uzaklıkta, birer metre çapında ve 10 metre uzunluğunda sıralı 4 adet sütun ayakta durur. Ayrıca yapının yıkılmasıyla çevreye dağılan mimari parçalar arasında volütlü sütun başlıkları ve triglif metopları bulunur²⁴⁰. Buradaki kalıntılar arasında bu tepede hangi tanrının tapınım gördüğünü belgeleyen ilk bulgu, M. Hamdi Sayar'ın tespit etmiş olduğu, Zeus Keraunios'a adanmış olan sunaktır. Tepede, bu tanrı haricinde başka bir tanrı ya da tanrıçaya ait kanıt tespit edilmemiş olması burasının Roma Devri'nde yıldırım tanrısı Zeus Keraunios'a ait bir kült yeri olabileceğini göstermektedir. Sayar, planı ve diğer mimari özellikleri dikkate alındığında bu tapınağın İS 2. yüzyılın son çeyreğinde Severuslar Dönemi'nde yapılmış olabileceği üzerinde durmuştur²⁴¹. Roma İmparatorluk Devri Kilikya Eyaleti'nin başka yörelerinde de kutsal alanların Severuslar devrinde yenilenmiş olması bu ihtimali kuvvetlendirir.

Ovalık Kilikya'da Zeus Keraunios'a ithaf edilmiş en dikkat çekici epigrafik belge Epiphaneia kentine ait bir adak steli üzerinde yer alan yazıttır (N193). Köşe akroterli ve üçgen alınlıklı stel, 1996 yılı araştırmaları esnasında Sayar tarafından, ören yerinin güneyinde (Gözene harabelerine giden yolda) bulunup getirilmiş olduğu, yakındaki bir çiftlik evinde belgelenmiştir²⁴². Alınlığın altında işlenmeden bırakılmış çerçevesel bir pano görülmüştür. M. Hamdi Sayar'a göre bu pano, muhtemelen boya ile yapılacak bir sahne için bırakılmıştır²⁴³. Panonun altında dört satırlık yazıtı mevcuttur. Yazıtta "*Amykasis Sunağı'nın tanrısı Keraunios Helios*

²³⁹ Yazıt için bkz. Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.9, Taf. 7,3; Uzunoğlan tepesi üzerindeki anıtlar ve daha önceki çalışmalar hakkında bkz. Sayar 2002, 115; Sayar 2011, 247-248; Sayar 2012, 462-463; Sayar, 2008, 82-88.

²⁴⁰ Sayar 1996, 60-61; Taşyürek 1974, 27.

²⁴¹ Sayar 2011, 247-248; Sayar 2012, 463.

²⁴² Sayar 1998, 340.

²⁴³ Sayar 1999c, 137.

Serapis'in bilicisi Protogenes" yazmaktadır. Burada adakta bulunan tanrı Zeus'tur. Adı doğrudan yazılmamış olsa da Keraunios epithetinin Zeus'a ait olduğu bilgisi tartışmasızdır²⁴⁴. Ayrıca Zeus Keraunios bu yazıtta Helios Serapis ile de özdeşleştirilmiştir. Baş tanrı Zeus, Mısır kökenli tanrı Serapis ve Doğu kökenli tanrı Helios'un birçok arkeolojik ve epigrafik belge sayesinde özdeşleştirildiği ve Zeus Helios Serapis şeklinde tapınım gördüğü bilinmektedir²⁴⁵. Ayrıca söylenmelidir ki yazıt bu tanrılar senteziyle Anadolu'nun bu yöresinde yoğun olarak görülen Doğu-Batı kültürlerinin kaynaşmasını belgeleyen kaynaklardan birisi olmuştur. Yazıtta Amykasis Sunağı denilerek dikkat çeken Amykasis'in Amik Ovası'nın adıyla olan benzerliğinden dolayı bu bölgede kullanılan bir yer ismiyle ilişkili olması muhtemeldir²⁴⁶.

Ceyhan'da bir fabrikada Zeus'a adanmış kabartmalı bir stel bulunur. Mopsuestia ve Aigeai kentlerinin arasındaki İsalı köyü civarından getirildiği söylenen stelin üzerinde ayakta ve sağ elinde meşale olabilecek bir nesne, sol elinde yıldırım demeti tutan Zeus betimlenmiştir. Yıldırım tanrısı olan Zeus Keraunios'un bölgede yoğun külte sahip olduğu dikkate alındığında buradaki betim Zeus Keraunios'u karşılamalıdır. Stel üzerinde bir de yazıt yer alır. Yazıtta göre adak, Julia isimli bir kadın tarafından rüyasında aldığı buyruk üzerine yapılmıştır (N202). Bu stel de yine M. Hamdi Sayar tarafından tespit edilmiş ve yazıtı okunmuştur²⁴⁷.

Zeus Keraunios kültürüne ayrıca Dağlık Kilikya'daki Kestros, Germanikopolis yakınındaki Damlaçalı²⁴⁸ ve Direvli'ye²⁴⁹ ait yazıtlarda da rastlarız.

Zeus Khalazeos

Mysia bölgesinde Kyzikos'a ait yazıtlardan bilinen²⁵⁰ ve doğa kültü kapsamında yer alan Zeus Khalazeos'a Ovalık Kilikya'da tapınım olduğu Anazarbos'ta bir yazıt sayesinde belgelenmiştir. Khalazaos, insanların ürünlerini

²⁴⁴ Zeus Keraunios için bkz. Cook 1925, 806-817; Schwabl 1972, 322; Schwabl 1978, 1461; Şahin 2000, 75-76.

²⁴⁵ Bu örneklerden bazıları için bkz. Katar-Sibbes 1973, 151, no. 802 (Mermer Zeus-Helios-Sarapis heykeli) ve 186 Nr.948 (Bronz Zeus-Helios-Sarapis heykelciği); Ayrıca bazı Zeus-Helios-Sarapis adak yazıtları için bkz. Honbostel 1973, 23, 197, 234.

²⁴⁶ Sayar 1998, 340-341.

²⁴⁷ Yazıtın buluntu haberi için bkz. Sayar 1999b, 410.

²⁴⁸ Bean-Mitford 1970, 204, Nr. 230; Mitford 1990, 2150.

²⁴⁹ Bean-Mitford 1970, 176, Nr. 192.

²⁵⁰ Robert, *Hellenica IX*, 63, dn. 4; Şahin-Schwertheim-Wagner 1978, 777 Anm.7.

olumsuz hava olaylarından koruduğuna inanılan bir tanrıdır. Geçim kaynağı tarım olan bereketli Anazarbos topraklarında tanrıya bu amaçla sunular yapılmış olmalıydı. Anazarbos'un 12 km kuzeyindeki Pekmezci köyü civarında bulunan yuvarlak sunak, bölgede Zeus Khalazeos'a yapılmış bilenen tek sunudur (**N181**). Sunağın yazıtında yalnızca “Zeus Khalazeos'a” biçiminde ifade bulunur.

Zeus Kronos

Anazarbos'un 12 km kuzeybatısındaki Yassıçalı köyünde bulunan bir blok taş üzerinde tanrının adı geçer. Yazıtta, tanrı heykelinin kaidesi olduğu belirtilen bloğun, adı geçen Anazarbosluların kurdukları dernek tarafından Zeus Kronos'a sunulduğu belirtilmektedir. Yazıtın başında Anazarbos takvimine göre 129 yıl sayısı verilmiştir. Bu tarihe göre adağın, İS 110 yılında yapıldığı anlaşılmaktadır²⁵¹. Zeus Kronos, tarımla ilgili bir tanrıydı ve ürünlerin zamanında olgunlaşmasını sağladığına inanılırdı. Bu nedenle Anazarbos'ta tanrıya sunular yapılmıştı.

Zeus Megistos

Kaynaklarda Ceyhan'da yer aldığı belirtilen bir yazıtta “Tanrılar-ın tanrısı Zeus Megistos'a” ifadesi görülmektedir²⁵² (**N203**). Zeus Megistos'a burada güçlü bir betimleme ile sunuda bulunulmuştur. Buluntu yeri ile ilgili bir veri bulunmayan yazıtın üzerinde olduğu eserin günümüzde nerede olduğu bilinmemektedir.

Zeus Olybris/Olybreus

Dağ tanrısı olduğu düşünülen Zeus Olybris veya Zeus Olybreus adıyla tapınım görmüş²⁵³ olan tanrı, Anazarbos kentinin baş tanrısı konumundadır²⁵⁴. Zeus Olybris kültürünün kökeninin Anazarbos kenti olduğu 19. yüzyılda Roma'da bulunmuş bir yazıt²⁵⁵ sayesinde bilinmekte iken Olybris'e ilişkin Anadolu'daki ilk epigrafik belge 1950'lerde Ankara'da bulunmuştur²⁵⁶. Komana antik kentine ait başka bir yazıt da

²⁵¹ Sayar 1993, 178.

²⁵² Ramsay 1967, 113,98.

²⁵³ Zeus Olybris için bkz. Robert, *Hellenica IX*, 67 (Robert'e göre Ὀλυβρες veya Ὀλυβρεὺς).

²⁵⁴ Robert, *Hellenica IX*, 68.

²⁵⁵ Sayar 1992, 206; Domaszewski 1911b, 9; Moretti 1968, no. 131; IGR III 72: Διὶ Ὀλυβρι τοῦ Κιλίκων ἔθνους τῆς λαμπροτάτης μητροπόλεως Ἀναρζαβέων Ἀὐρ. Μάρκος στάτωρ εὐχῆς χάριν.

²⁵⁶ Robert, *Hellenica IX*, 67.

yine dinleyen tanrı Zeus Olybreus'a ithaf edilmiştir²⁵⁷. Ayrıca İsrail'de bir özel koleksiyonda iki ince bronz plaka üzerindeki yazıtlarda Zeus Olybris'e ithaf bilinmektedir. Tanrıya adak biçiminde olan bu ince bronz plakalar, muhtemelen İS 1. yüzyılda Anazarbos'tan Suriye eyaletine giden askerlerin kılıç veya hançerlerinin üzerinde bulunmaktaydı. Levhalardan birisinin İS 1. yüzyılın ikinci yarısında Kudüs'te bulunan 10. lejyon *Fretensis*'in kıdemli askerlerinden birisine ait olduğu adıyla birlikte yazıtında belirtilmiştir. Diğer yazıtta adayan adı verilmiş ancak görevi belirtilmemiştir. Adak Zeus Olybreus'a yapılmış ve levha üzerine iki kulak kabartması yapılarak dinleyen tanrı vurgusu yapılmıştır²⁵⁸.

M. Hamdi Sayar, 1990 sonrasında Doğu Kilikya'da yürüttüğü Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya araştırmalarında bu külte ilişkin, altı adet yazıt tespit etmiştir. Ovalık Kilikya'da Zeus Olybris'e adanmış buluntu yeri belirli olan yazıtlar Anazarbos'a aittir. Bölge içerisinde, külte Anazarbos dışında bir tapınım olduğunu kanıtlayan hiçbir veri bilinmemektedir. Bu sebeple buluntu yeri belirsiz olan yazıtlar da tanrının kült merkezi Anazarbos'a ait olmalıdır. Kentin, konumu itibarı ile Çukurova'nın orta yerinde yükselen Anazarbos dağı ve çevresinde kurulmuş olması, bir dağ tanrısı olduğu düşünülen Zeus Olybris içinde oldukça uygundur. Olybris kaynağını Anazarbos dağından alan bir dağ tanrısı olmalıdır²⁵⁹.

M. Hamdi Sayar 1990 yılı araştırmalarında, 1968 yılında Anazarbos'tan Kozan ilçe merkezindeki Kozan Lisesi'ne getirilmiş olan çok sayıda eser arasında tanrıya adanmış kırık halde bir kare sunak tespit etmiştir. Sunak üzerindeki yazıt, Olybris kültü ile ilişkili Anazarbos'ta bulunmuş ilk epigrafik belge olmuştur²⁶⁰. İlk dört satırı mevcut olan yazıtta, sunağın Gaius Luccius Aelianus adındaki bir kişi tarafından dinleyen tanrı Zeus Olybreus'a adandığı yazılıdır (**N182**). Sayar, bir yıl sonra bu kez Anazarbos'un 18 km. güneydoğusundaki Hemite dağının batı yamacında bir kaya oyuğu önünde, kayaya oyulmuş, Zeus Olybris'e ithaf edilmiş bir yazıt görmüştür²⁶¹. Yazıt, 1947 yılında U. B. Alkım tarafından da kopya edilmiş ancak yayınlanmamıştır. Yazıtta sadece tanrıya bir sesleniş olarak "Zeus Olybris'e"

²⁵⁷ R.P. Harper 1969, no:3.09.

²⁵⁸ Bu yazıtlar için bkz. Isacc 1997, 126 (Plakaların kökeni bilinmemektedir).

²⁵⁹ Sayar 1992, 206.

²⁶⁰ Sayar 1992, 206.

²⁶¹ Sayar 1993, 181

şeklinde bir ithaf bulunur (N183). Buradaki kaya oyuğu ve yazıt gösteriyor ki burası Olybris'e adanmış bir kült yeridir.

Adana Müzesi'nde Zeus Olybris'e adanmış iki adet yazıtlı yuvarlak sunak bulunur. Buluntu yerleri belirsiz olsa da Anazarbos'a ait olduğunu düşündüğümüz sunakların alt yarıları kırık ve yazıt yüzeyleri de oldukça yıpranmış durumdadır. Sunaklardan birisinde Zeus, yalnızca sıfatı ile "Tanrı Olybris" şeklinde ifade edilmiştir. Yazıttan okunduğu kadarı ile Zosimos adında bir kişinin önceden verdiği bir söz gereğince Tanrı Olybris'e bu sunağı adadığı anlaşılmaktadır (N184). İkinci sunaktaki yazıtın, okunması mümkün olan ilk satırında "Zeus Olybreus'e" ifadesi okunmuştur²⁶² (N185).

Ceyhan ilçe merkezinde Mehmet Kurt'a ait koleksiyonda Anazarbos civarından getirilmiş olması mümkün olan ve Olybreus'a adanmış bir sunak bulunur. Sunağın yazıtında Zeus'tan, Adana Müzesi'ndeki sunakta karşımıza çıktığı şekliyle "Tanrı Olybreus" olarak bahsedilmiştir (N186). Sunak M. Hamdi Sayar tarafından incelenmiş ve yayınlanmıştır²⁶³.

M. Hamdi Sayar, bu epigrafik belgeler haricinde, 2005 yılı araştırmalarında tespit ettiği ancak henüz yayınlamadığı bir yazıtlı sunaktan bahseder. Sayar'ın aktardığına göre sunak, Anazarbos'un kuzeyindeki köylerden Yeniköy'de bir 19. yüzyıl değirmen yapısının kapısına inşa edilmiş durumdadır. Üzerindeki yazıtta sunağın, Zeus Olybris'in rahibi olan bir kişi tarafından Güneş Tanrısı Helios için dikilen bir adak taşı olduğu anlaşılmıştır²⁶⁴.

Zeus Olympios

Zeus bu adını kelime anlamı, yüksek dağ veya ulu dağ olan²⁶⁵ "Olympos" kelimesinden almıştır. Adından da anlaşılacağı üzere bir dağ tanrısı olan Zeus Olympios antik dünyanın hemen her yerinde olduğu gibi Ovalık Kilikya'da da tapınım görmüştür. Buradaki tapınım Anazarbos ve Hierapolis'e ait iki yazıt sayesinde belgelenmiştir. Anazarbos'un doğu topraklarındaki Aşağı Çıyanlı'nın

²⁶² Sayar 2000a, 46; Ehling-Pohl-Sayar 2004, 22

²⁶³ Sayar 2000a, 45; Ehling-Pohl-Sayar 2004, 21.

²⁶⁴ Sayar 2007, 209.

²⁶⁵ Baydur 1995, 85.

batısında Kisanlı mevkiinde bulunmuş²⁶⁶ bir sunak üzerindeki yazıtta “Zeus Olympios için yaptım” yazılıdır²⁶⁷ (N187). M. Hamdi Sayar’ın 1990 yılı araştırmalarında Orta Tozlu’da Durdu ve İsmet Zorba’nın evinde gördüğü bu sunağı 1999 yılı araştırmalı sırasında Kadirli ilçe merkezinde bir bahçede görmüştür. Hierapolis’ten yakınlardaki Selimiye köyüne taşınmış olan yuvarlak bir sunağın da Zeus Olympios’a adanmış olduğu bilinmektedir²⁶⁸.

Zeus Polieus

Athena kültü kapsamında ortaya konulmuş olan Aigeai’daki heykel kaidesi üzerindeki yazıtta Zeus’un Polieus sıfatıyla onurlandırıldığı görülür. Heykel kaidesi Dagron ve Feissel tarafından Aigeai’daki kalenin kuzeybatı köşesinde duvarla kapanmış durumda görülmüştür. Kaidedeki yazıtın içeriğinden Zeus Polieus’un, Athena Polias’ın ve imparatorluğun bir rahibi olan Nikeos oğlu Nikeos’un kent halkı tarafından onurlandırıldığı anlaşılır (N172). Yazıtın başında verilmiş olan 86 yıl sayısı, İÖ 45 yılında başlayan Aigeai takvimine göre, yazıtın İS 39-40 yıllarına ait olduğunu göstermektedir.

Şehrin iyiliği ya da selameti için πόλις kelimesinden türetilmiş sıfatlarla Zeus ve Athena’ya sunular yapılması yaygın bir gelenektir. Athena ve özellikle Zeus, bu sıfatlarla şehrin koruyucu tanrı ve tanrıçası olarak görülmüştür²⁶⁹. Aigeai’da da bu sebeple tanrı ve tanrıçaya sunular yapılmıştır.

Anazarbos’a ait bir yazıt sayesinde kentte Zeus Polieus’a tapınım olduğu belgelenmiştir²⁷⁰. Yazıt, Anazarbos’un batı topraklarındaki Koyunevi köyünde bulunmuş olan bir sunak üzerine oyulmuştur. Yazıtta göre sunak, Zeus Polieus ve kent rahibi görevine seçilen bir kişinin, rahip olmasının ardından refahın ve büyümenin tanrıçası Euthenia’ya adanmıştır (N188). Sununun, kentin koruyucu tanrısı olarak tapınım gören Zeus Polieus’ın ve aynı zamanda kentin rahibi olan bir kişi tarafından iyilik tanrıçasına yapılmış olması, bu sununun kentin iyiliği gözetilerek yapılmış olabileceğini gösterir. Yazıtın ikinci ve üçüncü satırlarında sununun

²⁶⁶ M. H. Sayar, sunağı 1990 yılında Orta Tozlu’da İsmet-Durdu Zorba’nın evinde incelemiştir. Aile sunağı Kisanlı mevkiinde bulduklarını belirtmiştir (Sayar 1992, 206).

²⁶⁷ Sayar 2000a, Nr.48; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 25; Sayar 1992, 206.

²⁶⁸ Sayar 1999c, 134.

²⁶⁹ Lavedan 1931, 1031.

²⁷⁰ Dagron-Feissel 1987, 188, Nr.109; Ramsay 1882, 144, Nr.3; SEG 37, 1258; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.61, Taf. 13,2.

yapıldığı tarih, Anazarbos takvimine göre “118 yılı, *Hyperberetaios* ayının 28. günü” biçiminde verilmiştir. İ.Ö 19 yılında başlayan Anazarbos Takvimi’ne göre bu sunak, İS 99 yılına tarihlenir.



Zeus Soter/Zeus Soter Uranios

Azazarbos ve Flaviopolis'e ait adak yazıtlarının bazılarında Zeus'un yaygın sıfatlarından olan *kurtarıcı* anlamına gelen Soter epithetiyle karşılaşırız. Tanrıya adanmış bölgedeki mevcut yazıtların çoğunluğu Zeus Soter'e sunulmuştur. Anlamından anlaşılacağı üzere Zeus Soter insanlar için bir kurtarıcı tanrıdır.

Sadece Zeus'a özgü bir sıfat olmadığını bildiğimiz *Soter*, başta Asklepios olmak üzere kurtarıcı olarak kabul gören başka tanrı ve tanrıçalar için de kullanılmıştır. İnsanlar başlarına gelen felaketler karşısında kurtarıcı tanrı ya da tanrıçaya adakta bulunmuşlardır. Soter sıfatının Zeus için kullanılması, başka bir ifadeyle Zeus Soter'in bir tanrıyı ifade etmesi Anadolu ve Doğu Akdeniz'in çeşitli yörelerinde karşımıza çıkan adak yazıtları aracılığıyla kanıtlanmış durumdadır²⁷¹. Kilikya'da bu kültün varlığı Dağlık Kilikya kentlerinden Seleukia'ya ait bilinen bir yazıt sayesinde belgelenmiştir²⁷². Buna karşın Ovalık Kilikya'da, Zeus Soter'e adanmış adak yazıtlarının sayısı ve içeriği göz önüne alındığında, tanrı için daha yoğun bir tapınım söz konusudur. Ovalık Kilikya'nın önemli kentlerinden Anazarbos'ta bu tapınım iki adak yazıtı sayesinde belgelenmektedir. Bunlardan ilki Anazarbos'un yaklaşık 2. km doğusundaki Taşlıhöyük'te bulunarak Tozlu köyüne getirilmiş sunak üzerindeki yazıttır. Poseidon kültünden bahsederken de aktarmış olduğum Zeus Soter, Poseidon Asphaleis ve Ge Hedraia adlı tanrıçaya adanmış sunaktır. Poseidon Asphaleis ve Ge Hedraia doğrudan depremle ilişkili tanrı ve tanrıçaydı. Tanrı Zeus da bu bağlamda *kurtarıcı* sıfatıyla aynı amaç için tapınım görmüştür. Adak, Anazarbos'ta sık meydana gelen depremlerin birisinin ardından, Menophilos isimli vatandaş tarafından kendisinin ve kentin iyiliği için kurtarıcı tanrı Zeus, depremle alakalı tanrılar Poseidon Asphaleis ve Ge Hedraia onuruna adanmıştır (N189). Tanrının Anazarbos'ta kurtarıcı sıfatıyla anıldığı diğer yazıt ise doğu şehirde bulunarak Dilekkaya köyüne taşınmış bir yuvarlak sunak üzerinde yer alır. Alt yarısı yok olmuş olan sunak üzerindeki yazıtın ilk 6 satırı okunmaktadır. Yazıtta tanrıya yerel özellikte *Zeus Soter Uranios* olarak sunuda bulunulmuştur. Yazıtın mevcut olan kısmından anlaşıldığı kadarıyla adak tanrının emri neticesinde, köy halkı adına yapılmıştır (N190).

²⁷¹ Nilsson I, 1992, 414; Schwabl 1972, 362.

²⁷² Şahin 1991, 163-164, no:4; SEG 41, 1405.

Zeus Uranios, Kappadokia Bölgesi'nde güçlü inaniş ve kendi adına büyük bir kutsal alana sahip tanrıydı²⁷³. Ayrıca Stratonikeia'da bir mezar epigramında tanrının bu adıyla anıldığı bilinmektedir²⁷⁴. Ancak Anazarbos'taki yazıtta tanrının çift epithet olarak Zeus Soter Uranios olarak anılması yerel külte işaret eder. Muhtemelen bu tanrı, Ovalık Kilikya köylerinde yaşayan halkın yerel tanrısıydı.

Flaviopolis'e ait Zeus Soter için adanmış beş adet yazıtlı sunak bulunmaktadır. Sunaklardaki yazıtlar birbirlerine benzer ifadelerle ithaf edilmiştir. Bunların dört tanesinde Zeus Soter'in yanında tüm Olympos tanrılarına ithaf olunması dikkat çekmektedir. Olympos tanrılarının tek tek sayılmayıp θεοῖς Ὀλυμπίοις şeklinde genelleme yapılarak Zeus Soter'in ayrıca ifade edilmesi tanrının Flaviopolis'te özel bir konumunun olduğunu göstermektedir. Yani tüm Olympos tanrıları içerisinde yeri ayrı tutulduğu açıkça görülür durumdadır. Elbette bu düşünce Zeus Soter, Olympos'un baş tanrısı Zeus ile aynı tanrıyı ifade ettiği için doğru olacaktır. Antik dünyada birçok tanrı ve tanrıçanın çeşitli sıfatlar altında tapınım gördüğü bilinmektedir. Fakat bu sıfatlar tanrıları başka bir tanrıya dönüştürmezler, sadece adı geçen tanrıya ihtiyaçlar gereğince bir özellik eklenmiş olur ve bu şekliyle sunu da bulunur. Yani Flaviopolis'teki yazıtlarda da Zeus Soter, baş tanrı Zeus'tan ayrı bir tanrı değildir. Yine de bir varsayımda bulunursak Zeus Soter'in tanrı Zeus'tan farklı olarak düşünülüp Olympos tanrısı sayılmayarak ayrıca belirtilmiş olması Zeus Soter'in Olympos tanrılarında eş değer bir tapınımına sahip olduğunu gösterir. Her iki düşüncede de Zeus Soter'in Flaviopolis için önemli bir tanrı olduğu belirgindir. Flaviopolis'e ait yazıtlar içerisinde tanrıya adanmış yazıtların çoğunlukta olması da bunu desteklemektedir.

Kadirli Ala Cami bahçesine getirilmiş eserler arasındaki iki yuvarlak sunak üzerinde Zeus Soter ve Olympos tanrılarında ithaf edilmiş ikişer adet adak yazıtı yer almaktadır. Yazıtlar yuvarlak biçimdeki sunakların iki cephesine yazılmıştır. İlk sunaktaki yazıtlar rahiplik ve demiurgos görevi yürüten farklı kişiler tarafından farklı tarihlerde yazılmıştır. Metinler iyi şans dilekleriyle söze başlamış ve devamında ithaf edilen tanrılar ve adağı yapan rahiplerin adı yazılmıştır. Metinlerin ilkinde adağı yapan iki rahip söz konusudur. Ve görev yaptıkları zamanlar bilinen bu adayıcılar

²⁷³ Şahin 2001, 188.

²⁷⁴ Schwabl 1972, col. 346, 12.

dikkate alındığında ilk yazıtın İS 1. yüzyılın son çeyreğinde veya İS 2. yüzyılın ilk yarısında yazılmış olduğu düşünülür. İkinci metinde ise adağı yapan tek bir rahip adı geçer ve bu rahip adına göre yazıtın İS 3. yüzyıla ait olması mümkündür²⁷⁵ (N196). Ala Cami bahçesindeki ilgili diğer sunağın bir yüzünde yalnızca “*Zeus Soter ve Olympos Tanrılarına*” ifadesi yer almaktadır. Diğer yüzde ise Zeus Soter ve Olympos Tanrılarına ithafın yanında adağı yapan kişi de belirtilmiştir. Adak sahibi imparatorluk rahipliği ve demiurgos memurluğu yapan bir yöneticidir (N197). Önceki yazıtlardan farklı olarak bu kişi güçlü (veya en şerefli, en asil) anlamına gelen ve Roma’da yüksek bir rütbe olan *Kratistos* ünvanı ile nitelendirilmiştir.

Bahadır Alkım ve Bossert’in Kadirli’de yaptığı araştırmalar esnasında ilk olarak kayıt altına aldığı²⁷⁶ ancak bugün nerede olduğu bilinmeyen bir sunak üzerinde de benzer iki yazıt bulunur²⁷⁷. Farklı kişiler tarafından Zeus Soter ve tüm Olympos tanrılarına ithaf edilmiş bu adak yazıtları yuvarlak sunağın iki cephesine yazılmış biçimdedir. Metinler yine iyi şans dileğiyle başlamış ve devamında tanrılara ithaf edilmiş ardından adağı yapan kişinin adı yazılmıştır. Ayrıca bu kişilerinin rahiplik ve demiurgos görevini sürdüren kişiler oldukları belirtilmiştir. Adı geçen kişilerin görev yaptıkları tarih dikkate alınır ise metinler İS 3. yüzyıla ait olmalıdır (N198). Zeus Soter ve Olympos tanrılarına sunulan dördüncü yazıtlı sunak Heberdey-Wilhelm tarafından 19. yüzyıl sonlarında bölgede yapılan araştırmalar sırasında görülüp kayda geçilmiş olan ve şuan nerede olduğu belirsiz olan bir sunaktır²⁷⁸. Kayıtlara göre sunak üzerinde yine iki yazıt bulunur. Önceki üç sunaktaki yazıtların ikisi de Zeus Soter ve Olympos tanrılarına ithaf edilmişken bu sunak üzerindeki yazıtların birisi bu tanrılara ithaf edilmiştir ve adayan kişi belirtilmiştir. Diğer yazıtta ise sadece imparator kültü kapsamında ifadeler yer almıştır (N199).

Flaviopolis’te Zeus Soter’in onurlandırıldığı benzer şekilde metine sahip bir yuvarlak sunak daha bulunmaktadır. Bu kez yazıtta Olympos tanrılarına ithaf yoktur. Onun yerine θεοῖς Σεβαστοῖς olarak ifade edilmiş olan imparator kültü kapsamında

²⁷⁵ Ehling-Pohl-Sayar 2004, 234, Nr.26.

²⁷⁶ Alkım-Bossert 1947, 21.

²⁷⁷ Ehling-Pohl-Sayar 2004, 234, Nr.27.

²⁷⁸ Heberdey-Wilhelm 1896, 32, Nr.76-77; Alkım-Bossert 1947, 21; Ehling-Pohl-Sayar 2004, 236, Nr.29.

bir onurlandırma söz konusudur. Yazıt önceki yazıtlar gibi iyi şans dilekleriyle başlamaktadır. Adak sahibi yine rahip ve demiurgos memurluğu yapan bir kişidir (N200).

Kentte Zeus Soter'in yanında bir genelmeyle tüm Olympos tanrılarında yapılan sunular önemlidir. Ovalık Kilikya'nın başka hiçbir yerinde tüm Olympos tanrılarında ithafen sunuda bulunulmamış olmasına rağmen Flaviopolis'te bu tapının oldukça yoğun olduğunu görürüz. İşlevsel bir özelliğe sahip olmayan bu tapının bir sebebi Flaviopolis'in konumu olmalıdır. Olympos tanrılarının yüksek yerlerde oturdukları, yüksek dağ zirvelerinin onların "oturağı" veya "tahtı" olduğu inancı antik Yunan dünyası halkları arasında yaygın bir inanıştı. Kuzeyini ve doğusunu Toros Dağlarının çevrelediği Flaviopolis kentinin halkı da tanrılarının bu yüksek dağların tepelerinde oturuyor olduklarını düşünmüş olmalarından kaynaklanan yoğun bir tapınım göstermiştir. Öyle ki yukarıdaki dört sunak haricinde iki yazıtı da sadece Olympos tanrılarında sunulmuş iki yazıtlı bir yuvarlak sunak Heberdey-Wilhelm tarafından kayıt altına alınmıştır²⁷⁹. Yazıtlarda sunuda bulunan kişilerin adları ve imparator rahibi oldukları belirtilmiştir (N201).

Bu veriler haricinde Anazarbos'a ait üç yazıtta, *Agathos Theos* yani iyi tanrı olarak adlandırılmış bir tanrıya ithaf söz konusudur. Bu adla anılmış olan tanrının Zeus olması muhtemeldir. Zeus'un Anazarbos yazıtlarında şehrin, halkın ve ürünlerin iyiliği için tapınım gördüğü bilinmektedir. Ayrıca, Zeus'un Phrygia'da Akmonia yazıtlarında Zeus Agathos olarak anıldığı görülür²⁸⁰. Anazarbos'taki yazıtlarda da tapınım gören Agathos Theos, Zeus'tan başka bir tanrı olmamalıdır. Anazarbos'un kuzeybatısındaki köylerden Menteşören'de bulunarak yakındaki Yüksekören köyüne getirilmiş olan altar üzerindeki yazıt, Agathos Theos'a (iyi tanrıya), Dinleyen Tanrıça'ya ve Agatha Thea'ya (iyi tanrıçaya) adaktan söz eder²⁸¹ (N192). Yazıtta adağın yapıldığı tarih Anazarbos takvimine göre "324 yılı, *Pantheios ayının 4. Günü*" biçiminde verilmiştir. Verilen tarihe göre sununun, İS 305 yılında yapıldığı anlaşılır. Yine aynı bölgede Yassıçalı köyünde bulunmuş bir sunak yazıtında iyi tanrıya, Nike ve bereket tanrısı Uranos'a adak söz konusudur. Adak,

²⁷⁹ Heberdey-Wilhelm 1896, 32, Nr.74-75; Alkım-Bossert 1947, 21; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.31.

²⁸⁰ Drew-Bear 1976, 249.

²⁸¹ Yazıtın buluntu haberi için bkz. Sayar 1994, 139.

Domminus adında bir kişi ve rahip Thedotos tarafından yapılmıştır. Ayrıca, adağın Claudianus oğlu Domentianus, tapınak kölesi Marcianus ve tapınak kölesi Claudianus'un katkılarıyla gerçekleştiği yazıtta belirtilir (N191). Metinde katkısından bahsedilen bu insanlar muhtemelen rahiplerin heykel dikimine katkıda bulunan insanlardır. Yazıtın ilk satırında sununun yapıldığı tarih Anazarbos takvimine göre verilmiştir. Buna göre adak, İS 252 yılına aittir.

M. Hamdi Sayar, Anazarbos'un kuzeyinde yaptığı çalışmalarda Çamurdan Kilise mevkinde Agathos Theos'a adanmış yazıtlı bir blok tespit etmiştir. Yazıtından, eserin İmparator Claudius Dönemi'nde bir dernek tarafından diktirildiği anlaşılmıştır²⁸².

Burada Zeus ile özdeşleştirilmiş olan Agathos Theos'a yapılan tapınımların genel amacı ürünlerin bereketli olmasını sağlamaktır. Bu amaçla çoğu sıfatıyla koruyucu tanrı olarak tapınım görmüş olan Zeus, iyi tanrı olarak adlandırılmış ve onun için sunular yapılmıştır.

Zeus, baş tanrı olması sebebiyle Antik Yunan coğrafyasında şüphesiz hemen hemen her kentin sikkelerinde bir şekilde görülmektedir. Tanrı sikkeler üzerinde genellikle bir elinde asası tahtında oturan bazen Nikephoros olarak veya ayakta bir bütün olarak esasından destek alır biçimde ya da baş veya büstleriyle sakallı bir erkek olarak görülür. Ayrıca tanrının sembolleri olan yıldırım ve kartal tasvirleri de sikkeler üzerine işlenmiştir.

Ovalık Kilikya sikkelerine baktığımızda Adana, Aigeai, Anazarbos, Alexanderia kat'Issos, Flaviopolis, Hierapolis-Kastabala, İrenopolis, Mopsuestia, Soloi-Pompeiopolis ve Tarsos kentlerine ait sikkelerde tanrının tasvirinin yer aldığı ve bu tasvirlerinin yukarıdaki tanıma uygunluk gösterdiği görülmektedir. Ancak Anazarbos kenti sikkelerinde genel tanımlamanın haricinde kente özgü detayların da eklendiği sikkeler görülür. Bildiğimiz gibi Anazarbos, kente adını veren yüksek Anazarbos dağı yanına kurulmuş bir kenttir ve Zeus'un yerel özellikteki bir dağ tanrısı kültü olan Olybris'in kült merkezidir. Bu özellikler sikkeler üzerine yansımıştır. Zeus büstünün yer aldığı bazı kent sikkelerinde büst, üzerinde *akropolis* de betimlenen Anazarbos dağının önüne yerleştirilmiştir. Traianus dönemi

²⁸² Sayar 2000c, 238-239.

sikkelerinde ise dağın üzerinde akropolise ek olarak tapınak da görülmektedir. Bu sikkeden de yola çıkarak Zeus Olybris'e ait tapınağın dağın zirvesinde olması gerektiğini düşünmek doğrudur.

Epigrafik Belgeler

Aigeai

N170 Heberdey-Wilhelm 1896, 15, Nr.43; IGR III 926; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.49:

[Η]λιοπολείτη

βωμὸν

ἀφθίτῳ Δίῳ

Ἄπτος ἀνέθηκεν

5 [εὐ]σεβῶν ἰς τὸν θεόν.²⁸³

“Heliopolis sunağının ölümsüz Zeus’u, Aptos’un Tanrı’ya bağlılık yemini.”

Aigeai

N171 Heberdey-Wilhelm 1896, 14, Nr.39:

A.1 Αἰγαίεων (?) ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμ[ος ἐτείμησεν]

“Aigeai mecsilisi ve halkı yaptı.”

B.1 [.....]εῖνην Μουσ[α]ίου

[.....]ν Φιλίππου τοῦ

3ου

.....καὶ

“... Mouseos ... Philippos ...”

²⁸³ Çakıлтаşı altar üzerinde bulunur. Aigeai'daki limanın dalga setlerinde görülmüştür. Bugün nerede olduğu bilinmemektedir (İS 1.-2.yy).

- C.1 Φίλιππον δίς, ιερασάμ[ενον]
 [τοῦ] Διὸς καὶ τῆς Ἥρας κ[αὶ τῆς]
 Ἀ[θη]νᾶς κ[αὶ] Θεοῦ Σεβασ[τοῦ]
 Κ[α]ίσαρος καὶ κατασκευάσ[αντα]
 5 ἐκ τῶν ἰ[δ]ίων ἀνδριάντα Αἰ[γαίας]
 Ἀρτέ[μιδο]ς σὺν τῇ παρ[ε]σ[τηκυία]
 [ἐλάφω(?) κτλ.]

“*Philippos 2. defa Zeus ve Hera ve Athena ve Theos Sebastos Caesar rahibi ve Aigeaili Artemidos kendi imkanlarıyla heykel dikti ayrıca yanında yemin etti.*”

N172 Dagron-Feissel 1987, Nr. 74; SEG 37, 1245:

- [ἔτους] ζπ´. ὁ δῆμο[ς]
 [— — —] Νικίου τοῦ Νικίο[υ]
 [ιερασ]άμ[ε]νον Διὶ Πολ[ιεῖ]
 [Ἀθην]ᾶ [Π]ολιάδι καὶ Καλ[...]
 5 [θεῶ] Σ[εβα]στῶ Καίσα[ρι].²⁸⁴

“86 yılı. _____ halkı, Zeus Polieus, Athena Polias ve imparatorluk rahibi Nikios oğlu Nikios”

N173 Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.8:

- Ἵπέρ βασιλέως μεγάλου
 Ἀντιόχου καὶ Ἀντιόχου
 τοῦ υἱοῦ καὶ βασιλίσσης
 Λαοδίκης καὶ τῶν παιδίων
 5 Θεμίσων ὁ ἀδελφιδοῦς
 τοῦ βασιλέως
 Διὶ Κασίωι.²⁸⁵

²⁸⁴ Heykel kaidesi üzerine yazılıdır. Kaide, Aigeai'daki kalenin kuzeybatı köşesinde duvarda görülmüştür (İS 39-40).

“Büyük kral Antiochos ve oğlu Antiochos ve kraliçe Laodike ve çocukları için kralın yeğeni Themison, Zeus Kasios’a (adadı).”

Anazarbos

N174 Bent 1890, 232 (Bent, dürbün yardımıyla okumuş ve raporlamıştır [1888]); Hicks 1890, 238, Nr.4 (kopyalama Bent tarafından yapılmıştır); Sayar 2000a, Nr.52, Taf. 30; Ehling-Pohl-Sayar 2004, 258, Nr. 80:

Δὺ καὶ Ἥραι γαμηλία καὶ
Ἄρει θεοῖς πολιούχοις
Ῥηγείνα Ἀσκληπιάδου
σκηπτροφοροῦσα ἱερὰ ὑπὲρ
5 τῆς πόλεως [τε] καὶ τῆς
βουλῆς, ἐπὶ ἱερέως θεῶν
Ἄγρέων Σεϊτου Ταυρίσκου.
ἔτους βορ'.²⁸⁶

“Kutsal asa taşıyan Asklepiades kızı Regina şehir ve evler için şehrin koruyucu tanrıları Zeus ve Hera Gamelia-evlilik tanrıçası- ve Ares’e (adadı), Tauriskos oğlu Seitus Theoi Agreoi-vahşi tanrılar- rahibi (oldu). 172 yılında”

N175 Sayar 2000a, Nr.41, Taf. 30; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.55:

Levha V,b

Δὺ
θεῶ.²⁸⁷

“Tanrı Zeus’a”

²⁸⁵ Yazıt, siyah taştan kübik blok üzerinde yer alır. Blok taşın arkası işlenmeden bırakılmış dış bükey durumdadır. Muhtemelen bir anıt veya sunak olarak yapılmıştır. Aigeai’nın batı topraklarında bulunmuş kesin buluntu yeri belirsizdir. Şuan nerede olduğu belirsizdir (İ.Ö.197).

²⁸⁶ Yazıt, Anazarbos’un batı yamacında ulaşılması zor bir mağaranın girişinde kaya yüzeyine oyulmuş tabula ansata içerisinde yer almaktadır (İS 152).

²⁸⁷ Sunak, beyaz mermerden yuvarlak sunak üzerinde yer alır. Taban ve üst kısım çıkıntısı işlenmemiştir. Tam olarak korunmuştur. Anazarbos dağının doğusunda Babamoğlu höyükte bulunmuştur. Şuan Dilekkaya’da bir bahçededir (İS 1.-2.yy.).

N176 Sayar 2000a, Nr.9; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.18; Gough 1952, 131, Nr. 3, Pl. 12a; SEG 12, 515; Clauss 1992, 238:

— — — — —
 — — — — —
 — — — — —
 — — — — —

5 [[— — — — —]]

[[ὕπατου τὸ]] β', π(ατρὸς) π(ατρίδος) [M. (?)Αὐρή]-
 λιος Σέλευκος ἱε[ρεὺς καὶ]

Πατὴρ διὰ βίου Διὸς [Ἥλι]ου
 ἀνεικήτου Μίθρα τὸν [βωμὸν]

10 [...] καθ' ἃ ὑπέσχετο τῇ πατ[ρίδι].²⁸⁸

“İkinci kez konsül, vatanın babası [M(arcus) Aure]lius Seleukos, ömür boyu rahip ve baba, Zeus Helios’a, yenilmez Mitras’a [sunağı](sundu)[...], vatanına (memleketine) vaat ettiği gibi.”

N177 Sayar 2000a, Nr.43; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.11:

Levha VI,a

Ταρκον-

δίματος

3 Διὶ Κεραυ-

νίῳ.²⁸⁹

“Tarkondimatos, Zeus Keraunios’a (adadı)”

²⁸⁸ Profilli yuvarlak sunak. İlk 5 satırın neredeyse tamamı kazınmıştır (yaklaşık İS 3. yy.).

²⁸⁹ Yazıt, parlak kireçtaşı yuvarlak sunak üzerindedir. Kesin buluntu yeri belirsiz olan sunak, 1975 yılında Dilekkaya Köyü’nde Halil Sürer’den satın alınarak Adana Müzesi’ne getirilmiştir (İS 1.-2.yy.).

N178 Sayar 2000a, Nr.42; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.10; Dagron-Feissel 1987, 1987, 98 Abb.41; SEG 37, 1260:

Δὶ
Κεραυ-
3 νίῳ²⁹⁰

“*Zeus Keraunios*”

N179 Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 12, Taf. 8,1:

Levha VI,b

Δὶ Κεραυνίῳ
Δαῖος ἐπὶ τῷ
Συνφέρωντι.²⁹¹

“*Zeus Keraunios 'a (adandi) Daios (tarafından) faydalı olması için.*”

N180 Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 9, Taf. 7,3:

Levha VII, a

Ἔτους ἡξρ'
μη(νος) Δύστρου
Β εἰ', Δι(ί) Κ(εραυνίῳ) Β
Δὶ Κε-
5 ραυνί
ῳ.²⁹²

S.2: Satır sonunda Y(upsilon) olmalı.

S.3: ...

²⁹⁰ Yazıt, alt ve üst profile sahip yuvarlak sunak üzerinde yer alır. Buluntu yeri belirsiz olan sunak Dilekkaya'da Mahmut Dilci'nin bahçesinde incelendikten sonra kaybolmuştur (İS 1.-2.yy). Dilci ailesine Adana Koruma Bölge Müdürlüğü tarafından ören yeri bekçiliği görevi verilmişti.

²⁹¹ Yazıt, gri-sarımsı kireçtaşı yuvarlak sunak üzerindedir. Sunak Köseli köyünün yaklaşık 500 m güneydoğusundan bulunmuştur. Şuan Köseli'de bulunmaktadır.

²⁹² Yazıt, kireçtaşı yuvarlak sunak üzerindedir. Anazarbos'un kuzeyindeki Uzunoğlan tepesi üzerinde görülmüştür (İS 149). Şuan nerede olduğu belirsizdir.

“168 yılı Dystros ayının 15. günü. Zeus Keraunios’a”

N181 Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.14, Taf. 8, 3:

Levha VII, b

Δύ
Χαλαέω.²⁹³

“Zeus Halazeos.”

N182 Sayar 2000a, Nr.44; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.20:

Levha VIII, a

Δὺ Ὀλυβρεῖ
ἐπηκόω
Γ. Λούκκιος
Αἰλιαν[ός]
5 [εὐχίην].²⁹⁴

“Dinleyen Zeus Olybris’e G(aius) Luccius Aelian[us] adağı.”

N183 Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 24, Taf. 8,4:

Levha VIII, b

Ζευ Ὀ-
λυβρε²⁹⁵

“Zeus Olybris’e”

N184 Sayar 2000a, Nr.47; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 23:

Ζώσιμος ἔστησεν [τὸν]
βωμὸν τῷ θεῷ [Ὀλυ]-

²⁹³ Yazıt, parlak kireçtaşı yuvarlak sunak üzerindedir. Anazarbos’un kuzeyinde Pekmezci köyünün yaklaşık 1 km güneydoğusunda bulunmuştur. Şuan Pekmezci köyündedir.

²⁹⁴ Yazıt, beyaz-sarımsı mermerden yapılmış kare sunak üzerindedir. Alt yarısı olmayan sunak, 1968 yılında Anazarbos’tan Kozan Lisesi’ne taşınmıştır.

²⁹⁵ Hemite Dağı’nın batı yamacında yer alan kaya yazıtı.

3 [β]ρῖ εἰς εὐχί[ν].²⁹⁶

“Zosimos tarafından bu sunak dikildi, Zeus Olybris’e yeminine göre (sözüne uygun)”

N185 Sayar 2000a, Nr.46; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 22:

Levha IX, a

Δὲ Ὀλυβρε[ῖ— —]

κἔ Ε

3 [— — — — —]²⁹⁷

“Zeus Olybris’e...”

N186 Sayar 2000a, Nr.45; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.21:

Levha IX, b

Θεῶ Ὀλυ-

βρεῖ εὐξά-

3 μενος.²⁹⁸

“Zeus Olybris’e adak (vaat) olarak”²⁹⁹

N187 Sayar 2000a, Nr.48; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.25:

Levha X, a

Δὲ Ὀλο-

υπίω {Δὲ Ὀλυ<μ>πίω}

3 ἐποί-

ησα.³⁰⁰

²⁹⁶ Yazıt, parlak kireçtaşı yuvarlak sunak üzerindedir. Dilekkaya köyünden satın alınarak Adana Müzesi’ne getirilmiştir (İS 1.-2.yy).

²⁹⁷ Yazıt, parlak kireçtaşı yuvarlak sunak üzerindedir. Sunak şuan Adana Müzesi’ndedir. (İS 1.-2.yy)

²⁹⁸ Yazıt, beyaz kireçtaşı yuvarlak sunak üzerindedir. Ceyhan ilçesinde Mehmet Kurt Koleksiyonu’nda yer alır.

²⁹⁹ Sayar 2000a, Nr. 45; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 21.

S.1: Δὺ olarak

S.1-2: Ὀλυμπίῳ olarak

“*Zeus Oly(m)pios 'a yaptım (bunu)*”

N188 Dagron-Feissel 1987, 188, Nr.109; Ramsay 1882, 144, Nr.3; SEG 37,1258; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.61, Taf. 13,2:

Levha XXI, b

Εὐθηνία θεᾶ

ἔτους ηἰρ', μηνὸς

Ἵπερβερεταίου <η>κ',

Δημήτριος β' ἱερασάμε-

5 νος Διὸς Πολιέως καὶ Ἐπαρ-
χείου.³⁰¹

“*Tanrıca Euthenia'ya (adadı) 118 yılı Hyperberetaios ayının 28. günü. Demetrios oğlu Demetrios, Zeus Polieus ve şehrin rabibi olmasının ardından.*”

N189 Sayar 2000a, Nr.49; Gough 1952, 148, Nr.36; SEG 12, 513; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.81:

Levha V,a

Δὺ Σωτήρι

Ποσιδῶνος

Ἀσφαλείῳ

Γῆς Ἐδραίας

5 Μηνόφιλος

ὑπὲρ τῆς

γιτνίας.³⁰²

³⁰⁰ Yazıt, beyaz kireçtaşı yuvarlak sunak üzerindedir. Anazarbos'un doğusundaki Aşağı Çıyanlı'nın batısındaki Kısanlı mevkinde bulunarak Tozlu köyüne getirilmiştir (İS 1.-2.yy). Şuan Kadirli'de bir bahçede yer alır (Sayar, 1999).

³⁰¹ Yazıt, beyaz kireçtaşından yuvarlak sunak üzerinde yer alır. Sunak, Anazarbos'un batı topraklarında bulunan Koyunevi Köyü'nde bulunmuştur. Şuan Saygeçit köyü camiinin bahçesinde yer almaktadır (İS 1.-2.yy).

“Menophilos mahallenin iyiliği için Zeus Soter’e, Poseidon Asphaleis’e, Ge Hedraia’ya (adadı).”

N190 Sayar 2000a, Nr.50, Taf. 34; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 53:

Levha X, b

A(üst)

[κ]ατὰ

κέλευ-

3 σιν

B(profil)

Διὸς Σω[τ]ῆρος

C(gövde)

5 Οὐρανίου ἀνέστησαν

ἢ κόμη ηἰς {εἰς}³⁰³ λόγον τῆς Ἀκρι-

[— ———]³⁰⁴

“Zeus Soter Uranios’un emriyle, köy adına(...bu sunak) yapıldı ...”

N191 Ehling-Pohl-Sayar 2004, 245, Nr. 52, Taf. 11,4:

Levha XI, a

Ἔτο[υς] αοσ´

Θεῶ Ἀγαθῶ,

Νείκη, θεῶ Οὐρανῶ

Δομνεῖνος εὐχα-

5 ριστῶν τὴν εὐ-

³⁰² Yazıt beyaz kireçtaşından profilli kaide üzerinde yer almaktadır. Üstünde kare şeklinde dübel deliği yer almaktadır. Anazarbos dağının yaklaşık 2 km. doğusunda yer alan Taşlıhöyük’te bulunmuştur. Şuan Orta Tozlu’da bir bahçededir.

³⁰³ Sayar 2000, 47, Nr.50: 5.-6. satır için uygun tamamlama; ἀνέστησαν ἢ κόμη- 6.satır; ηἰς= εἰς

³⁰⁴ Yazıt, beyaz kireçtaşından altıgen üste sahip yuvarlak sunak üzerindedir. Altı satırlık yazıt okunmaktadır. Yazıtın 1.-3.satırlar arası altıgen üst bölümde; 4. Satır altıgen üst bölümün altındaki profilde; 5.-6.satırlar, alt kısmı yok olmuş olan, yuvarlak gövde üzerindedir. Anazarbos Dağı’nın doğusunda bulunmuştur. Şuan Dilekkaya köyünde bir bahçededir (İS 1.-2.yy.).

χὴν ἐποίησα
 Θεόδοτον ἱερέα.
 Κλαυδιανὸς υἱὸς
 αὐτοῦ, Δομεντιανὸς
 10 Μαρκιανὸς ἱερόδουλος,
 Κλαυδιανὸς ἱερό-
 δουλος.³⁰⁵

“Yıl 271. Agathos Theos’a (iyi tanrıya), Nike ve Tanrı Uranos’a, Dominus, minnet amacıyla adak olarak yaptı, Rahip Thedotos ile. Claudianus, onun oğlu Domentianus, tapınak kölesi Marcianus, tapınak kölesi Claudianus’un katkılarıyla.”

N192 Ehling-Pohl-Sayar 2004, 246, Nr.54, Taf. 11,2:

Levha XI, b

Ἄγαθῶ
 θεῶ κα[ί]
 θεῶ ἐ[πηκό-]
 ω κὲ ἀγα-
 5 θῆ θεῶ
 ἔτους δκτ’
 μη(νός) Πανθε[ί-]
 ου δ’ Μοῦ-
 σαῖς ΓΑΡΝΙ
 10 Αἰλιανός.³⁰⁶

³⁰⁵ Yazıt, parlak kireçtaşından kübik taş blok üzerine girintili panel içerisine yazılmıştır. Tarih bilgisinin yer aldığı ilk satır panelin üst kenarlığına yazılmıştır. 3. satırdaki “OYPANΩ” kelimesinin son harfi “Ω” 2. satırın sonuna yazılmıştır. Taş ustasının yazıt yüzeyi olarak ayarladığı panel metin için küçük olduğundan özellikle 9.-10.satırların son harfleri çerçeveye taşmıştır. 11.-12. satırlar alt çerçeve üzerine yazılmıştır. Blok, Yassıçalı köyünün kuzey kenarında bir alanda bulunmuştur. Şuan Yassıçalı’da bir bahçede yer alır (İS 252).

³⁰⁶ Yazıt, beyaz-gri kireçtaşından yapılmış stel üzerindedir. İki ile dördüncü satırlar arası hasar görmüş olan eser Anazarbos’un kuzey topraklarında yer alan Menteşören’de bulunmuştur. Şuan Yüksekören köyünde bir bahçede yer alır (İS 305).

“*Agathos Theos*’a(İyi tanrıya) ve *Dinleyen Tanrıça ile Agatha Thea*’ya(iyi tanrıçaya) (yapıldı-dikildi) 324 yılı, *Pantheios* ayının 4. Gününde, *Musaios ... Aelianus.*”

Epiphaneia/Gözene

N193 Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 13, Taf. 8,2:

Levha XII, a.1-2

Πρωτογένης προ-
φήτης θεοῦ Κεραυνί-
ου Ἡλίου Σεράπιδος
βωμοῦ Ἀμυκασεως.³⁰⁷

“*Protogenes, Amykasis Sunağı'nın tanrısı Keraunios Helios Serapis'in Peygamberi (bilicisi)*”

Flaviopolis

N194 Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 56, Taf. 12, 1:

Levha XII, b

Δύ θεῶ
Ταρκονδύ-
ματος Κρη-
μάτις δὲς ἀνέ-
5 [θ]ηκε.³⁰⁸

“*Tanrı Zeus*’a, *Tarkondimatos Krematis II adadı.*”

³⁰⁷ Yazıt, köşe aktoterli beyaz kireçtaşından üçgen alınlıklı stel üzerine yarılmıştır. Alınlığın altında işlenmeden bırakılmış çerçevesi düzlem (pano) bulunmaktadır. Panonun altında dört satırlık yazıt bulunmaktadır. Gözene harabelerine giden yolda bulunmuştur. Şuan, Erzin’de bir arazide bulunmaktadır (İS 1.-2.yy.).

³⁰⁸ Beyaz kireçtaşından profilli yuvarlak sunak üzerinde yer alır. Kadirli ilçe merkezinde bulunmuş ve Karatepe kazı deposuna kaldırılmıştır.

N195 Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 15; Alkım-Bossert 1947, 22:

Δί' Ἡλ[ίω]
 Ὑπάτω [Μ. Αύρ.]
 3 Φῆλι[ξ ἱερεύς]
 καὶ δη[μιουργός]³⁰⁹

“Zeus Helios Hypatos’a (adandı) [M.(arcus) Aur.(elius)] Felix(tarafından), [rahip] ve demiourgos.”

N196 Heberdey-Wilhelm 1896, 33, Nr.83-84; IGR III 911; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.26:

A.1 ἀγαθῆι τύχηι
 Διὶ Σωτῆρι καὶ
 θεοῖς Ὀλυμπίοις
 Φλ. Ἀντιοχιανὸς ὁ καὶ Εὐσέβιος
 5 ὁ ἱερεὺς καὶ δημιουργὸς
 ἐκ τῶν ἰδίων.

“İyi şans için. Zeus Soter ve Olympos Tanrılarına (adadı) Fl(avius) Antiochianos ve Eusebios, rahip ve demiurgos memurları, kendi bütçelerinden.”

B(profil)
 ἔτους θ..

“γυλ ...”

C.1 ἀγαθῆι τύχηι
 Διὶ Σωτῆρι καὶ

³⁰⁹ Yazıt, kireçtaşı yuvarlak sunak parçası üzerindedir. Sunak parçasının bugün nerede olduğu belirsizdir (İS 2.-3.yy).

θεοῖς Ὀλυμπίοις
 Μ. Αὐρήλιος Φῆλιξ
 5 Μοντᾶνος, ὁ ἱερεὺς
 τοῦ κυρίου καὶ δημιουργός.³¹⁰

“İyi şans için. Zeus Soter ve Olympios Tanrularına(adadı), M(arcus) Aurelius Felix Montanos, tanrı rahibi ve demiurgos.”

N197 Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.30:

A.1 Δί Σωτήρι
 [καὶ Θεοί]οις Ὀλυμπί-
 3 οῖς.

“Zeus Soter ve Olympos Tanrularına”

B.1 Δί Σωτήρι καὶ Θεοίς
 Ὀλυμπίοις
 Μέμμιος Ποντιανός
 ὁ κρ[άτι]στος δημιουρ-
 5 γός καὶ ὁ ἱερε]ὺς τῶν
 αὐτοκρατόρων.³¹¹

6. satır: Tamamlama için Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 31.

“Zeus Soter ve Olympos Tanrularına (adadı), κρᾶτιστος³¹² Memmius Pontianus, demiurgos ve imparatorluk rahibi.”

N198 Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 27; Alkım-Bossert 1947, 21:

³¹⁰ Çakıлтаşımdan profilli yuvarlak sunak üzerindedir. Alt profil hasar görmüştür. Şuan Kadirli'de Ala Cami'de yer alır (İS 2.-3.yy.).

³¹¹ Yazıt, profilli yuvarlak sunak üzerindedir. Şuan Kadirli'de Ala Cami'de yer alır.

³¹² Κρᾶτιστος : Güçlü, en mükemmel, en asil, en şerefli anlamlarına gelen Roma'da yüksek rütbeli bir sıfattır.

- A.1 Ἀγαθῆι τύχηι·
 Δι Σωτῆρι καί
 Θεοῖς Ὀλυμπίοις
 Μ. Αὐρ. Φρόντων
 5 υἱος Φρόντωνος
 ὁ δημιουργός.

“İyi şanslar için. Zeus Soter ve Olymposlu Tanrılara(adadı), Fronton oğlu
 M(arcus) Aur(elius) Fronton, demiourgos”

- B.1 Ἀγαθῆι τύχηι·
 Δι Σω[τῆρι και]
 Θεο[ίς Ὀλυμ-]
 πίοις [Μ. Αὐρ.]
 5 Φίρμω[ς ὁ δημιουρ-]
 γός κα[ί. - - ?]³¹³

6. satır: Benzer yazıtlara göre κα[ί ἱερεύς] olmalı.

“İyi şans için. Zeus Soter ve Olymposlu Tanrılara, M(arcus) Aur(elius)
 Firmus (adadı) Demiourgos ve ...”

N199 Heberdey-Wilhelm 1896, 32, Nr. 76-77; Alkım-Bossert 1947, 21; Ehling-
 Pohl-Sayar 2004, Nr.29:

- A.1. Θεοῖς
 Σεβαστῶ καὶ
 3 Καίσαρσιν.

“Tanrı Augustus ve Tanrı Caesar’a”

- B.1. [Δι Σωτῆρι καὶ θεο]ῖς

³¹³ Profilli yuvarlak sunak. Şuan nerede olduğu belirsizdir (İS 3.yy).

Ὀλυμπίοις Δομ(έτιος) Φήλ(ιξ)

3 Κρονίδης ἀπὸ κιλικαρχείας.³¹⁴

“Zeus Soter ve Olympios Tanrılarına (adadı) Domitius Felix Kronides, eski Kilikia’dan”

N200 Heberdey-Wilhelm 1896, 32, Nr. 78; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.28; IGR III 910; Alkim-Bossert 1947, 21:

ἀγαθῆ τύχη

Διεὶ Σωτῆρι καὶ

θεοῖς Σεβαστοῖς

Μ. Αὐρ. Λουκρήτιος

5 Στρατόνεικος

ὁ δημιουργὸς καὶ ἱερεύς.³¹⁵

“İyi şans için. Zeus Soter ve Tanrı Augustus’a(adadı), M(arcus) Aur(elius) Lucretius Stratonikos, demiourgos ve rahip”

N201 Heberdey-Wilhelm 1896, 32, Nr.74-75; IGR III 909; Alkim-Bossert 1947, 21:

A.1. [θ]εοῖς Ὀλυμπί(οι)ς

[... Καί]κίνα Προκληϊανὸς ὁ δη(μιουργὸς)

3 καὶ ἱερεὺς τῶν αὐτοκρατόρων.

“Olympos Tanrılarına, Caecina Prokleianos (adadı), demiourgos ve imparator rahibi.”

B.1. [θεοῖς(?)]

[Ὀλ]υμ[πίοις]ης

³¹⁴ Yazıt, mavi kireçtaşı yuvarlak sunak üzerindedir. Sunağın bugün nerede olduğu belirsizdir (İS 1.-2.yy).

³¹⁵ Mavi-kırmızı çakıлтаşıından yuvarlak sunak üzerinde yer alır (İS 3.yy).

3 Ῥουφώνιο[ς]ος
νεώτερος, ἱερεὺς ο.....³¹⁶

“*Olympos Tanrilarına ... Rufonus... genç, rahip...*”

Belirsiz/Ceyhan

N202 Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.58:

Levha XIII, a

κατ' ἐπιταγήν
τοῦ θεοῦ Εἰού-

3 λία ἐπο[ί]ησεν.³¹⁷

“*Tanrının emri ile Julia yaptı (=dikti)*”

N203 Ramsay 1967, 113,98:

θεῶ θεῶν
Δί

3 Μεγίστω.³¹⁸

“*Tanrıların tanrısı Zeus Megistos'a*”

Nümizmatik Belgeler

Adana

N204 SNG France 2, 1838, 39; Levante, *Adana*, 1: IV. Antiochos Epiphanes (İÖ 175-174)

Ö.Y.: Işın taçlı IV. Antiochos başı.

³¹⁶ Yazıt, çakıltaşından yuvarlak sunak üzerinde yer alır. Yıpranmış vaziyetteki sunağın bugün yeri belirsizdir.

³¹⁷ Kireç taşından alınlıklı stel üzerindedir. Alınlıkta rozet betimi bulunur. Alınlığın altında bir pano içerisine ayakta duran bir tanrı kabatması işlenmiştir. Sağ elinde net olarak belirlenemeyen meşale olabilecek bir nesne tutar. Sol elinde ise büyük olasılıkla yıldırım demeti olan bir nesne tutmaktadır. Panonun alt çerçevesine üç satırlık yazıtın sığacağı yazıt yüzeyi oluşturulmuştur. Buluntu yeri bilgisi bulunmayan sunak, Ceyhan ilçesinde bir fabrikada görülmüştür (İS 1.-2.yy).

³¹⁸ Buluntu yeri belirsiz olan yazıtın bugün nerede olduğu da bilinmemektedir.

A.Y.: Zeus Nikephoros oturur, asaya dayanır; ANTIOXEΩN TΩN ΠΠOΣ
TΩI ΣAPΩI.

N205 SNG France 2, 1841; Wadd. 4040; Levante, *Adana*, 25: İÖ 164 -
İmparatorluk dönemi,

Ö.Y.: Işın taçlı Helios(?) başı.

A.Y.: Zeus Nikephoros oturur, bir asaya dayanır; AΔANEΩN.

N206 SNG France 2, 1842, 43; Wadd 4041; Levante, *Adana*, 19, 23: Antiochos VI.
Epiphanes sonrası sikkesi (İÖ 164-İmparatorluk dönemi)

Ö.Y.: Defne taçlı Apollon başı, saçlar örgülü.

A.Y.: Zeus Nikephoros oturur, bir asaya dayanır; AΔANEΩN; monogram.

N207 SNG France 2, 1844-1849; Wadd. 4042-44; Levante, *Adana*, 27, 32, 33, 36,
38, 49: İÖ164 - İmparatorluk dönemi,

Ö.Y.: Örtülü Demeter başı.

A.Y.: Zeus Nikephoros oturur, bir asaya dayanır; AΔANEΩN.

N208 SNG France 2, 1856-1858; Wadd. 4038, 39; Levante, *Adana*, 120, 122, 128:
İÖ164 - İmparatorluk dönemi,

Ö.Y.: Defne taçlı Zeus başı

A.Y.: Hermes ayakta, caduceus³¹⁹ ve bir asa(?) tutar; AΔANEΩN.

N209 SNG France 2, 1863; Levante, *Adana*, 164: Hadrianus dönemi (İS 117-118)
veya sonrası,

³¹⁹ Caduceus veya Kerykeion, Yunan ve Roma mitolojisinde tanrı Hermes'in altından asası. Ateş çıkarabilme ve uzlaştırma gücüne sahiptir. Üzerine çift yılan dolanmış ve üzerinde bir çift kanat bulunan bir asadır.

Ö.Y.: Defne taçlı Zeus başı.

A.Y.: Athena büstü; ΑΔΡΙΑΝΩΝ ΑΔΑΝΕΩΝ.

N210 SNG France 2, 1864, 1865; Levante, *Adana*, 167, 168: Hadrianus dönemi (İS 117-118) veya sonrası,

Ö.Y.: Defne taçlı Zeus başı.

A.Y.: Kanatlarını açmış kartal; ΑΔΡΙΑΝΩΝ ΑΔΑΝΕΩΝ.

N211 SNG France 2, 1869; Levante, *Adana*, 176; Wadd. 4051: Septimus Severus dönemi (İS 193-211),

Ö.Y.: Defne taçlı Septimus Severus büstü; ΑΥ ΚΑΙ Λ ΣΕΠΤΙΜΟΥ ΚΕΥΗΡΟΥ
ΣΕΒΕΡΟΥ.

A.Y.: Zeus Nikephoros oturur, bir asaya dayanır; ayaklarının yanında kartal;
ΑΔΡΙΑΝΩΝ ΑΔΑΝΕΩΝ.

N212 SNG France 2, 1875; Levante, *Adana*, 205: Elagabalus dönemi (İS 218-221),

Ö.Y.: Defne taçlı Elagabalus büstü; ΑΥΤΟΥ ΚΑΙ ΜΑΡΚΟΥ ΑΥΡΕΛΙΟΥ ΑΝΤΩΝΕΙΝΟΥ
ΣΕΒΕΡΟΥ.

A.Y.: Zeus oturur, bir asaya dayanır, phiale tutar; ΑΝΤΩΝΕΙΝΙΑΝΩΝ
ΑΔΑΝ...

N213 SNG France 2, 1881; Levante, *Adana*, 229; Wadd. 4055: II. Philippos dönemi (İS 247-249),

Ö.Y.: Defne taçlı II. Philippos büstü; ΑΥΤΟΥ ΚΑΙ ΜΑΡΚΟΥ ΙΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΕΥΣΕΒΙΟΥ
ΚΑΙ ΠΑΥΛΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ.

A.Y.: Zeus oturur, bir asaya dayanır, phiale tutar; ayaklarının yanında kartal;
ΑΔΡΙΑΝΩΝ ΑΔΑΝΕΩΝ.

N214 SNG France 2, 1883; Levante, *Adana*, 232; Wadd. 4056: Traianus Decius dönemi (İS 249-251),

Ö.Y.: Defne taçlı Decius büstü; AVT KAI KVIN ΔEKION TPAIANON
CEB Π Π.

A.Y.: Zeus oturur, bir asaya dayanır, phiale tutar; ayaklarının yanında kartal;
ΑΔΡΙΑΝΩΝ ΑΔΑΝΕΩΝ.

N215 SNG France 2, 1887-1890; Levante, *Adana*, 251, 262, 277: Valerianus dönemi (İS 263-260),

Levha XXXII, b

Ö.Y.: Defne taçlı Valerianus büstü; AVT KAI ΠΟΛ ΛΙΚ
ΟΒΑΛΕΡΙΑΝΟC CB.

A.Y.: Zeus oturur, bir asaya dayanır, phiale tutar; ΑΔΡΙΑΝΩΝ ΑΔΑΝΕΩΝ.

N216 SNG France 2, 2328: Hadrianus dönemi (İS 117-138),

Levha XXXII, c

Ö.Y.: Defne taçlı Hadrianus başı; ΑΥΤΟΚΡ ΚΑΙC ΤΡΑΙΑΝΟC
ΑΔΡΙΑΝΟC CEB.

A.Y.: Amaltheia³²⁰ ve çocuk Zeus; Amaltheia ayakta, sağ yanında bereket boynuzu, sol yanında çocuk Zeus'u tutar; çömelmiş keçi; ΑΙΓΕΑΙΩΝ
ΕΤΟΥC ΔΕΡ (yıl 164 = İS 117/18).

Anazarbos

N217 SNG France 2, 2000-2006; Ziegler, *Anazarbos*, 6.6-9, 11.1, 21.1, 24.1; Wadd. 4096-4098: İÖ 2.yy – İmparatorluk dönemi.

³²⁰ Amaltheia birçok efsaneye göre Zeus'a dadılık yapan nymphenin adıdır. Bir diğer inanışa göre ise Zeus'un, postundan ağıs kalkanını yaptığı keçinin adıdır. Efsaneye göre tanrı – çocuk Zeus, kendisine bakan nymphelere tesekkür etmek için sütünesi olan keçinin bir boynuzunu kırar ve içini her türlü yemişle doldurarak nymphelere verir. Böylece “bereket boynuzu” (*Cornucopiae*) olur (Grimal 1984, 61).

Ö.Y.: Defne taçlı Zeus Olybris başı.

A.Y.: Zeus Olybris Nikephoros oturur, elindeki asaya dayanır;
ANAZAPBEΩN.

N218 RPC I, 4060; SNG Levante-Cilicia 1366: Claudius dönemi (İS41-54),

Ö.Y.: Claudius başı; ΓΕΡΜΑΝΙΚΟC ΚΑΙCΑΡ.

A.Y.: Zeus Olybris büstü; geride Anazarbos dağı ve üzerinde akropolis;
ΚΑΙCΑΡΕΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟC ΤΩ ΑΝΑΖΑΡΒΩ ΕΤΟΥC ΖΕ.

N219 SNG France 2, 2014; Wadd. 4109; Ziegler, *Anazarbos*, 73.2: Domitianus dönemi (İS 81-96),

Ö.Y.: [ΑΥ ΚΑΙ] ΔΟΜΙΤΙΑΝΟC CΕΒΑ ΓΕΡ ΚΑΙ.

A.Y.: Defne taçlı Zeus Olybris başı; ΚΑΙCΑΡΕΩΝ ΙΒΡ (yıl 112 = 93/94).

N220 SNG France 2, 2024-2025; Ziegler, *Anazarbos*, 102.3, 105.2: Traianus dönemi (İS 98-117),

Ö.Y.: Diademli Zeus Olybris büstü; ΚΑΙCΑΡΕΩΝ † ΑΝΑΖΑΡΒΩ.

A.Y.: Taret taçlı ve örtülü Theche büstü; ΕΤΟΥC ΒΑΡ (yıl 132 = 113/14).

N221 SNG Levante-Cilicia 1377; Ziegler, *Anazarbos*, 97; Ziegler 1988, 977: Traianus dönemi (İS 98-117),

Levha XXXII, d

Ö.Y.: Defne taçlı Traianus başı; ΑΥΤ ΚΑΙ ΝΕΡ ΤΡΑΙΑΝΟC ...

A.Y.: Zeus Olybris büstü; geride Anazarbos dağı ve üzerinde akropolis ile tapınak; ΚΑΙCΑΡΕΩΝ ΑΝΑΖΑΡΒΩ ΕΤΟΥC CΚΠ (yıl 126 = İS 107/108).

N222 SNG France 2, 2041; SNG Levante-Cilicia, 1401; Ziegler, *Anazarbos*, 251.3: Commodus dönemi (İS 177-192),

Ö.Y.: Defne taçlı Commodus büstü; [MAP AVPH] ΚΟΜΟΔΟC CEB.

A.Y.: Diademli Zeus Olybris büstü; KAIC TΩN ΠPOC ANAZAPBΩ ETOVC BC (yıl 202 = 183/84).

N223 SNG France 2, 2044, 2045; Ziegler, *Anazarbos*, 278.2, 279.1; Wadd. 4119, 7163: Septimus Severus dönemi (İS 193-211),

Ö.Y.: Defne taçlı Septimus Severus büstü; AVT K Λ CEΠ CEVHROC ΠEP CEB.

A.Y.: Diademli Zeus Olybris büstü; ANAZAPBΩN ET ΓIC (yıl 213 = 194/95).

Augusta

N224 SNG France 2, 1906: I. Philippos dönemi (İS 244-249),

Ö.Y.: Defne taçlı I. Philippos büstü; ...ΦΙΛΙΠΠOOC CEB Π Π.

A.Y.: Zeus oturur, bir asaya dayanır, phiale tutar; AVΓOVCΤANΩN ΔKC (yıl 112 =İS 244).

Alexandria kat'İssos

N225 SNG France 2, 2405; Levante, *Alexandria*, 2: IV. Antiochos Epiphanes (İÖ 175-74),

Ö.Y.: Işın taçlı IV. Antiochos başı.

A.Y.: Zeus ayakta, bir taç tutar; AΛEΞANΔPEΩN.

N226 SNG France 2, 2406-2412; Levante, *Alexandria*, 20, 26, 38, 41, 50, 52; Wadd. 4092: İÖ 2.-1.yy,

Ö.Y.: Büyük İskender başı, aslan postu giyer.

A.Y.: Zeus ayakta, bir taç tutar; ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΝ.

Flaviopolis

N227 SNG France 2, 2178-2180; Wadd. 4286, 4287: Antonius Pius dönemi (İS 138-161),

Ö.Y.: Defne taçlı Antonius Pius büstü; AVT KAI TI AIA AΔP ANTΩNEINOC CEB.

A.Y.: Zeus(ya da Kronos) başı; ΦΛΑΟΒΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ΕΤΟ ΓΠ (yıl 83 = 155/56).

N228 SNG France 2, 2185; Wadd. 4291; SNG Levante-Cilicia, 1544: Septimus Severus dönemi (İS 193-211),

Ö.Y.: Defne taçlı Septimus Severus büstü; AV KAI Λ CE CEVHP...

A.Y.: Diademli Zeus (ya da Kronos) büstü; ΦΛΑΟΒΙΟΠ... ΒΚΡ (yıl 122 = 194/95).

N229 SNG France 2, 2892, 2893; Wadd. 4294, 4295: Alexander Severus dönemi (İS 222-235)

Ö.Y.: Işın taçlı Alexander Severus büstü; AVT K M AV CE ΑΛΕΞΑΝΔΡΟC.

A.Y.: Defne taçlı Zeus (ya da Kronos) büstü; ΦΛΑΟΒΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ΕΤ ΓΡΝ (yıl 153 = 225/26).

N230 SNG France 2, 2200; Wadd. 4298: Traianus Decius dönemi (İS 249-251)

Levha XXXIII, b

Ö.Y.: Işın taçlı Decius büstü; AVT K MEC KOVIN ΔΕΚΙΟC ΤΡΑΙΑΝΟC CEB.

A.Y.: Zeus oturur, asaya dayanır, phiale tutar; ayaklarının yanında kartal;
ΦΛΑΟΝΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ΕΤ ΖΟΡ (yıl 177 = 249/50).

N231 SNG France 2, 2201; Wadd. 4299: Traianus Decius dönemi (İS 249-251)

Ö.Y.: Işın taçlı Decius büstü; AVT K MEC KOVIN ΔΕΚΙΟC ΤΡΑΙΑΝΟC
CEB.

A.Y.: Zeus Nikephoros oturur, asaya dayanır; ayaklarının yanında kartal;
ΦΛΑΟΝΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ΕΤ ΖΟΡ (yıl 177 = 249/50).

Hierapolis

N232 SNG France 2, 2224: İÖ 2.-1.yy,

Ö.Y.: Sarmaşık tacı takan Dionysos büstü, omzunda thyrsos; üzüm salkımı.

A.Y.: Zeus Nikephoros oturur, asaya dayanır; ΙΕΡΟΠΟΛΙΤΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟC
ΤΩ ΠΥΡΡΑΜΩ.

İrenopolis-Neronias

N233 SNG France 2, 2255: Traianus (İS 98-117),

Ö.Y.: Defne taçlı Traianus başı; AVTO KAICAP ΤΡΑΙΑΝΟC.

A.Y.: Defne taçlı Zeus (ya da Kronos ?) büstü; ΙΡΗΝΟΠΟΛΕΙΤΩΝ
ΕΤΟVC ΖΜ (yıl 47 = 98/99).

N234 SNG France 2, 2263: Septimus Severus dönemi (İS 193-211),

Ö.Y.: Defne taçlı Septimus Severus büstü; AVTO K Λ CE CEOVHPO...

A.Y.: Zeus oturur, asaya dayanır ve bir kartal tutar; ...ΟΠΟΛΙΤΩΝ Ζ...

Mopsuestia

N235 SNG France 2, 1938; v. Aulock, *Mopsos*, 3; Wadd. 4484: IV. Antiochos
Epiphanes dönemi (İS 175-164),

Ö.Y.: Diademli Zeus büstü.

A.Y.: Yanan(ışıklı) sunak; ΣΕΛΕΥΚΕΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟΣ ΤΩΙ ΠΥΡΑΜΩΙ;
monogram.

N236 SNG France 2, 1941, 1942; v. Aulock, *Mopsos*, 7a, 7e: İÖ 2.-1.yy,

Levha XXXIII, c

Ö.Y.: Defne taçlı Zeus büstü.

A.Y.: Yanan(ışıklı) sunak; ΜΟΥΣΕΑΤΩΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΚΑΙ
ΑΥΤΟΝΟΜΟΥ.

N237 SNG France 2, 1964; v. Aulock, *Mopsos*, 26e; Wadd. 4380: Claudius dönemi
(İS 41-54),

Ö.Y.: Defne taçlı Zeus başı; kartal.

A.Y.: Claudius nikephoros togalı, ayakta; ΚΛΑΥΔΙΟΥ ΚΑΙ
ΜΟΥΣΕΑΤΩΝ ΓΙΡ (yıl 113 = 45/46); monogram.

Soloi-Pompeiopolis

N238 SNG France 2, 1229: Marcus Aurelius – Lucius Verus dönemi (İS 169-180),

Ö.Y.: Zeus nikephoros oturur, asaya dayanır.

A.Y.: Sakallı ve defne taçlı astronom Aratos(?) ayakta;
ΠΟΜΠΗΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ΘΚΚ (yıl 229 = 163/64).

N239 SNG France 2, 1235: Caracalla dönemi (İS 198-217),

Ö.Y.: Defne taçlı Caracalla büstü; ...ΑΥΡΗ ΑΝΤΩΝΕΙΝΟΥ.

A.Y.: Zeus nikephoros oturur, asaya dayanır; ayaklarının yanında bir kartal;
ΠΟΜΠΗΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ΓΖΚ (yıl 263 = 198).

Tarsos

N240 SNG France 2, 1277, 1278: IV. Antiochos Epiphanes dönemi (İS 175-164),

Ö.Y.: Taret taçlı Tyche başı.

A.Y.: Zeus oturur, asaya dayanır; ANTIOXEΩN TΩN ΠΠΟΣ TΩI KVΔNΩI.

N241 SNG France 2, 1285-1294: İÖ 164 – İmparatorluk dönemi,

Ö.Y.: Taret taçlı Tyche başı.

A.Y.: Zeus oturur, asaya dayanır; TAPΣEΩN.

N242 SNG France 2, 1354-1372: İÖ 164 – İmparatorluk dönemi,

Levha XXXIII, d

Ö.Y.: Meşe yapraklarından bir çelenk içerisinde, şeritlerle süslenmiş bir topuz.

A.Y.: Zeus Nikephoros oturur, asaya dayanır; TAPΣEΩN.

N243 SNG France 2, 1373-1387: İÖ 164 – İmparatorluk dönemi,

Levha XXXIV, a

Ö.Y.: Taret taçlı ve örtülü Tyche oturur, başak demeti tutar; ayaklarının yanında nehir tanrısı Kydnos yüzer.

A.Y.: Zeus Nikephoros oturur, asaya dayanır; TAPΣEΩN.

N244 SNG France 2, 1389: Tiberius dönemi (İS 14-37),

Ö.Y.: Diademli Tiberius başı; TIBEΠIOV KAIΣAΠOΣ ΘEΩV ΣEBACTOY.

A.Y.: Zeus Nikephoros oturur, asaya dayanır; VIOV ΣEBACTOY; AΘH ΔΩΠI ΣAN.

N245 SNG France 2, 1430-31: Hadrianus dönemi (İS 117-138) veya sonrası,

Ö.Y.: Taret taçlı ve örtülü Tyche süslenmiş bir taht üzerinde oturur, elinde başak demeti tutar; ayaklarının yanında nehir tanrısı Kydnos yüzer; ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC; tamamı meşe yapraklarından çelenk içerisinde yer alır.

A.Y.: Zeus Nikephoros oturur, asaya dayanır; ΑΔΡΙΑΝΩΝ ΤΑΡΧΕΩΝ.

N246 SNG France 2, 1449-50: Antonius Pius dönemi (İS 138-161),

Ö.Y.: Zeus Nikephoros oturur, asaya dayanır; ΑΥΤ ΚΑΙ ΤΙ ΑΙ ΑΔΡ ΑΝΤΩΝΙΟC CEB EV Π Π.

A.Y.: Taret taçlı ve örtülü Tyche süslenmiş bir taht üzerinde oturur, elinde başak demeti tutar; ayaklarının yanında nehir tanrısı Kydnos yüzer; ΑΔΡΙΑ ΤΑΡΧΕΩΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC.

N247 SNG France 2, 1569; SNG Levante-Cilicia, 1085: Elagabalus dönemi (İS 218-222),

Ö.Y.: Defne taçlı Elagabalus başı; altta, yıldız; ΑΥΤ Κ Μ ΑΥΡ ΑΝΤΩΝΕΙΝΟ.

A.Y.: Zeus Nikephoros oturur, asaya dayanır; ΤΑΡΧΟV ΜΗΤΡΟ.

N248 SNG France 2, 1817-18: Valerianus dönemi (İS 218-222),

Ö.Y.: Defne taçlı Valerianus başı; ΑΥ ΚΑΙ ΠΟΥ ΛΙ ΟΥΑΛΕΡΙΑΝΟC CE Π Π.

A.Y.: Zeus Nikephoros oturur, asaya dayanır; ΤΑΡΧΟV ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC ΓΓ ΑΜΚ.

2.2. YERYÜZÜ TANRI VE TANRIÇALARI

2.2.1. ASKLEPIOS VE HYGEIA

Yunan dünyasında hekim tanrı olarak büyük bir ünü olan ve Roma'luların da Aesculapius adıyla benimseyip tapındıkları Asklepios³²¹, Apollon ve Koronis'in oğludur. Asklepios, bir kentauros olan Kheiron tarafından yetiştirilmiş ve ondan hekimliği öğrenmiştir.

Homeros'ta tanrılar arasında anılmayan Asklepios, İÖ 4. yüzyıldan itibaren tanrılaştırılmıştır³²². Zamanla "koruyucu" ve "sağlık verici" olarak görülmüştür³²³. Asklepios'un hekimlik konusundaki yetkinliği, mitolojiye göre onun kızı olan Hygeia'ya (ὕγεια=sağlık) da geçmiştir ve O da Yunan dünyasında hekimliğin dişil sembolü olarak sağlık tanrıçası ününe sahip olmuştur.

Sağlık sorunlarının giderilmesi her dönemde insanların en önemli gereksinimlerinden birisi olmuştur. Bu gereksinim, sağlık koşullarının yeterince iyi olmadığı antik dünyada, günümüzün basit denilebilecek sağlık sorunları karşısında dahi, kendini göstermiştir. Hastalıklara karşı şifa arayışında olan ve çoğu zaman çaresiz kalan insanlar kendilerinden üstün bir güce sığınmayı çözüm olarak görmüştür. Bu güç sağlık tanrı ve tanrıçası olan Asklepios ve Hygeia olmuştur.

Asklepios ve Hygeia'nın yeryüzünde tüm insanlara şifa sağladığına inanılırdı. Ve onlardan şifa talebinde bulunan insanlar Asklepios'a ve Hygeia'ya sunular yapıp tapınımında bulunurdu. Özellikle veba salgını olmak üzere salgın hastalıkların ortaya çıktığı dönemler bu tapınımın en yoğun olduğu zamanlardı.

Birçok yerde Asklepios için tapınaklar inşa edilmişti. Antik dünya halklarının önemli uğrak yerleri haline gelen bu tapınaklar aynı zamanda *Asklepion* adı verilen birer sağlık merkezine dönüşmüştü. Tanrı ve tanrıçanın bu yerlerde rahipler aracılığıyla şifa dağıttığına inanılırdı. Asklepionlarda görevli olan ve Asklepiades (=Asklepios oğulları) adı verilen rahipler tıpla ilgilenmekte ve tanrı adına hizmet vermekteydiler. Tedavi olmak isteyenler, Asklepionlara gider ve oradaki kurallara uyarak tedavi sürecine girerlerdi.

³²¹ Tanrı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Thraemer 1884, 615 - 641; R. Pietschmann 1896, 1642-1697; Holtzmann 1984, 863-897.

³²² Pekman 1964, 57.

³²³ Thraemer 1884, 621.

Antik dünyanın üç büyük Asklepionu Epidauros, Kos ve Pergamon'da bulunmaktaydı. Bunların haricinde özellikle salgın hastalıkların ortaya çıktığı zamanlarda tanrıdan şifa istemek amacıyla birçok yerde yenileri inşa edilmişti. Bu merkezlerin bir tanesi de Doğu Akdeniz'in en önemli liman kenti olan Aigeai'da bulunmaktaydı³²⁴. Antik yazarların bahsetmiş olduğu Aigeai Asklepion'u, pagan inanışlarının Anadolu'daki etkisini yitirdiği İS 4.yy'da (326 yılı) yıkılmış olduğundan yeri tespit edilememiştir³²⁵.

Aigeai'da Asklepios ve Hygeia'ya yapılan tapınımın kanıtları, bulunmuş olan iki adak yazıtı ve çok sayıda sikke olmuştur. Yazıtlardan birisi Aigeai'da bulunduktan sonra yurtdışına çıkarılan ve şuan Fransa'daki Messina Katedrali'nde bulunan yuvarlak mermer bir sunağın yazıtıdır. Sunak üzerinde, birisi Asklepios ve Hygeia'yı diğeri İmparator Antonius Pius'u onurlandıran iki farklı yazıt yer alır³²⁶. Asklepios ve Hygeia'ya "*kurtarıcı ve koruyucular*" olarak ithafta bulunulmuştur. Antonius Pius ise "*vatanın babası*" olmakla nitelendirilmiştir (N249). Antonius Pius'un imparatorluk yaptığı yıllar dikkate alınırca sununun, İS 138-161 yılları arasında yapılmış olduğunu söylemek doğru olacaktır. Asklepios ve Hygeia'ya adanmış Aigeai'daki diğerk adak yazıtı ise Yumurtalık ilçe merkezinin kuzey kenarında bulunduktan sonra kaymakamlık binasının bahçesine getirilmiş olan yuvarlak bir sunak üzerindedir. Yazıtta³²⁷, Asklepios ve Hygeia ile birlikte imparatorluk kültürünü de onurlandıran ifadelerin yer aldığı görülür (N250). İS 3.yy'da Asklepios ve Hygeia'nın Aigeai'daki kültleri parlak bir dönem yaşamıştır. Aynı zamanda Aigeai'ya önemli yararları olan veya politikaları yüzünden takdir gören imparator ve ailesi, sağlık tanrıları ile birlikte onurlandırılmıştır. Burada onurlandırılan imparator İS 238 yılında yönetime gelen III. Gordianus'tur. 238 yılında Maximinus'un bertaraf edilmesiyle yönetime gelen Gordianus, Aigeai halkı tarafından kabul görmüş ve tanrılaştırılmıştır.

³²⁴ Aigeai Asklepion'u hakkında bkz. Robert 1973, 161-211; Robert, OMS VII, 225-282.

³²⁵ Aigeai'daki Asklepios tapınağının yıkılması hakkında bkz. R. Ziegler, Aigeai der Asklepioskult, das Kaiserhaus der Decier und das Christentum, Tyche 9, 1994, 187-212.

³²⁶ Robert 1973, 163; Robert, OMS VII 227; Manganaro 1996, 82; Strasser 2002, 149; CIG 5616; Robert 1973.161; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 75.

³²⁷ Weiß 1982, 191; SEG 32 (1982) 1312; Dargon-Feissel 1987, 124 (söz edilir); Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 74.

Aigeai kentinde bu kült ile ilgili sınırlı sayıda epigrafik belge ele geçmiş olsa da burada, bir zamanlar, tanrı için güçlü bir inanın olduğu göz ardı edilemez. Tanrının böylesine güçlü bir inana ve kendi adına bir tapınağa sahip olduğu Aigeai'da, bu kültürün varlığını kanıtlayan belgelerin de sınırlı sayıda olmasının bir sebebi olmalıdır. Muhtemelen, İS 4.yy'da Aigeai'daki Asklepios tapınağı yıktırıldığı esnada külte ait veriler de yok edilmiştir. Ya da konumu itibariyle günümüzde de bir limanda yer almasının sebep olduğu olanak ile Aigeai'ya ait kültür verileri de diğer eserlerle birlikte yurtdışına çıkarılmıştır. Messina Katedrali'nde yer alan sunak bunlardan birisidir.

Aigeai'nın lokalize edildiği Yumurtalık ilçe merkezinin kuzey kenarında, 2000 yılında tesadüfen yapılan bir kazı sonucu anıtsal bir yapıya ait olabilecek bazı yapı kalıntıları ortaya çıkmıştır. Ayrıca buradaki bir evde yazıtlı bir mezar taşı, giyimli bir erkek heykeli parçası, kireçtaşından aedícula parçası ve haç kabartmalı bir tuğla parçası görülmüştür. Bu verilerin haricinde Asklepios ve Hygeia'ya adanmış olan kaymakamlık binasındaki sunağın da burada bulunmuş olması Aigeai Asklepiyon'unun da bu çevrede aranması gerektiğini düşündürmektedir³²⁸.

Anazarbos kenti sınırları içerisinde bulunan Kozan ilçesinin kuzeyindeki Andıl Dağı'nın güney yamacında³²⁹ anakayadan oluşturulmuş bir blok üzerindeki iki yazıttan birisi Asklepios ve Hygeia'ya ithaf edilmiştir³³⁰. Yazıtlar, bloğun ön cephesine yan yana iki ayrı panel içerisine yazılmıştır. Soldaki yazıt, Eugenia adındaki bir kişinin Asklepios ve Hygeia'ya burada iki sunak adadığından bahseder (N251). Yazıtın ilk satırında “180 yılı Hyperberetaios ayı” ifadesi okunur. İÖ 19 yılında başlayan Anazarbos takvimine göre verilmiş olan bu tarih, sununun İS 161 yılında yapıldığını göstermektedir. Sağdaki yazıt ise oldukça tahrip olmuş olmasına rağmen sağlam kalan kısımlarda bazı isimler okunmuştur. Bu yazıtta muhtemelen sununun yapılmasına yardımcı olanların isimleri yazılmış olmalıydı. Aynı yerde bulunmuş başka bir blok parçası üzerindeki yazıt³³¹, Asklepios ve Hygeia'ya yapılmış bir adaktan bahseder (N252). Yazıtın ilk satırında Anazarbos takvimine göre verilmiş olan “220 yılı Deios ayının 4. günü” ifadesi okunur. Verilmiş olan bu

³²⁸ Sayar 2002, 112.

³²⁹ Tarif edilen yer Andıl köyü ilkokulunun hemen arkasında anakaya yüzeyidir.

³³⁰ Ehling-Pohl-Sayar 2004, 254, Nr.72, Taf. 14, 1.

³³¹ Ehling-Pohl-Sayar 2004, 254-255, Nr.73.

ifadeye göre sunu, İS 201 yılına aittir. Yazıtın alt satırları tahrip olmasından dolayı adayan bilgisi okunamamıştır. Bu blok bugün Andıl köyü ilkokulunun bahçesinde bulunmaktadır. Ayrıca burada anakayadan oluşturulmuş iki yazıtlı tek parça bir blok daha bulunur. Oldukça tahrip olmuş durumdaki yazıtlardan sadece sol paneldeki yazıtın ilk satırındaki tarih ifadesi okunabilmiştir. Burada verilen tarih İS 151 yılına denk gelmektedir. Okunamayacak derecede yıpranmış olan diğer satırlarda muhtemelen adağın yapıldığı Asklepios ve Hygeia'nın adı yazılı olmalıydı. Sağ paneldeki yazıtta ise tıpkı önceki yazıtta olduğu gibi adağı yapan ve yapılmasına yardımcı olan kişilerin adları yazılı bulunmaktaydı.

Burada tanrı ve tanrıçaya yapılan sunular gösteriyor ki en azından İS 2. yüzyılın ikinci yarısında Anazarbos topraklarında, Andıl dağının güney yamacında Asklepios ve Hygeia için ayrılmış yoğun olarak kullanılan bir kutsal alan vardı³³².

M. Hamdi Sayar, 1996 yılı Anazarbos çevresinde yaptığı çalışmalarda Uzunoğlan tepesinde bulunduktan sonra yakındaki bir köy çeşmesine inşa edilmiş ve yazıtından Hygeia'ya adandığı anlaşılan bir sunak tespit etmiştir. Yazıtın “ve Hygeia'ya” ifadesiyle başlıyor olması bu sunağın Hygeia'dan başka bir tanrıya daha adandığını göstermektedir. Sayar'a göre adı başka bir sunağın üzerine ya da bu sunağa boya ile yazılmış olma olasılığı olan tanrı, Asklepios idi³³³.

Ovalık Kilikya'nın kutsal kenti Hierapolis-Kastabala'da bulunduktan sonra civardaki köylerden Çamlıbel'deki Recep Babaoğlu'nun evine getirilmiş olan yuvarlak mermer bir sunağın Asklepios ve Hygeia'ya adanmış olduğu üzerindeki yazıttan anlaşılır³³⁴. Yazıtta, tanrı ve tanrıçanın “*kurtarıcı tanrılar*” ifadesiyle anıldığı görülmektedir (N253). Ayrıca devamında bir de adayan bilgisi verilmiştir.

Ovalık Kilikya'da Asklepios ve Hygeia'ya gösterilmiş olan yoğun tapınımın bilinen epigrafik belgeleri Aigeai, Anazarbos ve Kastabala'ya ait bu adak yazıtları ile sınırlıdır. Ancak burada bu kültü kanıtlayan yalnızca epigrafik belgeler olmamıştır. Mersin'in Mezitli ilçesine lokalize edilen ve Ovalık Kilikya'nın batı sınırında bulunan Soloi-Pompeiopolis kentinin sütunlu caddesinde 2000-2004 yıllarında

³³² Buradaki yazıtların ve kutsal alanın tespiti hakkında bkz. Sayar 1996, 59-60.

³³³ Bu yazıtın buluntu haberi için bkz. Sayar 1998, 333.

³³⁴ SEG 39, 1501; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.76; Sayar-Siewert-Tauber 1989, 15, Nr.5, Abb.6.

yapılan kazılarda altı adet mermer heykel ortaya çıkarılmıştır³³⁵. Kent pantheonuna ışık tutan bu heykeller; Asklepios-Telephoros, Hygeia, Nemesis, Dionysos-Pan, İmparator Balbinus ve bir yerel yönetici heykelidir³³⁶. Heykeller işlenişlerine ve üslup özelliklerine bakıldığında İS 3. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmiştir³³⁷. Bu dönemde sütunlu caddede Dionysos, Asklepios, Hygeia gibi heykel gruplarının imparator heykelleri ile yan yana bulunmasının simgesel anlamı imparatorluk kültüründe yer alan bu tanrıların, yeniden canlanması, uzun, sağlıklı, sonsuz bir yaşamı temsil etmeleriyle ilişkili olmalıdır³³⁸.

Asia eyaleti başta olmak üzere çeşitli Roma eyaletlerinde konsüllük yapmış olan Balbinus Roma'da sevilmemesine karşın, ılımlı, adil davranışı ve mütevazı karakteriyle görev yaptığı yerlerde oldukça sevilen iyi bir yönetici olmuştur³³⁹. Balbinus'un, Roma imparatoru olması eyaletlerde benimsenmiş, sikkeleri basılmış, heykel veya portresi yapılmıştır. Soloi-Pompeiopolis'te de Balbinus'un imparatorluğu kabul görmüş ve kent halkı ona bağlılığını sütunlu caddede belli bir tasvir programı çerçevesinde yüksek memur ve tanrılar ile birlikte dikilen heykeliyle göstermiştir. Ovalık Kilikya'da sağlık tanrıçası kültüyle tapınım gören Hygeia'nın aynı zamanda bu kompozisyonda hem Salus Augusti olarak imparatorun kişisel sağlığını, hem de Salus İmperii olarak devletin bekasını temsil etmiş olabileceği ileri sürülmüştür³⁴⁰. Özellikle İS 3. yüzyılın ilk yarısında sık sık meydana gelen imparator ve politika değişikliği; imparatorların öldürülmesi ve meydana gelen iç çatışmalar sebebiyle devletin zayıflayacağı düşüncesiyle Salus, imparatorların ve devletin koruyucusu olarak Roma'da ve eyaletlerde giderek önem kazanmıştır. Yani burada, Salus ile özdeşleştiği düşünülen Hygeia'nın, Asklepios ile birlikte imparator Balbinus'a eşlik ederek, Roma İmparatorluğu'nun sağlığını koruyan bir personifikasyon olduğu düşünülmüştür. Ayrıca tanrıça Nemesis'te, İS 3.yüzyılda

³³⁵ Heykellerin buluntu haberi için bkz. Yağcı 2004, 415-416.

³³⁶ Asklepios heykeli yük. 1.50, Hygeia heykeli yük. 1.51, Nemesis heykeli yük. 1.26, Balbinus heykeli yük. 2.07, yönetici heykeli yük. 1.57, Dionysos heykelinin parçalar halinde olması sebebiyle kesin yüksekliği bilinmemiştir.

³³⁷ Tulunay 2004a, 26.

³³⁸ Yağcı 2005, 416.

³³⁹ Tulunay 2004a, 26.

³⁴⁰ Tulunay 2004a, 27.

imparatorların yanında, hem onu koruyucu hem de onun himayesinde olan sıklıkla karşılaşılan “oyunların hamisi” bir figür olarak dikkat çeker³⁴¹.

Asklepios ve Hygeia heykelleri, İS 3. yüzyılda Soloi'deki dinsel yaşam içerisinde tanrı ve tanrıçaya gösterilen ilginin bir göstergesidir. Aslında Soloi'deki Asklepios kültü daha eskidir. Arrianos (İS 2.yy), Büyük İskender'in Tarsos'a geldiğinde hastalandığını ve burada uzun zaman geçirdiğini³⁴², iyileştiğinde ise Pers hayranlığı sergileyen Soloi üzerine yürüdüğünü ve İÖ 333'te burayı hakimiyet altına alıp 200 talanton para cezası verdiğini aktarır³⁴³. Ardından düzelen sağlığı için burada Asklepios'a kurban adadığını ve onun adına oyunlar düzenlediğini bildirir³⁴⁴. Q. Curtius da Büyük İskender'in buradaki tutumunu benzer biçimde aktarmaktadır³⁴⁵. Bu anlatılar gösteriyor ki Asklepios kültü, en azından İÖ 4. yüzyıldan itibaren Soloi dinsel yaşantısında etkisini göstermiştir.

Buradaki Asklepios heykeli, taşıyıcı sol bacak üzerinde ayakta duran *himation*'lu, yarı giyimli, sakallı bir tasvirdir. Sol elinde, tanrının tıp alanındaki bilgeliğini gösteren atribüsü, yazı rulosu bulunmaktadır. Sol bacağına yanında yardımcısı olarak benimsenen küçük Telephoros figürü yer alır. Ayrıca, sütunlu caddede bu heykelin yakınında bulunmuş olan yılan dolanmış ağaç betimi parçaları yine heykele aittir. Hygeia ise yine taşıyıcı sol bacak üzerinde ayakta durur biçimde

³⁴¹ Tulunay 2004a, 27; Tulunay 2004b, 13.

³⁴² Arrian, *Anabasis II* 5.9-6.4: “...ως δὲ Αλεξάνδρω πολλὴ μὲν [η] ἐν Ταρσῶ, τριβὴ ἐπὶ τῆ νόσῳ ἐγένετο, οὐκ ολίγη δὲ ἐν Σόλοις, ἵνα ἐθύε τε καὶ ἐπόμπευε, καὶ ἐπὶ τοὺς ορεινοὺς Κίλικας διέτριψεν ἐξελάσας, τοῦτο ἐσφηλεν Δαρεῖον τῆς γνώμης”, çev. Özbayoğlu 1999, 211: “...Ama İskender hastalığı nedeniyle Tarsos'da uzun bir zaman harcadı, bir hayli zaman da geçiş töreni düzenlediği ve kurban kestiği Soloi'da kaldı ve Kilikia'ya yapacağı akınları erteledi. Bütün bunlar III. Dareios'un karar vermesini duraksattı.”

³⁴³ Arrian, *Anabasis II*, 5.5: “Ἐκ δὲ τῆς Αγγιάλου ἐς Σόλους ἀφίκετο· καὶ φρουρὰν ἐσήγαγεν ἐς Σόλους καὶ ἐπέβαλεν αὐτοῖς τάλαντα διακόσια ἀργυρίου ζημίαν, ὅτι πρὸς τοὺς Πέρσας μᾶλλον τι τὸν νοῦν εἶχον.”, çev. Özbayoğlu 1999, 211: “İskender Ankhialos'tan Soloi'a ulaştı; kente bir garnizon yerleştirdi ve 200 gümüş talanton para cezası verdi çünkü hala Perslere karşı eğilimleri vardı.”

³⁴⁴ Arrian, *Anabasis II*, 5.7: “Ἀλέξανδρος δὲ ἐν Σόλοις θύσας τε τῷ Ἀσκληπιῷ καὶ πομπεύσας αὐτός τε καὶ ἡ στρατιὰ πᾶσα καὶ λαμπάδα ἐπιτελέσας καὶ ἀγῶνα διαθείς γυμνικὸν καὶ μουσικὸν Σοῦσι μὲν δημοκρατεῖσθαι ἔδωκεν· αὐτός δὲ ἀναξέυζας ἐς Ταρσὸν.”, çev. Özbayoğlu 1999, 211: “İskender Soloi'da Asklepios'a kurban kesti; ordusuyla geçit töreni düzenledi, meşale koşusu, müzik gösterileri ve spor yarışmaları yaptırdı; kente halk egemenliğine dayanan bir yönetim ihсан etti.”

³⁴⁵ Curtius Rufus III 7, 2. I “...Iam Alexander viribus corporis receptis ad urbem Solos pervenerat; cuius potitus, ducentis talentis multae nomine exactis, arcis praesidium militum imposuit. Vota deinde pro salute suscepta per ludum atque otium reddens, ostendit quanta fiducia barbaros sperneret; quippe Aesculapio et Minervae ludos celebravit.”, çev. Özbayoğlu 1999, 211: “İskender sağlığına kavuştuktan sonra Soloi'a geldi; kenti ele geçirip para cezası olarak 200 talanton tahsil ettikten sonra kaleye bir garnizon yerleştirdi. Ardından düzelen sağlığı için adaklar sunarak barbarları küçümsediğini gösterdi; Asklepios ve Athena adına oyunlar düzenledi.”

uzun bir *khiton* ve *himation* giymiş biçimde tasvir edilmiştir. Heykeller Münih, Vatikan, Moskova ve Beaune'daki Asklepios ve Hygeia heykel grupları ile benzer biçimde tasvir edilmiştir. Öyle ki bu gruplardaki heykellerin, orijinali Praksiteles'in oğulları Genç Kephisodotos ile Timarkhos tarafından Kos'taki Asklepion için İÖ 320'lerde yapılan Asklepios-Hygeia grubunun birer kopyası oldukları düşünülmektedir³⁴⁶. Yükseklikleri birbirine yakın olan Soloi-Pompeiopolis'teki Asklepios ve Hygeia heykelleri de bir grup oluşturuyor olabilir. Ancak, sütunlu caddede yan yana bulunmamış olmasının da etkisiyle Asklepios-Telephoros ve Hygeia heykellerinin bir heykel grubu oluşturup oluşturmadıkları konusu belirsizdir.

Bölge sikkeleri de Asklepios ve Hygeia kültürünün izlerini taşımaktadır. Özellikle Aigeai ve İrenopolis sikkelerinde tanrı ve tanrıçanın yer aldığı farklı zaman ve tiplerde sikkeler basılmıştır. Bunlara baktığımızda bu iki kentte sağlık tanrı ve tanrıçasının özel bir konumu olduğu görülmektedir. Aigeai'daki kült epigrafik belgeler ve antik yazarlardan alınan verilerle tespit edilmişken İrenopolis'e ait böyle bir kayıt bilinmemektedir.

Septimus Severus'un imparatorluğunda Aigeai'da aynı yıllarda basılmış sikkelerde tanrı ve tanrıçanın büstlerinin yer aldığı ayrı ayrı sikkeler mevcuttur. Asklepios ve Hygeia'nın ayakta durduğu ve bazen birlikte bazen de ayrı ayrı oldukları sikke tipleri de bulunur. Bu tipler de Asklepios, esasına dayanır biçimde; Hygeia ise bir phiale içerisinde yılan besler biçimde görülür. Çoğu zamanda yanlarında Telephorus yer alır. Bunlardan Macrinus dönemi sikkesinde Asklepios'u sekiz sütunlu bir tapınak içerisinde ayakta görürüz. I. Philippos ve II. Philippos dönemi sikkesinde ise altı sütunlu bir tapınakta yanında Telephorus ile görürüz. Asklepios'un kendi tapınağının içinde betimlendiği bu sikkeler de Aigeai'daki Asklepion'un birer kanıtıdır.

İrenopolis sikkeleri içerisinde tanrı ve tanrıçanın yer aldığı sikkeler fazlalık gösterir. Bu sikkelerinde Hygeia'yı Asklepios olmadan ayakta bir yılan beslerken ya da esasına dayanan Asklepios ile birlikte görürüz. İrenopolis'te Antonius Pius sikkesinde bir tip ile daha karşılaşıyoruz: Asklepios ve Hygeia büstleri karşılıklı durur,

³⁴⁶ Heiderich 1966, 58; Hero[n]das IV, 1.

aralarında yılan ve Telephorus yer alır. Ayrıca Septimus Severus sikkelerinde sadece diademli bir Asklepios büstü ve sopasının yer aldığı bir tip de bilinmektedir.

Bu iki kent haricinde Anazarbos, Soloi-Pompeiopolis ve Tarsos'a ait birer tip sikke bu kültün izlerini taşır. Anazarbos'ta Elegabalus dönemi sikkesinde Hygeia'nın phiale içerisinden bir yılan beslediği tipte sikkeler basılmıştır. Soloi-Pompeiopolis'te Alexander Severus ve Tarsos'ta Traianus Decius sikkelerinde Asklepios ve Hygeia'nın birlikte yer aldığı, Asklepios'un ayakta asasıyla Hygeia'nın phiale içerisinden yılan beslediği, aralarında da Telephorus'un yer aldığı tipte sikkeler basılmıştır.

Epigrafik Belgeler

Aigeai

N249 Robert 1973, 163; (aynı=Robert, OMS VII, 227); Strasser 2002, 149; CIG 5616; Robert 1973, 161; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 75:

A.1 Ἀσκληπιῶ
καὶ Ὑγείᾳ
3 σωτῆρσιν
πολιούχοις.

“*Asklepios ve Hygieia, kurtarıcı ve şehrin koruyucuları.*”

B.1 Αἰλίῳ Ἀδριανῶ
Ἀντωνείνῳ
3 Σεβαστῶ Εὐσεβεῖ
π(ατρι) π(ατρίδος).³⁴⁷

“*Aelius Hadrianus Antonius Augustus Pius, vatanın babası.*”

N250 Weiß 1982, 191; SEG 32, 1312; Dargon-Feissel 1987, 124 (söz edilir); Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 74:

³⁴⁷ Profilli yuvarlak mermer sunak üzerindedir. Aigeai'da bulunduktan sonra yurtdışına çıkarılmıştır. Şuan Fransa'daki Messine Katedrali'nde bulunmaktadır (İS 138-161).

Birinci metin

- A.1 Αὐτοκράτορι Καίσαρι Μάρκῳ Ἀντωνίῳ Γορδιανῶ εὐσεβεῖ εὐτυχεῖ
 Σεβαστῶ δημαρχικῆς ἐξουσίας καὶ θεοῖς Γορδιανοῖς προγόνοις
 3 τοῦ κυρίου Αὐτοκράτορος Γορδιανοῦ Σεβ(αστοῦ) καὶ θεοῖς Σεβαστοῖς.
 Ἀλεξάνδρῳ καὶ Σευήρῳ καὶ Ἀντωνεῖνῳ καὶ Δόμνῃ³⁴⁸

“Imperator Caesar Marcus Antonius Gordianus Pius Felix Augustus için, tribunik güce sahip ve tanrı-laştırılmış Gordianus’un ataları için, efendi imparator Gordianus Augustus ve tanrı-laştırılmış Augustus (Severus) Alexander ve (Septimus) Severus ve (M. Aurelius) Antoninus ve (Julia) Domna için.”³⁴⁹

İkinci metin

- B.5 καὶ τοῖς Σεβαστοῖς

“Augustus’a”

Üçüncü metin

- C.6 καὶ Ἀσκληπιῶ
 καὶ Ὑγείᾳ
 καὶ θεοῖς Σεβαστοῖς.

“ve Asklepios’a ve Hygieia’ya ve Tanrı-laştırılmış Augustus’a”

Anazarbos/Andıl Dağı

N251 Ehling-Pohl-Sayar 2004, 254, Nr.72, Taf. 14, 1:

Levha XIII, b

Ἔτους πρ' μη(νός) Ὑπ(ερβερεταίου)

Ἀσκληπιῶ καί

Ὑγίαι αὐτή Εὐ-

³⁴⁸ Siyah-gri çakıltaşından profilli yuvarlak sunak üzerinde yazılıdır. Sunak Yumurtalık ilçe merkezinin kuzey kenarında bulunmuştur. Şuan Yumurtalık kaymakamlığı bahçesinde yer alır. (İS 238)

³⁴⁹ Çeviri için bkz. Ehling-Pohl-Sayar 2004, No.74.

γένια τά-
5 ς δύο καθέ-
δρας.³⁵⁰

“180 yılının Hyperberetaios ayında. Asklepios ve Hygieia’ya, Eugenia kendisi bu iki oturağı (=sunağı) (adadı)”

Anazarbos/Andıl Dağı

N252 Ehling-Pohl-Sayar 2004, 254-255, Nr.73:

Levha XIV, a

Ἔτους κ' καὶ σ', μή(νος)
Δείου δ'· Ἀσκληπι-
3 [ᾗ κα]ί Ὑγεία . [
-----³⁵¹

“220 yılının Deios ayının 4. günü; Asklepios ve Hygieia’ya ...”

Hierapolis/Kastabala

N253 SEG 39, 1501; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.76; Sayar-Siewert-Tauber 1985, 15, Nr.5, Abb.6:

Levha XIV, b

Ἀσκληπιῶ καὶ
Ὑγεία θεοῖς Σω-
3 τῆρσι Μ(ἄρκος) Αὐρήλιος
Σέλευκος Παυλεῖνος.³⁵²

“Kurtarıcı tanrılar Asklepios ve Hygieia’ya, Marcus Aurelius Seleukos Paulinos (adadı.)”

³⁵⁰ Yazıt, anakayadan oluşturulmuş blok üzerine oyulmuştur. Girintili iki ayrı panel içerisine iki farklı yazıt yer almaktadır. Sağdaki panel kısmen parçalanmıştır (yazıtı okunamayacak biçimdedir). Blok Andıl İlkokulu arkasındaki 5.10 x 4.85 m. büyüklüğünde bir yapıda *in situ* bulunmuştur. Yapıdan geriye sadece güneydoğu köşesi kalmıştır (İS 161).

³⁵¹ Yazıt, siyah kaya bloğu parçası üzerinde yer alır. Sağ ve alt yanı parçalanmıştır. 1. satırda sayıların üzerindeki çizgiler boyanmıştır. N250 ile aynı yerde bulunmuştur (İS 201).

³⁵² Profilli yuvarlak sunak üzerindedir. Kastabala’da bulunduktan sonra yakındaki Çamlıbel köyüne götürülmüştür (İS 212 sonrası).

Arkeolojik Belgeler

Soloi-Pompeiopolis/Sütunlu cadde, şuan: Mersin Müzesi

N254 Yağcı 2005, 415; Tulunay 2004a, 24: Asklepios Heykeli,

Levha XV, a

Taşıyıcı sol ayak üzerinde ayakta duran yarı giyimli sakallı erkek heykelidir.³⁵³ Göğsü açıkta bırakan bel hizasında bükümlü ve bir parçası dışa katlanan uzun *himation* sol omuza atılmış, sol kolu ve serbest sağ bacağı sararak ayak bileklerine kadar vücudu örtmektedir. Ayaklarda fiyonklu sandaletler bulunur. Sol elinde yazı rulosu tutar. Sol ayağının yanında küçük Telephorus heykeli vardır.

N255 Tulunay 2004a, 23: Hygeia Heykeli,

Levha XV, b

Taşıyıcı sol bacak üzerinde ayakta duran, uzun bir khiton ve himation ile sandaletler giymiş kadın heykelidir. Alt kısmı bulunan heykel sağ kolun üst kısmından sol kalçaya doğru, göğüs altından çaprazlama kırılmıştır. Sol kol tamamen yok sağ kol ise bilekten itibaren eli kopmuş durumdadır.

Nüvizmatik Belgeler

Aigeai

N256 SNG France 2, 2338; SNG Levante-Cilicia, 1735: Septimus Severus dönemi (İS 193 - 211),

Levha XXXIV, b

Ö.Y.: Defne taşlı Septimus Severus büstü; AVT KAI Λ CEIT CEVHPON.

A.Y.: Asklepios büstü; yılan; [ΑΔΡΙΑΝΩΝ] ΑΙΓΕΑΙΩΝ [ΕΤΟΥC] MC (yıl 240 = İS 193/94).

N257 SNG France 2, 2340: Septimus Severus dönemi (İS 193 - 211),

³⁵³ Heykel, sağ göğüsle birlikte sol omuz kısmından kırılmış olarak bulunmuştur. Kırık olan sağ elin Mersin Müzesi'nde olduğu tespit edilmiştir. Baş kısmı ise aynı yerde yapılan kazılarda iki parça halinde bulunmuştur. Omuzdan itibaren sağ kol tamamen eksiktir.

Ö.Y.: Julia Domna büstü; IOVΛIAN ΔOMNAN CEB.

A.Y.: Hygeia büstü; omzu etrafında(üzerinde) yılan; ΑΔΡΙΑΝΩΝ ΑΙΓΕΩΝ
ΕΤΟVC MC (yıl 240 = İS 193/94).

N258 SNG France 2, 2342: Macrinus dönemi (İS 217 - 218),

Ö.Y.: Defne taçlı Macrinus büstü; AVT K M ΟΠ CEV ΜΑΚΡΙΝΟC.

A.Y.: Asklepios ayakta, esasına dayanır; sekiz sütunlu bir tapınak içerisinde
görülür; tapınağın alınlığında, kartal; ΜΑΚΡΙΝΟVΠ Μ ΕVΓ Π Θ
ΑΙΓΕΩΝ ΔΕC (yıl 264 = İS 217/18).

N259 SNG France 2, 2373: Pupienus dönemi (İS 238, Nisan-Temmuz),

Ö.Y.: Defne taçlı Pupienus büstü; AVT KAI M ΚΛ...

A.Y.: Asklepios ayakta, esasına dayanır; yanında, ayakta duran Telephoros;
çömelmiş keçi; ΑΙΓΕΑΙΩΝ ΝΕ ΔΠC (yıl 284 = İS 238).

N260 SNG France 2, 2374: Balbinus, Pupienus, III. Gordianus dönemi (İS 238),

Ö.Y.: Defne taçlı Balbinus, III. Gordianus ve Pupienus büstü; AVT K
ΠΟVΠΗΝΙΟC K ΒΑΛΒΕΙΝΟC K ΓΟΡΔΙΑΝ ΚΑΙ CΕΒΒΒ.

A.Y.: Asklepios ve Hygeia; Asklepios ayakta, esasına dayanır; yanında,
Hygeia ayakta, bir yılan besler; aralarında ayakta duran Telephoros;
ΑΙΓΕΑΙΩΝ ΝΕ ΔΠC (yıl 284 = İS 238).

N261 SNG France 2, 2375: I. Philippos(Philippos Arap) dönemi (İS 244-249),

Ö.Y.: Defne taçlı Philippos başı; ΜΑΡ ΙΟV ΦΙ... CEB.

A.Y.: Taret taçlı Tyche kaya üzerinde oturur, elinde Asklepios tapınağı
(maketi) tutar; ayaklarının yanında çömelmiş bir keçi bulunur; ... ΕΩΝ
ΒΨC (yıl 292 = 245/246).

N262 SNG France 2, 2376: I. Philippos ve II. Philippos dönemi (İS 247-249),
Levha XXXIV, c

Ö.y: Işın taçlı I. Philippos büstü, defne taçlı II. Philippos başı ve Otacilia³⁵⁴
büstü; ... ΚΑΙ ΜΑ ΙΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟ... ΜΑ ΙΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΝ Κ... Μ
Ω CEOVHPAN...

A.Y.: Asklepios ve Telephoros, altı sütunlu bir tapınak içinde ayakta
durur; ΕΥ ΠΙ ... ΝΕΩ...

Anazarbos

N263 SNG France 2, 2068; Ziegler, *Anazarbos*, 368, 2; Wadd. 4137: Elagabalus
dönemi (İS 218-222),

Ö.Y.: Işın taçlı Elagabalus başı; AVT K M AV ANTΩNEINOC CEB.

A.Y.: Hygeia ayakta, phiale içinden yılan besler; ANAZAP ΜΗΤΡΟΠΙ
ΑΜΚ ΓΒ.

İrenopolis-Neronias

N264 SNG France 2, 2248-2249; SNG Levante-Cilicia 1600: Domitianus dönemi
(İS 81-96),

Ö.Y.: Defne taçlı Domitianus başı; AVTOKPATΩP KAIΣAP
ΔOMITIANOΣ.

A.Y.: Hygeia ayakta, dal tutar, phiale içinden bir yılan besler;
ΙΡΗΝΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ΕΤΟ ΒΜ (yıl 42 = İS 93/94).

N265 SNG France 2, 2253-2254; SNG Levante-Cilicia 1605: Traianus dönemi (İS
98-117),

Levha XXXIV, d

Ö.Y.: Defne taçlı Traianus başı; AVTO KAICAP ΤΡΑΙΑΝOC.

A.Y.: Hygeia ayakta, dal tutar, phiale içinden bir yılan besler;
ΙΡΗΝΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ΕΤΟVC ΖΜ (yıl 47 = İS 98/99).

³⁵⁴ Mercia Otacilia Severa, Roma İmparatoru II. Philippos'un karısıdır.

N266 SNG France 2, 2256; SNG Levante-Cilicia 1606: Antonius Pius dönemi (İS 138-161),

Ö.Y.: Defne taçlı Antonius Pius başı; AVT KAI AΔP ANTΩNINOC CEB.

A.Y.: Karşılıklı duran Asklepios ve Hygeia büstü; aralarında yılan ve Telephorus; IPHNOΠOΛEITΩN ... ΘP (yıl 109 = İS 160/61).

N267 SNG France 2, 2259: Marcus Aurelius dönemi (İS 161-180),

Ö.Y.: Marcus Aurelius büstü; AVT K M AVP ANTΩ...

A.Y.: Asklepios ve Hygeia ayakta, karşılıklı durur; ...ΠOΛEITΩN E...

N268 SNG France 2, 2264; Wadd. 4329: Septimus Severus dönemi (İS 193-211),

Ö.Y.: Defne taçlı Septimus Severus büstü; AVT K Λ CEΠ CEVHPON ΠEP CEB.

A.Y.: Diademli Asklepios başı; Asklepios sopası; EIPHNOΠOΛEITΩN ETOVC ΔMP (yıl 144 = İS 195/96).

N269 SNG France 2, 2270; SNG Levante-Cilicia 1622; SNG v. Aulock 5596: III. Gordianus dönemi (İS 238-244),

Ö.Y.: Işın taçlı III. Gordianus büstü; AV K M ANTΩ ΓOPΔIANOC.

A.Y.: Asklepios ve Hygeia ayakta cepheden durur; Asklepios sopasına dayanır, Hygeia phiale ile bir yılan besler; EIPHNOΠOΛEITΩN ET BCP (yıl 192 = İS 243/44).

N270 SNG France 2, 2273-2274; SNG Levante-Cilicia 1624: Valerianus dönemi (İS 253-260),

Levha XXXV, a

Ö.Y.: Işın taçlı Valerianus büstü; AVT K Π OVAΛEPIAOC CE.

A.Y.: Asklepios ve Hygeia ayakta cepheden durur; Asklepios sopasına dayanır, Hygeia phiale ile bir yılan besler; ΙΡΗΝΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ΓC (yıl 203 = 254/55); H (= 8 assaria)

N271 SNG France 2, 2275-2276; SNG Levante-Cilicia 1624: Valerianus dönemi (İS 253-260),

Ö.Y.: Işın taçlı Valerianus büstü; AVT K Π ΟΥΑΛΕΡΙΑΟC CE.

A.Y.: Asklepios ve Hygeia ayakta cepheden durur; Asklepios sopasına dayanır, Hygeia phiale ile bir yılan besler; ΙΡΗΝΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ΔC (yıl 204 = 255/56); H (= 8 assaria)

Soloi-Pompeiopolis

N272 SNG France 2, 1242; Wadd. 4523: Alexander Severus dönemi (İS 222-235),
Levha XXXV, b

Ö.Y.: Julia Mamaea³⁵⁵ büstü; ΙΟΥΛΙΑΝ ΜΑΜΑΙΑΝ CEB.

A.Y.: Asklepios ve Hygeia ayakta cepheden durur; Asklepios sopasına dayanır, Hygeia phiale ile bir yılan besler; aralarında Telephoros; ΠΟΜΠΗΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ΙΕΡΑC ΚΑ ΑΥΤΟΝ ΗΨC (yıl 298 = 232/33); Ψ (= 12 assaria).

Tarsos

N273 SNG France 2, 1761; SNG Levante-Cilicia 1159: Traian Decius dönemi (İS 240-251),

Ö.Y.: Işın taçlı Traianus Decius büstü; AV KAI Γ ΜΕC ΚΒΙΝ ΔΕΚΙΟC
ΤΡΑΙΑΝΟC Π Π.

A.Y.: Asklepios ve Hygeia ayakta cepheden durur; Asklepios sopa tutar; Hygeia phiale ile bir yılan besler; ΤΑΡCΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC ΓΒ
ΑΜΚ.

³⁵⁵ Julia Mamaea, Alexander Severus'un annesidir.

2.2.2. DIONYSOS VE DEMETER

Antik dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Ovalık Kilikya'da da insanlar doğaya ve tarıma bağımlı bir hayat sürdürmekteydi. Genel hatlarıyla bereketli Çukurova toprakları üzerinde yer alan bölgede tarım faaliyetleri insanların en önemli uğraşydı. Bu nedenle, ürünlerin bereketli olması ve aynı zamanda sağlıklı bir hasat dönemi geçirilmesi yöre halkı için önemli bir durum oluşturmuştur. Bu amaçla doğadan kaynaklanan olgular için bazı tanrılara ihtiyaç duymuşlardır. Doğa kültü kapsamında yer alan Dionysos³⁵⁶ ve Demeter³⁵⁷ de onlar için bereket tanrı ve tanrıçası olmuştur.

Şarap, bolluk, bereket ve doğanın yeniden canlanışının simgesi³⁵⁸ olan tanrı Dionysos ile toprak ve bereketin tanrıçası Demeter'e yapılan sunular Ovalık Kilikya adak yazıtlarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Yazıtlara bakıldığında Ovalık Kilikya'da tapınımda bulunulan tanrı ve tanrıça, Dionysos Kallikarpos ve Demeter Karpophoros bazen de Demeter Karpotrophos olarak görülür. Dionysos'un Kallikarpos sıfatı, *güzel* veya *iyi* anlamındaki "kalos" sıfatı ile *ürün* veya *meyve* anlamına gelen "karpos" kelimelerinin birleşiminden oluşturulmuş bir tamlama olarak görülmektedir. Bu manasıyla Dionysos'a, ürünlerin kaliteli ve verimli olmasını sağlayan tanrı olarak sunular yapılmıştır. Demeter için kullanılan iki sıfat da yine ürün veya gıda anlamına gelen iki kelimenin birleşiminden oluşturulmuştur. Karpophoros (karpos, phora=ürün) ve Karpotrophos (karpos=ürün; tropos=gıda) kelimelerinin manalarına bakıldığında her iki sıfatın da Demeter'in ürün ve gıda tanrısı olarak görülmesinin bir neticesi olduğu görülmektedir.

Bölge için söylemek gerekirse tanrı ve tanrıçayı birbirinden ayrı düşünmek olanaksızdır. Dionysos ve Demeter burada ortak bir külte sahip olmuş ve özellikle Aigeai kentine ait yazıtlarda birlikte anılmıştır. Aigeai'da bu külte ilişkin altı adet iki tarafı yazıtlı yuvarlak sunak bilinmektedir. Bunların beş tanesinin bir yüzünde Dionysos Kallikarpos ve Demeter Karpophoros'u onurlandıran yazıtlar yer alırken diğer yüzlerinde imparator kültünü onurlandıran ifadelere yer verilmiştir. Adaklar, İS

³⁵⁶ Dionysos, mitolojide Zeus ile Thebeai kralı Kadmos'un kızı Semele'in oğludur; Ayrıntılı bilgi ve kaynaklar için bkz. Thraemer-Voigt 1884, 1029-1153; Kern 1903, 1010-1046; Öztürk 2010.

³⁵⁷ Hesiodos'a göre Demeter, Kronos ile Rheia'nın kızıdır (Hesiodos, *Theogonia*, 51-54); Ayrıntılı bilgi ve kaynaklar için bkz. Kern 1901, 2714-2748; Beschi 1988, 844-892.

³⁵⁸ Agizza 2001, 103.

2.-3. yüzyıllarda doğuya sefer düzenleyen imparatorların kente uğramaları onuruna, kent adına yapılmış olmalıdır. Burada tanrı ve tanrıçanın yanında imparator ve ailesinin de onurlandırılmasındaki amaç hem imparatora olan bağlılığı somutlaştırmak hem de imparatorun güvenini ve sempatisini kazanmaktır.

Aigeai'ya ait bu beş sunağın yazıtlarının hiçbirinde adayın bilgisi de dahil olmak üzere Dionysos, Demeter ve imparator kültü haricinde hiçbir ifade yer almaz.

Jalabert 20. yüzyıl başlarında Ceyhan'da bir Aigeai sunağını inceler ve yazıtında bu külte tapımını olduğunu kaydeder. Ayrıca vatanın babası sıfatıyla Caracalla'ya ve annesi Julia Domna'ya onurlandırma yazıtı mevcuttur (N274). Caracalla'nın tek başına imparatorluk yaptığı İS 211 ile 217 tarihleri dikkate alınırsa sununun yapıldığı tarih de bu yıllar arasında olmalıdır. Jalabert'in tespit ettiği bu sunak şuan Adana Müzesi'nde bulunmaktadır. Bu külte ilişkin veriler taşıyan sunaklardan birisi mermer diğeri kireçtaşından yapılmış iki yuvarlak sunak bugün Yumurtalık kaymakamlık binasının bahçesinde toplanan eserler arasında yer almaktadır. Mermer sunak, 20. yüzyıl sonlarında Dagron-Feissel tarafından tespit edilmiş ve yazıtı kopyalanarak yayınlanmıştır. Sunağın bir yüzünde Dionysos Kallikarpos ve Demeter Karpotrophos'a ithaf yer alırken diğeri yüzünde Septimus Severus ve Caracalla'ya onurlandırma yazıtı mevcuttur. Septimus Severus'un ismi, yaptığı fetihlerden dolayı senato tarafından verilen "*Arabicus Adibenicus Parthicus Britannicus*" ünvanlarıyla birlikte verilmiş; şahsı ise en büyük ve vatanın babası olmakla onurlandırılmıştır. Caracalla'da babasıyla birlikte çıktığı Britanya seferi sonrasında aldığı "*Britanicus*" ünvanıyla ve en büyük olmakla onurlandırılmıştır (N275). Sunu, Septimus Severus ve oğulları Caracalla ile Geta'nın birlikte hüküm sürdüğü İS 209-211 yılları arasında yapılmış olmalıdır. Kaymakamlık binası bahçesindeki kireçtaşı sunak ise 1991 yılında M. Hamdi Sayar tarafından tespit edilmiş ve yazıtlar okunmuştur. Sunağın bir yüzündeki yazıttan adağın, Dionysos Kallikarpos ve Demeter Karpophoros için yapıldığı görülür. Yazıtta, ilginç bir şekilde Dionysos Kallikarpos adı iki kez tekrar edilmiştir. Bunun yapılmasının sebebi tanrının vurgulanmak istenmesinden kaynaklanmış olabilir. Sunağın diğeri yüzünde imparator kültü için onurlandırma yazıtı bulunmaktadır (N276). Ancak hangi imparatorun onurlandırıldığı yazıtta belirtilmemiştir.

Bugün nerede olduğu bilinmeyen ancak 19.yy sonlarında Heberdey-Wilhelm tarafından tespit edilmiş bir kireçtaşı sunak yine bu tanrı-tanrıça çiftine ve imparator kültüne adanmış sunaklardandır (N277) Hangi imparatorun onurlandırıldığı yine belirtilmemiştir. Tanrı ve tanrıçaya birlikte sunulmuş olan son Aigeai sunağı ise bugün Plymouth'ta yer almaktadır. Önceki sunaklarda olduğu gibi bu sunak üzerinde bir de imparatorun onurlandırıldığı yazıt bulunmaktadır (N278). “İmparator” kelimesi ile başlayan yazıtın devamında onurlandırılan imparatorun adı yazıyor olmalıydı. Ancak yazıtın tahrip olmuş olmasından dolayı bu isim okunamamıştır. Ancak onurlandırılan imparatorların belirli olduğu yazıtlara ve buna bağlı olarak sunuların yapılmış olabileceği tarihlere bakıldığında bu yazıtlarda onurlandırılan kişilerin İS 2.-3.yy'larda hüküm sürmüş olan imparatorlar olduğu söylenebilir.

Aigeai'nın lokalize edildiği Yumurtalık ilçesinin antik dünyada olduğu gibi günümüzde de bir limanda yer alması eserlerin yurtdışına çıkarılmasına olanak vermiştir. Ovalık Kilikya'da kült verileri içerisinde heykel ve kabartma gibi plastik eserlerin yok denecek kadar az olmasının sebebi bu olmalıdır. Aksi halde böylesine güçlü tapınımlara sahip olan tanrılara ait arkeolojik verilerin oldukça sınırlı olması düşünülemez. Özellikle Aigeai için düşüncecek olursak burada Asklepios, Dionysos veya Demeter için yapılmış hiçbir yontunun olmaması akla ilk olarak limanın kullanılarak eserlerin kaçırıldığı düşüncesini getirir.

Aigeai'ya ait bu külte ilişkin altı adet yazıtlı sunak olduğunu belirtmiştik. Bu sunaklardan beş tanesinde Dionysos Kallikarpos, Demeter Karpophoros ve imparator kültü onurlandırılmıştı. Geriye kalan sunakta ise bir yüzde Demeter Karpotrophos, İsis, tüm imparatorlar ve Hadrian'ı diğer yüzde Caracalla'yı onurlandıran farklı zamanlara ait iki yazıt bulunmaktadır (N279). Sunak, 1991 yılında Aigeai'nın yaklaşık 6 km kuzeydoğusundaki Demirtaş köyünde M. Hamdi Sayar tarafından incelenmiştir³⁵⁹. Hadrian'ın İS 129 yılında Tarsos'tan gelip kara yoluyla Antiocheia'ya giderken Aigeai'dan geçtiği tahmin edilmektedir. Caracalla'nın ise İS 215 yılında Aigeai'ya gelerek Asklepios tapınağını ziyaret ettiği sikkeler sayesinde bilinmektedir³⁶⁰. Ayrıca Caracalla'nın onurlandırma yazıtının Hadrian'ın onurlandırılmış olduğu sunağa yazılması Severuslar sülalesinin, Antoninler

³⁵⁹ Buluntu haberi için bkz. Sayar 1993, 183.

³⁶⁰ Bloesch 1965, 307-312.

sülalesinin devamı olarak düşünülmesinden dolayı olabilir³⁶¹. Hadrian ve Caracalla'nın imparator olduğu tarihlere bakılarak erken tarihli yazıt İS 117-138 yıllarına geç tarihli yazıt İS 222-235 yıllarına tarihlenmelidir.

M. Hamdi Sayar 1993 yılı Doğu Kilikya araştırmalarında Aigeai topraklarındaki Narlıören köyünde, Aigeai civarından getirildiği söylenen bir yapı yazıtı incelemiştir. Yazıt, kent vatandaşı olan bir kadının, babası Titus Flavius Plitus'un miras bıraktığı paradan tanrıça Demeter ve Aigeai kenti için dört adet stoa yaptırdığını yazar. Muhtemelen stoaları yaptıran kadının adının yazılı olduğu ilk satırlar kırılarak yok olmuştur³⁶².

Ovalık Kilikya'nın güney ucunda bulunan ve İskendeun'un Arsuz kasabasına lokalize edilen Rhosos kentinde de Dionysos Kallikarpos için yapılmış bir sunu bilinmektedir. M. Hamdi Sayar, 1990 yılında Rhosos kentinin höyüğünden çıkan eserlerin toplandığı yerde yine bu höyükten çıkmış bir dikdörtgen sunak tespit etmiştir³⁶³. Sunağın üzerindeki iki satırlık yazıt, Tauriskos adındaki bir kişinin bu sunağı Dionysos Kallikarpos için adadığını belirtmektedir (**N283**).

Adana Müzesi'nde Dionysos Kallikarpos'un da adının geçtiği Anazarbos buluntusu bir yazıt bulunmaktadır. Yazıt, dikdörtgen bir blok üzerine *tabula ansata* içerisine onbir satır halinde yazılmıştır. Bu yazıtlı blok, 20. yüzyılın başlarında Keil-Wilhelm'in Anazarbos'ta yaptığı araştırmalar esnasında devşirme malzeme olarak kullanıldığı şehrin kuzey Arap surları³⁶⁴ üzerinde görülmüştür³⁶⁵. Yazıtta Vespasian ve Titus tanrılaştırılmış imparatorlar olarak anılmaktadır. Ayrıca imparator kültü kapsamında yer alan iki Thea Roma rahibinin adı verilmiştir (**N280**).

Anazarbos'un kuzey topraklarındaki Andıl Dağı'nın güney yamacında Asklepios ve Hygeia'ya yapılan sunuların bulunduğu kutsal alanda kireçtaşından yazıtlı bir kadın büstü bulunmuştur (**N284**). Gövde üzerindeki yazıttan büstün tanrıça Demeter'e ait olup ona adandığı ve adağı yapan kişiler öğrenilmektedir (**N281**). Arka tarafı işlenmeden bırakılmış olan büstün muhtemelen bir kaidesi yoktu veya kendisinden bağımsız bir kaideye sahipti. Bu sebeple dört satırlık yazıt tanrıçanın

³⁶¹ Sayar 1999c, 143.

³⁶² Sayar 1995, 44; Sayar 1999c, 143.

³⁶³ Bu yazıtın buluntu haberi için bkz. Sayar 1992, 211.

³⁶⁴ Anazarbos'un Arap egemenliğinde iken yapılan surlardır.

³⁶⁵ Keil-Wilhelm 1915, 55-57.

göğüs seviyesinden başlanarak büst yüzeyine kazınmıştır. Oldukça yıpranmış olan büstte, tanrıça giyimli ve başlıklı olarak görülür. Ayrıca kolye ve küpe detayları işlenmiş, göğüsler küçükçe verilmiştir.

Flaviopolis'in lokalize edildiği Kadirli ilçesinin, yaklaşık 17 km kuzeyindeki Yeşilyayla köyünde, 1991 yılında yapılan bir yol çalışması sırasında, bereket tanrıçası atrübülerine sahip bir tanrıça büstü bulunmuştur (N285). Büstün kaidesindeki yazıt, bu heykeli Asklepiades adında bir kişinin arkadaşlarıyla birlikte köy için sundukları ve Askleis adında bir sanatkârın da bunu yaptığını yazmaktadır (N282). Ancak yazıtta betimlenen tanrıçanın adı yazmamaktadır. Sağ elinde zeytin dalı sol elinde meşale tutan heykel, bereket tanrıçası görünümündedir. Ancak burada betimlenen tanrıçanın kült merkezi Hierapolis olan Artemis Perasia olması da olasılık dahilindedir³⁶⁶. Öyle ki Artemis Perasia'yı bazı sikkeler üzerinde meşale ve bereket tanrıçası atrübüleriyle görmekteyiz. Ayrıca, Meşale doğrudan Artemis Perasia kültüyle alakalı bir simgeydi. Andıl'daki heykelin aksine buradaki tanrıça giyimli görülmemektedir. Başlık, kolye ve küpe detayları işlenmiş, göğüsler yine küçükçe verilmiştir.

Kilikya eyaletinin başkenti Tarsos'ta da bereket tanrılarına adanmış bir sunu yazıtı bilinmektedir. M. H. Sayar, 2008 yılında Tarsos'un kuzeyindeki arazisinde antik bir köy yerleşmesini incelemiş ve burada kaya yüzeyinde bereket tanrılarına ithaf içeren bir yazıt tespit etmiştir. Yazıt sayesinde Tarsos'un kuzeyindeki kırsalda çiftçilerin ürünlerin akıbeti için ekim ve hasat dönemlerinde bereket tanrılarını andıkları anlaşılmaktadır³⁶⁷.

Batı uçtaki Soloi-Pompeiopolis kentinin sütunlu caddesinde 2000-2004 yıllarında bulunan heykellerin arasında Dionysos, Pan ve panterden oluşan üçlü heykel grubu da bulunmaktadır³⁶⁸. Grupta ortada başında sarmaşık tacı olan giyimli ve çizmeli Dionysos, onun solunda küçük bir Pan ve sağ yanda ise bir panterin sadece gövdesi bulunur³⁶⁹ (N286). Ovalık Kilikya'da tanrı ve tanrıçalara ait pek yontu bilinmez. Bu heykel de burada Dionysos'a ait bilinen tek yontudur.

³⁶⁶ Sayar 1993, 179.

³⁶⁷ Sayar 2000c, 457.

³⁶⁸ Heykellerin buluntu haberi için bkz. Yağcı 2005, 415-416.

³⁶⁹ Tulunay 2004a, 24-25.

Ovalık Kilikya kentlerine ait sikkelere baktığımızda bereket tanrı ve tanrıçasına gösterilen ilgi bir kez daha görülür. Dionysos da Demeter de sikkeler üzerinde sıklıkla işlenmiştir. Bölgedeki epigrafik belgelerde genel olarak birlikte görmemiz nedeniyle ortak külte sahip olarak ele aldığımız tanrı ve tanrıçayı sikkeler üzerinde ayrı ayrı görürüz.

Aigeai ve Augusta sikkeleri ile bazı Hierapolis-Kastabala sikkelerinde Dionysos'u büstüyle görürüz. Bu sikke tipinde omzunda thyrsos ve yanında bazen kantharos bazen de üzüm salkımı bulunmakta; kimi zaman da her ikisi de görülür. Anazarbos sikkelerinde tanrı yarı çıplak vaziyette yatmakta olan bir panterin üzerine uzanır biçimde, elinde thyrsos ile görülür. Alexandria kat'İssos ve Soloi-Pompeiopolis sikkeleri ile çoğu Tarsos sikkesinde ise yarı çıplak ayakta durur, thyrsosa dayanır ve bir kantharos veya üzüm salkımı tutar. Ayrıca ayaklarının yanında bir de panter görülür.

Sık kullanılan bu tiplerin haricinde Dionysos'u gördüğümüz farklı tiplerde bilinmektedir. Adana'da Maximus sikkesinde tanrı giyimli ayakta durur, koluyla arkasındaki cippusa dayanmış ve bir kantharos tutarken görülür. Önünde de ayakta duran bir panter vardır. Epiphanei'de Trebonius Gallus sikkesi ile Kastabala'da Valerianus sikkesinde Dionysos, panterlerin çektiği bir biga üzerinde ayakta durur. Tarsos'ta tanrının yer aldığı üç sikke tipi daha bulunmaktadır. Bunlardan Hadrianus sikkesinde ayakta duran giyimli bir erkek elinde çocuk Dionysos olabilecek bir çocuk taşır ve üzüm salkımı tutar. Maximinus sikkesinde Dionysos ve Ariadne, Kentaurosların çektiği bir bigada oturur. Tanrının elinde yine thyrsos bulunur. Traianus Decius sikkesinde ise tanrının çıplak ve sarhoş bir tasviri bulunur. Yanında elinde lagobolon bulunan bir satir görülür.

Demeter'in bulunduğu sikke tipleri daha az çeşitlidir. Adana, Aigeai ve Anazarbos sikkeleri ile bazı Epiphaneia sikkelerinde örtülü bir Demeter başı ya da büstü ile yanında bazen başak demeti bazen de meşale veya her ikisi de görülür. Soloi-Pompeiopolis'te tek başına diademli ve örtülü Demeter başı ile karşılaşırız. Epiphanei'deki kimi sikkelerde Demeter ayakta, bir başak demeti ve uzun bir meşale tutarken görülür.

Genelde olduğu gibi Tarsos'ta sikkeler daha çeşitlidir. Burada Septimus Severus sikkelerinde tanrıça, ayakları *karyatid* şeklinde olan süslü bir tahtta

oturmakta ve başak demeti ile bir meşale tutmaktadır. Alexander Severus ve III. Gordianus sikkelerinde Apollon Lykeios heykelinin bir sütun üzerinde durduğu kalabalık bir kompozisyonda tanrıçayı ayakta bir meşale tutarken görürüz. Son olarak Gallienus sikkelerinde Demeter iki elinde birer meşale tutarken ayakta resmedilmiştir.

Epigrafik Belgeler

Aigeai

N274 Jerphanion-Jalabert 1908.475, Nr.71; Robert 1973, 167-168 (=aynı, Robert, OMS VII, 231); Dagron-Feissel 1987, p.123; Domaszewski 1911, 4; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.69; Weiß 1982, 194 (söz edilir):

A.1 Διονύ[σῳ]

Καλ[λι]κά[ρῳ] καὶ]

Δήμητρ[ι]

Κα<ρ>π[οφόρῳ].

“*Dionysos Kallikarpos ve Demeter Karpophoros’a*”

B.1 Αὐτοκράτορι Καίσαρι

[Μ.] Αὐρηλίῳ Σεουήρῳ

[Α]ντωνείῳ εὐσεβ(εῖ) εὐτυχεῖ

Σεβ(αστῶ) πατριὶ πατρίδος καὶ Ἰουλίᾳ Δόμνῃ

5 [Σ]εβ(αστῆ) ε[ὐ]σεβ(εῖ) εὐτυχεῖ μητρὶ [κά]στρων

καὶ τοῦ κυρίου Αὐτοκράτορος

καὶ τῆς ἱερᾶς συν(γ)κλήτου καὶ

τῆς πατρίδος.³⁷⁰

³⁷⁰ Beyaz kireçtaşından yapılmış profilli yuvarlak sunak üzerindedir. Sunağın üst kısmı parçalanmıştır. Hasar görmüş olan sunağın yazıt yüzeylerinde birkaç çatlak mevcuttur. Jalabert tarafından Ceyhan ilçe merkezinde kaydedilmiş olan sunak, Ceyhan'ın yaklaşık 30 km. güneyindeki Aigeai'dan getirilmiş olmalıydı. Suan Adana Müzesi'nde yer alır (İS 211-217).

“Imperator Caesar M(arcus) Aurelius Severus Antoninus Augustus pius felix, vatanın babası ve Julia Domna Augusta pia felix, kalenin annesi, imparatorumuz ve kutsal Senatamız ve vatanımız.”

N275 Dagron-Feissel 1987, 121, Nr. 78, Taf. 32; SEG 37, 1248; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.65:

A.1 Διονύσω
Καλλικάρπω
καὶ
Δημήτρι Καρπο-
5 τρόφω.

“Dionysos Kallikarpos ve Demeter Karpotrophos’a.”

B.1 Αὐτοκράτορσιν Καίσαρσιν
Λουκίω Σεπτιμίω Σεουήρω εὐσεβεῖ
Περτίνακι Σεβ(αστῶ) Ἀραβικῶ Ἀδιαβηνικῶ
Παρθικῶ Βρετανικῶ μεγίστῳ π(ατρι) π(ατρίδος)
5 καὶ Μ(άρκῳ) [Α(ὐρηλίῳ)] Ἀντωνείνῳ εὐσεβῆ Σεβ(αστῶ)
Βρετανικῶ μεγίστῳ.³⁷¹

“Imperator Caesar Lucius Septimus Severus Pius Pertinax Augustus Arabicus Adiabenicus Parthicus Britannicus en büyük, vatanın babası ve M.(Marcus) [A.(Aurelius)] Antoninus Pius Augustus Britannicus en büyük.”

N276 Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 66, Taf. 13,4:

Levha XVI, b

Διονύσω
Καλλικάρπω
Διονύσω Καλλι-
κάρπω και Δή-

³⁷¹ Beyaz mermerden profilli yuvarlak sunak üzerine yazılıdır. Sunak, Yumurtalık Kaymakamlığı bahçesinde yer alır (İS 209-211).

5 μ[ητρι Καρποφόρ]φ.

Alt profil üzerindeki yazıt:

καὶ Αὐτ[οκρά]τορι Καίσαρι³⁷²

“Dionysos Kallikarpos’a, Dionysos Kallikarpos ve Demeter Karpophoros’a ve Imperator Caesar’a”

N277 Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.68; Heberdey-Wilhelm 1896, 16, Nr. 44; IGR III 923:

A.1 Διονύσω

Καλλικάρπω

3 καὶ Δήμητρι

κ[α]ρποφόρω.

“Dionysos Kallikarpos ve Demeter Karpophoros’a.”

B.1 καὶ τοῖς

Σεβαστοῖς.³⁷³

“ve Augustus’a.”

N278 Wilhelm 1894, 60 (=aynı, Wilhelm 2000, 218); IGR III 924; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.67; Domaszewski 1911a, 3; Robert 1973, 166-167 (= aynı, Robert, OMS VII, 230); Weiß 1982, 194 (söz edilir):

A.1 Διονύσω Καλλι-

κάρπω καὶ Δήμη-

3 τρι Καρποφόρω.

“Dionysos Kallikarpos ve Demeter Karpophoros’a.”

³⁷² Beyaz kireçtaşıdan profilli yuvarlak sunak üzerindedir. Alt ve üst profiller kısmen kırılmıştır. Şuan Yumurtalık Kaymakamlığı bahçesinde yer alır (İS 1.-3.yy).

³⁷³ Beyaz kireçtaşıdan profilli yuvarlak sunak üzerine yazılıdır. Sunağın bugün nerede olduğu belirsizdir (İS 1.-3.yy).

B.1 Αὐ[τοκράτορι _ _ _ _]
 εὐτυχ _ _ _ _ _
 Μητ[ρι κάστρον].³⁷⁴

“*Imperator... kalenin annesi*”

N279 Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 64, Taf.13, 3:

Levha XVII, a

Erken yazıt:

A.1 Δήμητρι Καρπο-
 τρόφω τοίς ἄλλοις Σεβαστοίς
 καί Αὐτοκράτορι
 Καίσαρι Τραιανῶ
 5 Ἄδριανῶ και Εἰσίδι.

“*Demeter Karpotrophos, diğer Augustuslar (tüm imparatorlar) ve İmparator Caesar Traian Hadrian ve İsis’e (adandı).*”

Sonraki yazıt:

B.1 Αὐτοκράτορι Καίσαρι Μ(άρκω) Αὐρηλίω
 Σε[ουήρω Ἀλεξάνδρω] εὐσεβεῖ
 3 [εὐτυχεῖ Σεβαστῶ] και[--]³⁷⁵

“*Imperator Caesar Marcus Aurelius Se[verus Alexander] pius [felix Augustus] ve...*”

N280 Sayar 2000a, Nr.21, Taf. XVI; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.63; Keil-Wilhelm 1915, 55-57:

Levha XVII, b

³⁷⁴ Yazıtın yazılmış olduğu eser hakkında bilgi bulunmamaktadır. Aigeai’da bulunduktan sonra Plymouth’a (İngiltere) kaçırılmıştır. Şuan Plymouth’ta Messina Kathedralinde yer alır (İS 1.-3.yy).

³⁷⁵ Yazıt, beyaz kireçtaşından profilli yuvarlak sunak üzerinde yer alır. Alt yarısı yok olmuş olan sunağın üzerine iki farklı zamanda iki farklı yazıt metni kazınmıştır. Aigeai sahilinin batısında bulunmuştur. Demirtaş köyünde bir bahçede yer almaktadır (İS 117-138 ve İS 222-235).

Αὐτοκ[ράτορι Καί]σ[α]ρι θεοῦ Οὐεσπασιανοῦ υἱῶι

[[Δομιτιανῶι]] Σεβαστῶι Γερμανικῶι ἀρχιερεῖ μεγίστωι,

δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ ιβ΄, αὐτοκράτορι τὸ κβ΄, ὑπάτωι τὸ ζι΄, τει-

μητῆ δια βίου, πατρὶ πατρίδος Διονύσωι Καλλικάρπωι Λούκιος

- 5 Οὐαλέριος Λουκίου υἱὸς Κολλεῖνα Νίγερ δημιουργήσας καὶ ιερασάμενος
θεᾶς Ῥώμης καὶ Λούκιος Οὐαλέριος Λουκίου υἱὸς Κολλεῖνα Οὐᾶρος

Πωλλίων

ιερασάμενος θεοῦ Τίτου Καίσαρος Σεβαστοῦ καὶ δημιουργήσας καὶ ιε-

ρασάμενος θεᾶς Ῥώμης τὸν ναὸν ἀντὶ τῶν ιερωσυνῶν καὶ δημιουρ-

γίδων, καθὰ ὑπέσχοντο τῷ δήμῳ πατὴρ καὶ υἱός, ἐκ τῶν ιδίων.

- 10 Κοίντος Γέλλιος Λόνγος πρεσβευτῆς καὶ ἀντιστράτηγος

αὐτοκράτορος [[Δομιτιανῶι]] Καίσαρος Σεβαστοῦ Γερμανικοῦ

καθιέρωσεν.³⁷⁶

“*Tanrisal Vespasianus’un oğlu, İmparator Caesar Domitianus Augustus Germanicus, pontifex maximus, 12. defa tribunicia potestas sahibi, 22. defa İmparator, 16. defa Consul, hayat boyu Censor, vatanın babası, Dionysos Kallikarpos’a, Lucius oğlu Lucius Valerianus Niger, Tribus Collina’dan, demiurgos olduktan sonra Thea Roma rahibi olmuştur ve Lucius oğlu Lucius Valerianus Varus Polion, Tribus Collina’dan, tanrisal Titus Caesar Augustus rahibi olduktan sonra yanı sıra demiurgos ve Thea Roma rahibi olmuştur, rahip ve demiurgos olmaları karşılığında tapınak (inşa edilmiş), baba ve oğullarının halka verdikleri vaat gereği, kendi imkanlarıyla. Legatus propraetor Quintus Gellius Longus, İmparator Domitianus Caesar Augustus Germanicus’u kutsamıştır.*”

Anazarbos/Andıl Dağı

N281 Ehling-Pohl-Sayar 2004, 248, Nr.60, Taf. 13,1: Tanrıça büstü,

Levha XVIII, a

Μαντωνία ἐποί-

³⁷⁶ Büyük taş blok üzerine tabula ansata içerisine yazılmıştır. Anazarbos’un kuzey Arap surları üzerinde kaydedilmiştir (Keil-Wilhelm 1915, 55-57). Şuan Adana Müzesi’ndedir (İS 92-93).

ησεν τήν Δ[η]μήτρα
 3 κὲ Ἄντιος Λικιννιανὸς
 ἠργάσατο.³⁷⁷

“*Mantonia, Demeter (rızası) için yaptı ve Antius Licinnianus’un çalışmasıyla (=çabasıyla)*”

Flaviopolis/Yeşilyayla

N282 Ehling-Pohl-Sayar 2004, 248, Nr.59, Taf. 12,4: Tanrıça büstü,
 Levha XVIII, b

Ἀσκληπιάδης Φιλοπάππου
 μετὰ τῶν φίλων τῆ κόμη
 3 Ἀσκληῖς ἐποίει.³⁷⁸

“*Philorappos’un oğlu Aklepiades, köy arkadaşları ile birlikte (adadı). Askleis yaptı.*”

Rhosos/Arsuz

N283 Sayar 2001b, 89; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 62:

Ταυρίσκος Καλλικλέους
 ἱερητεύσας Διονύσῳι.³⁷⁹

“*Kallikles oğlu Tauriskos, rahiplik alınca, Dionysos’a adadı.*”

Arkeolojik Belgeler

Anazarbos/Andıl dağı

³⁷⁷ Yazıt, beyaz kireçtaşından tanrıça büstü gövdesi üzerine yazılmıştır. Arka yüzü işlenmeden bırakılmış olan büstün muhtemel bir kaidesi yoktur veya kendisinden bağımsız bir kaideye sahiptir. Tanrıçanın başlık, burun ve çene detaylarında kırılmalar mevcuttur. Kolye ve küpeler işlenmiş, göğüsler küçükçe verilmiştir. Andıl Dağı’nın güney yamacında bulunmuştur (İS 1.-2.yy.).

³⁷⁸ Yazıt, kireçtaşından bereket tanrıçası büstünün kaidesine yazılmıştır. Oldukça yıpranmış durumdaki tanrıçanın kolyesi betimlenmiştir. Muhtemelen küpeleri de olmalıdır. Flaviopolis’in kuzey topraklarından yer alan Yeşilyayla köyünde bulunmuştur. Şuan Kadırlı’de Jandarma Karakolu’nun bahçesinde (İS 1.-2. yy.).

³⁷⁹ Yazıt, beyaz mermerden dikdörtgen sunak üzerinde yer alır. Sunağın alt ve üst profilinde kısmen bozulmalar mevcuttur. Üst kısmında oval çukurluk bulunur. Rhosos yerleşim yeri höyüğünde bulunmuştur (İ.Ö.3.-2.yy)

N284 Demeter büstü;

Levha XVIII, a

Giyimli ve başı örtülü tanrıça büstüdür. Kúpeleri ve kolyesi detaylı olarak işlenmiş, göğüsleri küçükçe belirtilmiştir. Üzerinde yakası detaylandırılmış katlı bir giysi bulunmaktadır. Gövdesine -göğsünden aşağı- dört satırlık yazıt kazınmıştır (**N281**).

Flaviopolis/Yeşilyayla

N285 Bereket tanrıçası büstü³⁸⁰;

Levha XVIII, b

Süslü başlığa sahip bereket tanrıçası büstüdür. Kúpeleri ve kolyesi işlenmiş, göğüsleri küçükçe belirtilmiştir. Kollarını dirseklerden bükerek göğsüne kaldırmıştır. Ve göğsüne dayadığı sol elinde meşale, sağ elinde başak demeti tutar. Üzerinde giysi seçilememektedir. Büstün, üç satırlık yazıtı bulunan bir kaidesi vardır (**N282**).

Soloi-Pompeiopolis

N286 Elif Tül Tolunay 2004, 24-25: Dionysos-Pan heykeli³⁸¹;

Levha XIX, a

Dionysos'un solundaki Pan ve sağındaki panter ile oluşturduğu üçlü heykel grubudur. Üzerinde nebris olan Dionysos, taşıyıcı sağ bacak üzerinde ayakta durur. Sağ koltuk altından sol omzuna doğru gövdeyi çaprazlama kapatan nebrisin sol omzundan sarkan ön kısmında kabartma keçi başı bulunur. Dionysos'un başı hafif sağa dönüktür. Saçlar ortadan ayrılmış, dalgalar halinde yanlara ve geriye taranmış, önde göğsüne dek bukleler halinde düşmüştür. Saçların üzerinde, büyük sarmaşık yapraklarıyla çiçekler ve yüzün iki yanına sarkmış üzüm salkımlarından oluşan bir taç yer almaktadır. Ayaklarında çizmeleri vardır. Sol yandaki Pan, başını Dionysos'a doğru kaldırmış, uzun saç-sakal ve bıyıklıdır. Sol kolunu ve sırtını örten bir manto

³⁸⁰ Kadirli İlçe Karakolu'nun bahçesinde yer alır.

³⁸¹ Soloi-Pompeiopolis sütunlu caddesinde bulunmuş olan heykeller Mersin Müzesi'nde yer almaktadır

giymiş ve sağ eliyle sol omzuna dayadığı bir lagobolon tutmaktadır. Sağ yandaki panter ise arka ayakları üzerine oturmuş, sol ön ayağını yukarı kaldırmıştır. Kafası mevcut değildir.

Nümizmatik Belgeler (Dionysos)

Adana

N287 SNG France 2, 1878; Levante, *Adana*, 213: Maximus dönemi (İS 235 – 238),

Ö.Y.: Maximus büstü; Γ IOV O V H MAEIMOC KAICAP.

A.Y.: Dionysos, uzun khiton giymiş ayakta durur, koluyla arkasındaki cippusa dayanır, bir kantharos tutar; önünde, ayakta duran bir panter; MAEIMIANΩN AΔANEΩN.

Aigeai

N288 SNG France 2, 2359; SNG Levante-Cilicia, 1760; Wadd. 4081: Alexander Severus dönemi (İS 222 – 235),

Ö.Y.: Defne taçlı Alexander Severus büstü; AVT K M AVP CEV AΛEΞANΔPOC CEB.

A.Y.: Defne taçlı Dionysos büstü, omzunda thyrsos; üzüm salkımı; AΔPI AΛEΞANΔPOYΠIOA AIF EOC (yıl 275 = 228/29).

Anazarbos

N289 SNG France 2, 2120; SNG Levante-Cilicia, 1499; Ziegler, *Anazarbos*, 762.12: Traianus dönemi (İS 249 – 251),

Ö.Y.: Bir hilal üzerinde Etruscilla³⁸² büstü; EPENNIAN ETPOVCKIΛAA.

A.Y.: Dionysos yarı çıplak, thyrsos tutar, yatar durumdaki bir panterin üzerinde uzanır; ANAZAPBOV MHTPOII ΓΓ ET IEPOV OΛVMΠI ΘEC(yıl 269 = İS 250/51).

³⁸² Etruscilla, Roma İmparatoru Traianus Decius'un karısıdır.

N290 SNG France 2, 2155-2158; Ziegler, *Anazarbos*, 826.13-14, 827.12, 829.5: Valerianus dönemi (İS 253 – 260),

Levha XXXV, c

Ö.Y.: Defne taçlı Valerianus büstü; AVT K Π ΛΙΚ ΟΥΑΛΕΡΙΑΝΟC CE.

A.Y.: Dionysos yarı çıplak, thyrsos tutar, yatar durumdaki bir panterin üzerinde uzanır; lejant.

Augusta

N291 SNG France 2, 1895; SNG Levante-Cilicia 1245: Nero dönemi (İS 54 – 68),

Levha XXXV, d

Ö.Y.: Defne taçlı Nero başı; ... NE...

A.Y.: Defne taçlı Dionysos büstü, omzunda Thyrsos bulunur; kantharos; AVTOYCTANΩN ETOVC HM (yıl 48 = İS 67/68).

N292 SNG France 2, 1898-1900: Traianus dönemi (İS 98 – 117),

Ö.Y.: Defne taçlı Traianus başı; AVTOKP KAI NEPV TPAIANOΣ ΣΕ ΓΕ ΔΑ.

A.y: Defne taçlı Dionysos büstü, omzunda thyrsos; kantharos; AVTOYCTANΩN ETOVΣ SII (yıl 86 = İS 105/106).

N293 SNG France 2, 1902: Antonius Pius dönemi (İS 138 – 192),

Ö.Y.: Defne taçlı Antonius Pius büstü; AVT KAI M AV ANTΩNEINOC [II]II.

A.Y.: Defne taçlı Dionysos büstü, omzunda thyrsos; bir kantharos; üzüm salkımı; AVTOYCTA... ETO [S]KP (yıl 126 = 145/46).

Alexandria Kat'İssos

N294 SNG France 2, 2414-2416; Levante, *Alexandria*, 65, 68, 70: Caligula dönemi (İS 37 - 41) veya Claudius dönemi (İS 41 – 54),

Ö.Y.: Diademli Büyük Alexander başı.

A.Y.: Dionysos çıplak ayakta, thyrsos'a dayanır, bir kantharos tutar; panther;
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΝ ΕΤ ΙΡ (yıl 110 = 43/44).

Epiphanei

N295 SNG France 2, 2404; Wadd. 4278: Trebonius Gallus dönemi (İS 251-254),

Levha XXXVI, a

Ö.Y.: Defne taçlı Trebonius Gallus büstü; AVT ΤΡΕΒΩΝΙΟC ΓΑΛΛΟC
CEB.

A.Y.: Dionysos ayakta, thyrsos'a dayanır; panterlerin çektiği bigaya biner;
elinde değnek bulunan bir satir arabayı yönlendirir; ΕΠΙΦΑΝΕΩΝ ΘΙΤ
(yıl 319 = 251/52).

Hierapolis-Kastabala

N296 SNG France 2, 2224: İÖ 1.-2. yüzyıl,

Levha XXXVI, b

Ö.Y.: Sarmaşık tacı takan Dionysos büstü, omzunda thyrsos; üzüm salkımı.

A.Y.: Zeus Nikephoros oturur, asaya dayanır; ΙΕΡΟΠΟΛΙΤΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟC
ΤΩ ΠΙVPAMΩ.

N297 SNG France 2, 2229-2230: Marcus Aurelius ve Lucius Verus dönemi (İS
161-169),

Ö.Y.: Marcus Aurelius ve Lucius Verus el sıkışır; Marcus Aurelius'un
elinde bir rulo bulunur; ΟΜΟΝΟΙΑ CΕΒΑCΤΩΝ.

A.Y.: Sarmaşık tacı takan Dionysos büstü, omzunda thyrsos; üzüm salkımı;
ΙΕΡΟΠΟΛΙΤΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟC ΤΩ ΠΙVPAMΩ.

N298 SNG France 2, 2239; Wadd. 4320; SNG Levante-Cilicia 1589: Septimus
Severus dönemi (İS 193-211),

Ö.Y.: Defne taçlı Septimus Severus büstü; AVT K Λ CEΠ CEVHPOC ΠEP CE.

A.Y.: Sarmaşık tacı takan Dionysos büstü, omzunda thyrsos; üzüm salkımı; IEPONOAITΩN KACTABAΛEΩN.

N299 SNG France 2, 2271-2272; Wadd. 4332; SNG Levante-Cilicia 1623: Valerianus dönemi (İS 253-260),

Ö.Y.: Işın taçlı Valerianus büstü; AVT K Π ΛI OVAΛEPIANOC.

A.Y.: Dionysos ayakta, panterlerin çektiği bir biga üzerindedir; IPHNOΠOAITΩN ΓC (yıl 203 = 154/55); H (= 8 assaria).

Soloi-Pompeiopolis

N300 SNG France 2, 1200-1202; Wadd. 4512: İÖ 2.yy- İmparatorluk dönemi,

Ö.Y.: Athena büstü.

A.Y.: Boynuzlu ve sakallı Dionysos, ayakta, uzun khiton giymiş; kantharos ve thyrsos tutar; ΣOΛEΩN.

N301 SNG France 2, 1241; SNG Levante-Cilicia 889: Diadumenianus dönemi (İS 217-218),

Ö.Y.: Diadumenianus büstü; M OΠ ΔAΔOVMENIANOC ANTΩNEINOC.

A.Y.: Dionysos, yarı çıplak ayakta, thyrsos'a dayanır ve bir kantharos tutar; ayaklarının yanında bir panther; ΠOMΠHIOΠOAITΩN ΓΠC (yıl 283 = 217/18).

N302 SNG France 2, 1251: III. Gordianus dönemi (İS 238-244),

Levha XXXVI, c

Ö.Y.: Işın taçlı Gordianus büstü; AVT M ANT ΓOPΔIANOC CE Π Π.

A.Y.: Dionysos, yarı çıplak ayakta, thyrsos'a dayanır ve bir kantharos tutar; ayaklarının yanında bir panther; ...ΙΟΠΟΛΙΤΩΝ ΗΤ (yıl 308 = 242/43).

Tarsos

N303 SNG France 2, 1423: Hadrianus dönemi (İS 98-117),

Ö.Y.: Antinoos başı; ... ΗΡΟC.

A.Y.: Ayakta duran giyimli bir erkek, çocuk Dionysos(?) ve üzüm salkımı tutar; ΤΑΡΣΕ...

N304 SNG France 2, 1610: Maximinus dönemi (İS 235-238),

Levha XXXVI, d

Ö.Y.: Defne taçlı Maximinus büstü; AVT K Γ IOV OVH MAΞIMEINOC C Π Π.

A.Y.: Dionysos ve Ariane, Kentauroslar tarafından çekilen bir bigada oturuyor; Dionysos elindeki thyrsos'tan destek alıyor; Kentauralar meşale ve lir taşıyor; ΤΑΡCΟV ΤΗC ΜΗΤΡΟΠΟΛ ΑΜΚ ΓΒ.

N305 SNG France 2, 1619: Maximos dönemi (İS 235-238),

Ö.Y.: Defne taçlı Maximos büstü; Γ IOV OVH MAΞIMOC KAIC.

A.Y.: Dionysos ayakta, thyrsos'a dayanır ve bir kantharos tutar; ayaklarının yanında bir panter bulunur; ΤΑΡCΟV ΜΗΤΡΟ... ΑΜΚ ΓΒ.

N306 SNG France 2, 1640-1641: III. Gordianus dönemi (İS 238-244),

Ö.Y.: Defne taçlı III. Gordianus büstü; AVT K Μ ΑΝΤ ΓΟΡΔΙΑΝΟC CEBAC.

A.Y.: Dionysos, yarı çıplak ayakta, thyrsos'a dayanır ve bir üzüm salkımı tutar; ayaklarının yanında bir panter bulunur; lejant.

N307 SNG France 2, 1642: III. Gordianus dönemi (İS 98-117),

Ö.Y.: Defne taçlı Godianus büstü; AVT ... ΓΟΡΔΙΑΝΟC CEB Π Π.

A.Y.: Dionysos, yarı çıplak ayakta, thyrsos'a dayanır ve bir üzüm salkımı tutar; ayaklarının yanında bir panter bulunur; ΤΑΡ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕ... ΒΓ.

N308 SNG France 2, 1724-1725: III. Gordianus dönemi (İS 98-117),

Ö.Y.: Bir hilal üzerinde Tranquillina³⁸³ büstü; CΑΒΕΙΝΙΑΝ ΤΡΑΝΚΥΛΛΕΙΝΑΝ CEB.

A.Y.: Dionysos, yarı çıplak ayakta, thyrsos'a dayanır ve bir üzüm salkımı tutar; ayaklarının yanında bir panter bulunur; ΤΑΡCΟV ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC ΑΜΚ ΓΒ.

N309 SNG France 2, 1749-1751: I. Philippos dönemi (İS 244-249),

Ö.Y.: Otacilia³⁸⁴ büstü; ΩΤΑΚΙΑ CΕVΗΡΑΝ ΕVΤ ΕVC CEB.

A.Y.: Dionysos, yarı çıplak ayakta, thyrsos'a dayanır ve bir üzüm salkımı tutar; ayaklarının yanında bir panter bulunur; ΤΑΡCΟV ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩ ΑΜΚ ΓΒ.

N310 SNG France 2, 1774: Traian Decius dönemi (İS 240-251),

Ö.Y.: Bir hilal üzerinde Etruscilla³⁸⁵ büstü; ΑΝΝΙΑΝ ΑΙΤΡΟVΣΚΙΑΛΑΝ.

A.Y.: Dionysos, yarı çıplak ayakta, thyrsos'a dayanır ve bir üzüm salkımı tutar; ayaklarının yanında bir panter bulunur; ΤΑΡCΟV ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC ΑΜΚ ΓΒ.

³⁸³ Tranquillina, III. Gordianus'un karısıdır.

³⁸⁴ Marcia Otacilia Severa, I. Philippos'un karısıdır.

³⁸⁵ Etruscilla, Traianus Decius'un karısıdır.

N311 SNG France 2, 1776; SNG Levante-Cilicia 1170; Wadd. 4685: Traian Decius dönemi (İS 240-251),

Ö.Y.: Bir hilal üzerinde Etruscilla³⁸⁶ büstü; ANNIAN AITPOVCKIΛΛAN.

A.Y.: Dionysos, ayakta durur, çıplak ve sarhoştur; yanında elinde lagobolon bulunan çıplak bir satir bulunur; TAPCOV ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC ΓΒ AMK.

N312 SNG France 2, 1794; Wadd. 4679: Trebonianus Gallus dönemi (İS 251-253),

Ö.Y.: Defne taçlı Trebonianus Gallus büstü; AVT K Γ OVEB AΦE ΓAΛON CEB.

A.Y.: Dionysos, yarı çıplak ayakta, thyrsos'a dayanır ve bir üzüm salkımı tutar; ayaklarının yanında bir panter bulunur; TAPCOV ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC [A]MK ΓΒ.

N313 SNG France 2, 1800-1801: Valerianus dönemi (İS 251-253),

Ö.Y.: Defne taçlı Valerianus büstü; AVT K Γ OVEB AΦE ΓAΛON CEB.

A.Y.: Dionysos, yarı çıplak ayakta, thyrsos'a dayanır ve bir üzüm salkımı tutar; ayaklarının yanında bir panter bulunur; TAPCOV ΜΗΤΡΟΠΟ... ΓΒ.

N314 SNG France 2, 1826-1827; SNG Levante-Cilicia 1194: Gallianus dönemi (İS 253-268),

Ö.Y.: Defne taçlı Gallianus büstü; gövdesinde zırh bulunur; AV KAI Π ΗΓ ΓAΛΛIHNON CE Π Π.

³⁸⁶ Etruscilla, Traianus Decius'un karısıdır.

A.Y.: Dionysos, yarı çıplak ayakta, thyrsos'a dayanır ve bir üzüm salkımı tutar; ayaklarının yanında bir panter bulunur; ΤΑΡΚΟΒ ΜΗΤΡΟΠΟΛ ΑΜΚ ΓΒ.

Nümizmatik Belgeler (Demeter)

Adana

N315 SNG France 2, 1840; Levante, *Adana*, 3: IV. Antiochos Epiphanes dönemi (İÖ 175-174),

Levha XXXVII, a

Ö.Y.: Örtülü Demeter büstü.

A.Y.: Yürüyen at; ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟΣ ΤΩΙ ΣΑΡΩΙ.

N316 SNG France 2, 1844-1849; Levante, *Adana*, 27, 32, 33, 36, 38, 49: İÖ 164 – İmparatorluk Dönemi,

Ö.Y.: Örtülü Demeter başı.

A.Y.: Zeus nikephoros oturur, elindeki asaya dayanır; ΑΔΑΝΕΩΝ.

N317 SNG France 2, 1851-1853; Levante, *Adana*, 67, 68, 77: İÖ 164 – İmparatorluk Dönemi,

Ö.Y.: Örtülü Demeter büstü.

A.Y.: Yürüyen at; ΑΔΑΝΕΩΝ.

N318 SNG France 2, 1868; Levante, *Adana*, 175; Wadd. 4052: Septimus Severus dönemi (İS 193 – 211),

Ö.Y.: Defne taçlı Septimus Severus başı; ΑΥΤ ΚΑΙ Λ ΣΕΠΤ ΣΕΥΗΡΟΣ ΠΙΕ ΣΕ.

A.Y.: Örtülü Demeter büstü; ΑΔΡΙΑΝΩΝ ΑΔΑΝΕΩΝ.

Aigeai

N319 SNG France 2, 2337; Ziegler 1985, pl. 14, 132: Commodus dönemi (İS 177 - 192),

Ö.Y.: Defne taçlı Commodus büstü; AVT KAI M AV KOMMOΔOC AN.

A.Y.: Örtülü Demeter büstü; bir meşale; iki başak; KOMOΔΙΑΝΩΝ
ΑΔΡΙΑΝΩΝ ΑΙΓΕΑΙΩΝ ΔΛC (yıl 234 = İS 187/88).

Anazarbos

N320 SNG France 2, 2026; SNG Levante-Cilicia 1380; Ziegler, *Anazarbos*, 122, 5: Traianus dönemi (İS 98-117),

Ö.Y.: Başı örtülü Demeter büstü; başak demeti; KAICAP † ANAZAP.

A.Y.: Duvaklı Artemis Perasia(?) büstü, başında sivri takke; yanan meşale;
ET ΓΑΡ (yıl 133 = 114/15).

Epiphanei

N321 SNG France 2, 2396; SNG Levante-Cilicia 1814; Ziegler 1985, pl. 14, 133: Nerva dönemi (İS 96-98),

Ö.Y.: Defne taçlı Nerva başı; [AVTOK] NEPOVAN K[AICAPA
CEBACTON].

A.Y.: Örtülü Demeter büstü, başak demeti tutar; yanan meşale;
ΕΠΙΦΑΝΕΩΝ ΔΞΡ (yıl 164 = 96/97).

N322 SNG France 2, 2401: III. Gordianus dönemi (İS 238-244),

Ö.Y.: Işın taçlı Gordianus büstü; AVTOK M ANTΩ ΓΟΡΔΙΑΝΟC.

A.Y.: Demeter ayakta, uzun bir yanan meşale ve başak demeti tutar;
ΕΠΙΦΑΝΕΩΝ ET ∫T (yıl 306 = 238/39).

Soloi-Pompeiopolis

N323 SNG France 2, 1209; Wadd. 4507: İÖ 2.yy- İmparatorluk dönemi,

Ö.Y.: Diademli ve örtülü Demeter(?) başı.

A.Y.: Bereket boynuzu; ΣΟΛΕΩΝ Θ.

N324 SNG France 2, 1210: İÖ 2.yy- İmparatorluk dönemi,

Ö.Y.: Diademli ve örtülü Demeter(?) başı.

A.Y.: Çift bereket boynuzu; ΣΟΛΕΩΝ ΔΙ.

Tarsos

N325 SNG France 2, 1471: Septimus Severus dönemi (İS 193-211),

Ö.Y.: Defne taçlı Septimus Severus büstü; AVT KAIC Λ CEΠ CEVHPOC
CEB.

A.Y.: Demeter tahtta oturur, bir meşale ve başak tutar; tahtın ayakları
karyatid şeklindedir; ΑΔΡΙΑΝΗC CEVHPIAN... ΤΑΡCΟV
ΜΗΤΡΟΠΟΛ.

N326 SNG France 2, 1573; Wadd. 4655; SNG Levante-Cilicia, 1087; SNG
v.Aulock, 6027: Alexander Severus dönemi (İS 222-235),

Ö.Y.: Defne taçlı Severus büstü; AVT K AVP CEV ΑΛΕΞΑΝΔΡΟC CEB
Π Π.

A.Y.: Bir boğa, girlandlarla süslenmiş bir sunağın önünde diz çökmüş;
arkasında ayakta duran iki kişi(imparator-imparatoriçe?) arasında
yüksek bir sütun, üzerinde Apollon Lykeios heykeli; Perseus yarı
çıplak, ayakta, sol elinde harpa, sağ elinde phiale; Demeter(veya bir
rahibe) ayakta, sol elinde meşale tutar; ΑΛΕΞΑΝ ΑΝΤΩΝΙ CEVH
ΑΔΡΙΑ ΜΗΤΡΟ ΤΑΡCΕΩΝ ΑΜΚ ΓΒ ΠΑΤΡΩΟC.

N327 SNG France 2, 1644-1645; SNG Levante-Cilicia, 1119; Wadd. 4673: III. Gordianus dönemi (İS 238-244),

Levha XXXVII, b

Ö.Y.: Gordianus büstü; AVT K ANT ΓΟΡΔΙΑΝΟC CEB Π Π.

A.Y.: Boğa gırlanlarla süslenmiş bir sunağın önünde diz çökmüş; arkasında ayakta duran iki kişi arasında yüksek bir sütun, üzerinde Apollon Lykeios heykeli; Perseus yarı çıplak, ayakta, sol elinde harpa, sağ elinde phiale; Demeter(veya bir rahibe) ayakta, sol elinde meşale tutar; ΤΑΡCΟV ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC ΑΜΚ ΓΒ.

N328 SNG France 2, 1836; SNG Levante-Cilicia, 1198: Gallianus dönemi (İS 253-268),

Ö.Y.: Bir hilal üzerinde Salonina³⁸⁷ büstü; ΚΟΡΝΗΛΙΑΝ CΑΛΩΝΙΝΑΝ CΕ; tümü meşe yapraklarından çelenk içinde yer alır.

A.Y.: Demeter ayakta, omzunda hilal; iki elinde birer yanan meşale tutar; ΤΑΡCΟV ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC ΑΜΚ ΓΓ.

³⁸⁷ Cornelia Salonina, Gallianus'un karısıdır.

2.3. NEHİR TANRILARI

Irmaklar, Eskiçağ insanlarının hayatlarında, olumlu ve olumsuz etkileri sebebiyle her zaman dikkate değer bir rol oynamıştır. Irmaklar, özellikle tarımla uğraşan toplumlarda verimli ve bol suları ile insanları kendisine muhtaç bırakmış ve ırmak kenarlarında önemli yerleşimler kurulmuştur. Ancak ırmakların bu olumlu etkisinin yanında yılın bazı zamanlarında meydana gelen taşkınlar ise insanlar için felaketlerle sonuçlanmıştır. Irmakların taşkınlara sebep olması kadar kaynaklarının kuruması, sularının azalması ve kuraklığa sebep olması da insanların korkuları arasındaydı. Günümüzde barajlar yapılarak suları büyük ölçüde kontrol altına alınan ırmaklar Eskiçağda insanları çaresiz bırakmıştır. Bu nedenle felaketlere sebep olduğu halde hem içme suyu hem de tarımda sulama suyu ihtiyacını karşıladıkları ırmakları kutsal bir varlık kabul etmişlerdir. Nasıl ki tanrılar insan biçiminde tasvir ediliyor ve kutsal sayılıyorsa ırmaklar da genelde insan biçiminde algılanıp onların da ölümsüz olduğu, tanrılar arasında yer aldığı ve onlarla eş değerde olduğu düşünülmüştür. Irmakların her biri ayrı birer tanrı olarak görülmüş ve insanlar için gerekli olduğu kadar suyu sağlaması veya taşkınlara sebep olmaması adına ırmak tanrılarında sunularda bulunulmuştur.

Buradaki ırmak tabiri içerisine onları oluşturan kaynaklar ve irili ufaklı tüm akarsu kolları da dahil edilmelidir. Öyle ki çoğu zaman kaynaklara yakın yerlerde ırmak tanrıları için sunular yapılmış ve kutsal alanlar oluşturulmuştur. Ayrıca akarsuyu oluşturan kolların da ayrı birer ırmak tanrısı olarak düşünüldüğü olmuştur.

Irmaklar, Eski Yunan mitolojisinde de önemli bir yer edinmiştir. Homeros, ırmakları, denizleri ve kaynakları, Okeanos'un çocukları olarak belirtmiştir. Bazı ırmakları da Zeus'un oğlu olarak göstermiştir. Hesiodos, Theogonia adlı eserinde 3000 kadar ırmağın, Okeanos ile Thetys'in oğulları olduğunu söylemiştir.

Irmakların tanrılaştırılması, ırmak adlarının birer tanrı gibi anılmasıyla olmuştur. Başka bir ifadeyle zaten var olan ırmak adına tanrı olarak ithaf edilmiştir. Bunu adak yazıtlarında, insanların ırmak adlarına yaptıkları sunular ve minnettarlıklarını ifade etmeleri ile görürüz. Sikke ve yontularda ise onlar, çoğu zaman diğer tanrılar gibi insan görünümündedir. Ancak ırmak tanrısı ikonografisi çok karakteristik bir görünümündedir ve genel olarak Thkhe ile birlikte tasvir

edilmiştir. Irmak tanrıları, genel olarak sırt üstü uzanan ve sol dirseğini destek amaçlı geriye dayayan sakallı bir insan ikonografisine sahip olmuştur. Ayrıca çoğu zamanda destek kolunun altına içinden sular akan devrik bir amphora yerleştirilmiştir. Irmak tanrılarını ifade eden önemli bir diğer ikonografi ise yüzen sakallı tam bir insan vücudu veya bir insan torsosu betimi olmuştur. Irmak tanrılarını ifade ettiğini söylediğimiz bu görünümler ırmağı temsil eden veya onun yerine geçen birer personifikasyondur.

Önemli akarsuların suladığı Ovalık Kilikya topraklarında da insanlar ırmakları tanrılaştırmış ve onlara sunular yapmıştır. Bölgedeki belli başlı akarsular doğudan batıya Ceyhan (=Pyramos), Seyhan (=Saros), Tarsus çayı (=Kydnos), Limonlu (=Lamas) çayıdır. Ayrıca Antik adları henüz saptanamamış Sombaz, Savrun, Kozan çayı gibi birçok akarsu kolu vardır. Bunlardan en önemli ikisi, taşıdıkları bol alüvyon ile İskenderun körfezini doldurarak bereketli Çukurova topraklarını oluşturmuş olan günümüzde Ceyhan Irmağı olarak bilinen Pyramos ile Seyhan Irmağı olarak bilinen Saros ırmaklarıydı. Saros (=Σαρος) ırmağı 560 km'lik uzunluğuyla Kilikya Bölgesi'nin en uzun ırmağıdır. Kaynağını Kappadokia bölgesinden, Toros dağındaki Karaziyaret'in zirvesinden alan ırmak, Augusta ve Adana kentlerinden geçerek Akdeniz'e dökülür³⁸⁸. Antik yazarlardan Ksenophon³⁸⁹, Saros'tan bahsederken Ψαρος (=Psaros) adını kullanmıştır. Irmağın adı, Strabon³⁹⁰, Plinius³⁹¹, Livius³⁹² ve Ptolemaios³⁹³ tarafından da ifade edilir. Stephanus Byzantius, Saros adının Grekçe bir kelime olmadığını, Adana kentinin kurucusu Adonos ile ilişkili bir ifade olduğunu belirtmiştir³⁹⁴. Bazı araştırmacılara göre Hitit dönemindeki adı Samri, Sariya veya Seha olmalıdır³⁹⁵.

Saros ırmak tanrısına ithaf edilmiş epigrafik belge bilinmemektedir. Onu sadece Adana ve Augusta kentlerinin sikkelerinde görürüz. Adana'nın Roma İmparatorluk dönemi öncesine ait sikkelerinde dalgalar arasında yüzerken görülen

³⁸⁸ Ruge 1921, 34; Zwicker 1921, 34; Ganschow 1997, 1077; Hild-Hellenkemper 1990, 398-399.

³⁸⁹ Ksenophon, I. IV. 1.

³⁹⁰ Strabon, *Geographika*, XII, II.3.

³⁹¹ Plinius, V.92.

³⁹² Titus Livius, XXXIII, XLI. 8.

³⁹³ Ptolemaios, V.7.4.

³⁹⁴ Stephanus Byzantinus, 24.20.

³⁹⁵ Tischler 1977, 15.

Saros, Adana'nın İmparatorluk dönemi sikkelerinde ve Augusta kenti sikkelerinde Tykhe ile beraber betimlenmiştir.

Pyramos ise 509 km'lik uzunluğuyla Saros'tan sonra Kilikya Bölgesi'nin ikinci uzun ırmağıdır. Kataonia'dan (Elbistan'ın 3 km. güneydoğusundaki Pınarbaşı'ndan) doğan ırmak Kappadokia Bölgesinin güneyinden akar ve Issos körfezine dökülür. Pyramos, eski yunanca bir kelime olmayıp Hitit Uygarlığı dönemindeki isminin *Puruna* olduğu düşünülür³⁹⁶.

Antik yazarlardan Ksenophon³⁹⁷, Strabon³⁹⁸ ve Arrianos³⁹⁹ Pyramos'tan söz etmişlerdir. Strabon⁴⁰⁰, Pyramos'un Kataonia'yı baştan başa geçtiğini ve gidiş-gelişe açık olduğunu söylemiştir. Irmağın olağanüstü geniş ve derin olduğunu, yatağının ise tamamen kayalardan oluştuğu gibi özelliklerine değinmiştir. Dağlardan geçerken Kataonia'dan ve Kilikya ovalarından denize pek çok mil getirdiğini belirtmiş ve bununla ilgili bir kehanet olduğunu söylemiştir: “Geleceğin insanları, gümüş girdaplı Pyramos'un kutsal kıyılarını mille dolduracağını ve Kypros'a (=Kıbrıs) ulaşacağını göreceklerdir.”

Tarımla uğraşan birçok kentin su ihtiyacını karşılayan Pyramos'un ırmak tanrısı insanlar tarafından oldukça benimsenmiştir. Ayrıca Pyramos'un ırmak tanrısı olmasından önce bir Babylon kahramanı olarak aktarıldığı anlatılar mevcuttur. Ovidius'un⁴⁰¹ anlattığı bir öyküye göre, Pyramos ve Thisbe, Babylon'da yaşayan iki gençti. Pyramos çağının en yakışıklı delikanlısı, Thisbe ise doğu ülkelerinin en güzel kıızıydı. Birbirlerine bitişik evlerde oturmaktaydılar. Komşulukları zamanla aşka dönüştü; ancak anne ve babaları evlenmelerine karşı çıktı. İki sevgili evlerini ayıran duvardaki ufacık bir delikten konuşabiliyorlardı. Bu duruma dayanamayınca kaçmaya karar verdiler. Kent dışında Ninus'un mezarı yanındaki bir dut ağacının altında buluşacaklardı. Buluşma yerine ilk önce Thisbe ulaştı. Genç kız sevgilisini beklerken bir aslanın kükremesini duydu. Karnını yeni doyummuş ağzı kanlı olan aslandan korktu ve kaçtı. Ancak kaçarken üzerindeki örtüyü düşürdü. Aslan gelip örtüyü parçaladı ve sonra dönüp ormana gitti. Bir süre sonra oraya gelen Pyramos,

³⁹⁶ Girginer 2007, 82.

³⁹⁷ Ksenophon I. IV.1.

³⁹⁸ Strabon, *Geographika*, XII. II. 4; XIV. V. 16.

³⁹⁹ Arrian, *Anabasis* II. 5.8.

⁴⁰⁰ Strabon, *Geographika*, XII. II. 4.

⁴⁰¹ Ovidius, 4.55-166.

yerde duran Thisbe'nin kanlı örtüsünü ve aslan ayak izlerini görünce Thisbe'nin öldüğünü düşünüp büyük bir acı yaşadı ve kılıcını göğsüne saplayarak intihar etti. Thisbe'de olay yerine dönünce durumu kavrayarak Pyramos'un kılıcını eline alıp kendine sapladı. Fıskıran kanlar oradaki dut ağacının yemişlerini kırmızıya boyadı.

Bir ırmak tanrısından öte Pyramos, bu öyküde Babylon'da yaşayan bir kahraman olarak geçer. Daha geç dönemlerdeki kaynaklarda, Pyramos bir Kilikya ırmağının ve tanrısının adı olarak kimliklendirilmiştir. Nonnos⁴⁰², tanrıların bu hüznü aşk hikayesinin kahramanlarına acıyarak Pyramos'u bir ırmağa dönüştürdüğünü söylemiştir.

Thisbe ve ırmak tanrısı Pyramos'un öyküsü, Nea Paphos'ta (Kıbrıs), Dionysos'un evinde yer alan bir mozaik üzerinde tasvir edilmiştir⁴⁰³. Bu mozaik üzerinde solda Thisbe ayakta durmaktadır. Yana doğru açtığı kollarından sağdakini yukarı doğru kaldırmış. Sol tarafında bir ağaç ve kaya kütlesi görülmektedir. Sağ tarafta ise, bir ırmak tanrısı ikonografisi ile gördüğümüz Pyramos, sola doğru uzanmış bir pozisyonudadır. Belden aşağısı himation ile örtülü olan tanrının başında bir çelenk, sol elinde ise saz dalı bulunmaktadır. Yukarı doğru kaldırdığı sağ elinde bereket boynuzu taşıyan Pyramos sol kolunu içinden su akan devrik bir amphoraya dayamıştır. Pyramos'un da yanında kayalar bulunmaktadır. Thisbe ile Pyramos'un ortalarında, üstte, ağzındaki örtüyle tasvir edilmiş bir hayvan bulunmaktadır. Thisbe'nin üzerinde ΘICBH, Pyramos'un üzerinde ise ΠΥΡΑΜΟC lejandi görülmektedir. Bu mozaik de gösteriyor ki Babylon'daki kahraman Pyramos ile Kilikya'nın ırmak tanrısı Pyramos aynıdır.

Ovalık Kilikya'da Anazarbos, Flaviopolis, Hierapolis-Kastabala, Irenopolis-Neronias, Mallos ve Mopsuestia kentlerinde ırmak tanrısı Pyramos'a inanış olduğunu kent sikkelerinde yer alan tanrı tasvirleri sayesinde bilmekteyiz. Pyramos'un bu şehirlerdeki genel ikonografisi yalnız başına ya da Tyche ile birlikte onun ayaklarının dibinde yüzen nehir tanrısı biçimindedir. Farklı bir tip olarak Anazarbos'ta Lucius Verus sikkeleri ile Hostilianus sikkelerinde Pyramos uzanmakta ve bereket boynuzu ile bir kamış veya saz olabilecek bitki tutar biçimde görülür.

⁴⁰² Nonnos XII. 84-85.

⁴⁰³ Vermeule 1976, s.103-104, lev. 4/1; Klementa 1993, s.120-121.

Aynı tasviri Mopsuestia sikkelerinde de görürüz. Ancak burada Pyramos ile birlikte beş kemerli bir köprü yapısı resmedilmiştir.

Pyramos, bir ırmak olarak onun kıyısında yer alan ve bir dönem Pyramos kıyısındaki kutsal şehir (= Ιεροπολιτων των προς τω Πυραμωι) olarak adlandırılmış olan Kastabala için önemliydi. Bu önem sikkeler üzerine de kısmen yansımıştır. Kent sikkelerinde yüzer biçimdeki Pyramos elinde meşale taşımaktadır. Bu sikkede olduğu gibi meşale, Kastabala'nın yerel tanrıçası Perasia'nın simgesi olmasının etkisiyle kent sikkelerinde özellikle kullanılmıştır. Kentte, yüzen Pyramos'un yanına veya üzerine bir kartalın tünemiş olduğu bazı sikkeler de mevcuttur.

Ovalık Kilikya'da nehir tanrılarına yapılan sunular Anazarbos çevresinde yoğunluk göstermiştir. Kentin doğusundaki arazide Pyramos için adanmış bir yazıtlı sunak bilinmektedir. 1997 yılında, Osmaniye ilinin Hemite ile Sakarcalık köyü arasında Ceyhan nehri yatağında bulunmuş olan sunağın üzerindeki yazıttan Pyramos'a adandığı anlaşılmıştır⁴⁰⁴. Yazıt, Kynaros adındaki bir kişinin Pyramos'a minnettarlığını ifade etmektedir (N329). Roma devrine tarihlenen yazıtlı sunak sonraki yıllarda zamanın Osmaniye Valiliği binasının⁴⁰⁵ bahçesine taşınmıştır ve halen aynı yerde bulunmaktadır.

Anazarbos ve Hierapolis-Kastabala dolaylarına ait nehir tanrılarına ithaf edilmiş üç sunu yazıtı daha bilinir. Bu yazıtlar sayesinde burada Pyramos'tan başka nehir tanrılarının da var olduğunu öğrenmekteyiz. Yazıtlarda bahsi geçen tanrıların hangi nehri karşıladığı yani buradaki nehir adlarının hangi akarsulara ait olduğu bilinmemektedir. Pyramos'a adanmış olan sunu yazıtının bulunduğu Sakarcalık köyünün 2 km kadar doğusundaki Tecirli köyü civarında *Oresibelos* adında bir nehir tanrısına adanmış yazıtlı sunak bulunmuştur⁴⁰⁶. Yazıtta “*Nehir Oresibelos'a*” şeklinde ithaf bulunur ve sunağın Montanus adındaki bir kişi tarafından adandığı belirtilir (N330). Adana Müzesi'nde, üzerinde yüzen tanrı kabartmasının da bulunduğu, buluntu yeri bilinmeyen kare sunak üzerindeki yazıtta *Arasibelos* adında bir nehir tanrısına sunu görülür. Yazıtta *Arasibelos*'un, açık bir şekilde nehir tanrısı vurgusu yapılarak “*tanrı nehir Arasibelos*” olarak anıldığı görülür. Ayrıca yazıttan,

⁴⁰⁴ Sayar 1999b, 410.

⁴⁰⁵ Osmaniye eski valilik binası yıkılmış olsa da bahçesinde toplanan eserler burada oluşturulan peyzaj alanında aynı yerlerinde durmaktadır.

⁴⁰⁶ Sayar 1995, 42.

Dafnos adındaki bir kişinin verdiği söz gereği bu sunağı adadığı anlaşılır (N331). Oldukça yıpranmış olan sunak üzerindeki tanrı tasvirinin başı ve kolları parçalanmış durumdadır. Oresibelos ve Arasibelos adlarındaki fonetik benzerliği dikkate alacak olursak bu iki ismin de aynı tanrıyı ifade etmesi çok muhtemel görülmektedir. Böylece buluntu yeri bilinmeyen sunağın da Anazarbos'un doğu topraklarında bulunmuş olması gerektiğini söylemek mümkündür.

Burada söz edilen tanrının aynı adı taşıyan nehrin personifikasyonu olduğu dikkate alınırca civarda antik dönemde *Arasibelos/Oresibelos* adını taşıyan bir akarsuyun varlığı söz konusu olmakla birlikte bunun bölgedeki hangi akarsuyu ifade ettiği kesin olarak bilinmemektedir. Ancak Tecirli köyünün Ceyhan nehrine çok yakın bir konumda bulunuşunu göz önünde bulundurursak Oresibelos, Pyramos'a dölülen civardaki küçük akarsulardan birisinin antik adı olmalıdır. Bu durumda yazıtın buluntu yeri dikkate alındığında Oresibelos, Pyramos'un en büyük kolunu oluşturan, Toros dağlarından doğup Anazarbos'un doğusundan Pyramos'a dökülen ve antik dönemdeki adı henüz saptanamamış olan Savrun çayını ifade ediyor olabilir. Ancak bu olasılığı destekleyecek yeterli boyutta kanıt şuan için bulunmamaktadır. Bazı araştırmacılar Arasibelos ve Oresibelos adlarının iki farklı akarsuyu ifade ettiğini düşünerek Arasibelos'un Anazarbos'un doğusunda Ceyhan nehrine dökülen Sombaz(=Sumbas) çayı ile Oresibelos'un ise Savrun çayı ile özdeş olduğunu belirtmektedir⁴⁰⁷. Ancak bu düşünceler birer tahminden öteye geçecek kanıtlara sahip değildir. Ayrıca iki isim arasındaki fonetik benzerlik sebebiyle bunların aynı tanrı yani aynı akarsu olması ihtimali daha yüksektir.

Adana Müzesi'nde yuvarlak bir sunak üzerindeki yazıtta *Aneinos* adında başka bir nehir tanrısıyla daha karşılaşırız. Yazıtta sadece "*tanrı nehir Aneinos*" ifadesi yer almaktadır (N332). Sunak, 1975'te Anazarbos kentinin lokalize edildiği Dilekkaya köyündeki Halil Sürer'den satın alınarak müzeye getirilmiştir. Sunağın kesin buluntu yerinin belirsiz olması, elde yeterli verinin olmaması ve Anazarbos civarında Ceyhan nehrine dökülen çok sayıda akarsu kolunun bulunması sebebiyle Aneinos adının bu akarsulardan hangisinin antik adı olduğunu belirlemek mümkün olmamıştır. Belki de bu akarsu, kaynağını yaklaşık 40 km uzaklıktan, Toroslardan alan farklı akarsu

⁴⁰⁷ Girginer 2007, 82.

kollarının birleştikten sonra Anazarbos kaya kütesinin hemen doğusundan geçerek bol suyuyla Ceyhan nehrine dökülen ve yörede Sombaz (=Sumbas) Çayı olarak bilinen akarsudur. Ancak bu düşüncemizin bir varsayımdan öteye geçebilmesi için ileri ki yıllarda ortaya çıkacak deliller ile desteklenmesi gerekmektedir.

M. Hamdi Sayar, 1995 yılı Doğu Kilikya araştırmalarında Sombaz Çayı'nın ana kaynağı olan Anazarbos'un yaklaşık 25 km. kuzeyindeki Acarmantaş köyü yakınlarında suyun dağdan çıktığı yerde ana kaya üzerinde nehir tanrısına sunu yazıtı tespit etmiştir⁴⁰⁸. Suyu sağladığı için nehir tanrısına adakta bulunmuş ve adak için suyun kaynağı seçilmiştir. Bu kaynaktan antik dönemde Anazarbos'a su sağlayan iki su yolundan kuzeyde bugün kalıntıları görülen su yoluna su gönderilmekteydi⁴⁰⁹.

Tarsos şehrinin nehir tanrısı ise Kydnos'tu. Bir ırmak olarak Kydnos, kentin su ihtiyacını karşılayan önemli bir akarsuydu. Tarsos kenti sikkelerinde nehir tanrısı Kydnos sevilerek işlenmiştir. Tanrının sikkeler üzerindeki genel duruşu diğer kentlerde de olduğu gibi Tyche'nin ayaklarının dibinde yüzer biçimde olmuştur. Bu tip dışında Hadrianus dönemi sikkelerinde tanrının bir kayaya dayanarak uzandığını ve defne yaprağı ile bir kamyş veya saz tuttuğu görülür. Ayrıca Caracalla sikkelerinde Kydnos'un sırt üstü uzandığı, kolunu içinden sular akan devrilmiş bir amphoraya dayadığı ve bereket boynuzu tuttuğu görülmektedir.

Epigrafik Belgeler

Pyramos:

Anazarbos

N329 Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 47, Taf.10,2:

Levha XIX, b

Κυνναρος εὐχαρισ-
τῶ Πυράμω.⁴¹⁰

“Kynaros, Pyramos'a teşekkür eder (=minnettar).”

⁴⁰⁸ Sayar 1997, 116.

⁴⁰⁹ Sayar 1999c, 145.

⁴¹⁰ Granitten yapılmış profilli kare sunak üzerindedir. Anazarbos'un doğu topraklarında, Hemite ve Sakarcalık köyleri arasında bir mevkide, Pyramos nehir yatağında bulunmuştur. Şuan eski Osmaniye Valiliği binası yıkılarak yapılan peyzaj alanında bulunmaktadır (İS 1.-2.yy).

Oresibelos:Anazarbos

N330 Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.48, Taf. 10,3:

Levha XX, a

Ὅρεσιβέλῳ ποτα-
μῷ Μοντανὸς
3 ἀνέστησεν.⁴¹¹

“*Nehir (tanrısı) Oresibelos’a Montanus (bu sunağı) yükseltti (=dikti/adadı).*”

Arasibelos:Anazarbos

N331 LIMC IV (1988) 146 Nr. 48; Ehling-Pohl-Sayar 2004,Nr.49, Taf. 10,4:

Levha XX, b

Ἄρασιβελῷ θεῷ
ποταμῷ Δάφνος
3 ἐποίησε κατ' εὐχὴν.⁴¹²

S. 3: ἐποίησε = ἐποίησεν.

“*Nehir Tanrısı (tanrı nehir) Arasibelos’a, Dafnos (bu sunağı) yaptı sözüne göre.*”

Aneinos:Anazarbos

N332 Sayar 2000a, Nr.53, Taf. 33; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.50, Taf. 11,1:

Levha XXI, a

Ἄνεϊ -
νφ θ-
3 εῷ πο-

⁴¹¹ Kireçtaşından profilli yuvarlak sunak üzerindedir. Anazabos’un doğu topraklarındaki Tecirli Köyünde bulunmuştur. Şuan Tecirli’de bir evde bulunmaktadır (İS 1.-2.yy.).

⁴¹² Kireçtaşından yapılmış profilli kare sunak üzerinde yazılıdır. Buluntu yeri belirsizdir. Sunak üzerinde yüzen tanrı kabartması bulunmaktadır. Oldukça yıpranmış durumdaki tanrı tasvirinin başı ve kolları parçalanmıştır. Şuan Adana Müzesi’nde yer almaktadır.

ταμῶ.⁴¹³

“*Nehir Tanrısı (tanrı nehir) Aneinos.*”

Nümizmatik Belgeler

Adana

N333 SNG France 2, 1862; Levante, *Adana*, 157: İÖ 164 - İmparatorluk Dönemi,

Ö.Y.: Serapis büstü.

A.Y.: Nehir tanrısı (Saros) büstü, cepheden, yüzer biçimde; ΑΔΑΝΕΩΝ.

N334 SNG France 2, 1873; Levante, *Adana*, 194: Macrinus dönemi (İS 217-218),

Ö.Y.: Defne taçlı Macrinus büstü; AV MAP ΟΠΕΛ ΜΑΚΡΙΝΟC CE.

A.Y.: Tyche kaya üzerinde oturur, başak tutar; ayaklarının dibinde nehir tanrısı Saros yüzer; ΜΑΚΡΕΙΝΙΑΝΩΝ ΑΔΑΝΕΩΝ.

N335 SNG France 2, 1877; Levante, *Adana*, 213: Maximinus dönemi (İS 235-238),

Levha XXXVII, c

Ö.Y.: Defne taçlı Maximinus büstü; AVT K Γ I OVH ΜΑΞΙΜΕΙΝΟC CEBAC.

A.Y.: Tyche kaya üzerinde oturur, başak tutar; ayaklarının dibinde nehir tanrısı Saros yüzer; tümü didtyle bir tapınak içerisindedir; ΜΑΞΙΜΕΙΝΙΑΝΩΝ ΑΔΑΝΕΩΝ.

Anazarbos

N336 SNG France 2, 2012-2013; Ziegler, *Anazarbos*, 81.1, 83.1; Wadd. 4107, 4108: Domitianus dönemi (İS 81-96),

⁴¹³ Yazıt, profilli yuvarlak sunak üzerine yazılıdır. Kesin buluntu yeri belirsizdir. 1975'te Dilekkaya'da Halil Sürer'den satın alınarak Adana Müzesi'ne getirilmiştir (İS 1.-2.yy.)

Ö.Y.: Defne taçlı Domitianus başı; AVTO K[AI ΘE VI ΔOMITI]ANOS
ΣE ΓEP.

A.Y.: Tyche oturur, iki başak tutar; ayaklarının dibinde nehir tanrısı Pyramos
yüzer; KAIΣAPEΩN Π ANAZAPBΩ ETOVΣ IBP (yıl 112 =
93/94).

N337 SNG France 2, 2029; Ziegler, *Anazarbos*, 145.1: Antonius Pius dönemi (İS
138-161),

Ö.Y.: Defne taçlı Domitianus başı; AVT K T AIA AΔP ANT[ΩNINOC
CEB EVC] Π Π.

A.Y.: Tyche oturur, iki başak tutar; ayaklarının dibinde nehir tanrısı Pyramos
yüzer; KAIΣAPEΩN TΩN ΠΠ[OC TΩ] ANAZAPB ET ΘOP (yıl
179 = 160/61).

N338 SNG France 2, 2032-2033; Ziegler, *Anazarbos*, 152.3, 155.1; Wadd. 4100,
4101; SNG Levante-Cilicia 1394: Marcus Aurelius – Lucius Verus dönemi
(İS 161-169),

Levha XXXVII, d

Ö.Y.: Nehir tanrısı Pyramos yüzer; ANAZAPBE.

A.Y.: Bir at; ET ΠΠ (yıl 180 = 161/62).

N339 SNG France 2, 2034; Ziegler, *Anazarbos*, 169.3; SNG Levante-Cilicia 1397:
Lucius Verus dönemi (İS 161-169),

Ö.Y.: Defne taçlı Lucius Verus büstü; AVT K Λ AVPHAIOC OVHPOC
CEB.

A.Y.: Nehir tanrısı Pyramos uzanır, bereket boynuzu ve bir kamyş veya saz
tutar; KAI [TΩN ΠΠ]OC TΩ ANAZAPBΩ ET BΠΠ (yıl 182 =
163/64).

N340 SNG France 2, 2053; Ziegler, *Anazarbos*, 327.1; SNG Levante-Cilicia 1416; Wadd. 4130: Macrinus dönemi (İS 217-218),

Ö.Y.: Defne taçlı Macrinus başı; AVT K M OΠ CEV MAKPEINOC
CEB.

A.Y.: Tyche kaya üzerinde oturur; onun önünde ayakta duran Nike bir kupa uzatır; ayaklarının dibinde nehir tanrısı Pyramos yüzer; ANAZAPBOV MHTPOΠOΛE... ΓB.

N341 SNG France 2, 2086; Ziegler, *Anazarbos*, 539.4; SNG Levante-Cilicia 1462: Alezander Severus dönemi (İS 222-235),

Ö.Y.: Defne taçlı Alexander Severus büstü; AVT K M A CE
ALEXANΔPOC.

A.Y.: Tyche distyle bir tapınak içerisinde oturur; ayaklarının dibinde nehir tanrısı Pyramos yüzer; ANAZ MHTP ENΔOΞ ΓB.

N342 SNG France 2, 2100; Ziegler, *Anazarbos*, 657.1: Maximinus dönemi (İS 235-238),

Ö.Y.: Defne taçlı Maximinus büstü; AV K Γ IOV OVH MAΞIMEINOC
CEB.

A.Y.: Tyche kaya üzerinde oturur; ayaklarının dibinde nehir tanrısı Pyramos yüzer; ANAZAP ... ET ΔNC (yıl 254 = 235/36).

N343 SNG France 2, 2104; Ziegler, *Anazarbos*, 674.1; Wadd. 4150: Maximus dönemi (İS 235-238),

Ö.Y.: Maximus büstü; AV K Γ IOV OVH MAΞIMEINOC CEB.

A.Y.: Tyche kaya üzerinde oturur; ayaklarının dibinde nehir tanrısı Pyramos yüzer; ANAZAPBOV MHTPOΠOΛEΩC ET ΔNC (yıl 254 = 235/36)
BΓ.

N344 SNG France 2, 2126; Ziegler, *Anazarbos*, 746.1; Wadd. 4158: Hostilianus dönemi (İS 250),

Ö.Y.: Hostilianus büstü; MECCION KOVINTON KAICAPA.

A.Y.: Nehir tanrısı Pyramos oturur (ya da uzanır), bereket boynuzu ve bir kamış veya saz tutar; ANAZAPBOV MHTPOΠ ET HEC (yıl 268 = 250) ΓΓ.

Augusta

N345 SNG France 2, 1893; SNG Levante-Cilicia 1238; Wadd. 4185: Augustus dönemi (İÖ 27-İS14),

Levha XXXVIII, a

Ö.Y.: Livia büstü; IOVΛIA CEBACTH.

A.Y.: Tyche oturur, başak demeti tutar; ayaklarının dibinde nehir tanrısı Saros yüzer; AVΓOVCTANΩN.

Flaviopolis

N346 SNG France 2, 2167-70; SNG Levante-Cilicia 1530; Wadd. 4281-82: Domitianus dönemi (İS 81-96),

Levha XXXVIII, b

Ö.Y.: Defne taçlı Domitianus başı; ΔOMETIANOC KAICAP.

A.Y.: Tyche oturur, başak demeti tutar; ayaklarının dibinde nehir tanrısı Pyramos yüzer; ΦΛΑΒΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ΕΤΟVC ZI (yıl 17 = 89/90).

N347 SNG France 2, 2186; SNG Levante-Cilicia 1545: Septimus Severus dönemi (İS 193-211),

Ö.Y.: Julia Domna büstü; I ΔOMNA CEB.

A.Y.: Tyche kaya üzerinde oturur, başak demeti tutar; ayaklarının dibinde nehir tanrısı Pyramos yüzer; ΦΛΑΒΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ΒΚΡ (yıl 122 = 194/95).

N348 SNG France 2, 2195; Wadd. 4297: Alexander Severus dönemi (İS 222-235),

Ö.Y.: Julia Mamaea⁴¹⁴ büstü; IOVΛIAN MAMAIA CEB.

A.Y.: Tyche kaya üzerinde oturur, bir başak tutar; ayaklarının dibinde nehir tanrısı Pyramos yüzer; ΦΛΑΒΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ΓΝΡ (yıl 153 = 225/26).

Hierapolis-Kastabala

N349 SNG France 2, 2212-2218; Wadd. 4307-08: İÖ 2.-1. yy,

Ö.Y.: Taret taçlı ve örtülü Tyche başı.

A.Y.: Nehir tanrısı Pyramos yüzer; yanına ya da üzerine bir kartal tünemiş;
IEPOΠOΛITΩN TΩN ΠPOΣ TΩ ΠBPAMΩI.

N350 SNG France 2, 2225; Wadd. 4309: İÖ 2.-1. yy,

Levha XXXVIII, c

Ö.Y.: Taret taçlı ve örtülü Tyche başı; IEPOΠOΛITΩN.

A.Y.: Nehir tanrısı Pyramos yüzer, yanan bir meşale tutar; TΩN ΠPOΣ TΩ
ΠBPAMΩ.

N351 SNG France 2, 2228: Marcus Aurelius dönemi (İS 161-180),

Ö.Y.: Marcus Aurelius başı; AVTOK ANTΩNEINOC.

A.Y.: Nehir tanrısı Pyramos yüzer; IEPOΠOΛITΩN.

N352 SNG France 2, 2247; SNG Levante-Cilicia 1599: Gallianus dönemi (İS 253-268),

Levha XXXVIII, d

Ö.Y.: Işın taçlı Gallianus büstü; AVT K ΓAΛΛIHNOC.

⁴¹⁴ Julia Mamaea, Alexander Severus'un annesidir.

A.Y.: Tyche kaya üzerinde oturur, başak demeti tutar; ayaklarının dibinde nehir tanrısı Pyramos yüzer; ΙΕΡΟΠΙ ΚΑΚΤΑΒΑΛ.

İrenopolis-Neronias

N353 SNG France 2, 2267: Alexander Severus dönemi (İS 222-235),

Ö.Y.: Defne taçlı Alexander Severus büstü; AVT K M AVP CEV ΑΛΕ.

A.Y.: Tyche oturur; onun önünde Nike ayakta durur, ona bir taç sunar; ayaklarının dibinde nehir tanrısı Pyramos yüzer; ΕΙΡΗΝΟΠΙΟ... ΔΡΟ (yıl 174 = 225/26).

Mallos

N354 SNG France 2, 1923; Wadd. 4368: Augustus dönemi (İÖ 27-İS 14),

Ö.Y.: Defne taçlı Augustus başı; ΚΑΙC... ΒΑΣ...

A.Y.: Tyche oturur, bir dal tutar; ayaklarının dibinde iki nehir tanrısı (Pyramos ve Saros) zıt yönlere yüzer; [ΜΑ]ΛΛΩΤΩΝ.

N355 SNG France 2, 1924: Tiberius dönemi (İS 14-37),

Ö.Y.: Defne taçlı Tiberius başı.

A.Y.: Tyche oturur, bir dal tutar; ayaklarının dibinde iki nehir tanrısı (Pyramos ve Saros) zıt yönlere yüzer; ΜΑΛΛΩΤΩΝ.

N356 SNG France 2, 1925: Nero dönemi (İS 50-68),

Levha XXXIX, a

Ö.Y.: Defne taçlı Nero başı; lejant.

A.Y.: Tyche oturur, bir dal tutar; ayaklarının dibinde iki nehir tanrısı (Pyramos ve Saros) zıt yönlere yüzer; ΜΑ[ΛΛΩΤΩ]Ν.

Mopsuestia

N357 SNG France 2, 1961; v. Aulock, *Mopsos*, 23a: Tiberius dönemi (İS 14-37),

Ö.Y.: Tiberius başı; ΣΕΒΑΣΤΟΝ ΣΕΒΑΣΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΑ

A.Y.: Tyche kaya üzerinde oturur, bir başak tutar; ayaklarının dibinde nehir tanrısı Pyramos yüzer; ΜΟΥΣΕΑΤΩΝ.

N358 SNG France 2, 1995; v. Aulock, *Mopsos*, 77: Traianus Decius dönemi (İS 249-251),

Ö.Y.: Defne taçlı Traianus Decius büstü; ΑΥΤ Κ[VI] ΤΡΑΙΑΝΟC ΔΕΚΙΟC CEB.

A.Y.: Nike bir küre(Dünya) üzerinde ayakta durur; nehir tanrısı Pyramos yüzer; [ΑΔΡΙΑΝ ΔΕΚΙΑΝ]ΩΝ ΜΟΥΣΕΑΤΩΝ ΕΤ [ΗΙΤ] (yıl 318 = 250/51).

N359 SNG France 2, 1998; v. Aulock, *Mopsos*, 85d: Traianus Decius dönemi (İS 249-251),

Levha XXXIX, b

Ö.Y.: Işın taçlı Valerianus başı; ΑΥΤ Κ ΟΥΑΛΕΡΙΑΝΟC CΕ.

A.Y.: Beş kemerli köprü; üzerinde başka bir yapı ve uzanan nehir tanrısı Pyramos, bereket boynuzu ve bir kamış veya saz tutar; ΑΔΡΙΑ ΜΟΥΣΕΑΤΩΝ ΠΥΡΑΜΟC ΔΩΡΕΑ ΕΤ ΓΚΤ (yıl 323 = 255/56).

Soloi-Pompeiopolis

N360 SNG France 2, 1234; Wadd. 4521: Septimus Severus dönemi (İS 193-211),

Ö.Y.: Julia Domna büstü; ΙΟΥΛΙΑΝ ΔΟΜΝΑΝ CEB.

A.Y.: Taret taçlı ve örtülü Tyche kaya üzerinde oturur, başak demeti tutar; ayaklarının dibinde nehir tanrısı yüzer; ΠΟΜΠΕΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ...

N361 SNG France 2, 1248; SNG Levante-Cilicia 892: III. Gordianus dönemi (İS 238-244),

Ö.Y.: Işın taçlı Gordianus; AVT K M ANT ΓΟΡΔΙΑΝΟΣ ΣΕΒ Π Π.

A.Y.: Taret taçlı ve örtülü Tyche kaya üzerinde oturur, başak demeti tutar; ayaklarının dibinde nehir tanrısı yüzer; ΠΟΜΠΕΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ΑΙ(= 6 assaria); ΙΤ (yıl 306 = 240/41).

Tarsos

N362 SNG France 2, 1373-1387: İÖ 164 – İmparatorluk dönemi,

Ö.Y.: Taret taçlı ve örtülü Tyche oturur, başak demeti tutar; ayaklarının dibinde nehir tanrısı Kydnos yüzer.

A.Y. Zeus nikephoros oturur; esasına dayanır; ΤΑΡΣΕΩΝ ...

N363 SNG France 2, 1388: Augustus dönemi (İÖ 27-14),

Ö.Y.: Defne taçlı Augustus başı; ΚΑΙΣΑΡΟ[Σ] ΣΕΒΑΣΤΟΥ.

A.Y.: Taret taçlı ve örtülü Tyche kaya üzerinde oturur, palmiye yaprağı tutar; ayaklarının dibinde nehir tanrısı Kydnos yüzer; ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ; ΤΑΡ monogramı.

N364 SNG France 2, 1391: Domitianus dönemi (İS 81-96),

Levha XXXIX, c

Ö.Y.: Defne taçlı Domitianus başı; ΑΥΤΟ ΚΑΙ ΘΕ VI ΔΟΜΙΤΙΑΝΟΣ ΣΕ ΓΕΡ.

A.Y.: Taret taçlı ve örtülü Tyche kaya üzerinde oturur, palmiye yaprağı tutar; ayaklarının dibinde nehir tanrısı Kydnos yüzer; ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ; ΤΑΡ monogramı.

N365 SNG France 2, 1392-1393: Traianus dönemi (İS 98-117),

Ö.Y.: Defne taçlı Traianus başı; lejant.

A.Y.: Taret taçlı ve örtülü Tyche kaya üzerinde oturur, palmiye yaprağı tutar; ayaklarının dibinde nehir tanrısı Kydnos yüzer; ΔΗΜΑΡΧ ΕΞ VΠΑΤ Ε Π Π ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ; TAP monogramı.

N366 SNG France 2, 1401-1404: Hadrianus dönemi (İS 117-138),

Ö.Y.: Defne taçlı Hadrianus başı; AVT KAI ΘΕ ΤΡΑ ΠΑΡ VI ΘΕ ΝΕΡ VI ΤΡΑΙ ΑΔΡΙΑΝΟC CEB.

A.Y.: Taret taçlı ve örtülü Tyche, griffon protomları ile süslenmiş bir tahtta oturur, palmiye yaprağı tutar; ayaklarının dibinde nehir tanrısı Kydnos yüzer; TAPCEΩN ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC.

N367 SNG France 2, 1405-1406: Hadrianus dönemi (İS 117-138),

Ö.Y.: Defne taçlı Hadrianus başı; AVT KAI ΘΕ ΤΡΑ ΠΑΡ VI ΘΕ ΝΕΡ VI ΤΡΑΙ ΑΔΡΙΑΝΟC CE.

A.Y.: Taret taçlı ve örtülü Tyche oturur, palmiye yaprağı ve bereket boynuzu tutar; ayaklarının dibinde nehir tanrısı Kydnos yüzer; TAPCEΩN ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC; tümü meşe yapraklarından çelenk içerisinde yer alır.

N368 SNG France 2, 1412; Wadd. 4628: Hadrianus dönemi (İS 117-138),

Ö.Y.: Defne taçlı Hadrianus büstü; AVTO KAI ΑΔΡΙΑΝΟC CEB ΟΛΥΝΔΙΟC.

A.Y.: Taret taçlı ve örtülü Tyche kaya üzerinde oturur, başak demeti tutar; ayaklarının dibinde nehir tanrısı Kydnos yüzer; ΑΔΡΙΑΝΗC TAP ΜΗΤΡΟΠΟ.

N369 SNG France 2, 1415-1418; SNG Levante-Cilicia 1004; Wadd. 4630: Hadrianus dönemi (İS 117-138),

Ö.Y.: Antinous⁴¹⁵ büstü; alnının önünde yıldız betimi; ANTINOOC HPΩC.

A.Y.: Nehir tanrısı Kydnos bir kayaya dayanarak uzanır, defne yaprağı ve bir kamış veya saz tutar; AΔPIANHC TAPCOV MHTPOΠOΛEΩC NEΩKOPOV KVΔNOC.

N370 SNG France 2, 1424-1429: Hadrianus dönemi (İS117-138) veya sonrası,

Ö.Y.: Taret taçlı ve örtülü Tyche sifenkslerle süslenmiş tahtta oturur, başak demeti tutar; ayaklarının dibinde Kydnos yüzer; MHTPOΠOΛEΩC; tümü meşe çelengi içerisinde yer alır.

A.Y.: Nehir tanrısı Kydnos bir kayaya dayanarak uzanır, defne yaprağı ve bir kamış veya saz tutar; AΔPIANHC TAPCOV MHTPOΠOΛEΩC NEΩKOPOV KVΔNOC.

N371 SNG France 2, 1430-1431: Hadrianus dönemi (İS 117-138) veya sonrası,

Ö.Y.: Taret taçlı ve örtülü Tyche süslenmiş bir taht üzerinde oturur, elinde başak demeti tutar; ayaklarının yanında nehir tanrısı Kydnos yüzer; MHTPOΠOΛEΩC; tamamı meşe yapraklarından çelenk içerisinde yer alır.

A.Y.: Zeus Nikephoros oturur, asaya dayanır; AΔPIANΩN TAPCEΩN.

N372 SNG France 2, 1449-1450: Antonius Pius dönemi (İS 138-161),

Ö.Y.: Zeus Nikephoros oturur, asaya dayanır; AVT KAI TI AI AΔP ANTΩNIOC CEB EV Π Π.

A.Y.: Taret taçlı ve örtülü Tyche, sifenkslerle süslenmiş bir taht üzerinde oturur, elinde başak demeti tutar; ayaklarının yanında nehir tanrısı Kydnos yüzer; AΔPIA TAPCEΩN MHTPOΠOΛEΩC.

⁴¹⁵ Antinous, Hadrianus'un gözdesi olan gençtir. Adı, Hadrianus ile yaşadığı aşk ilişkisinden dolayı ünlenmiştir.

N373 SNG France 2, 1470: Commodus dönemi (İS 177-192),

Ö.Y.: Tyche kaya üzerinde oturur, elinde başak demeti tutar; ayaklarının yanında nehir tanrısı Kydnos yüzer; ΑΔΡΙΑΝΗC ΚΟΜΟΔΙΑΝΗC ΤΑΡCΟΒ Π ΜΗΤΡΟΠΟ...

A.Y.: Sekiz imparator başı ile süslenmiş taç; ΚΟΙΝΟC ΚΙΛΙΚΙΑC ΤΑΡCΟΒ ΔΙC ΝΕΩΚΟ.

N374 SNG France 2, 1472: Septimus Severus dönemi (İS 193-211),

Levha XXXIX, d

Ö.Y.: Defne taçlı Septimus Severus büstü; ΑΥΤ ΚΑΙC Α CΕΠΤ CΕΥΗΡΟC CΕΒ.

A.Y.: Tarsos Tyche'si oturur; önünde Cilicia ve Lycaonia Tyche'leri ayakta, ona taç sunarlar; arkasında İsauria Tychesi ayakta ve ona taç sunar; ayaklarının dibinde nehir tanrısı Kydnos yüzer; ΑΔΡΙ CΕΥΗΡΙΑΝΗΝ ΤΑΡCΟΝ ΜΗΤΡΟ ΤΩΝ Γ ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΚΙΛΙΚΙΑ ΙCΑΥΡΙΑ ΛΥΚΑΟΝΙΑ.

N375 SNG France 2, 1479: Septimus Severus dönemi (İS 193-211),

Ö.Y.: Julia Domna⁴¹⁶ büstü; ΙΟΥΛΙΑ ΔΟΜΝΑ CΕΒΑCΤΗ.

A.Y.: Taret taçlı ve örtülü Tyche kaya üzerinde oturur, elinde başak demeti tutar; ayaklarının yanında nehir tanrısı Kydnos yüzer; ΑΔΡ CΕ[VH]ΡΙ ΤΑΡCΟΒ ΜΗΤΡΟΠΟ ΓΒ.

N376 SNG France 2, 1496-1498: Caracalla dönemi (İS 198-217); İS 215 sonrası,

Ö.Y.: Defne taçlı Caracalla başı; lejant

⁴¹⁶ Julia Domna, Septimus Severus'un karısıdır.

A.Y.: Taret taçlı ve örtülü Tyche kaya üzerinde oturur, elinde başak demeti tutar; ayaklarının yanında nehir tanrısı Kydnos yüzer; TVXH TAPCOV MHT AMK.

N377 SNG France 2, 1537; SNG Levante-Cilicia 1060: Caracalla dönemi (İS 198-217); İS 215 sonrası,

Ö.Y.: Caracalla büstü; AVT KAI M AVP ANTΩNEINOC Π Π.

A.Y.: Nehir tanrısı Kydnos uzanır, içinden sular akan yan yatmış bir amphoraya dayanır, bereket boynuzu tutar; TAPCOV MHTPOΠ AMK ΓB KVΔNOC.

N378 SNG France 2, 1548: Macrinus dönemi (İS 217-218),

Ö.Y.: Defne taçlı Macrinus büstü; AVT K M OΠ CEV MAKPINOC CE.

A.Y.: Taret taçlı ve örtülü Tyche kaya üzerinde oturur, elinde başak demeti tutar; ayaklarının dibinde nehir tanrısı Kydnos yüzer; TVXH TAPCOV MHT AMK.

N379 SNG France 2, 1572: Elagabalus dönemi (İS 218-222),

Ö.Y.: Julia Cornelia Paula⁴¹⁷ büstü; IOVAIAN KOPNHAIAN ΠAVΛAN CEB.

A.Y.: Taret taçlı ve örtülü Tyche kaya üzerinde oturur, elinde başak demeti tutar; ayaklarının dibinde nehir tanrısı Kydnos yüzer; TAPCOV THC MHTPOΠOΛEΩC AMK ΓB.

N380 SNG France 2, 1602: Maximinus dönemi (İS 235-238),

⁴¹⁷ Julia Paula, Elagabalus'un karısıdır.

Ö.Y.: Defne taçlı Maximinus büstü; AVT K Γ IOV OVH MAΞIMEINOC
CEB Π Π.

A.Y.: Taret taçlı ve örtülü Tyche tetrastyle bir tapınak içerisinde oturur,
elinde başak demeti tutar; ayaklarının dibinde nehir tanrısı Kydnos
yüzer; TAPCOV MHTPOΠ AMK ΓB.

N381 SNG France 2, 1726: III. Gordianus dönemi (İS 238-244),

Ö.Y.: Tranquillina⁴¹⁸ büstü; CABINEIAN TRANKVΛΛE... Π Π.

A.Y.: Tyche kaya üzerinde oturur, elinde başak demeti tutar; ayaklarının
dibinde nehir tanrısı Kydnos yüzer; TAPCOV MHTPOΠOΛEΩ AMK
ΓB.

N382 SNG France 2, 1780: Traianus Decius dönemi (İS 240-251),

Ö.Y.: Bir hilal üzerinde Herennia Etruscilla⁴¹⁹ büstü; EPENNIAN
AITP[OVCKEIAAA].

A.Y.: Tyche kaya üzerinde oturur, elinde başak demeti tutar; ayaklarının
dibinde nehir tanrısı Kydnos yüzer; TAPCOV MHTPOΠOΛEΩC ΓB
AMK.

⁴¹⁸ Tranquilline, III. Gordianus'un karısıdır.

⁴¹⁹ Herennia Etruscilla, Traianus Decius'un karısıdır.

2.4. DİĞER TANRI VE TANRIÇALAR

2.4.1. EUTHENÍA THEA

Anazarbos'ta Zeus Polieus'un da onurlandırılmış olduğu bir yazıtta *Euthenia Thea* adındaki tanrıçaya sunu dikkat çeker. Kökeni Mısır'a dayanan Euthenia, geniş manada büyümenin ve refahın sembolüydü. Bununla alakalı olarak aynı zamanda bolluk ve bereketin tanrıçasıydı. Yunan pantheonundaki Demeter ile benzer özelliklere sahipti. Ancak Euthenia, devletin veya şehrin refahıyla alakalı olması nedeniyle Demeter'den daha özellikli bir tanrıçaydı.

Anazarbos'taki yazıt, şehrin batı topraklarındaki Koyunevi köyünde bulunmuş olan bir sunak üzerine oyulmuştur. Yazıtta göre sunak, Zeus Polieus⁴²⁰ ve kent rahibi görevine seçilen bir kişinin, rahip olmasının ardından refahın ve büyümenin tanrıçası Euthenia'ya adanmıştır (N383). Sununun, kentin koruyucu tanrısı olarak tapınım gören Zeus Polieus'un⁴²¹ ve aynı zamanda kentin rahibi olan bir kişi tarafından Euthenia'ya yapılmış olması, bu sununun kentin iyiliği gözetilerek yapılmış olabileceğini gösterir. Yazıtın ikinci ve üçüncü satırlarında sununun yapıldığı tarih, Anazarbos takvimine göre "118 yılı, Hyperberetaios ayının 28. günü" biçiminde verilmiştir. Bu ifadeye göre bu sunak, İS 99 yılına tarihlenir.

Epigrafik Belgeler

Anazarbos/Koyunevi

N383 Dagron-Feissel 1987, 188 f. 109; Ramsay 1882, 144, Nr.3; SEG 37, 1258; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.61, Taf. 13,2:

Levha XXI, b

Εὐθηνία θεᾶ
 ἔτους ηἰρ', μηνὸς
 Ὑπερβερεταίου <η>κ',
 Δημήτριος β' ἱερασάμε-
 5 νος Διὸς Πολιέως καὶ Ἐπαρ-

⁴²⁰ Ovalık Kilikya'da Zeus Polieus inancı Zeus başlığı altında ele alınmıştır.

⁴²¹ Lavedan 1931, 1031.

χείου.⁴²²

“Tanrıça Euthenia’ya (adadı) 118 yılı Hyperberetaios ayının 28. günü. Demetrios oğlu Demetrios, Zeus Polieus ve şehrin rabibi olmasının ardından.”



⁴²² Yazıt, beyaz kireçtaşından yuvarlak sunak üzerinde yer alır. Sunak, Anazarbos’un batı topraklarında bulunan Koyunevi Köyü’nde bulunmuştur. Bugün Saygeçit köyü camisinin bahçesinde yer alır (İS 1.-2.yy)

2.4.2. GE HEDRAIA

Adı, Yunancada “*toprak, yer, zemin*” anlamlarına gelen “*γης*” kelimesi ve “*oturmuş, oturaklı, emniyetli*” anlamlarındaki “*εδραία*” kelimesinden türetilmiş olan Ge Hedraia adındaki tanrıça depremle ilişkili bir tanrıçayı ifade ediyordu. Ad olarak da depremle ilişkisi kanıtlanabilir olan Ge Hedraia’nın deprem esnasında hiçbir şeyin yerinden oynamamasını sağladığına inanılırdı⁴²³. Ovalık Kilikya’da Anazarbos’a ait bir adak yazıtı sayesinde kentte tanrıçaya inanış olduğu bilinmektedir. Yazıtta, Zeus Soter ve Poseidon Asphaleis’in yanı sıra Ge Hedraia’nın da onurlandırılmış olduğu görülmektedir⁴²⁴ (N384).

Yazıttaki tanrılar grubuna bakılacak olursa adağın depremle ilişkili bir sunu olduğu açıktır. Poseidon’un karada ve denizlerde depremlere yol açtığına inanıldığı ve depremlerle ilişkili olarak tapınım görmüş olduğu bilinmektedir. Birçok Batı Anadolu kentinde, meydana gelen depremlerin, Poseidon kültürünün ihmal edilmesi sonucu kentlerin, Poseidon tarafından cezalandırılması olduğuna inanılırdı. Bu nedenle depremlerin ardından tanrıya yoğun tapınım olduğu yazıtlarla belgelenmektedir⁴²⁵.

Antik yazarlardan Malalas’ın aktardığı kadarıyla Ovalık Kilikya kentlerinden Anazarbos, imparator Nerva döneminden beri çok kez deprem felaketine uğramış ve tahrip olmuştur⁴²⁶. Prokopius da kentin İS 6. yüzyılda iki kez büyük depremler sonucunda tahrip olduğunu ve imparatorlar tarafından onartıldığını belirtir. Bu anlatılara bakacak olursak Anazarbos halkı sıklıkla deprem felaketi ile karşılaşmaktaydı. Bu sebeple depremler karşısında yararı olacağını düşündükleri tanrıları memnun etmek için onlara adakta bulunmuşlardır.

Poseidon kültüründen bahsederken belirttiğimiz gibi Anazarbos’ta Poseidon için yapılmış sunuların odak noktasında depremler vardır. Üstelik buradaki yazıtta Poseidon’un *güvenli* anlamına gelen Asphaleis sıfatı ile anılmış olması da tanrının depremle olan bağına işaret etmektedir. Ge Hedraia da bu bağlamda dikkate değer

⁴²³ Sayar 1999c, 139.

⁴²⁴ Bu yazıt hakkında bkz. Sayar 2000a, 49; Gough 1952, 148, Nr.36; SEG 12 513; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.81.

⁴²⁵ Poseidon’un kara ve denizlerde depremlere yol açtığına inanılması ve bu tanrıya çeşitli kentler tarafından depremlerle ilişkili olarak yapılan adaklar hakkında bkz. Mylonopoulos 1998, 82-89.

⁴²⁶ Malalas, *Chronographia*, 418.

bir tanrıça olarak karşımıza çıkmaktadır. Tanrı Zeus'un da *kurtarıcı* sıfatıyla anılmış olması bu konudaki düşüncelerle aynı doğrultudadır. Adak, Anazarbos'ta sık meydana gelen depremlerin birisinin ardından, Menophilos isimli vatandaş tarafından kendisinin ve mahallenin iyiliği için kurtarıcı tanrı Zeus, depremle ilişkili tanrılar Poseidon Aspheleis ve Ge Hedraia onuruna adanmıştır.

Epigrafik Belgeler

Anazarbos/Taşlıhöyük, şuan: Orta Tozlu'da

N384 Sayar 2000a, Nr.49; Gough 1952 148, Nr.36; SEG 12 (1955) 513; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.81:

Levha V, a

Δι Σωτήρι
 Ποσιδῶνος
 Ἀσφαλείῳ
 Γῆς Ἑδραίας
 5 Μηνόφιλος
 ὑπὲρ τῆς
 γιτνίας.⁴²⁷

“Menophilos mahallenin (semt) iyiliği için Zeus Soter'e, Poseidon Aspheleis'e, Ge Hedraia 'ya(adadı).”

⁴²⁷ Yazıt beyaz kireçtaşından profilli kaide üzerinde yer almaktadır. Üstünde kare şeklinde dübel deliği yer almaktadır. Anazarbos dağının yaklaşık 2 km. doğusunda yer alan Taşlıhöyük'te bulunmuştur. Şuan Orta Tozlu'da bir bahçededir.

2.4.3. HEKATE

Anadolu'ya özgü bir tanrıça olup sonradan Yunan pantheonuna dahil edilmiş olan Hekate çoklu karaktere sahip gizemli bir tanrıçadır. Hekate genel manada ay tanrıçası, geceye ve karanlığa egemen varlık, büyü ve sihri elinde tutan bir kara güçler kraliçesi ve yol ayrımları ile alakalı bir tanrıça olarak görülür. Ayrıca yaşam veren, yaşamların önemli karar noktalarında insanların doğru kararlar vermelerine yardımcı olan, ışık saçan ve yol gösteren kişiliğe sahiptir. Bu yüzden ki onun en önemli sembolü iki elinde tuttuğu meşaleler olmuştur.

Tanrıçanın isminin “uzaktan işleyen, uzaktan etki eden” anlamlarına gelen “Εκατός” kelimesinden türediği düşünülür. Bu sözcük aynı zamanda Apollon ile Artemis'in önemli sıfatlarından. Başka bir ayrıntı ise Hekate'nin, Apollon ve Artemis ile akraba oluşudur. Mitolojiye göre Hekate, ikiz tanrı ve tanrıçanın annesi olan Leto'nun kız kardeşi Asteria ile ikinci kuşak titanlardan Perses'in tek çocuğudur. Asteria, astroloji ve kehanetle yakından ilgiliydi ve bu özellikleri kızına da geçmişti.

Hekate'nin birçok özelliğe sahip bir karakterinin olması mitolojik temele dayanmaktadır. Mitolojik anlatılarda Hekate'nin, titanlarla ve devlerle yapılan savaşlarda Olympos tanrılarının yanında yer alması ve kaçırılan kızı Persephone'yi bulmaya çalışan Demeter'e yardım etmiş olması, onun tanrılar nazarındaki saygınlığını artırmıştır. Kendisine Zeus tarafından kara, deniz ve göklerde hakimiyet hakkı tanınmış ve böylece Hekate birçok tanrı ve tanrıçaya ait özellikleri kendi bünyesinde barındırır hale gelmiştir.

İnsanlar da Hekate'nin yüceliğini benimsemiş ve hemen her konuda onun kutsallığına başvurmuştur. Hesiodos, Theogonya'sında Hekate'nin ne olduğunu ve insanlar için ne ifade ettiğini şu dizelerle ortaya koyar;

Ve Asterie Hekate'yi doğurdu:

Zeus herkeslerden üstün tuttu onu,

Pahalı armağanlar verdi ona,

Payı vardır onun karalarda, ekinsiz denizlerde,

Yıldızlı göklerde bile payı vardır,

Ölümsüzlerin saygısı büyüktür ona,

Bugün yeryüzünde kurban kesen her ölümlü
 Hekate'nin adını anar yakarışlarında,
 Kimin dileğini iyi karşılarsa o tanrıça
 Onun elde etmeyeceği şey yoktur,
 Ona bütün mutlulukları vermek elindedir.
 Ünlü Gaia ile Uranos'un bütün çocukları
 Kendi paylarından pay vermişlerdir ona.
 Kronosoğlu ona karşı zor kullanmadı hiç.
 İlk titan tanrılar arasındaki yerini
 Elinden almadı Zeus hiçbir zaman,
 İlk tanrılık payı Hekate'nin
 Olduğu gibi kaldı elinde.
 Tek kız evlat olduğu halde bu tanrıça
 Yerde, denizde ve gökte paysız kalmadı,
 Tersine bol pay aldı Zeus'un tutmasıyla onu.
 Kim hoşuna giderse Hekate'nin
 Yardım görür ondan, destek bulur onda.
 Meydanlarda, kalabalıklar içinde
 Kimi isterse onu parlatır Hekate.
 Ölüm-kalım savaşlarında Hekate
 Dilediği savaşçıya yardım eder,
 Dilediğine verir başarıyı, şanı, şerefi.
 Kurultaylarda saygın kralların yanındadır,
 İnsanlar arasındaki yarışmalarda
 Tanrısal gücüyle işe karışır,
 Zaferi kazanan alır güzel ödülü
 Ve şeref kazandırır yakınlarına.
 Binicilerden de dilediğine yardım eder,
 Belalı engin denize açılanlar da
 Başvururlar Hekate'ye ve yeri sarsan tanrıya,
 Bereketli av sağlar onlara soylu tanrıça,
 Ya da tam başaracakları sırada

*Avlarını alır elinden canı isterse.
Hermes'le sürüleri üretir ağıllarda:
Öküzleri, keçileri, ak yünlü koyunları
Azaltır ya da çoğaltır gönlünce.
Anasının tek kızı olduğu halde
Ölümsüzler arasında yeri büyüktür Hekate'nin
Zeus gençliğin besleyicisi yapmıştır onu⁴²⁸.*

Hesiodos'un dizelerine baktığımızda Hekate'nin kara, deniz ve göklerde yetkiye sahip olduğu ve tüm tanrılardan özellikler taşıdığı bir kez daha görülür. Hekate'nin üç bölgede de yetkiye sahip olması, tanrıçanın tasvirlerine de yansımış ve triform (üçlü form) Hekate betimleri oluşturulmuştur⁴²⁹. Ayrıca Hekate'nin Roma mitolojisindeki karşılığının Trivia olması yine karakterine bağlanmaktadır.

Hekate mitolojide pek çok tanrıçayla özdeşleştirilmiş ama bilhassa Artemis ve Selene ile bir tutulmuş; aynı tanrıça gibi görülmüştür.

Ovalık Kilikya'nın kutsal kenti Hierapolis-Kastabala'ya ait Latince ve Hellence olarak yazılmış bir heykel yazıtında Hekate, özdeşleştirilmiş olabileceği tanrıçalarla birlikte anılır (N385). Metnin Hellence olarak yazılmış olan ikinci bölümde şu şekilde bir sesleniş mevcuttur: *"Thebai halkı tarafından kurbanlar adanan Selene veya Artemis veya bizim yol ağızlarında kutsadığımız meşale taşıyan Hekate veya Kypris veya Persephone'nin annesi Deo(=Demeter) olarak kutsanan tanrıça sen bana kulak ver..."*⁴³⁰. Buradaki sesleniş ve Hekate'nin karakterine bakılacak olursa sununun yapılmak istendiği asıl tanrıça özverili bir sıfatla anılan Hekate gibi görülebilir. Ancak kentteki dinsel yaşama baktığımızda burada güçlü tapınma sahip bir yerel tanrıça vardı. Bu tanrıça Perasia idi. Burada, "her ne kılıkta isen veya her kimsen sen bana kulak ver." şeklinde seslenilmiş olan tanrıça, kült merkezi Hierapolis-Kastabala olan tanrıça Perasia'dır. Ateş ile ilişkili karaktere sahip olan bu tanrıça, daha çok Artemis ile özdeş tutulmuş olsa da bu yazıtta belirsiz bir kimlikle karşımıza çıkmaktadır.

⁴²⁸ Hesiodos, *Theogonia*, 405-450.

⁴²⁹ Özellikle Hekate heykellerine baktığımızda üç gövde ve yüzden oluşmuş olan tanrıça tasvirleri ile karşılaşırız.

⁴³⁰ Erten 2011, 50.

Yazıtın devamından adağın ne amaçla yapıldığı ve adayan adı şu biçimde belirtilir: “... *meşhur İtalya’da consul olacak olan valinin sağlığını koru ve ona eşlik et. Doktor Lucius sana, arkadaşı Dexter’in bu heykelini ve bu sekiz satırı sundu.*”

Metnin Latince olarak yazılmış olan ilk bölümünde ise burada heykeli dikili olan ve adağı yapan kişinin arkadaşım olarak belirttiği Dexter, görevleri sıralanarak onurlandırılmıştır. Buna göre Dexter, farklı lejyon birliklerinde görevde bulunmuş kıdemli bir asker, quaestor, halk tribunu’su, din işlerine bakan praetor, imparatorun elçisi ve Kilikya eyaletinin valisidir. Adağı yapan kişinin “*İtalya’da consul olacak olan vali*” diye belirttiği kişi yine arkadaşı Dexter olmalıydı. Onun sağlığının ve geleceğinin sıkıntılı olmaması adına tanrıçadan yardım istenmiştir.

Yazıtta onurlandırılan Publius Cassius Dexter, İS 149-151 yılları arasında imparatorluğun Kilikya Eyaleti’nin valiliği yapmış bir kişidir. Kişinin görev tarihleri ve yazıtın içeriği dikkate alınırca sununun yapılma tarihi, bu kişinin valilik görevinin sona erip İtalya’da consul olacağına gündeme geldiği tarihe yani İS 151 yılına denk gelmesi gerekir.

Ovalık Kilikya’da Hekate’nin onurlandırıldığı ve şuan Adana Müzesi’nde bulunan iki adak yazıtı daha bilinir. Bunların birisi Flaviopolis kentinin lokalize edildiği Kadirli ilçesinin kuzeyindeki köylerden Gaffarlı’da bulunmuş olan kireçtaşı blok üzerine kazınmıştır. Beş satırlık yazıtın ilk satırı, blok yüzeyinde oluşturulan panonun üst çerçevesine diğer satırlar ise pano içerisine yazılmıştır. Yazıt, Philologos ve Perasiodoros adındaki iki kişinin bu adağı Tanrıça Hekate’ye armağan olarak yaptığını belirtir (N386). Diğer yazıt ise buluntu yeri bilinmeyen üçgen bir sunak yüzeyine yazılmıştır. Yazıt, Annianos adında birisinin Tanrıça Hekate’ye bu sunağı adadığını yazar (N387). Ovalık Kilikya’da başka hiçbir sunak üçgen forma sahip değildir. Hekate’ye adanmış olan bir sunağın üçgen yapılmış olması rastgele seçilmiş bir durum değil, aksine tanrıçanın çok yönlü karakteriyle ilişkili bir durum olmalıdır. Buna göre sunağın üçgen formu, Hekate’nin triform tasvirlerinde olduğu gibi onun kara, deniz ve göklerdeki hakimiyetini ifade ediyor olabilir.

Buluntu yeri bilinen iki yazıtta baktığımızda, Ovalık Kilikya’daki Hekate kültürünün bölgenin doğusunda varlık gösterdiği görülür. Öyle ki Ovalık Kilikya’nın başka hiçbir yerinde tanrıçaya yapılmış bir sunu bilinmemektedir. Durum böyle

olunca Adana Müzesi'ndeki üçgen sunağın da diğer yazıtlar gibi bölgenin doğu kenarındaki kentlerden birisine ait olması muhtemeldir.

Bu sunular, Ovalık Kilikya'da tanrıça Hekate'nin Yunan mitolojisinden kaynaklanan çok yönlü karakterinin benimsendiğini ve halkın ona bu karakter altında adaklar yaptığını göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Epigrafik Belgeler

Hierapolis-Kastabala

N385 Heberdey-Wilhelm 1896, 26, Nr.58; Hicks 1890, 251-252, 27; CIL III, 12116 (düzenlenmiş hali CIL III, 13618); IGR III, 903; Dupont-Robert 1964, 51; Merkelbach-Stauber 2002, 227; Ehling-Pohl-Sayar 2004, 225, no.5:

- A.1 [P. Cas]sius T. f. Cl(audia) Dexter Augus[tanus Alpin]-
us Bellicius Sollers Metilius [— — —]-
us Rutilianus, Xvir stlit[ibus iudican]-
dis, trib(unus) laticl(avius) leg(ionis) III Aug(ustae), [VIvir eq(uestrium)
turm]-
5 ar(um), VIIvir epulon(um), sodalis [— — —, quaest]-
or, trib(unus) plebis, praetor fideico[mmissar(ius), leg(atus) le]-
g(ionis) IIII Scythicae, leg(atus) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) pro[vinciae]
Ciliciae

“[Publius Cas]sius Dexter Augustanus Alpinus Bellicius Sollers Metilius [...]
Jus Rutilianus. Decemvir⁴³¹, 3. Augusta lejyonu tribunusu, altılı süvari
birliği komutanı, septemviri epulonum mensubu, ... üyesi, quaestor, halk
tribunusu, din işlere bakan praetor, 4. Skytia lejyonu legatusu, imparatorun
elçisi, Kilikia eyaleti valisi.”

- B.1 [εἴτε Σ]εληναίην, εἴτ' Ἄρτεμι[ν, εἴτε σ]έ, δαῖμον,
πυρφόρον [ἐν τριό]δοις ἦν σεβόμεσθ' Ἐκ[ά]την,

⁴³¹ Roma'da on üyesi bulunan hükümet meclisi üyelerinden her biri.

εἶτε Κύπριν Θήβης λα[ὸς] θυέεσσι γεραίρει,
 ἢ Δηώ, κούρης μητέρα Φερσεφόνης,
 5 κλῦθι καὶ ἡγεμονῆα τεὸν σωόν τε φύλασσε
 καὶ κλεινὴν ὕπατον πέμψον ἐς Εἰταλίην.
 Λεύκιος εἰητή[ρ] τόδε σοι βρέτας οὗ ἑτάριοιο
 Δέξτρου καὶ τούτους ὀκτώ ἔδωκε τύπους.⁴³²

“Thebai halkı tarafından kurbanlar sunulan Selene veya Artemis veya bizim yol ağızlarında kutsadığımız meşale taşıyan Hekate veya Kypris veya Persephone'nin annesi Deo(=Demeter) olarak kutsanan tanrıça sen bana kulak ver, meşhur İtalya'da consul olacak olan valinin sağlığını koru ve ona eşlik et. Doktor Lucius sana, arkadaşı Dexter'in bu heykelini ve bu sekiz satırı sundu.”(Merkelbach-Stauber 2002, 227)

Flaviopolis/Gaffarlı

N386 Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.78, Taf, 14.3:

Levha XXII, a

[Θ]εῶ 'Εκάτη
 Φιλόλογος
 Φιλολόγου ὁ καὶ
 Περασιόδωρος
 5 χαριστήριον.⁴³³

“Tanrıça Hekate'ye (adadı), Philologos oğlu Philologos ve Perasiodoros armağan olarak.”

Belirsiz

N387 Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.79, Taf, 14.4:

Levha XXII, b

⁴³² Kireçtaşından heykel kaidesi üzerine yazılıdır. Kaide, Kastabala'da bir göçebe mezarlığında görülmüştür. Şuan nerede olduğu bilinmemektedir (İS 151).

⁴³³ Yazıt, kireçtaşından dikdörtgen blok üzerindedir. Yazıtın ilk satırı blok yüzeyine yapılmış olan panonun üst çerçevesine, diğer dört satır pano içine kazınmıştır. Flaviopolis'in kuzey topraklarında yer alan Gaffarlı'da bulunmuştur. Şuan, Adana Müzesinde muhafaza edilmektedir.

Θεᾶ

Ἑκάτη

3 Ἀννίανος.⁴³⁴

“Tanrıça Hekate’ye (adadı) Annianos.”



⁴³⁴ Kireçtaşımdan üçgen sunak üzerindedir. Sunağın üstünde oval bir çukurluk bulunmaktadır. Buluntu yeri belirsiz olan eser şuan Adana Müzesi’ndedir.

2.4.4. HELIOS

Halkın doğaya bağımlı bir yaşam sürdüğü Ovalık Kilikya'da, Güneş tanrısı Helios'un kült sahibi olduğu, Hierapolis-Kastabala ve Mopsuestia'ya ait birer yazıt ile belgelenmektedir. Kastabala yakınlarındaki Bahçeköy'de yer alan mermer bir sunak üzerindeki iki satırlık yazıt, sunağın kurtarıcı tanrı Helios'a adandığını göstermektedir (N391). İS 1. yüzyıl sonu ile 2. yüzyıla tarihlenen yazıt, sadece Helios Soter ifadesinden oluşmuş, adayın bilgisi verilmemiştir. Mopsuestia'ya ait yazıt ise bugün Louvre Müzesi'nde bulunan bir kübik blok üzerindedir. Yazıtta, Philokles adında bir mimarın Helios ve halk için yaptığı bir şeyden bahsetmektedir (N392). Eserin, sunak biçiminde değil de kübik bir blok olması ve kişinin mimar olması sebebiyle bu bloğun, sunak olmasından ziyade, yapı yazıtı içeren bir yapı taşı olabileceği kanısındayım. Ayrıca yapılan şeyin sadece tanrı için değil de aynı zamanda halk için de yapılmış olması bunun bir yapı olabileceğini, hem de halkın kullanımında bir yapı olabileceğini göstermektedir. Bu belki de Helios'a adanmış bir kutsal alan veya tapınaktı ancak Mopsuestia'da Helios'a ait bir tapınak olduğu hakkında hiçbir kanıt bulunmamaktadır.

Kilikya'ya komşu bölgelerden Suriye'de Helios için kült merkezleri oluşturulduğu ve tanrıya yoğun bir inanış olduğu bilinmektedir. Suriye'deki bu güçlü kültürün Kilikya'nın doğu ucundaki kentlerde de varlık bulmuş olması olağandır. Genel olarak bölgelerin birbirine yakın olması ve kurulan bölgeler arası ilişkiler kültürlerin inanç alanının genişlemesinde çok büyük etkiye sahip olmuştur. Durum böyle olunca Helios kültü, Ovalık Kilikya'da bazen de Zeus ile özdeşleşmiş olarak tapınım alanı bulmuştur. Zeus kültürüyle alakalı veriler aktarılırken geniş bir şekilde anlatılmış olan bu tapınım, Zeus'a Helios sıfatıyla sunularda bulunulmasıyla gerçekleşmiştir. Zeus'un Ovalık Kilikya'da güneş tanrısının adını kullandığı üç ad: Zeus Helios, Zeus Helios Hypatos ve Keraunios Helios Serapis'tir⁴³⁵. Bu kültürler sırasıyla Anazarbos (N388), Flaviopolis (N390) ve Epiphaneia (N389) kentlerine ait birer yazıt sayesinde belgelenmiştir⁴³⁶. Zeus ve Helios'un ilişkili tapınım gördüğü bu

⁴³⁵ Zeus'un Helios sıfatıyla anıldığı kültürler hakkında detaylı bilgi için tezin Zeus Helios maddesine bakınız.

⁴³⁶ İlgili yazıtlar konu sonundaki Epigrafik Belgeler başlığından verilmiştir.

kültler doğuyla kurulan ilişkilerin neticesinde meydana gelen oluşumlar olarak karşımıza çıkmışlardır.

Ovalık Kilikya'daki Helios kültürünün varlığını bölge sikkeleri de desteklemektedir. Adana ve Aigeai sikkeleri ile bazı Soloi-Pompeiopolis sikkelerinde ışın taçlı Helios başı görülür. Epiphaneia, Flaviopolis, Hierapolis ve Tarsos sikkeleri ile bazı Soloi-Pompeiopolis sikkelerinde ışın taçlı tanrı ayakta durur, sağ elini yukarı kaldırır, sol elinde bazen bir küre bazen de bir kırbaç tutar. Kastabala sikkelerinde diğer kentlerden farklı olarak bir de meşale kullanılmıştır. Biliyoruz ki meşale Kastabala için önemli bir kültürel öğeydi. Bu nedenle kent sikkeleri üzerindeki kullanımı yaygındı.

Epigrafik Belgeler

Anazarbos

N388 Sayar 2000a, Nr.9; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.18; Gough 1952, 131, Nr. 3, Pl. 12a; SEG 12, 515; Clauss 1992, 238:

5 [— — — — —]

[[ὐπάτου τὸ] β', π(ατρὸς) π(ατρίδος) [M. (?)Αὐρή]-

λιος Σέλευκος ἱε[ρεὺς καὶ]

Πατήρ διὰ βίου Διὸς [Ἡλί]ου

ἀνεικήτου Μίθρα τὸν [βωμὸν]

10 [...] καθ' ἃ ὑπέσχετο τῇ πατ[ρίδι].⁴³⁷

“İkinci kez konsül, vatanın babası [M(arcus) Aure]lius Seleukos, ömür boyu rahip ve baba, Zeus Helios'a, yenilmez Mitras'a [sunağı](sundu)[...], vatanına (memleketine) vaat ettiği gibi.”

⁴³⁷ Profilli yuvarlak sunak. İlk 5 satırın neredeyse tamamı kazanmıştır. (Yaklaşık İS 3.yy.)

Eriphaneia/Gözene

N389 Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 13, Taf, 8.2:

Πρωτογένης προ-
φήτης θεοῦ Κεραυνί-
3 ου Ἡλίου Σεράπιδος
βωμοῦ Ἀμυκασεως.⁴³⁸

“Protogenes, Amykasis Sunaği'nin tanrısı Keraunios Helios Serapis'in Peygamberi (bilicisi)”

Flaviopolis

N390 Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 15; Alkım-Bossert 1947, 22:

Δί Ἡλ[ίω]
Ἵπάτω [M. Αύρ.]
3 Φῆλι[ξ ἱερεύς]
καί δη[μιουργός]⁴³⁹

“Zeus Helios Hypatos'a (adandı) [M.(arcus) Aur.(elius)] Felix (tarafından), [rahip] ve demiourgos.”

Hierapolis-Kastabala

N391 SEG 39(1989) 1502; Sayar-Siewer-Taeuber 1989, 15, Nr.6, Abb. 7; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.17:

Levha XXIII, a

Ἡλίω
Σωτήρι.⁴⁴⁰

⁴³⁸ Yazıt, köşe aktoterli beyaz kireçtaşından üçgen alınlıklı stel üzerine yarılmıştır. Alınlığın altında işlenmeden bırakılmış çerçevesiz düzlem(pano) bulunmaktadır. Panonun altında dört satırlık yazıt bulunmaktadır. Gözene harabelerine giden yolda bulunmuştur. Şuan, Erzin'de bir arazide bulunmaktadır (İS 1.-2.yy.).

⁴³⁹ Yazıt, kireçtaşı yuvarlak sunak parçası üzerindedir. Sunak parçasının bugün nerede olduğu belirsizdir (İS 2.-3.yy.).

“*Helios Soter*’e.”

Mopsuestia

N392 CIG III 4443 b; Langlois 1854, 6, Nr.10; Langlois 1861, 447; Froehner 1865, 30, Nr. 17; Dagron-Feissel 1987, 131, Nr. 83, Taf. 34; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.16:

Φιλοκλῆς Φιλοκλέους τοῦ

Ἴσχυολάου ἀρχιτέκτων[ν]

3 Ἡλίῳ καὶ τῷ Δήμῳ.⁴⁴¹

“*Mimar Philokles, Philokles’in oğlu, İskholaus’un torunu, Helios’a ve halka (adadı).*”

Nümizmatik Belgeler

Adana

N393 SNG France 2, 1841; Wadd. 4040; Levante, *Adana*, 23: İÖ 164-İmparatorluk dönemi,

Ö.Y.: Işın taçlı Helios(?) başı.

A.Y.: Zeus nikephoros oturur, esasına dayanır; ΑΔΑΝΕΩΝ.

Aigeai

N394 SNG France 2, 2323; SNG Levante-Cilicia, 1703: Domitianus dönemi (İS81-96),

Ö.Y.: Işın taçlı Helios başı.

⁴⁴⁰ Yazıt beyaz mermerden profilli yuvarlak sunak üzerindedir. Sunağın üst kesitinde oval bir oyuk vardır. Tam olarak korunagelmiştir (Detaylı fiziksel özellikler için bkz. Sayar-Siewer-Taeuber 1989, 15, Nr.6). Kesin buluntu yeri belirsizdir. Şuan, Kastabala’nın yaklaşık 3 km. kuzeyinde bulunan Bahçe köyünde bir bahçede bulunmaktadır (İS 1.yy. sonu-2.yy.).

⁴⁴¹ Yazıt, kübik blok üzerinde yer alır. Blok, Misis’te bulunmuştur. Şuan, MA 2916 envanter numarasıyla Louvre Müzesinde bulunmaktadır (İ.Ö.2-1.yy)

A.Y.: Artemis başı, alnının üzerinde bir hilal, omzunda sadak bulunur;
ΑΙΓΕΑΙΩΝ ΜΗΤΡΟΔΩΡΩ ΕΛΡ (yıl 135 = 88/89).

Epiphanei

N395 SNG France 2, 2402; Wadd. 4276: III. Gordianus dönemi (İS238-244),

Ö.Y.: Defne taçlı III. Gordianus büstü; AVT K M ANT ΓΟΡΔΙΑΝΟC CE.

A.Y.: Helios çıplak, ayakta, sol elinde küre taşır, sağ elini yukarı kaldırır;
ΕΠΙΦΑΝΕΩΝ ΕΤ ΙΤ (yıl 306 = 238/39).

Flaviopolis

N396 SNG France 2, 2206: Galliaus dönemi (İS253-268),

Levha XL, a

Ö.Y.: Defne taçlı Gallianus büstü; AV K ΓΑΛΛΙΗΝΟΝ.

A.Y.: Işın taçlı Helios ayakta, bir sol elinde bir kırbaç tutar, sağ elini yukarı kaldırır; ΦΛΑΟΝΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ΑΠΡ (yıl 181 = 253/54).

Hierapolis-Kastabala

N397 SNG France 2, 2233; Wadd. 4316; Robert 73, 27.4: Marcus Aurelius dönemi (İS 161-180),

Ö.Y.: Faustina büstü; alnının üzerinde bir hilal; ΦΑΥCΤΙΝΑ CΕΒΑCΤΗ.

A.Y.: Işın taçlı Helios ayakta, bir sol elinde bir kırbaç tutar, sağ elini yukarı kaldırır; yerde yanan meşale; ΙΕΡΟΠΟΛΙΤΩΝ.

N398 SNG France 2, 2244-2245; Wadd. 4323; Robert 83, 47.4, 47.5; SNG Levante-Cilicia 1598: Valerianus dönemi (İS 253-268),

Ö.Y.: Işın taçlı Valerianus büstü; AVT K ΟΥΑΛΕΡΙΑΝΟC CE.

A.Y.: Helios ayakta, sağ elini yukarı kaldırır; yerde yanan meşale; ΙΕΡΟΠΟΛΙΤΩΝ ΚΑCΤΑΒΑΛΕ S (= 6 assaria).

N399 SNG France 2, 2246: Valerianus dönemi (İS253-268),

Ö.Y.: Işın taçlı Valerianus büstü; AVT K OVAΛEPIANOC CE.

A.Y.: Helios ayakta, sağ elini yukarı kaldırır; yerde yanan meşale; IEPOΠ
KACTABAΛE S(= 6 assaria).

Soloi-Pompeiopolis

N400 SNG France 2, 1191: İÖ 2. yy - İmparatorluk dönemi

Ö.Y.: Işın taçlı Helios(?) başı.

A.Y.: Athena nikephoros oturur, kalkana dayanır, mızrak tutar; ΣΟΛΕΩΝ.

N401 SNG France 2, 1253: I. Philippos dönemi (İS244-249),

Ö.Y.: Işın taçlı I. Philippos büstü; AVT K IOV ΦΙΛΙΠΠOC EV CEB.

A.Y.: Helios ayakta, sağ elini yukarı kaldırır, sol elinde pelerin ve yanan
meşale tutar; ΠΟΜΠΗΙΟΠΟΛΙΑΤ (yıl 311 = 245/46) [A]](=11
assaria).

Tarsos

N402 SNG France 2, 1504; SNG Levante-Cilicia 1044: Caracalla dönemi (İS 198-
217); İS 215 sonrası,

Ö.Y.: Defne taçlı Caracalla büstü; AVT KAI M AVP CEVHROC
ANTΩNEINOC CEB II II.

A.Y.: Işın taçlı Helios çıplak, ayakta, sol elinde küre tutar, sağ elini yukarı
kaldırır; ... NH... CEVH AΔP MHT TAPCOV AMK ΓB.

N403 SNG France 2, 1787; SNG Levante-Cilicia 1174: Trebonianus Gallus dönemi
(İS 251-253),

Ö.Y.: Işın taçlı Trebonianus Gallus büstü; AV KAI Γ OVIBION ΤΡΙΒΩ
ΓΑΛΛΟΝ Π Π.

A.Y.: Işın taçlı Helios ayakta, sol elinde bir kırbaç tutar, sağ elini yukarı
kaldırır; ΤΑΡΣΟΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΑΜΚ ΓΒ.



2.4.5. İSİS-SERAPİS

Mısır pantheonun önemli iki üyesi İsis ve Serapis'e duyulan inanç, Mısır dışındaki coğrafyalarda da yayılım alanı bulmuştur. Genel olarak bir ana tanrıça kültü veya bereket tanrıçası kültürüne sahip olan İsis, Hellen ve Roma dinsel yaşamında özellikle Demeter olmak üzere birçok tanrıçaya denk görülmüştür⁴⁴². O hemen her konuya hakim, yeryüzünün hakimi; yaşam veren, bolluk saçan bir tanrıçaydı. Öyleki İzmir yakınlarındaki Kyme antik kentinde bulunmuş bir yazıtta tanrıça kendini şu şekilde tanımlar⁴⁴³ :

Ben "İsis", yeryüzünün sahibesi...

Ben insanların adına meyveyi keşfeden...

Ben yeryüzü ile cenneti ayıran...

Ben gemiciliği keşfettim.

Ben ölüleri gözetim...

Ben onlara, tanrıların heykellerini şereflendirmelerini öğrettim...

Ben Yunanlılar ve Barbarlar için dil yarattım...

Ben yasa koyucu olarak adlandırılan...

İsis, birçok yazıtta "*bin isimli, sayısız isimli*" olarak anılmaktadır⁴⁴⁴. Bu adlandırmanın sebebi, İsis'in insanlar için çok şey ifade etmesi ve onun birçok Anadolu, Hellen ve Roma tanrıçasının yerine geçmesidir.

Mısır pantheonunun en güçlü üyelerinden olan Serapis ise Hellen dünyasında daha çok Hades'e denk bir tanrıyı ifade ediyordu. Bazen de Asklepios gibi sağlık dağıtan bir tanrıydı⁴⁴⁵. Ayrıca söyleyebiliriz ki bu tanrı; Zeus, Dionysos, Poseidon, Adonis gibi tanrıların özelliklerini de bünyesinde barındırmaktaydı. Serapis'in kahini tanrının ağzından şu tanımı yapar:

⁴⁴² Herodotos II 59.

⁴⁴³ Klauck 2003, 132.

⁴⁴⁴ Frazer 1964, 115.

⁴⁴⁵ Ferguson 1985, 36.

... *Başım, cennetin göğüdür, belim okyanustur; ayaklarım yeryüzünün yaratıcısı; kulaklarım gökyüzünün asılıdır; uzakları gören gözlerim ise parlak güneşin ışığıdır*⁴⁴⁶.

Kültleri Mısır dışına taşan, Hellen ve Roma inanç dünyasında yer edinen İsis ve Serapis çoğu yerde ortak külte sahip olmuştur. Ovalık Kilikya da bu ortak tapınımın görüldüğü yerlerdendir. Anazarbos kentine ait bir yapı yazıtı bizlere kentte İsis ve Serapis'e inanış gerçekleşmiş olduğunu bildirmiştir. Roma Dönemine tarihlenen yazıt⁴⁴⁷, tanrı Serapis, bin(lerce) isimli tanrıça İsis ve onlarla ilişkili tanrı ve tanrıçalar için minnettarlığını belirtmek amacıyla bir tapınak yapılmış olduğunu yazar (N404).

Doğu Akdeniz'in büyük limanlarından birisine sahip olan Aigeai kentinde yazıtında, İsis'in de anıldığı bir sunak tespit edilmiştir. Sunak, 1991 yılında Aigeai'nın yaklaşık 6 km kuzeydoğusundaki Demirtaş köyünde M. Hamdi Sayar tarafından incelenmiştir⁴⁴⁸. Sunağın bir yüzünde Demeter Karpotrophos, İsis, tüm imparatorlar ve Hadrian'ı diğer yüzde Caracalla'yı onurlandıran farklı zamanlara ait iki yazıt bulunmaktadır (N279). Hadrian'ın İS 129 yılında Tarsos'tan gelip kara yoluyla Antiocheia'ya giderken Aigeai'dan geçtiği tahmin edilmektedir. Caracalla'nın ise İS 215 yılında Aigeai'ya gelerek Asklepios tapınağını ziyaret ettiği sikkeler sayesinde bilinmektedir⁴⁴⁹. Ayrıca Caracalla'nın onurlandırma yazıtının Hadrian'ın onurlandırılmış olduğu sunağa yazılması Severuslar sülalesinin, Antoninler sülalesinin devamı olarak düşünülmesinden dolayı olabilir⁴⁵⁰. Hadrian ve Caracalla'nın imparator olduğu tarihlere bakılarak erken tarihli yazıt İS 117-138 yıllarına; geç tarihli yazıt İS 222-235 yıllarına tarihlenmelidir.

Zeus'un kült verilerini incelerken Epiphaneia kentine ait bir yazıtta Keraunios Helios Serapis adıyla anılan tanrıya sunuda bulunulmuş olduğunu belirtmiştik. Yazıtta “*Amykasis Sunağı'nın tanrısı Keraunios Helios Serapis'in bilicisi Protogenes (adadı)*” yazmaktadır (N405). Zeus Keraunios ile Helios Serapis'in

⁴⁴⁶ Witt 1971, 52-53.

⁴⁴⁷ Magie 1953, 177-178; Vidman 1969, 177, Nr.351.

⁴⁴⁸ Buluntu haberi için bkz. Sayar 1993, 183.

⁴⁴⁹ Bloesch 1965, 307-312.

⁴⁵⁰ Sayar 1999c, 143.

özdeş olarak anıldığı bu yazıt, bölgede Serapis'e duyulan inancın Yunan Pantheonun baş tanrısına denk bir vaziyette olduğunu göstermektedir.

Baş tanrı Zeus, Mısır kökenli tanrı Serapis ve Doğu kökenli tanrı Helios'un birçok arkeolojik ve epigrafik belge sayesinde özdeşleştirildiği ve Zeus Helios Serapis şeklinde tapınım gördüğü bilinmektedir⁴⁵¹. Ayrıca söylenmelidir ki yazıt bu tanrılar senteziyle Anadolu'nun bu yöresinde yoğun olarak görülen Doğu-Batı kültürlerinin kaynaşmasını belgeleyen kaynaklardan birisi olmuştur. Yazıtta Amykasis Sunağı denilerek dikkat çeken Amykasis'in Amik Ovası'nın adıyla olan benzerliğinden dolayı bu bölgede kullanılan bir yer ismiyle ilişkili olması muhtemeldir⁴⁵².

Epigrafik Belgeler

Anazarbos

N404 Jerphanion-Jalabert 1908, 472, Nr. 66; Vidman 1969, 177, Nr. 351; Mora 1990, Nr. 719; Magie 1953, 177 (söz edilir); Ehling-Pohl-Sayar 2004, 227 Nr.7:

Θεῶ Σαράπιδι καὶ θεᾷ Εἰσίδι τῆ
 μυριωνύμῳ (καὶ) θεοῖς καὶ θεαῖς
 τοῖς σὺν αὐτοῖς τὸν ναὸν ἔκ-
 τισεν Λαουκρήτιος Λόγγος Ἀ-
 5 λέξανδρος εὐχαριστῶν αὐτο-
 ῖς μεγάλῳ[ς] [— — —].⁴⁵³

“Tanrı Serapis için ve bin(lerce) isimli Tanrıça İsis için ve Tanrılar ve Tanrıçalar için onlara tapınak inşa etti Laucetius Longus Alexandros, onlara çok minnettar [oldu].”

⁴⁵¹ Bu örneklerden bazıları için bkz. Katar-Sibbes 1973, 151, no. 802 (Mermer Zeus-Helios-Sarapis heykeli) ve 186 Nr.948 (Bronz Zeus-Helios-Sarapis heykelciği); Ayrıca bazı Zeus-Helios-Sarapis adak yazıtları için bkz. Honbostel 1973, 23, 197, 234.

⁴⁵²Sayar 1998, 340-341.

⁴⁵³ 20.yy başlarında kayıt altına alınmış olan yazıtın üzerinde olduğu eser hakkında bilgi verilmemiştir. Anazarbos'un kuzey topraklarında bulunmuştur. Bugün nerede olduğu bilinmemektedir (İS 1.-2.yy.).

Epiphaneia/Gözene

N405 Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 13, Taf, 8.2:

Πρωτογένης προ-
φήτης θεοῦ Κεραυνί-
3 ου Ἡλίου Σεράπιδος
βωμοῦ Ἀμυκασεως.⁴⁵⁴

“*Protogenes, Amykasis Sunağı'nın tanrısı Keraunios Helios Serapis'in Peygamberi (=bilicisi)*”

Nümizmatik Belgeler (Serapis)Adana

N406 SNG France 2, 1862; Levante, *Adana*, 157: İÖ 164 - İmparatorluk Dönemi,

Ö.Y.: Serapis büstü.

A.Y.: Nehir tanrısı (Saros) büstü, cepheden, yüzer biçimde; ΑΔΑΝΕΩΝ.

Aigeai

N407 SNG France 2, 2336; SNG Levante-Cilicia 1734: Commodus dönemi (İÖ 177-192),

Levha XL, b

Ö.Y.: Defne taçlı Commodus büstü; AVT KAI M AV KOMMOΔOC AN

A.Y.: Yüz yüze duran İsis ve Serapis büstü; Serapis'in başında *modius*,

İsis'in başında lotus çiçeği bulunur; KOMOΔΙΑΝΩΝ ΑΔΡΙΑΝΩΝ
ΑΙΓΕΑΙΩΝ ΕΤΟΒ ΔΛC (yıl 243 = 187/88).

N408 SNG France 2, 2343: Macrinus dönemi (İÖ 217-218),

⁴⁵⁴ Yazıt, köşe aktoterli beyaz kireçtaşından üçgen alınlıklı stel üzerine yarılmıştır. Alınlığın altında işlenmeden bırakılmış çerçevesiz düzlem(pano) bulunmaktadır. Panonun altında dört satırlık yazıt bulunmaktadır. Gözene harabelerine giden yolda bulunmuştur. Şuan, Erzin'de bir arazide bulunmaktadır (İS 1.-2.yy.).

Ö.Y.: Işın taçlı Macrinus büstü; AVT K M OΠ CEVH MAKPEINOC.

A.Y.: Yüz yüze duran İsis ve Serapis büstü; Serapis'in başında *modius*, İsis'in başında lotus çiçeği bulunur; MAKPEINOC ... EVΓ Π ... ΔEC (yıl 264 = 217/18).

Anazarbos

N409 SNG France 2, 2109; SNG Levante-Cilicia 1489; Ziegler, *Anazarbos*, 707.2: III. Gordianus dönemi (İÖ 238-244),

Ö.Y.: Bir hilal üzerinde Tranquillina büstü; CABEINIA TPANKVΛΛEINA AVΓO.

A.Y.: Başına *modius* takmış Serapis büstü; ANAZAPBOV ENΔOΞ MHTPOΠO ET AEC (yıl 261 = 242/43).

N410 SNG France 2, 2131; Ziegler, *Anazarbos*, 787.1: Volusianus dönemi (İÖ 251-253),

Levha XL, c

Ö.Y.: Işın taçlı Volusianus büstü; AV K Γ OV AΦΓAΛΛOC OVE OVOΛOVCIANOC C.

A.Y.: Serapis giyimli, oturur, asaya dayanır, başında *modius*; yanında Kerberos; Serapis'in sağ eli Kerborus'un başında; ANAZAPBOV MHTPO [TIM] ΓΓ AKM ET OC (yıl 270 = 251/52).

N411 SNG France 2, 2132; Ziegler, *Anazarbos*, 786.2: Volusianus dönemi (İÖ 251-253),

Ö.Y.: Işın taçlı Volusianus büstü; AV K Γ OV AΦΓAΛΛOC OVE OVOΛOVCIANOC C.

A.Y.: Serapis giyimli, oturur, asaya dayanır, başında *modius*, cepheden görülür; yanında Kerberos; Serapis'in sağ eli Kerborus'un başında; ANAZAPB[OV] ENΔ MHT TIM ΓΓ AKM ET OC (yıl 270 = 251/52).

Epiphanei

N412 SNG France 2, 2400: III. Gordianus dönemi (İÖ 238-244),

Ö.Y.: Işın taçlı III. Gordianus büstü; AVTOK M ANTΩ ΓΟΡΔΙΑΝΟC.

A.Y.: Serapis giyimli, oturur, asaya dayanır, cepheden görülür; başında modius bulunur; yanında Kerberos; Serapis'in sağ eli Kerborus'un başında; ΕΠΙΦΑΝΕΩΝ ET]T(yıl 306 = 238/39).

Flaviopolis

N413 SNG France 2, 2182-2184; SNG Levante-Cilicia 1543; Wadd. 4288, 4290: Commodus dönemi (İÖ 177-192),

Ö.Y.: Defne taçlı Commodus büstü; M AVP ΚΟΜΟΔΟC ANT EVTVXHC.

A.Y.: Yüz yüze duran İsis ve Serapis büstü; Serapis'in başında *modius*, İsis'in başında lotus çiçeği bulunur; ΦΛΑΟΒΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ; tarih.

N414 SNG France 2, 2187-2188; Wadd. 4292: Elagabalus dönemi (İÖ 218-222),

Ö.Y.: Defne taçlı Elagabalus büstü; ... AVP ANTΩNEINOC CEB.

A.Y.: Başına modius takmış Serapis büstü; ΦΛΑΒΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ET]MP (yıl 146 = 218/19).

N415 SNG France 2, 2191; Wadd. 4289: Alexander Severus dönemi (İÖ 222-235),

Ö.Y.: Defne taçlı Septimus Severus büstü; ... EV ΑΛΕ... ΟC.

A.Y.: Yüz yüze duran İsis ve Serapis büstü; Serapis'in başında *modius*, İsis'in başında lotus çiçeği bulunur; ...ΟΛΕΙΤΩΝ ...

N416 SNG France 2, 2196-2197; SNG Levante-Cilicia 1553: Maximinus ve Maximus dönemi (İÖ 235-238),

Levha XL, d

Ö.Y.: Yüz yüze duran defne taçlı Maximinus ve ışın taçlı Maximus büstü;
AVT K Γ IOV OVH MAΞIMEINOC Γ I OVH MAΞIMOC K.

A.Y.: Serapis giyimli, oturur, cepheden görülür, bereket boynuzu ve phiale tutar; ayaklarının yanında bir skyphos ve amphora; sağ yanında bir ateşli sunak bulunur; ΦΛΑΒΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ET ΓΞΡ (yıl 163 = 235/36).

N417 SNG France 2, 2202-2204; Wadd. 4300-01; SNG Levante-Cilicia 1559: Valerianus dönemi (İÖ 253-260),

Ö.Y.: Işın taçlı Valerianus büstü; AVT K Π ΛΙ ΟΥΑΛΕΡΙΑΝΟC CE.

A.Y.: Başına modius takmış Serapis büstü; ΦΛΑΒΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ET ΑΠΡ (yıl 181 = 253/54).

Tarsos

N418 SNG France 2, 1608: Maximinus dönemi (İÖ 235-238),

Ö.Y.: Defne taçlı Maximinus büstü; AVT K Γ IOV OVH MAΞIMEINOC
Π Π.

A.Y.: Ortada Serapis giyimli, oturur, asaya dayanır; onun önünde, İsis ayakta durur, bir sistrum⁴⁵⁵ tutar; aralarında Horus; Serapis'in arkasında Tyche ayakta durur; ΤΑΡCΟΥ ΜΗΤΡΟ ΓΒ ΑΜΚ.

⁴⁵⁵ Sistrum, antik dünyada Mısır ile ilişkili bir müzik aletidir. Bir sap ve U-şeklinde metal çerçeveden oluşur. 76x30 cm ebatlarında genellikle bronzdan yapılmaz. Hareket edebilen yatay kollardaki ince metalden küçük halkaları sallayınca yumuşak bir çınlama yahut sesli bir tıngırtı duyulur. İsmi kökeni Yunanca'da sallamak anlamında olan *seio* (σειώ) ve sallanmış anlamına gelen *seistron* (σειστρον)'dan gelmez. Eski Mısır dilinde ismi sekhem (*šḥm*) ve sesheshet (*sššt*) idi. İkisi de ufak farklarla sistrum idi.

2.4.6. THEOS PYRETOS

M. Hamdi Sayar'ın Kastabala yakınlarındaki Kesmeburun köyünde bir evde tespit ettiği bir sunak yazıtında *Theos Pyretos* olarak anılan bir tanrıya sunu dikkat çekmektedir (N419). Tanrının, *yanan ateş* anlamına gelen “πυρ” kelimesinden türetilen bir isimle anılması nedeniyle ilk akla gelen onun bir ateş tanrısı olduğudur. Öyle ki Theos Pyretos'un tercüme olarak da karşılığına “*ateş tanrısı*” denebilir. Ayrıca Kastabala'da ateş ile alakalı bir karaktere sahip olan tanrıça Perasia kültürünün varlığı Theos Pyretos'un da benzer karakterde olduğunu düşündürür. Ancak Sayar, antik kaynaklara dayanarak, tanrının adındaki ateş sözcüğünün yanan ateş anlamında kullanılmayıp, insanın vücut ısısını karşılayan bir kelime olarak kullanıldığını vurgulamaktadır⁴⁵⁶. Kelimenin bu anlamına dikkat edecek olursak Theos Pyretos bir ateş tanrısı olmaktan ziyade bir sağlık tanrısı olarak görülür.

Kentte böyle bir tanrının tapınım görmüş olmasının nedeni bölgede yakın zamanlara kadar yaygın olan sıtma salgınları olmalıdır. Muhtemelen aynı salgınlar antik devirde de bölge halkının büyük sıkıntısıydı. Ateşli bir karaktere sahip olan sıtma, şiddetli titremeler ve yükselen ateşle başlayan bir hastalıktır. Bu nedenle hastalığının iyileşmesi için vücut ısısıyla ilişkili olan ve bir sağlık tanrısı karakteri gösteren Theos Pyretos'a sunuda bulunmuş olmalıdır.

Kentte sağlık tanrı ve tanrıçası Asklepios ile Hygeia'nın da tapınım görmüş olması ve onlara yapılan sunuların bilinmesi bu ihtimali doğrular durumdadır.

⁴⁵⁶ Sayar 1999c, 147-148.

Epigrafik Belgeler*Hierapolis-Kastabala*

N419 SEG 39(1989) 1503;Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.77; Sayar-Siewert-Tauber 1989, 16, Nr.7, Abb. 8:

Θεῶ

Πυρετῶ

3 εὐ[χίην].⁴⁵⁷

“Tanrı Pyretos’a adak.”



⁴⁵⁷ Yazıt, beyaz mermerden profilli yuvarlak sunak parçası üzerindedir. Sunağın alt kısmı yok olmuştur. Üst kısmında oval çukurluk bulunur. Kesin buluntu yeri bilinmeyen sunak, şuan Kastabala'nın yaklaşık 2 km. güneybatısındaki Kesmeburun köyündedir (İS 1.-2.yy).

2.5. BELİRSİZ TANRILAR

19. yy sonlarında Anazarbos'a gelen araştırmacılar tarafından buradaki kaya kesişinin güney duvarında görülerek yayınlanmış⁴⁵⁸ olan bir adak yazıtında, “*Tanrı bizim sığınağımız ve gücümüz*” ifadesi okunmaktadır (N420). İS 5.-6. yüzyıllara tarihlenen yazıtın, üstünde ve altında birer hac bulunması dolayısıyla burada anılan tanrının pagan tanrılardan birisi olmadığı söylenebilir.

Adana Müzesi'ne Anazarbos civarından getirilmiş olan bir yuvarlak sunak, adı verilmemiş bir tanrıçaya ithaf edilmiştir. Yazıt, adağı yapan Pompeius'un, tanrıçaya minnettarlığının hediyesi olarak bu sunağı adadığını belirtir (N421). Burada bahsi geçen tanrıçanın Anazarbos'un yerel tanrıçası Kassaleitis olması muhtemeldir. Anazarbos'ta Aphrodite ile özdeşleşmiş olan Kassaleitis kültüne gösterilen güçlü tapınımı da göz önünde bulundurduğumuzda Anazarbos'ta doğrudan tanrıça olarak ithaf edilebilecek tek tanrıçanın Kassaleitis olabileceği varsayımında bulunabiliriz⁴⁵⁹.

Anazarbos yakınlarındaki Kavlak Höyük'te bulunduktan sonra Orta Tozlu'da bir eve getirilmiş olan parçalanmış durumdaki başka sunak üzerindeki okunabilen üç satırlık yazıt, kurtarıcı olarak anılan bir tanrı ya da tanrıçaya ithaf içermektedir (N422).

Ceyhan ilçesinden alınarak Adana Müzesi'ne getirilmiş olan bir adak yazıtında da belirsiz bir tanrı anılmaktadır. Yazıtta, “*Eisidoros'un tanrıya adağı*” ifadesi okunur (N424).

Toros dağlarının eteğine kurulmuş olan Flaviopolis kentinde bir dağ tanrısı için adanmış yazıt bilinmektedir. Yazıt, Bahadır Alkım tarafından Kadirli'nin kuzeyindeki Diniker dağının kuzeydoğu yamacında tespit edilmiş ve yayınlanmıştır. Yazıt, Rufinus'un bir dua ettiğini ve ettiği duanın kabul olması için dinleyen veya işiten dağ için bir sunak diktiğini yazar (N423). Yazıtta adağın yapıldığı dağ tanrısının adı verilmemiş, adak doğrudan dağın kendisine yapılmış gibidir. Burada herhangi bir sunak bulunmasa da civarda adağı yapan kişinin diktiğini bahsettiği bir sunak olması gerekmektedir. Yazıtın başında Flaviopolis takvimine göre verilmiş olan 233 yıl sayısı okunmaktadır. İS 74 yılında başlayan Flaviopolis takvimine göre sununun yapılma tarihi İS 307'dir.

⁴⁵⁸ Hicks 1890, 240,7.

⁴⁵⁹ Kassaleitis hakkında detaylı bilgi için bkz. s.16.

Epigrafik Belgeler

Anazarbos

N420 Sayar 2000a, Nr.60, Taf. 23; Hicks 1890, 240, 7 (J. Th. Bent tarafından kopyalanmıştır.); Gough 1952, 102; Dagron-Feissel 1987, 168:

⊕

ὁ θεὸς ἡμῶν-

ν καταφυγῆ

3 καὶ δύναμις.⁴⁶⁰

⊕

“Tanrı bizim sığınağımız ve gücümüz”

N421 Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.46; Sayar 2000a, Nr.40, Taf.21:

θεῶ

εὐχαρισ-

3 τήριον

Πομπήιος.⁴⁶¹

“Tanrıçaya, minnet hediyesi olarak Pompeius (bu sunağı adadı)”

N422 Sayar 2000a, Nr.51, Taf.34:

..... Ι ΙΣ

ΝΙΚΟΙΚΙΣ

3 τῷ σωτήρι⁴⁶²

“..... kurtarıcı.”

⁴⁶⁰ Kaya yazıtı, Anazarbos'taki kaya kesliğinin güney duvarında bulunmaktadır.(İS 5-6.yy)

⁴⁶¹ Gri damarlı kireçtaşından küçük yuvarlak sunak üzerindedir.

⁴⁶² Yazıt, beyaz kireçtaşından yuvarlak sunakta yer alır. Sunağın üst yarısı yok olmuştur. Gövdede üç satır yazıt okunmaktadır. Kavlak höyükte bulunup Orta Tozlu'ya getirilmiştir (İS 1.-2.yy).

Flaviopolis/Diniker Dağı

N423 Ehling-Pohl-Sayar 2004, 238, Nr. 32; Bean 1950, 535, res.35-37:

ἔ(τους) γλσ´

᾽Ορι ἐπήχῳ ᾽Ρουφεῖνος Μενεφί[λου]

3 εὐξάμενος καὶ ἐπιτυχῶν

ἀνέστησα τὸν βωμόν.⁴⁶³

“233 yılında. Dinleyen (işiten) Dağ için, ben Menophilos oğlu Rufinus, dua ettim ve kabul olması için sunak yükselttim (diktim)”

Belirsiz

N424 Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 57, Taf. 12,3:

Εἰσίδωρος

τῷ θεῷ

3 ε[ὐχὴν](?).⁴⁶⁴

“Eisidoros’un tanrıya [adağı (?)]”

⁴⁶³ Kaya yazıtı, Kadirli’nin kuzeyinde bulunan Diniker dağının kuzeydoğu yamacında bulunmaktadır.

⁴⁶⁴ Beyaz kireçtaşından profilli yuvarlak sunak üzerindedir. Sunağın alt kısmı yok olmuştur. Eser Ceyhan’dan Adana Müzesi’ne getirilmiştir ancak kesin buluntu yeri belirsizdir.

III. BÖLÜM

OVALIK KİLİKYA'DA İMPARATOR KÜLTÜ

Hellenistik dönemde kahramanlık kültürüyle başlayan ölümsüzlerin de kutsal sayılması süreci, krallık kültürünün oluşturulmasıyla temelini daha çok siyasi bir denge üzerine kurmuş ve Roma egemenliği ile birlikte gelişen ve değişime uğrayan kült yapısı imparatorluk kültürünün oluşumuna etki etmiştir.

Özellikle Roma İmparatorluk döneminde, imparatorların tanrısal bir kökene dayandırılması ve bunun sonucunda imparatorun tanrılaştırılmış olması imparator kültürü dediğimiz kavramı ortaya çıkarmıştır. İmparator, tanrı benzeri olarak tanımlanarak iktidarı korumak ve yaygın hale getirmek amacıyla tanrısal nitelikler yüklenerek hem dünyevi hem de ölümsüz kişiliklere bürünerek tanrılar katına çıkarılmıştır. Ayrıca çoğu zaman da bir pagan tanrı ile özdeşleştirilmiştir⁴⁶⁵. Bu özdeşleştirme imparatorun soyunun ilgili tanrıya dayandırılması ve tanrının sahip olduğu bazı özelliklerin imparatorunda bulunması gerektiği ya da öyle gösterilmesinin amaçlanması gibi çeşitli biçimlerde olmuştur.

Aslında Roma Devleti'ndeki imparatorluk kültürünün kökeni tanrı-kral olgusundan daha çok ölümden sonra tanrılaşmaya dayanıyordu. İmparatorluğa yararlı işler yapmış olan yöneticiler ile imparator ve imparator ailesine mensup bazı kişiler ölümlerinden sonraki imparator ve senato tarafından tanrılaştırılıyordu (=consecratio)⁴⁶⁶. Ancak çoğu imparator, iyi davranışları ve halkın beklentileri sebebiyle daha hayattayken tanrısal onura sahip edilmek istenmiştir. Augustus gibi bazı imparatorlar hayattayken her ne kadar tanrı olarak görülmeye ve tanrılaşmaya karşı çıkmış olsalar da en azından tanrısal onurlandırmalara maruz kalmışlardır. Augustus, Roma kenti içerisinde kendisine tanrı olarak tapınımında bulunulmasını yasaklamıştır ancak imparatorluğun doğu eyaletlerinde herhangi bir yasak söz konusu olmamıştır. Augustus, ölümünün ardından Tiberius ve senato tarafından tam anlamıyla tanrılaştırılmıştır⁴⁶⁷.

⁴⁶⁵ Baz 1988, 10.

⁴⁶⁶ Consecratio, tanrılaştırma olayını ifade eden kelimeydi. Tanrılaştırılan imparatorun *consecratio*'su yapılmış olmaktadır.

⁴⁶⁷ CIL I/2, 244; Cassius Dio. LVI. 42.3.

Bunun aksine bazı imparatorlar da hayattayken tanrısal onura sahip olmak istemiş ve Roma'ya bağlı tüm halklara bu yönde baskı uygulamıştır. Roma İmparatorluğu'nun üçüncü imparatoru Caligula bunlardan birisidir. Hellenistik Dönem'deki tanrı-kral anlayışını Roma'ya getirmiş olan Caligula, kötü yönetim tarzı ve Roma'ya verdiği zararlar sebebiyle ölümünün ardından *damnatio memoriae*'ya⁴⁶⁸ uğramış ve tanrılaştırılmamıştır. Caligula'ya benzer bazen de daha aşırı tavırlar sergilemiş olan Nero da ölümünün ardından devlet düşmanı ilan edilmiş yani *damnatio memoriae*'ya uğramış ve hiçbir zaman tanrılaştırılmamıştır.

Yönetimdeki imparatorun tanrılaştırılmasının hem yöneten sınıfa hem de yönetilen sınıfa faydaları vardı. Bu nedenle hiçbir yasak veya karşı duruş imparatorların hayattayken tanrısal tapınım görmelerine engel olamamıştır. Bu durum en başta dönemin var olan iktidar biçimine, halkın adaptasyonunun sağlanmasına yaramıştır. İmparator kültürü, din ve politikayı bütünleştiren bir durum yaratmıştır. Genellikle gücü ve yönetimi sağlamak amacıyla kullanılmış olan bu durum, var olan iktidara karşı bağlılık ve sadakatin artırılması ve düzenli hale getirilmesini sağlamak için her türlü iletişim aracı ve alanı kullanılarak belirli bir imparatorluk mesajının veya propagandasının yerine ulaştırılmasını sağlamıştır. Böylelikle hem imparatorun gücü ve iktidarı sağlanmış hem de halk bu düzen içinde kendine bir yer bulmuştur. Halk da olası isteklerinin yerine getirilmesini sağlamaya yönelik olarak imparatorluk kültürünü kullanmıştır. Dar bir ifadeyle bu, halkın imparatora yaranma çabasıdır.

Perslerin ya da Hellenistik dönem krallıklarının sağlayamadığı ve çoğu kez kuvvete dayanan iktidar biçimi, Roma egemenliğinde özellikle de imparator Augustus'un siyasi yetkiyi yeniden kurması ile İS 3. yüzyıl sonuna kadar olan zaman dilimi içinde yavaş yavaş gelişmiştir. İmparatorluktaki hiyerarşi artmış, merkezi denetim yoğunlaşmış ve kentler bu yeni iktidar biçimine kendi rızaları ile bağlanmış ve büyük bir egemenlik himayesi altına girmişlerdir. Toplumun dokusunu oluşturan iktidar ağının önemli bir parçası olan imparatorluk kültürü, bu bağlamda tanrılara ait

⁴⁶⁸ *Damnatio memoriae*, anısı lanetlenmiş anlamına gelir. Roma İmparatorluğunda bazı imparatorlar hüküm sürdüğü zamanlarda halka kötü davranması ve Roma adına yararlı işler yapmak yerine devamlı kötü işler yaptıkları için, Roma halkı tarafından anılmak istenmemiş ve bunun sonucunda da öldükten sonra *damnatio memoriae*'ya uğratılmıştır. Genellikle anısı lanetlenen imparator tanrılaştırılmadığı gibi, hayattayken tapınım gördüğü yerlerdeki kült izleri de yok edilirdi. İmparatorluk kültürü de doğal olarak bu durumdan etkileniyordu.

geleneksel kültler gibi, imparator ve tebaası arasında bir iliŐki oluşturmuştur. Kent hayatı için önemli olan imparatorluk kültü, neticesinde külte zɡ kurumsal geliŐmeyi de beraberinde getirmiŐtir.

İmparatorların tanrılaştırılması veya tanrılarla özdeŐleŐtirilmesi dışında bazı yerlerde imparator kültü için birkaç faaliyet daha gerçekleştirilmiştir. Kimi kentlerde sadece tanrılaştırılan imparatora ait olan yeni tapınaklar kurulmuştur. Bazen de yeni bir tapınağın yapımının getireceği maddi yükten kaçmak isteyen kent halkı, zaten var olan bir pagan tanrının tapınağını aynı zamanda tanrılaştırdıkları imparatora tahsis etmişlerdir. İlginç bir Şekilde imparator, bir zamanlar kendisinin de tanrısı olan bir tanrıyla ortak bir tapınağa sahip oluyordu⁴⁶⁹. Her durumda imparator, pagan tanrılarında daha az kült etkisine sahip değildi.

Bir önemli faaliyet de imparator onuruna yapılan Őenliklerdi. Bu Őenlikler, genellikle imparatorların isimleriyle adlandırılmakta olup yine ilgili imparatorların doğum günlerine veya iktidara geliş günlerinin yıl dnmlerine denk getirilmekteydi. İmparator kültünün bir Őenlikle bağlantılı olması geleneksel bir anlayıŐtı. Őenliklerde müzik, edebiyat ve spor gibi dallara ilişkin yarıŐmalar yapılırdı. Őenlikler bazen olimpiyatlarla neredeyse eş değer görülürdü.

Herhangi bir güne veya aya, imparator adının verilmesi ise bir başka aŐama olarak karşımıza ıkmaktadır⁴⁷⁰.

Toplumsal geliŐmeler, imparator için düzenlenen Őenlikler, yerel Őekinlerin hiyerarŐik konumları için birbiriyle rekabeti, insanların kendi kentlerinin eyaletteki diğer kentler arasındaki itibarıyla ilgili kaygıları bir bütün olarak imparatorluk kültünün önemini artırmıştır. İmparatorluk kültü böylece düzeni sağlayan bir g olarak içinde çıktığı sosyal ve siyasi hiyerarŐileri güçlendirmiŐ ve toplumun vazgeçilmez bir unsuru olarak iktidarı benimsetmek için kuvvete baŐvurmadan kentler tarafından kabul görmüştür.

İmparator kültünün önemli bir aŐaması da tanrılaştırılan imparatora sunular yapılmasıydı. Yapılacak olan sunular imparatora olan bağlılığın en somut göstergesiydi. Ayrıca imparator gözünde kentlerin değerinin artmasını sağlayan bir davranıŐtı. Bu sayede imparatora tanrılaŐtırıldıėını gösteren sunaklar adayıp sunular

⁴⁶⁹ Baz 1988, 10.

⁴⁷⁰ Baz 1988, 10.

yapan kentler imparatorun sempatisini kazanmayı amaçlamıştır. Yani insanlar bu tanrılaştırma faaliyetinde kendilerine çıkar sağlamayı düşünmüş; kentleri için yardım ve imar gibi faaliyetlerin gerçekleşeceğini umut etmişlerdir.

Tanrılaştırılan imparatora bu yönde çeşitli unvanlar verilir ve sunulan adak yazıtlarında imparator bu unvanlarla anılırdı. Ovalık Kilikya yazıtlarını odağımıza alarak bu unvanlara değinecek olursak, imparator kültürünü onurlandıran adak yazıtlarında imparatorların, tanrı anlamındaki *Theos* unvanı ile anılması en yaygın kullanımdı. Aynı zamanda imparator kültürünün en belirgin ifadesiydi. Yani yazıtlarda bir imparatorun *Theos* unvanıyla anılmış olması onun tanrılaştırıldığının bir kanıtıdır. Çoğu zaman, Augustus'tan sonra bir imparator unvanı haline gelmiş olan Latince "saygın" anlamına gelen ve imparatoru karşılayan *Augustus* kelimesiyle birlikte kullanılmıştır. Yunanca yazıtlarda ise kelimenin karşılığı yine aynı anlamdaki *Sebastos*'tu. Bu kelimenin imparatorluk kültürüne adanmış yazıtlarda kullanımı *Theos Sebasto* (=tanrı imparator) ya da *Theois Sebastois* (=tanrı imparator için) biçiminde olabilmekteydi. Ancak *Theos* unvanının kullanılması zorunluluk değildi. Çoğu zaman yalnız başına kullanılan *Sebastois* (=imparator için) kelimesi de imparatorluk kültürü kapsamında kullanılmış bir ifadedir. Ayrıca bazı yazıtlarda imparator adı veya unvanı kullanılmadan sadece *Theois* yani "tanrı için" ifadesi kullanılarak yine imparatorluk kültürüne sunular yapılmıştır. Genellikle ölümünden sonra senato tarafından tanrılaştırılmış olan eski imparatorlardan bahseden yazıtlarda imparatorun adı doğrudan tanrı olarak anılırdı.

İmparator için yapıldığını yazan her onurlandırma yazıtı imparatorluk kültürü kapsamına alınabilir. Belki de bu onurlandırmalar imparatorluk kültürünün Roma dönemindeki temelleridir. Daha doğrusu imparatorun hayattayken gördüğü tanrısal ilginin bir işareti olabilir. Ancak bu konuda endişelerimiz olması sebebiyle imparatorları konu edinen onurlandırma yazıtlarını imparatorluk kültürüne kanıt olarak değerlendirmedik. Bunun yerine, kesin olarak imparatorluk kültürüne ithaf edilmiş olduğunu bildiğimiz adak yazıtlarını bu kapsamda değerlendirmeye aldık.

Ovalık Kilikya'da Aigeai, Flaviopolis ve Kastabala-Hierapolis kentlerine ait imparatorluk kültürünü onurlandıran yazıtların tümü yukarıdaki tanımlama ile açıklanabilecek cinstendir. Aigeai'da imparatorluk kültürüne adanmış beş adet yazıtlı sunak bulunmaktadır. Bu yazıtların tümü aynı zamanda pagan tanrıları içinde

adanmış yazıtlar olduğundan detaylı açıklamaları tanrı kültlerini aktarırken verilmiştir. Kısaca değinmek gerekirse, bunların birisi aynı zamanda Dionysos ve Demeter için adanmış olan bir sunaktır. Sunağın bir yüzünde “*Dionysos Kallikarpos ve Demeter Karpophoros’a*” yazarken yazıt, diğer yüzde “*καί τοῖς Σεβαστοῖς (=ve Augustus’a)*” diyerek bitmektedir (N425). *Augustus* unvanı tüm imparatorlar için genel bir kullanım olmasından dolayı burada onurlandırılan imparatorun kim olduğu saptanamamaktadır. Yazıtların bir başkası Poseidon Asphaleis ve Aphrodite Euploia’nın da onurlandırıldığı yazıttır (N426). Sunağın bir yüzünde ilk satırda “*Theos Sebastos*” ifadesi ve devamında tanrı ve tanrıçanın adı yazarken diğer yüzde sadece “*καί τοῖς Σεβαστοῖς (=ve Augustus’a)*” ifadesi yazmaktadır.

Bir diğer sunak yazıtında ise imparator, Asklepios ve Hygeia ile birlikte onurlandırılmaktadır. Yazıt üç metinden oluşur. İlk ikisi imparator kültürünün onurlandırıldığı ifadeler içermektedir. Burada onurlandırılan imparator İS 238 yılında devletin başına geçen III. Gordianus’tur. Yazıtta Gordianus’tan tanrılaştırılmış imparator olarak bahsedilmiş ve atalarıyla birlikte onurlandırılmıştır. Son metin ise Asklepios, Hygeia ve tanrılaştırılmış imparator içindir (N427). Sunu Gordianus’un imparator olduğu tarihte yapılmış olmalıdır.

Aigeai’ya ait geriye kalan iki yazıtta da tanrı ve tanrıçaların yanında “*Theos Sebastos*” ifadesiyle imparatorluk kültürü onurlandırılmaktadır (N428-N429). Aigeai yazıtlarında imparator kültürünü onurlandıran yazıtların aynı zamanda birer pagan tanrı kültürünün adağı olması dolayısıyla burada kültürler arasında hiyerarşi farkı olmadığını söylemek mümkündür. Burada tanrı ve tanrıçanın yanında imparator ve bazen atalarının da onurlandırılmasındaki amaç hem imparatora olan bağlılığı somutlaştırmak hem de imparatorun güvenini ve sempatisini kazanmaktır.

Ovalık Kilikya’da imparatorluk kültürüne yapılmış olan sunuların en dikkat çeken örnekleri bölgenin kutsal kenti olarak ün yapmış olan Kastabala-Hierapolis kentine aittir. Kentte imparator kültürüne adanmış ve yukarıdaki açıklamalara uygun on dört yazıtlı sunak bilinmektedir. Bu sunuların dikkat çeken özelliği ise tümünün sadece imparator kültürü için adanmış olması ve kentte pagan tanrılara yapılan sunulardan sayıca daha fazla sununun imparatorluk kültürü için yapılmış olmasıdır. Dolayısıyla söyleyebiliriz ki kentte bir dönem imparatorluk kültürü diğer tüm inanışların önüne geçmiş veya en azından tüm pagan tanrılarından ayrı tutulmuştur.

Kastabala'daki sunularda dikkat çeken bir diğer nokta ise yazıtlarda imparator adları verilmeden genel olarak tek kelimelik ifadeler kullanılmış olmasıdır. Sunaklar üzerindeki yazıtların ikisinde sadece *Theois Sebastois* (N439-N440); on bir tanesinde ya sadece *Theois* ya da sadece *Sebastois* ifadeleri yazmaktadır (N441-N451). Bir tanesinde ise *Sebastois* ifadesinin yanına Yunanca'da “sonsuz” anlamına gelen “*αἰώνιος*” kelimesi eklenmiştir (N452).

Sunaklardaki bu ifadelerin imparatoru temsil eden kelimeler olduğunu ve dolayısıyla imparator kültünü onurlandırmak için kullanıldığını daha önce belirtmiştik. Yazıtlar için önerilen tarihler dikkate alınırsa İS 3. yüzyılın ilk yarısında Kastabala-Hierapolis'te yoğun olarak izlenebilen bir imparator kültünün varlığı söz konusudur.

Kastabala'da imparatorluk kültü kapsamına ekleyebileceğimiz, yukarıdaki sayıya ek olarak bir on beşinci yazıt daha bilinmektedir. Mermer blok parçası üzerindeki yazıtta Faustina adının, *Nea Hera* yani “*Yeni Hera*” olarak onurlandırılmış olduğu görülür (N453). Burada bir tanrıçanın yerini alan Faustina, Roma İmparatoru Marcus Aurelius'un karısı olan ve Genç Faustina olarak bilinen Faustina olmalıdır. Çünkü Genç Faustina'nın İS 176 yılında komşu bölge Kappadokya'da ölmesi dolayısıyla Ovalık Kilikya'nın kutsal kenti Kastabala'da böyle bir külte yer verilmiş olması mümkündür. Ayrıca, Marcus Aurelius'un, karısı Faustina'nın Kappadokya'nın Halala köyünde ölmesi üzerine buraya şehir statüsü vererek adını Faustinopolis yaptığı bilinmektedir⁴⁷¹. Yazıt da İS 176 sonrasına ait olmalıdır. Kastabala'da Faustina'ya ait bir kültün oluşmasında kutsal kent olmasının yanında imparatorluk kültünün yoğunluğu da etkili olmuştur.

Kastabala'nın komşu kenti Flaviopolis'te de imparatorluk kültünü onurlandıran iki yazıt bilinir. Yazıtların biri yalnızca imparator kültüne adanmış olarak karşımıza çıkar. Yazıt, “*Theos Sebastos ve Kaiser için*” ifadesinden oluşmaktadır (N437). Diğer yazıt ise iyi şans dilekleriyle başlar ve ardından *Zeus Soter* ile *Theos Sebastos* için sunulmuş olduğunu belirtir (N438). Ayrıca adağı yapanın demiurgos memurluğu ve rahiplik görevi yürüten Marcus Aurelius Lukretus olduğu aktarılmıştır.

⁴⁷¹ Halfmann 1986, 91,213. Faustinopolis'in lokalizasyonu hakkında bkz. Ballance 1964, 139; Hild 1977, 52.

Anazarbos'a baktığımızda ise imparatorluk kültürü kapsamında ayrı bir yeri bulunan "*Thea Roma*" ifadesiyle karşılaşırız. Bu terim diğerlerinden farklı olarak bir şahsı değil Roma İmparatorluğu'nun tamamını temsil etmekteydi. Romalı yöneticilerin, Roma egemenliği altındaki halklar tarafından tanrılaştırıldıklarını biliyoruz. Fakat doğu eyaletlerinin sakinleri, bu Romalıları tanrılaştırmanın sonu olmadığını biliyorlardı. Yani, bu kişiler devlet hizmetlerini yerine getirebilmek için çeşitli bölgelere atanmakta ve bu yüzden sık sık iktidar değişikliği yaşanmaktaydı. Dolayısıyla onları tanrılaştırmak kısa süreli oluyordu. Üstelik Roma egemenliği altındaki halklar, Roma dış politikasının asıl belirleyicisinin Roma *senatus*'u olduğunu farkına varmışlardı. Bununla birlikte esas itibariyle çok kısa süreliğine tek tek tanrılaştırdıkları yöneticilerin bu imparatorluğun ne kadarını temsil ettiği de muammaydı. Bunun farkında olan Roma egemenliği altındaki halklar, imparatorluğun tamamını karşılayabilecek bir ilahi varlığın eksikliğini hissetmişler; Roma'nın gücünü ve tamamını temsil eden soyut bir varlık ortaya çıkarmışlardır. Diğer bir ifadeyle, Roma İmparatorluğu'nu ve otoritesini soyut bir varlıkla kişileştirmiş ve onu bir personifikasyon ile anmışlardır⁴⁷². Bu personifikasyon ise, adı Roma devletinkiyile aynı olan Tanrıça Roma'ydı. Bir kişiye değil de devletin bütününe ifade eden *Thea Roma*'ya tapmak insanlara daha cazip gelmiştir. Böylelikle bu tapınım sonucunda, Roma imparator kültürüyle ilişkisi bulunan *Thea Roma* kültürü ortaya çıkmıştır.

Anazarbos'ta imparatorluk kültürünü onurlandıran yedi adet yazıt bilinmektedir. Bunların ikisinde yalnızca "*Thea Roma*" ifadesi okunur (N430-N431). Adaklar sadece devletin bütünlüğü olgusu için yapılmıştır. Birer sunakta ise hem devletin bütünlüğüne hem de imparatora atfedilecek biçimde "*Thea Roma ve Theos Sebastos için*" ve "*Thea Roma ve Sebastos Kaiser için*" ifadeleri yazmaktadır (N432-N433).

Anazarbos'a ait bir diğer yazıt ise Adana Müzesi'nde Dionysos Kallikarpos'un da adının geçtiği Domitianus'u onurlandıran bir metindir (N434). Yazıt, dikdörtgen bir blok üzerine *tabula ansata* içerisine onbir satır halinde yazılmıştır. Blok, 20. yüzyılın başlarında Keil-Wilhelm'in Anazarbos'ta yaptığı araştırmalar esnasında devşirme malzeme olarak kullanıldığı şehrin kuzey Arap surları⁴⁷³ üzerinde

⁴⁷² Baz 1988, 21.

⁴⁷³ Anazarbos'un Arap egemenliğinde iken yapılan surlarıdır.

görülmüştür⁴⁷⁴. Yazıtta Domitianus'un babası Vespasian ve ağabeyi Titus tanrılaştırılmış imparatorlar olarak anılmaktadır. Ayrıca imparator kültü kapsamında yer alan iki Thea Roma rahibinin adı verilmiştir. Domitianus *pontifex maximus*, 12. defa *tribunicia potestas* sahibi, 22. defa imparator, 16. defa *Consul*, hayat boyu *Censor*, vatanın babası olarak onurlandırılmaktadır.

Anazarbos'ta yine Domitianus'un onurlandırıldığı bir yapı yazıtında imparator, tanrısal Vespasian'ın oğlu olarak anılmaktadır (N435). Yazıt, Domitianus'un kent halkı için yaptırmış olduğu su kemerinden bahseder. Burada Domitianus için detaylı bir onurlandırma görülür. Ayrıca gücünü tanrısal bir yetkiden aldığı mesajının verilmesi için ölümünden sonra tanrılaştırılan babası da vurgulanmıştır. Bu sayede imparatorluk yetkisinin tanrısal bir güç tarafından verildiği anlayışı doğuyor ve merkezi otorite sağlamlaştırılıyordu. Yazıt, Domitianus'u *pontefix maximus*, 10. defa *tribunica potestas*, 22. defa imparator, 15. defa *Consul*, vatanın babası, ömür boyu *Censor* olarak tanımlar.

Domitianus'un onurlandırıldığı bu iki yazıtın tarihi Domitianus'un hükümdarlık zamanı olan İS 81-96 yılları arasına rastlamalıdır. Domitianus, imparatorluk kültü konusunda Caligula gibi direktmeci bir yönetici olmuş ve zamanla imparatorun tanrısallığını tanımayı zorunlu kılmıştır. İmparator Domitianus, hükümdarlığı zamanında yaptığı kötü işler ve aşırılıklar yüzünden, İS 96 yılındaki ölümünün ardından *damnatio memoriae*'ya uğramış ve tanrılaştırılmamıştır.

Anazarbos'ta imparator kültü kapsamına aldığımız son yazıt ise İmparator Tiberius'un oğlu Drusus Caesar'ın onurlandırıldığı bir yazıttır (N436). Yazıtta Drusus, tanrılaştırılmış imparator Augustus'un torunu olarak onurlandırılmıştır⁴⁷⁵. Adak, Roma imparatorları tarafından yörenin lideri olarak kabul edilmiş olan kral Tarkondimotos II Philopator tarafından yapılmıştır. Yazıtta Tarkondimotos serbest bırakılmış kral olarak anılmaktadır. Buradaki serbest bırakılma yörenin yönetiminin krala bırakılmasıyla alakalıdır. Yapılan onurlandırma, kralın Roma imparatoruna bağlılığının bir göstergesidir. İmparator Tiberius'un oğlunun onurlandırıldığı yazıt,

⁴⁷⁴ Keil-Wilhelm 1915, 55-57.

⁴⁷⁵ Augustus, Tiberius'un öz babası olamayıp adoptif babasıdır. Tiberius, Augustus'un eşi Livia'nın ilk kocası Tiberius Claudius Nero'dan olma çocuğuydu. Doğuştan Claudius sülalesi mensubu olan Tiberius, sonradan Augustus'un kızı ve üvey kız kardeşi Julia ile evlenmiş ve ardından Augustus tarafından evlat edinilerek Julius ailesi mensubu olmuştur.

Tiberius'un hükümdarlık yılları olan İS 14-37 yılları arasında yazılmış olmalıydı. Ayrıca onurlandırmayı yapan Tarkondimotos II Philopator'un, İS 17 yılında ölmüş olduğunu da dikkate aldığımızda yazıtın İS 14-17 yılları arasına ait olması gerektiğini söyleyebiliriz.

Ovalık Kilikya'nın batı sınırında bulunan Soloi-Pompeiopolis kentine ait iki yazıtta da imparatorun *tanrının oğlu* olarak anıldığı görülmektedir (N454-N455). Yazıtlarda imparatorun tanrısal kökene bağlanmaya çalışıldığı açıktır. Tarsos kentine ait bir yazıtta da benzer şekilde imparator *tanrının oğlu* olarak onurlandırılmıştır (N456). Adana Müzesi'nde yine aynı şekilde bir onurlandırma yazıtı bilinmektedir (N458). Bu yazıtlarda onurlandırılan imparatorun adı verilmemiş olmakla birlikte burada tanrının oğlu olarak anılan imparator, sununun yapıldığı dönemde hali hazırda yönetimde olan imparatordur.

Tarsos'ta bir de imparatorun tanrı Traianus'un oğlu olarak anıldığı onurlandırma yazıtı bilinmektedir (N457). Burada adı verilmeden onurlandırılan imparator, Traianus'un ardından imparator olan oğlu Hadrianus'tur. Hadrianus'un, tanrılaştırılan babasıyla anılmış olması, her zaman olduğu gibi imparatorun idari yetkisini tanrısal güçten aldığı propagandasının bir ürünüdür. Onurlandırma yazıtı, Hadrianus'un hükümdarlık yılları olan İS 117-138 yılları arasına ait olmalıdır.

Epigrafik Belgeler

Aigeai

N425 Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.68; Heberdey-Wilhelm 1896, 16, Nr. 44; IGR III 923:

- A.1 Διονύσω
 Καλλικάρπω
 3 καὶ Δήμητρι
 κ[α]ρποφόρω.

“*Dionysos Kallikarpos ve Demeter Karpophoros'a.*”

- B.1 καὶ τοῖς

Σεβαστοῖς.⁴⁷⁶

“*ve Sebastolar için.*”

N426 Ehling-Pohl-Sayar 2004, 259, Nr. 82; CIG 4442/3; IGLSyr. III.I, 715; IGR III, 921; Langlois 1861, 427; Wilhelm 1894, 60 (= aynı, Wilhelm 2000, 218); Domaszewski 1911a, 3; Robert 1973, 163(= aynı, Robert, OMS VII, 227); Weiß 1982, 194 (söz edilir):

A.1 θεῶ Σεβαστῶ Καίσαρι καὶ

Ποσειδῶνι Ἀσφαλείῳ καὶ

3 Ἀφροδείτῃ Εὐπλοία.

“*Tanrı Sebasto (Augustus) Caesar ve Poseidon Asphaleios ve Aphrodite Euploia için*”

B.1 καὶ τοῖς

Σεβαστοῖς.⁴⁷⁷

“*ve Augustus için*”

N427 Weiß 1982, 191; SEG 32 (1982) 1312; Dargon-Feissel 1987, 124 (söz edilir); Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 74:

Birinci metin

A.1 Αὐτοκράτορι Καίσαρι Μάρκῳ Ἀντωνίῳ Γορδιανῶ εὐσεβεῖ εὐτυχεῖ

Σεβαστῶ δημαρχικῆς ἐξουσίας καὶ θεοῖς Γορδιανοῖς προγόνοις

3 τοῦ κυρίου Αὐτοκράτορος Γορδιανοῦ Σεβ(αστοῦ) καὶ θεοῖς Σεβαστοῖς.

Ἀλεξάνδρῳ καὶ Σευήρῳ καὶ Ἀντωνεῖνῳ καὶ Δόμνῃ⁴⁷⁸

⁴⁷⁶ Beyaz kireçtaşından profilli yuvarlak sunak üzerine yazılıdır. Sunağın bugün nerede olduğu bilinmemektedir (İS 1.-3.yy)

⁴⁷⁷ Yazıt, sarımsı kireçtaşından yapılmış sunak üzerine çift taraflı yazılmıştır. Sunağın şuan nerede olduğu belirsizdir.

“*İmparator Caesar Marcus Antonius Gordianus Pius Felix Augustus için, tribunica potestas (tribunik güce sahip) ve tanrı-laştırılmış Gordianus’un ataları için, efendi imparator Gordianus Augustus ve tanrı-laştırılmış Augustus (Severus) Alexander ve (Septimus) Severus ve (M. Aurelius) Antoninus ve (Julia) Domna için.*”⁴⁷⁹

İkinci metin

B.5 καὶ τοῖς Σεβαστοῖς

“*İmparatorlara*”

Üçüncü metin

C.6 καὶ Ἀσκληπιῶ
 καὶ Ὑγεία
 καὶ θεοῖς Σεβαστοῖς.

“*ve Asklepios’a ve Hygieia’ya ve Theos Sebastoslara (Tanrı-laştırılmış İmparatorlara)*”

Aigeai/Yumurtalık, şuan:belirsiz

N428 Heberdey-Wilhelm 1896, 14, Nr.39:

A.1 Αἰγαίεων (?) ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμ[ος ἐτείμησεν]

“*Aigeai meclisi ve halkı yaptı.*”

B.1 [.....]εῖνην Μουσ[α]ίου

[.....]ν Φιλίππου τοῦ

3 ου

.....καὶ

⁴⁷⁸ Siyah-gri çakıldaşından profilli yuvarlak sunak üzerinde yazılıdır. Sunak Yumurtalık ilçe merkezinin kuzey kenarında bulunmuştur. Şuan Yumurtalık kaymakamlığı bahçesinde yer alır. (İS 238)

⁴⁷⁹ Çeviri için bkz. Ehling-Pohl-Sayar 2004, No.74.

“... Mouseos ... Philippos ...”

- C.1 Φίλιππον δίς, ιερασάμ[ενον]
 [του] Διὸς καὶ τῆς Ἥρας κ[αὶ τῆς]
 Ἀ[θη]νᾶς κ[αὶ] Θεοῦ Σεβασ[του]
 Κ[α]ίσαρος καὶ κατασκευάσ[αντα]
 5 ἐκ τῶν ἰ[δ]ίων ἀνδριάντα Αἰ[γαίας]
 Ἀρτέ[μιδο]ς σὺν τῇ παρ[ε]σ[τηκυία]
 [ἐλάφω(?) κτλ.]

“*Philippos 2. defa Zeus ve Hera ve Athena ve Theos Sebastos Caesar rahibi ve Aigeaili Artemidos kendi imkanlarıyla heykel dikti ayrıca yanında yemin etti.*”

N429 Dagron-Feissel 1987, 74; SEG 37.1245:

- [ἔτους] ζπ´. ὁ δῆμο[ς]
 [— — —] Νικίου τοῦ Νικίου[υ]
 [ιερασ]άμ[ε]νον Διὶ Πολ[ιεῖ]
 [Ἀθην]ᾶ [Π]ολιάδι καὶ Καλ[...]
 5 [θεῶ] Σ[εβα]στῶ Καίσα[ρι].⁴⁸⁰

“*86 yıl. _____ halkı, Zeus Polieus, Athena Polias ve Theos Sebastos Caesar rahibi Nikios oğlu Nikios için (yaptı)*”

Anazarbos

N430 Sayar 2000a, Nr.54, Taf. 34:

θεῶ Ῥώμη⁴⁸¹

⁴⁸⁰ Heykel kaidesi üzerine yazılıdır. Kaide, Aigeai'daki kalenin kuzeybatı köşesinde duvarda görülmüştür (İS 39-40).

⁴⁸¹ Beyaz kireçtaşından profilli yuvarlak sunak üzerinde yer alır. Alt yarısı yok olmuştur. Anazarbos'un 1,5 km. güneybatısında ve Dilekkaya ile Yeşildam arasında yer alan Kurudere Höyük'te bulunmuştur. Şuan, Yeşildam köyünde bir bahçededir (İS 1.-2.yy.).

“*Thea Roma için*”

N431 Sayar 2000a, Nr.55, Taf.33:

θεᾶ Ῥώμη⁴⁸²

“*Thea Roma için.*”

N432 Dagron-Feissel 1987, 99, Abb. 41; SEG 28.1254; Sayar 2000a, Nr.56; Sayar 2000a, Nr. 56, Taf. 33:

Θεᾶ Ῥώμη
καὶ θεοῖς Σεβ·β(αστοῖς) {Σεβαστοῖς}.⁴⁸³

“*Tanrıça Roma ve Theos Sebastoslar (Tanrı-laştırılmış İmparatorlar) için.*”
s.2: ΣΕΒΒ

N433 Sayar 2000a, Nr.57, Taf.33: Thea Rome, Sebastois.

θεᾶ Ῥώμη
καὶ Σεββ(αστοῖς) {σεβ(αστοῖς)}
3 Καίσαρσι⁴⁸⁴

“*Thea Roma ve Sebastos (Augustus) Caesar için .*”

N434 Sayar 2000a, Nr.21, Taf. XVI; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.63; Keil-Wilhelm 1915, 55-57:

Levha XVII, b

⁴⁸² Beyaz-sarımsı taştan yuvarlak sunak üzerindedir. Tek satırlık yazıt, sunak gövdesinin orta kısmında düzeltilmiş bir pano içerine yazılmıştır. Yazıttan yukarısı yarı işlenmiş durumdadır. Kesin buluntu yeri belirsizdir. Anazarbos kentsel alanından Sağkaya köyüne götürülmüştür.

⁴⁸³ Yazıt, profilli yuvarlak sunak üzerindedir. Sunağın kesin buluntu yeri belirsizdir. Maksut Cerit tarafından Anazarbos yakınlarından alınarak Ceyhanbekirli'ye götürülmüştür (İS 2.yüzyılın 2. yarısı).

⁴⁸⁴ Siyah-gri renkli kireçtaşından profilli yuvarlak sunak üzerindedir. Sunağın alt kısmı yok olmuştur. Birinci satırın altında sunağı çevreleyen yatay bir çizgi yer almaktadır. Anazarbos'un kuzey kenarında görülmüştür (İS 1.-2.yy.).

Αὐτοκ[ράτορι Καί]σ[α]ρι θεοῦ Οὐεσπασιανοῦ υἱῶι

[[Δομιτιανῶι]] Σεβαστῶι Γερμανικῶι ἀρχιερεῖ μεγίστωι,

δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ ιβ΄, αὐτοκράτορι τὸ κβ΄, ὑπάτωι τὸ ζι΄, τει-

μητῆ δια βίου, πατρὶ πατρίδος Διονύσωι Καλλικάρπωι Λούκιος

- 5 Οὐαλέριος Λουκίου υἱὸς Κολλεῖνα Νίγερ δημιουργήσας καὶ ιερασάμενος
θεᾶς Ῥώμης καὶ Λούκιος Οὐαλέριος Λουκίου υἱὸς Κολλεῖνα Οὐᾶρος

Πωλλίων

ιερασάμενος θεοῦ Τίτου Καίσαρος Σεβαστοῦ καὶ δημιουργήσας καὶ ιε-

ρασάμενος θεᾶς Ῥώμης τὸν ναὸν ἀντὶ τῶν ιερωσυνῶν καὶ δημιουρ-

γίδων, καθὰ ὑπέσχοντο τῷ δήμῳ πατὴρ καὶ υἱός, ἐκ τῶν ιδίων.

- 10 Κοίντος Γέλλιος Λόνγος πρεσβευτῆς καὶ ἀντιστράτηγος

αὐτοκράτορος [[Δομιτιανοῦ]] Καίσαρος Σεβαστοῦ Γερμανικοῦ

καθιέρωσεν.⁴⁸⁵

“Tanrisal Vespasianus’un oğlu, İmparator Caesar Domitianus Augustus Germanicus, pontifex maximus, 12. defa tribunicia potestas sahibi, 22. defa İmparator, 16. defa Consul, hayat boyu Censor, vatanın babası, Dionysos Kallikarpos’a, Lucius oğlu Lucius Valerianus Niger, Tribus Collina’dan, demiurgos olduktan sonra Thea Roma rahibi olmuştur ve Lucius oğlu Lucius Valerianus Varus Polion, Tribus Collina’dan, tanrisal Titus Caesar Augustus rahibi olduktan sonra yanı sıra demiurgos ve Thea Roma rahibi olmuştur, rahip ve demiurgos olmaları karşılığında tapınak (inşa edilmiş), baba ve oğullarının halka verdikleri vaat gereği, kendi imkanlarıyla. Legatus propraetor Quintus Gellius Longus, İmparator Domitianus Caesar Augustus Germanicus’u kutsamıştır.”

N435 Sayar 2000a, Nr.20; Gough 1952, 149, A.1:

[Αὐτοκρ]άτορι [[Καίσαρι Δομιτι]] -

[[ανῶι]] θεοῦ Οὐεσπασιανοῦ υἱῶι

⁴⁸⁵ Büyük taş blok üzerine tabula ansata içerisine yazılmıştır. Anazarbos’un kuzey Arap surları üzerinde kaydedilmiştir (Keil-Wilhelm 1915, 55-57). Şuan Adana Müzesi’ndedir (İS 92-93).

[Σε]βαστῶι Γερμανικῶι ἀρχιερεῖ
 μεγίστωι, δημαρχικῆς ἐξουσίας
 5 τὸ ι´, αὐτοκράτορι τὸ κβ´, ὑπάτωι τὸ
 ιε´, πατρὶ πατρίδος, τειμητῆι διὰ βίου,
 Καισαρέων ὁ δῆμος Σεβαστὸν ὑδραγωγῶν.⁴⁸⁶

“İmparator Caesar Domitianus Augustus Germanicus, Tanrı Vespasianus’un oğlu, pontifex maximus, 10. defa tribunica potestas (=tribunik güç sahibi), 22. defa İmparator, 15. defa Consul, vatanın babası, ömür boyu censor, Kaisareia halkı için imparatorun su kemeri”

N436 Sayar 2000a, Nr.1; IGR III, 895; Hicks 1890, 242, Nr.11 (1888’de J. Th. Bent tarafından kopya edilmiştir.); Ramsay 1882, 158, Nr.19:

Δρο[ῦσον] Καίσαρα
 Τιβερίου [Σεβα]στοῦ υἱ-
 ὄν, [θεοῦ Σεβ]αστοῦ υἱ-
 ωνόν, Ἐλενος βασ[ι]-
 5 λέως Φιλοπάτορος
 ἀπελεύθερος.⁴⁸⁷

“Drususus Caesar, Tiberius Augustus’un oğlu, Tanrı-laştırılmış Augustus’un torunu, Serbest bırakılmış Hellen Kral Philopator.”

Flaviopolis

N437 Heberdey-Wilhelm 1896, 32,76:

[θ]εοῖς
 Σεβαστῶ καὶ
 3 Καίσαρσιν.

⁴⁸⁶ Kaynaklarda, yazıtın yazılı olduğu eserin ne olduğu ve buluntu yeri belirtmemiştir. Sadece yazıt bilgisi mevcuttur. Şuan nerede olduğu bilinmemektedir (İS 90-91).

⁴⁸⁷ Kayıtlarda sadece yazıt bilgisi bulunmaktadır. Yazıt, Bent tarafından 1888 yılında şehrin Arap surları üzerinde görülmüştür (İS 14-17).

“*Theos Sebastos ve Caesar için*”

N438 Heberdey-Wilhelm 1896, 32,78; Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.28; IGR III 910; Alkim-Bossert 1947, 21:

ἀγαθῆ τύχη
Διῆ Σωτῆρι καὶ
θεοῖς Σεβαστοῖς
Μ. Αὐρ. Λουκρήτιος

5 Στρατόνεικος

ὁ δημιουργὸς καὶ ἱερεὺς.⁴⁸⁸

“*İyi şans için. Zeus Soter ve Theos Sebastoslara (adadı), M(arcus) Aur(elius) Lucretius Stratonikos, demiourgos ve rahip.*”

Hierapolis-Kastabala

N439 Heberdey-Wilhelm 1896, 27, 1-3:

θεοῖς
Σεβαστοῖς

“*Theos Sebastoslara*” veya “*Theois Sebastois*”

N440 Heberdey-Wilhelm 1896, 27, 60a-b:

θεοῖς Σεβαστοῖς

“*Theos Sebastoslara*” veya “*Theois Sebastois*”

N441 SEG 39.1504; Sayar- Siewert-Tauber 1989, 19, Nr.8, Abb. 9:

θεοῖς.⁴⁸⁹

⁴⁸⁸ Mavi-kırmızı çakıltaşından yuvarlak sunak üzerindedir (İS 3.yy).

“Theois”

N442 Sayar- Siewert-Tauber 1989, 19, Nr. 9, Abb. 10:

θεοῖς.⁴⁹⁰

“Theois”

N443 Sayar-Siewert-Tauber 1989, 19-20, Nr.10, Abb.11:

θεοῖς.⁴⁹¹

“Theois”

N444 Sayar- Siewert-Tauber 1989, 20, Nr.11, Abb.12:

θεοῖς.⁴⁹²

“Theois”

N445 Sayar-Siewert-Tauber 1989, 20, Nr.12, Abb.13:

θεοῖς.⁴⁹³

⁴⁸⁹ Kireçtaşıdan yuvarlak sunak üzerindedir. Sunağın alt yarısı toprağa gömülüdür. Görünen kadarı ile tam olarak korunmuştur. Kesin buluntu yeri bilinmemektedir. Şuan, Bahçeköy caminin sundurma girişinin sol (doğu) duvarında yapı elemanı olarak kullanılmaktadır (yak. İS 200-250).

⁴⁹⁰ Gri kireçtaşıdan yuvarlak sunak üzerindedir. Sunağın alt yarısı toprağın altındadır. Görünen kısmı sağlamdır. Kesin buluntu yeri belirsizdir. Şuan, Bahçeköy caminin sundurma girişinin sağ (batı) duvarında yapı elemanı olarak kullanılmaktadır (yak. İS 200-250).

⁴⁹¹ Mavi-beyaz-kırmızı çakıлтаşıdan profilli yuvarlak sunak üzerindedir. Sunağın taç kısmı altıgen şekilde yapılmıştır. Profil geçişleri basamaklıdır. Sunak gövdesini saran bir yatay şerit vardır. Kesin buluntu yeri belirsizdir. Şuan, Çamlıbel’de bir evde yapı elemanı olarak kullanılmaktadır (yak. İS 200-250).

⁴⁹² Yazıt, Gri-beyaz kireçtaşı-çakıлтаşı karışımı malzemeden sunak üzerinde yazılıdır. Üstü kapak profile sahiptir. Yazıtın hemen üzerinde sunak gövdesini saran bir yatay şerit vardır. Kesin buluntu yeri belirsizdir. Şuan, Çamlıbel’de bir evde yapı elemanı olarak kullanılmaktadır (yak. İS 200-250).

“*Theois*”

N446 Sayar-Siewert-Tauber 1989, 20, Nr.13, Abb.14:

θεοῖς.⁴⁹⁴

“*Theois*”

N447 Sayar- Siewert-Tauber 1989, 21, Nr.15, Abb.16:

[Σεβ]αστ[οῖ]ς.⁴⁹⁵

“*Sebastoslara*” veya “*Sebastois*”

N448 Sayar- Siewert-Tauber 1989, 21-22, Nr.16, Abb.17:

Σεβαστοῖς.⁴⁹⁶

“*Sebastoslara*” veya “*Sebastois*”

N449 Sayar- Siewert-Tauber 1989, 22, Nr.17, Abb.18:

Σεβασ[τοῖ]ς.⁴⁹⁷

⁴⁹³ Mavi-beyaz-kırmızı çakıлтаşıндan altıgen taçlı sunak üzerinde yer alır. Basamaklı profil geçişlerine sahiptir. Kesin buluntu yeri belirsizdir. Şuan Çamlıbel’de bir evde yapı elamanı olarak kullanılmaktadır (yak. İS 200-250).

⁴⁹⁴ Mavi-beyaz-kırmızı çakıлтаşıндan yuvarlak sunak üzerindedir. Yazıt kısmen yıpranmış olsa da sunak tüm olarak kalmıştır. Üstte altıgen taç ve üzerinde çukurluk bulunuyor. Gövdede basamak benzeri çizgiler yer almaktadır. Kesin buluntu yeri belirsizdir. Şuan, Çamlıbel camisinin önünde bulunmaktadır (yak. İS 200-250).

⁴⁹⁵ Mavi-beyaz-kırmızı çakıлтаşı yuvarlak sunak parçası üzerinde yer almaktadır. Sunaktan geriye bir parça yazıt kalmıştır. Sütunlu caddenin uzandığı yolun hemen kuzeyindeki taş hattında, tiyatro *cavea*’sının yaklaşık 100 m kuzeydoğusunda görülmüştür (N451 ile aynı yerde).

⁴⁹⁶ Gri-beyaz kireçtaşı-çakıлтаşı karışımı malzemeden kapak profilli yuvarlak sunak üzerindedir. Kesin buluntu yeri bilinmiyor. Şuan Çamlıbel’de bir evde yapı elamanı olarak kullanılmaktadır.

⁴⁹⁷ Altıgen taçlı, kapak profilli yuvarlak sunak üzerindedir. Boyandığı için sunağın yapı malzemesi tespit edilememiştir. Sunağın üst profil geçişinde kademeli süsleme yer almaktadır. Alt yarısı

“*Sebastoslara*” veya “*Sebastois*”

N450 Sayar- Siewert-Tauber 1989, 22, Nr.18, Abb.19:

[Σεβ]αστοῖς.⁴⁹⁸

“*Sebastoslara*” veya “*Sebastois*”

N451 Sayar- Siewert-Tauber 1989, 22, Nr.19, Abb.20:

[θε]οῖς. ya da [Σεβαστ]οῖς.⁴⁹⁹

“*Theois*” ya da “*Sebastois*”

N452 Sayar- Siewert-Tauber 1989, 20-21, Nr.14, Abb.15:

Σεβαστοῖς
αἰωνίο[ι]ς.⁵⁰⁰

“*Sonsuz Sebastoslara*”

N453 Sayar- Siewert-Tauber 1989, 9, Nr.1, Abb.2:

Φαυ]στεῖναν

N]έαν Ἡραν

toprak altındadır. Buluntu yeri bilinmemektedir. Şuan, Kesmeburun caminde yapı malzemesi olarak kullanılmaktadır.

⁴⁹⁸ Altıgen taçlı, kapak profilli yuvarlak sunak. Profil geçişinde kademeli süsleme yer almaktadır. Boyandığı için sunağın yapı malzemesi tespit edilememiştir. Buluntu yeri bilinmemektedir. Şuan Kesmeburun caminde yapı malzemesi olarak kullanılmaktadır (Önceki sunak ile aynı duvar üzerinde yer almaktadır).

⁴⁹⁹ Mavi-beyaz-kırmızı çakıldaşından yapılmış yuvarlak sunak mili parçası. Sunaktan geriye bir parça yazıt kalmıştır. Sütunlu caddenin uzandığı yolun hemen kuzeyindeki taş hattında, tiyatro *cavea*'sının yaklaşık 100 m. kuzeydoğusunda görülmüştür (N447 ile aynı yerde). Şuan Bahçeköy'de bir bahçededir.

⁵⁰⁰ Mavi-beyaz-kırmızı çakıldaşından yuvarlak sunak parçası üzerindedir. Sunağın alt ve üst kısımları yok olmuş sadece yazıtı yüzeyi kalmıştır. Buluntu yeri bilinmiyor. Sayar tarafından Çamlıbel mezarlığında görülmüştür.

3]ΑΣ⁵⁰¹

“*Nea Hera Faustina...*”

Soloi-Pompeiopolis/Viranşehir

N454 Hicks 1890, 242, Nr.13; IGR III, 871:

Λευκίωι Καίσαρι Σεβαστοῦ
καὶ πατρὸς τῆς πατρίδος
υἰῶι, θεοῦ υἱων<ῶ>ι, νέων ἡγε-
μόνι, εὐεργέτη ἐκ προγόνων,

5 Πομπηῖοπολιτῶν
ὁ δῆμος.

“*Sebasto ve vatanın babası, Tanrının oğlu, genç yönetici, doğuştan hayırsever
Lucius Caesar (için), Pompeiopolis halkı (yaptı).*”⁵⁰²

N455 Heberdey-Wilhelm 1896, 44,103:

[αὐτοκρά]τορα
[Καίσαρα θε]οῦ υἱὸν

3 ὁ δῆμος.

“*Tanrının oğlu İmparator Caesar (için), halk (yaptı)*”

Tarsos

N456 IGR III, 876:

[Αὐτοκράτορα Καί]σαρα θεοῦ υἱὸν Σεβαστὸν
[ὁ δῆ]μος ὁ Ταρσέων.

⁵⁰¹ Mermer blok parçası üzerindedir. Şuan Kesmeburun’da bulunan blok parçasının önceden kentin kuzey kilisesine giden sütunlu yolda inşa malzemesi olarak kullanılmış olduğunu söylenmektedir.

⁵⁰² Lucius Caesar; Gaius Caesar’ın kardeşi, Julia ve Agrippa’nın oğludur. İÖ 17 yılında doğmuş, İS

“*Tanrının oğlu İmparator Caesar Sebastos (için), Tarsos halkı (yaptı).*”

N457 IGR III, 877:

Αὐτοκράτορα Καί]σαρα θεοῦ

[T]ραϊανοῦ Παρθικοῦ υἱὸν

3 — — —

“*Tanrı Traianus Particus ’un oğlu İmparator Caesar (için)...*”

Belirsiz

N458 Dagron-Feissel 1987, 43, Taf. 21; SEG 37.1354:

ἔτους [..’ Αὐτοκράτορι Καί]-

σαρι, θε[οῦ υἱῶ, Σεβαστῶ]

καὶ τῶ [— — —]

ΠΩΛΟΝ[— — —]

5 ΜΕΝΟ[— — —]⁵⁰³

“*Yıl ... Tanrının oğlu, İmparator Caesar Sebasto (Augustus)... için ve ...*”

⁵⁰³ Adana Müzesinin bahçesinde yer alan İmparator Augustus için yazılmış yazıttan bir parçadır (İÖ 23-İS 14.)

IV. BÖLÜM

SONUÇ

Giriş bölümünde belirtildiği gibi, bu çalışmanın hazırlanmasındaki amaç Hellenistik ve Roma Çağları Ovalık Kilikya Bölgesi yazıtlarına yansımış olan tanrı, tanrıça ve imparator kültüne ait veriler sayesinde bölgedeki dinsel yaşam içerisinde tanrı, tanrıça ve imparator kültürlerinin edindiği yeri, yayılım alanını ve karakterini tespit etmektir.

Çalışmaya başlamadan önce bölgeye ait yazıtlara yer veren kaynaklar incelenerek kültlere kanıt olacak yazıtlar derlenmiştir. Yazıtlar çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümünde ilgili tanrının başlığı altına katalog halinde yerleştirilerek çoğunun tercümesi şahsım tarafından yapılmış olmakla birlikte tamamının tercümesi altına eklenmiştir.

Yazıtların 1 tanesi Yunanca ve Latince olarak çift dilli yazılmış, 1 tanesi Latince diğer tümü Antik Yunanca yazılmıştır.

Bu yazıtlar sayesinde bölgede tanrı, tanrıça ve imparator kültürlerinin yoğunluğu ve yayılım alanları belirlenmiştir. Çoğu kentin kendi yerel kültürlerinin olduğu ve yoğun tapınım izleri taşıdığı görülmektedir. Ancak Yunan etkisi ile gerçekleşen dindeki değişim neticesinde kentlerin Yunan pantheonuna ait tanrı ve tanrıçaları kabul edip onlara önem verip inandıkları görülür. Hatta bu kabul ediş daha da ileri giderek mevcut yerel kültürler ile Yunan tanrıları denk görülerek birlikte anılmıştır.

Yazıtlara göre bölgede Yunan tanrılarından Aphrodite, Apollon, Ares, Artemis, Athena, Hera, Hermes, Poseidon, Zeus, Asklepios, Hygeia, Dionysos, Demeter, Hekate ve Helios'a inanıldığı görülür.

Bölgenin önemli kentlerinden Anazarbos, yüksek bir dağ yanına kurulmuş olması nedeniyle dağ kültürünün önem kazandığı bir kent olmuştur. Kent bir dağ tanrısı olarak tapınım gören Olybris ile dağ tanrıçası olarak tapınım gören Kassaleitis'e kült sahipliği yapmıştır. Yunan kültürlerinin etkisi ile Olybris, Zeus ile denk görülerek Zeus Olybris olarak anılmaya başlanmıştır. Kassaleitis ise Aphrodite ile denk görülerek Aphrodite Kassaleitis olarak yazıtlara yansımıştır. Kayda değer birkaç yazıtta tek bir tanrıça olarak görülen bu tanrıçanın farklı sıfatlar eşliğinde de görülmesi dikkat çekmektedir. Güçlü ihtimalle buradaki dağın zirvesinde Zeus

Olybris ve Aphrodite Kassaleitis için birer kutsal alanın varlığı söz konusuydu. Bazı araştırmacılar, zirvedeki Orta Çağ kalesinin temellerinde görülen bazı yapı taşlarının tapınaklara ait parçalar olduklarını düşünmektedir. Burada dağın zirvesine kadar ulaşan antik merdiven bulunmaktadır. Merdiven basamaklarının yanına kaya yüzeyine Aphrodite'ye adanmış 3 adet yazıt kazınmıştır. Yazıtların birisinde basamakların 5 adedinin tanrıçaya adandığı yazmaktadır. Bunlar dikkate alındığında merdivenin Aphrodite kutsal alanına çıktığı düşünülür.

Epigrafik kayıtlarda bölgenin kutsal kenti olarak anılan Kastabala, Perasia adındaki bir yerel tanrıçaya ev sahipliği yapar. Bu tanrıça da Artemis ile özdeşleştirilerek Artemis Perasia olarak kült varlığını sürdürmüştür. Yeri tespit edilememiş olsa da antik kaynakların aktardığına göre kentte Artemis Perasia için bir kutsal alanın olduğu bilinmektedir.

Bölgede güçlü inancıyla dikkat çeken bir diğer yerel kült ise Magarsos kentinin tanrıçası Athena Magarsia'dır. Magarsos, Athena'ya adanmış kutsal alan ve kehanet merkeziydi. Antik yazarlardan Arrianos, anlatılarında Magarsos'taki Athena Magarsia tapınağından bahseder.

İnsanların tanrılardan beklentileri veya hangi amaca hizmet eden tanrıya inanacaklarını kentlerin konumu, ekonomik faaliyetleri gibi unsurlar etkilemiştir. Nasıl ki Anazarbos'ta dağ tanrılarına önem verilmişse bir liman kenti olan Aigeai'da ise denizle alakalı tanrılara yapılan sunular önem arz etmekteydi. Bunların içinde başta deniz tanrısı Poseidon olmak üzere gemi yolculukları ve depremle alakalı tanrılara da ihtiyaç duyulduğu yazıtlarda görülmektedir. Ayrıca Aigeai kentinde, yeri tespit edilememiş olsa da antik dünyanın önemli sağlık merkezlerinden birisinin yani Asklepios kutsal alanının olduğu bilinmektedir.

Bereketli toprakları ve nehirleri olan bölgede bereket tanrı ve tanrıcaları ile nehir tanrıları için de çok sayıda adak adanmış ve her zaman önemini korumuştur. Nehirler kurak zamanlarda insanlar için ihtiyaç olmasının yanı sıra zaman zaman taşkınlara yol açarak insanları zor durumda bırakmıştır. Bu nedenle insanlar nehirleri tanrılaştırarak onlara adaklar adanmış ve temennilerde bulunmuşlardır.

Bölgeye uzun zaman başkentlik yapmış olan Tarsos kentinde kültürle alakalı yazıt sayısı yok denecek kadar azdır. Kentin kültürel gelişimi ve büyüklüğü düşünüldüğünde kült yazıtlarının sayısının az olması tezatlık göstermektedir.

Hristiyanlığın kabulü ile pagan tanrılara ait ögeler yok edilmiş olduğu gibi antik kent yerleşimi üzerine modern kent yerleşimi kurulmuş olması veya liman kenti olmasının sağladığı kolaylıktan dolayı eserler, tarihi eser kaçakçılığına maruz kalmış olması nedeniyle yok edilmiştir.

Etkileşim sadece Yunan ile olmayıp bölgenin Doğu ile sınır durumunda olması nedeniyle Doğu etkili kültürler de bölgeye girmiştir. Öyle ki bölgede birden fazla yazıt ile Serapis ve İsis'e inanıldığı tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamında Ovalık Kilikya'daki imparatorluk kültürü ve kültürün etkileri incelenmiştir. İmparatorluğun her yanına yayılan bu kültür Ovalık Kilikya kentlerinden özellikle Anazarbos, Aigeai, Flaviopolis ve Kastabala'da fazlaca yer edinmiştir. Roma İmparatorluk döneminde imparatorların tanrısal bir kökene dayandırılmak istenmesi, imparator kültürünün ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu sayede imparatorların otoritesinin güçlenmesi amaçlanmıştır. İnsanlar tarafından bakacak olursak bu düşünce tamamen imparatora yaranma faaliyeti haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

- Adler, 1919 A. Adler, καρποδότης, *RE X 2*, 1919, 2265.
- Agizza, 2001 R. Agizza, *Antik Yunan'da Mitoloji Masallar ve Söylenceler*, Çev. Z. İlkelen, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2001.
- Albayrak, 2008 Y. Albayrak, *Anadolu'da Artemis Kültü*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2008.
- Ammianus Marcellinus Ammianus Marcellinus, *Rerum Gestarum Libri Quae Supersunt*, Çev. J. C. Rolfe, London 1963-1964.
- Alkım-Bossert, 1947 U. B. Alkım – H. Th. Bossert, *Karatepe – Kadirli ve Dolayları, ikinci ön rapor*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1947.
- Appianos Appianos, *Romaike Historike*, Çev. H. White, London 1928.
- Appianos, *Mithridatica* P. Viereck – A. G. Roos – E. Gabba (ed.), *Mithridatica, Appiani historia Romana*, Leipzig 1939.
- Arrian, *Anabasis I* *Anabasis of Alexander, Volume I: Books 1-4*, Çev. P. A. Brunt, The Loeb Classical Library, Harvard University Press, 1976.
- Arrian, *Anabasis II* *Anabasis of Alexander, Volume II: Books 5-7*, Çev. P. A. Brunt, The Loeb Classical Library, Harvard University Press, 1983.
- Ballance, 1964 M.H. Ballance, Derbe ve Faustinopolis, *Anatolian Studies 14*, 1964, 139-145.
- Baydur, 1995 N. Baydur, Anadolu'daki Kutsal Dağlar – Dağ Tanrılar, 1995.
- Baz, 1998 F. Baz, *Roma İmparator Kültü*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1998.

- Beal, 1986 R. H. Beal, The history of Kizzuwatna and the date of the Sanassura Treaty, *Orientalia XXIX*, 424-445.
- Bean, 1950 G. E. Bean, Üçüncü Mevsim Karatepe Çalışmaları (U. B. Alkim): Kazı ve Geziler, *Belleten 14*, 1950, 535.
- Bean-Mitford, 1970 G. Bean- T.B.E. Mitford, Journeys in Rough Cilicia 1964-1968, 1970.
- Belke, 1984 K. Belke, *Galatien und Lykaonien. TIB 4*, Wien 1984.
- Berges-Nollé, 2002 D. Berges – J. Nollé, Die Inschriften von Tyana, Inschriften Griechischer Städte aus Kleinasien 55, 2002.
- Beschi, 1988 L. Beschi, Demeter, *LIMC IV*, 1988, 844-892.
- Bent, 1890 J. Th. Bent, Recent Discoveries in Eastern Cilicia, *JHS 11*, 1890, 231-235.
- Bloesch, 1982 H. Bloesch, Hellenistic Coins from Aegeae (Cilicia), *ANSMusNotes 27*, 1982, 53-92.
- Bloesch, 1965 H. Bloesch, Caracalla in Aegeai, *Congresso internazionale di numismatica, Roma 11-16 settembre 1961, Vol II.*, Roma 1965, 307-312.
- Blümel, 1984 W. Blümel, *Die Inschriften von Mylasa I, Inschriften Griechischer Städte aus Kleinasien 34*, 1987.
- BMC Cilicia G.F.Hill, A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum, Greek Coins of Lycaonia, Isauria and Cilicia, 1900.
- Bossert, 1950a H. Th. Bossert, Karataş'taki Arkeolojik araştırmalar hakkında kısa ön rapor, *Belleten 14*, 1950, 161-666.
- Bossert, 1950b Reisen in Kilikien, *Onontolia, Yeni Seri 19*, 1950, 122-125.
- Bossert-Alkim 1950 H. Th. Bossert-U. B. Alkim-N. Çambel-N.Ongunsu-İ. Süzen, *Karatepe Kazıları - Die Ausgrabungen auf dem Karatepe. İlk Ön Rapor*, Ankara 1950.
- Brandl, 1988 H. Brandl, Kulte in Aspendos, *İst. Mitt. 38*, 1988.
- Bruneau, 1984 P. Bruneau, Ares, *LIMC II*, 1984, s. 479 – 492.

- Cassius Dio. Rhomaika(=Roman History), çev. E. Cary, The Loeb Classical Library, London 1927.
- Chuvin – Yoyotte, 1986 P. Chuvin-J. Yoyotte, Documents relatifs au Culte de Zeus Casios, *Rev. Arch.* 1986, 41-63.
- CIG *Corpus Inscriptionum Graecarum, 1828-1877.*
- CIL *Corpus Inscriptionum Latinarum, concilio et auctoritate Academiae Litterarum Borussicae editum, I-XVI, Leipzig-Berlin 1893 v.d.*
- Clauss, 1992 M. Clauss, *Cultores Mithrae: Die Anhängerschaft des Mithras-Kultes, Heidelberger althistorische Beiträge und epigraphische Studien 10, Stuttgart 1992.*
- Cook, 1925 A.B.Cook, *Zeus, A Study in Ancient Religion II, 1925.*
- Cornelius, 1973 F.Cornelius, *Geschichte der Hethiter, Darstadt, 1973.*
- Crawford, 1996 M. H. Crawford, *Roman Statutes I-II, London 1996.*
- Curtius Rufus Quintus Curtius Rufus, *Historial Aleksandri Magni, Çev. J.C. Rolfe, London 1962.*
- Curty, 1995 O. Curty, *Les parentés légendaires entre cités grecques, 1995.*
- Çelgin, 1986 G. Çelgin, *Artemis: Eski Yunan Dininde ve Mitolojisinde, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1986*
- Dagron-Feissel, 1987 G. Dagron – D. Feissel, *Inscriptions de Cilicie, Paris 1987.*
- Demargne, 1984 P. Demargne, *Athena, LIMC II-1, 1984.*
- Demirtaş, 2013 N. Demirtaş, *Sikkeler Işığında Lykia, Pamphylia, Pisidia ve Kilikia'da Hermes, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2013.*
- Desideri, 1991 P. Desideri, *Strabo's Cilicians, De Anatolia Antiqua I, 1991, 299-304.*
- Desideri-Jasink, 1990 P. Desideri-A.M.Jasink, *Cilicia: Dall'eta Kizzuwatna alla conquista Macedone, Torino 1990.*

- Devijver, 1998 H. Devijver, "Commanders and Officers of Legio III Scythica", *The Twin Towns of Zeugma on the Euphrates* (Ed.: D.L. Kennedy), 1998, 205-232
- Diodorus Siculus Diodorus Siculus, *Bibliothèque Historique*, Çev. C.H Oldfather, London 1952-1957.
- Domaszewski, 1911a A. von Domaszewski, Mopsuestia und Aegeae, *NumZ N.F.* 4, 1911, 3-8.
- Domaszewski, 1911b A. von Domaszewski, Ζεὺς Ὀλύβριος, *NumZ N.F.*4, 1911, 9-12.
- Drew-Bean, 1976 Drew-Bear, Local Cults in Graeco-Roman Phrygia, *GRBS* 17.3, 1976, 247-268.
- Dupont-Robert, 1964 A. Dupont-Sommer-L. Robert, La deesse de Hierapolis Castabala(Cilicie), Paris, 1964.
- Durugönül, 1987 S. Durugönül, Athena Krisoa Oreia, *Epigraphica Anatolica* 10, 1987, 115-116.
- Dümmler, 1896 F. Dümmler, Athena, *RE II-2*, 1896, 1941-2020.
- Ehling-Pohl-Sayar, 2004 K. Ehling-D. Pohl-M.H. Sayar, Kulturbegegnung in einem Brückenland. Gottheiten und Kulte als Indikatoren von Akkulturationsprozessen im Ebenen Kilikien, *Asia Minor Studien*, Band 53, Boon 2004.
- Eitrem, 1912a S. Eitrem, Hera, *RE VIII-1*, Stuttgart, 1912, 370-382.
- Eitrem, 1912b S. Eitrem, Hermes, *RE VIII-1*, 1912, s. 738-792.
- Engelmann-Merkelbach, 1973 H. Engelmann - R. Merkelbach, *Die Inschriften von Erythrai und Klazomenai II, Inschriften Griechischer Städte aus Kleinasien 2*, Bonn 1973.
- Engelmann-Knibbe-Merkelbach, 1973 H.Engelmann- D.Knibbe- R.Merkelbach, *Die Inschriften von Ephesos IV, Inschriften Griechischer Städte aus Kleinasien 14*, 1980.
- Erhat, 1997 A. Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1997.

- Erten, 2011 D.S. Erten, *Kilikia Bölgesi'ndeki Latince ve Latince-Hellence Yazıtlar*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, , 2011.
- Erzen, 1940 A.Erzen, *Kilikien bis zum Ende der Persenherrschaft*, Leipzig 1940.
- Fauth, 1990 W. Fauth, Das Kasios, *Ugarit-Forschungen* 22, 1990, 105-118.
- Ferguson, 1985 J. Ferguson, *The Religions of the Roman Empire*, 1985.
- Frazer, 1964 J. G. Frazer, *Dinin ve Folklorun Kökleri I*, Çev. Mehmet H. Doğan, 1991.
- Freu, 1980 J. Freu, Luwiya. Geographie historique de provinces meridionalees de l'Empire hittite: Kizzuwatna, Arsawa, Lukka, Milawatta, *Centre de Recherches Comparatives sur les langues de la mediterranee Ancienne*, 6/2 s. 177-352
- Froehner, 1865 W. Froehner, Les inscriptions grecques (Musée impérial du Louvre), 1865.
- Furtwängler-Stoll, 1884 A. Furtwängler-W. Stoll, Ares, *Roscher ML I*, 1884, 477-493.
- Ganschow, 1997 T. Ganschow, Sarus, *LIMC VIII.1*, 1997, 1077.
- Girginer, 2007 K.S.Girginer, Adana (Yukarı Ova – Ceyhan Ovası) Yüzey Araştırmaları 2006, ANMED Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri 5, 2007, 79-85.
- Goetze, 1999 A. Goetze, *Kizzuwatna and the Problem of Hittite Geography*, New Haven 1940.
- Gough, 1952 M. Gough, Anazarbus, *AnatSt* 2, 1952, 85-150.
- Graf, 1985 F. Graf, Nordionische Kulte: Religionsgeschichtliche und epigraphische Untersuchungen zu den Kulturen von Chios, Erythrai, Klazomenai und Phokaia, 1985.
- Grimal, 1984 P. Grimal, Der Hellenismus und der Aufstieg Roms, Die Mittelmeerwelt im Altertum II, 1984, 177-190.

- Hajjar, 1990 Y. Hajjar, Divinites oraculaires et rites divinatoires en Syrie et en Phénicie a l' époque grécoromaine, *ANRW II 18. 4*, 1990, 2237-2320.
- Halfman, 1979 H. Halfmann, Die Senatoren aus dem östlichen Teil des Imperium Romanum bis zum Ende des 2. Jh. n. Chr., 1979.
- Halfmann, 1986 H. Halfmann, *Itinera principum*, Stuttgart 1986.
- Hamilton, 1942 E. Hamilton, *Mythology. Timeless Tales of Gods and Heroes*, 1942.
- Harper, 1969 R.P. Harper, Inscriptions Comanis Cappadociae in A.D. 196 effossae, *AnatSt. 19*, 1969.
- Harper, 1970 R. P. Harper, Podandus and the Via Tauri, *AS 20*, 1970, 51-54.
- Hawkins, 1975 J.D. Hawkins, Hilakku, *RLASS 4*, 1975, 402-403.
- Heberdey-Wilhelm, 1896 R. Heberdey-A. Wilhelm, *Reisen in Kilikien*, ausgeführt 1891 und 1892 im Auftrage der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, 1896.
- Hellenkemper, 1980 H. Hellenkemper, Zur Entwicklung des Stadtbildes in Kilikien, *ANRW II, 7.2*, 1980, 1262-1283.
- Heichelheim, 1932 F. Heichelheim, Minerva, *RE XV II*, 1932, 1774-1805.
- Heiderich, 1966 G. Heiderich, *Asklepios*, Freiburg 1966.
- Hereward, 1958 D. Hereward, Inscriptions from Pamphylia and Isauria, *JHS 1958*, 64-65.
- Herodotos Herodot Tarihi, Çev. M. Öktem, İstanbul 2004.
- Hesiodos, *Theogonia* Hesiodos, *Theogonia*, Çev. S. Eyuboğlu-A. Erhat, Hesiodos Eseri ve Kaynakları, Ankara, TTK Yayınları, 1991.
- Hicks, 1890 E.L. Hicks, Inscriptions from Eastern Cilicia, *JHS 11*, 1890, 236-254.
- Hild, 1977 F. Hild, *Das byzantinische Straßensystem in Kappadokien*, Wien 1977.

- Hild-Hellenkemper, 1986 Hild-Hellenkemper, Neue Forschungen in Isaurien und Kilikien, Wien 1986, 108-111.
- Hild-Hellenkemper, 1990 F. Hild-H. Hellenkemper, *Kilikien und Isaurien. Tabula Imperii Byzantini V.*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1990.
- Holtzmann, 1984 B. Holtzmann, Asklepios, *LIMC II*, 1984, 863-897.
- Homeros, *İlyada* Homeros, *İlyada*, Çev. A. Erhat-A. Kadir, İstanbul, Can Yayınları, 1999.
- Homeros, *Odysseia* Homeros, *Odysseia*, Çev. A. Erhat - A. Kadir, İstanbul, Can Yayınları, 2000.
- Honbostel, 1973 W.Honbostel, Serapis, Leiden 1973.
- IGLSyr. III.I *Inscriptions grecques et latines de la Syrie, III.I*, Région de l'Amanus. Antioche, ed. Louis Jalabert and René Mouterde, Paris 1950.
- IGR III *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes III*, ed. René Cagnat, Paris 1902-1906.
- Isaac, 1997 B. Isaac, Dedications to Zeus Olybris, *ZPE* 117, 1997, 126-128.
- Işık-Öğün. 2001 C. Işık-B. Öğün, Kaunos Kbid: 35 yılın araştırma sonuçları (1966-2001), 2001.
- Jerphanion-Jalabert, 1908 P. G. Jerphanion - P. L. Jalabert, *Inscriptions d'Asie Mineure (Pont, Cappadoce, Cilicie)*, *Mélanges de la Faculté Orientale de l'Université Saint-Joseph Beyrouth* 3, 1908.
- Jones, 1971 A. H. M. Jones, *The Cities of Eastern Roman Provinces*, Oxford 1971.
- Kahil-Icard, 1984 L. Kahil-N. Icard, Artemis, *LIMC II-1*, 1984, 618-753.
- Karakaya, 2007 N. Karayaka, *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Pisidia Tanrıları*, İstanbul, Ege Yayınları, 2007.
- Katar-Sibbes, 1973 G.J.F. Katar-Sibbes, *Preliminary Catalogue of Serapis Monuments*, Leiden 1973.

- Keil-Wilhelm 1915 J. Keil - A. Wilhelm, Vorläufiger Bericht über eine Reise in Kilikien, *JÖAI* 18, 1915, Beiblatt (=Ek) 5-60.
- Kern, 1903 O. Kern, Dionysos, *RE V-1*, 1903, 1010-1046.
- Kern, 1901 O. Kern, Demeter, *RE IV*, 1901, 2714-2748.
- Klauck, 2003 H. J. Klauck, *The Religious Context of Early Christianity: A Guide to Graeco-Roman Religions*, 2003.
- Klementa, 1993 S. Klementa, *Galagerte Flubgötter Böhlav*, Köln 1993.
- Korkut, 2008 T. Korkut, *Adak Sunaklar Işığında Likya'da Artemis Kültü*, Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı Eurgetes Festschrift für Prof. Dr. Haluk Abbasoğluzum 65. Geburtstag, Suna - İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya, 2008, 727-8.
- Kossatz-Deissmann, 1988 A. Kossatz-Deissmann, Hera, *LIMC IV*, 1988, 659-719.
- Ksenophon Ksenophon, *Anabasis*, Çev. T. Gökçöl, İstanbul, 1974.
- Jones, 1986 J.M. Jones, *A Dictionary of Ancient Greek Coins*, London, 1986.
- Laminger, 1983 G. Laminger-Pascher, Sozial-Historische Aspekte der griechischen Inschriften des südöstlichen Kleinasien, *Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft*, 43, 1983, 137-147.
- Langlois, 1854 V. Langlois, *Inscriptions grecques, romaines, byzantines et arméniennes de la Cilicie*, 1854.
- Langlois, 1861 V. Langlois, *Voyages dans la Cilicie et Dans les montagnes du Taurus, exécuté pendant les années, 1852-1853*, Paris 1861.
- Laumonier, 1958 A. Laumonier, *Les cultes indigène en Carie*, Paris 1958.
- Launey, 1950 M. Launey, *Recherches sur les Armées Hellénistiques*, Paris 1950, 476-481.

- Lavedan, 1931 P. Lavedan, *Mythologie et antiquités grecques et romaines*, 1931.
- Levante, *Adana* E. Levante, The Coinage of Adana in Cilicia, *NumChron* 144, 1984, 81-94.
- Levante, *Alexandreia* E. Levante, The Coinage of Alexandreia kat'Isson in Cilicia, *NumChron* 131, 1971, 93-102.
- Levante, *Rhosos* E. Levante, The Coinage of Rhosos in Cilicia, *NumChron* 145, 1985, 237-243.
- Magie, 1950 D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor to the End of the Third Century After Christ I-II*, 1950.
- Magie, 1953 D. Magie, Egyptian Deities in Asia Minor in Inscriptions and on Coins, *AJA* 57, 1953, 163-187.
- Malalas, *Chronographia* Malalas, *Chronographia*, Çev. E. Jeffreys, Melbourne 1986.
- MAMA III. J. Keil-A. Wilhelm, *Monumenta Asiae Minoris Antiqua III: Denkmäler aus dem rauhen Kilikien*, Manchester 1931.
- Manganaro, 1996 G. Manganaro, *Asklepios e Hygieia 'Divinità salvatrici e protettrici della città' a Messina*, *ZPE* 113, 1996.
- Marquardt, 1957 J. Marquardt, *Römische Staatsverwaltung I-III*, Darmstadt 1957.
- Mitchel, 1989 St. Mitchell, The siege of Cremna, içinde: D. H. French – C. S. Lightfoot, *The Eastern Frontier of the Roman Empire. BAR International Series 553, I-II*, Oxford 1989, 311-328.
- Mitchell, 1990 S. Mitchell, M. Waelkens, Sagalassos 1989, *Anatolian Studies* XL, 1990.
- Mitford, 1980 T. B. Mitford, Roman Rough Cilicia, *ANRW II*, 7.2, Berlin-New York 1980, 1230-1261
- Mitford, 1990 T.B. Mitford, The Cult of Roman Rough Cilicia, *ANRW II. 18. 3*, 1990, 2142-2152.

- Merkelbach, 1976 R. Merkelbach, Die Inschriften von Assos, *Inschriften Griechischer Städte aus Kleinasien 4*, 1976.
- Merkelbach-Stauber, 2002 R. Merkelbach - J. Stauber, *Steinepigramme aus dem griechischen Osten IV*, 2002.
- Mora, 1990 F. Mora, *Prosopografia Isiaca I*, 1990.
- Moretti, 1968 L. Moretti, *Inscriptiones Graecae Urbis Romae I*, Rome, 1968.
- Mylonopoulos, 1998 J. Mylonopoulos, Poseidon, der Enderschütterer. Religiöse Interpretationen von Erd- und Seebeben, *Naturkatastrophen in der antiken Welt. Stuttgarter Kolloquium zur historischen Geographie des Altertums, 6*, 1996 (Ed. E. Olshausen-H. Sonnabend), Stuttgart 1998, s.82-89.
- Nilsson I, 1992 M.P. Nilsson, Geschichte der griechischen Religion I. 1992 (3. baskı).
- Oster, 1990 R. E. Oster, Ephesos as a Religious Center under the Principate, *ANRW II 18. 3*, 1990.
- Ovidius Ovidius, *Metamorphoses*, Çev. Frank J. Miller, Loeb Classical Library Cambridge, Harvard University Press, 1921.
- Öğün, 1996 B. Öğün, Aphrodite Euploia, içinde: C. Işık-A. Diler-F. Babaoğlu, Kaunos Araştırmaları Ön Raporu 1995, *XVIII. KST. c.2*, 1996, 219-234.
- Özbayoğlu, 1999 E. Özbayoğlu, "Soloι (Cilicia) ve 'Soloekismus'", *Olba II. c.1*, 1999, 209-219.
- Öztürk, 2010 B. Öztürk, *Roma İmparatorluk Çağı Küçükasyası'nda Dionysos Kültü*, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2010.
- Pausanias Pausanias, *Descriptio Graeciae (=Description of Greece)*, Çev. W. H. S. Jones, London, 1964.

- Pekman, 1964 A. Pekman, *Pamphylia Tanrıları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, 1964.
- Pietschmann, 1896 R. Pietschmann, Asklepios, *RE II-2*, 1896, 1642-1697.
- Plinius Plinius, *Naturalis Historia*, Çev. H. R. Rackham-W.H.S Jones, The Loeb Classical Library, London, 1947.
- Ptolemaios Ptolemaios, *Geographia*, Çev. C. Müller, Lipsiae 1843.
- Ramsay 1967 W. M. Ramsay, *The Social Basis of Roman Power in Asia Minor*, Amsterdam 1967.
- Robert, *Hellenica IX* L. Robert – J. Robert, *Hellenica. Recueil d'épigraphie, de numismatique et d'antiquités grecques IX*, Paris 1950.
- Robert, *Hellenica X* L. Robert, *Hellenica. Recueil d'épigraphie, de numismatique et d'antiquités grecques X*, 1955.
- Robert, *Hellenica XI-XII* L. Robert, *Hellenica. Recueil d'épigraphie, de numismatique et d'antiquités grecques XI-XII*, 1960.
- Robert, 1973 L. Robert, De Cilicie à Messine et à Plymouth, *JSav*, 1973, 161-211 (= aynı, OMS VII [1990] 225- 275).
- Robert, OMS L. Robert, *Opera Minora Selecta, Epigraphie et Antiquites Grecques I-VII*, 1969-1990.
- Robert, 1983 L. Robert, *Fouilles d'Amyzon en Carie*, Paris 1983.
- Robert, 1990 L. Robert, De Cilicie à Messine et à Plymouth, *OMS VII*, 1990, 225- 275.
- Roscher-Furtwangler 1884 W.H. Roscher-A. Furtwangler, Athena, *Roscher ML I*, 1884, 675-685.
- Rougé, 1966 J. Rougé, L'Histoire Auguste et l'Isaurie au IV Siècle, *REA 68*, 1966, 282-315.
- RPC I A. Burnett-M.Amandry-P.P.Ripolles, *Roman Provincial Coinage, Vol. I. From the of Caesar to the death of Vitellius, 44 BC-AD 69*, British Museum Press-Bibliothèque Nationale, London-Paris, 1992.

- Ruge, 1921 W. Ruge, *Sarus 2*, *RE II A.1*, 1921, 34.
- Salac, 1922 A. Salac, *ΖΕΥΣ ΚΑΣΙΟΣ*, *BCH 46*, 1922, 160-189
- Sauer-Tumpel, 1884 H. Sauer, C.Tumpel, *Ares*, *RE II-1*, 1884, 642-667.
- Sayar-Siewert-Tauber, 1989 M.H. Sayar - P. Siewert – H. Taeuber, *Inschriften aus Hierapolis-Kastabala, Bericht Über eine Reise nach Ost-Kilikien*, Wien, 1989.
- Sayar, 1989 Sayar, *Ehreninschrift für Faustina. Sitzungsberichte der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, c.547*, Viyana 1989.
- Sayar, 1992 M.H.Sayar, Doğu Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 1990, IX. AST., 1992, 203-221.
- Sayar, 1993 M.H. Sayar, Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 1991, X. AST., 1993, 175-197.
- Sayar-Siewert-Tauber, 1994 M.H. Sayar - P. Siewert – H. Taeuber, Doğu Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 1992, *AST XI*, 1994, 137-160.
- Sayar, 1995 M.H. Sayar, Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 1993, *XII. AST*, 1995, 39–60.
- Sayar, 1996 M.H. Sayar, Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 1994, *XIII. AST. c.1*, 1996, 55-75.
- Sayar, 1997 M.H. Sayar, Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları 1995, *XIV. AST. c.1*, 1997, 115–122.
- Sayar, 1998 M.H. Sayar, Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 1996, *XV. AST c.1*, 1998, 331-360.
- Sayar, 1999a M. H. Sayar, Magarsa, *Der Neue Pauly 7*, 1999, 654.
- Sayar, 1999b M.H. Sayar, Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 1997, *XVI. AST c.1*, 1999, 409-421.
- Sayar, 1999c M.H. Sayar, Kilikya'da Tanrılar ve Kültler, *Olba II. c.1*, 1999, 131-154.
- Sayar, 2000a M.H. Sayar, Die Inschriften von Anazarbos und Umgebung I, *Inschriften Griechischer Städte aus Kleinasien 56*, Boon 2000.

- Sayar, 2000c M.H. Sayar, Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 1998, *XVII. AST c.1*, 2000, 237-244.
- Sayar, 2001a M.H. Sayar, Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 1999, *XVIII. AST c.1*, 2001, 275-288.
- Sayar, 2001b Sayar, Weihung an Dionysos aus Rhosos, *EpigrAnat* 33, 2001, 89-93.
- Sayar, 2001c M. H. Sayar, *Tarkondimotos Seine Dynastie, seine Politik und sein Reich, Kilikia: Mekanlar ve Yerel Güçler (İÖ 2. binyıl-İS 4. yüzyıl)*, ed. E. Jean – A. M. Dinçol – S. Durugönül, İstanbul 2001.
- Sayar, 2002 M.H. Sayar, Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 2000, *XIX. AST c.2*, 2002, 111-126.
- Sayar, 2003 M.H. Sayar, Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 2001, *XIX. AST c.2*, 2003, 59-70.
- Sayar, 2007 M.H. Sayar, Kilikya Yüzey Araştırmaları 2005, *XXIV. AST c.2*, 2007, 201-212.
- Sayar, 2008 M. H. Sayar, Die Tarkondimotiden – ein späthellenistisches Kleinkönigreich im Ebenen Kilikien. Austausch & Inspiration. Kulturkontakt als Impuls architektonischer Innovation, *Kolloquium vom 28. - 30. 4. 2006: Berlin anlässlich des 65. Geburtstages von Adolf Hoffmann*, Mainz 2008, 82-88.
- Sayar, 2011 M.H. Sayar, Kilikya Yüzey Araştırmaları 2009, *XXVIII. AST c.2*, 2011, 247-250.
- Sayar, 2012 M.H. Sayar, Kilikya Eskiçağ Tarihi-Coğrafyası ve Yerleşim Arkeolojisi Araştırmaları 2010, *XXIX. AST c.1*, 461-473.
- Siebert, 1990 G. Siebert, Hermes, *LIMC V-1*, 1990, 285-387.
- Simon-Bauchhenss, 1994 E. Simon - G. Bauchhenss, Poseidon, *LIMC VII*, 1994, 446-479.
- Sokolowski, 1955 F. Sokolowski, *Lois sacrees de l'As ie Mineure (LSAM)*, 1955.

- Schmitt, 1964 H. H. Schmitt, *Untersuchungen zur Geschichte Antiochos des Grossen und seiner Zeit*, Wiesbaden 1964, 92.
- Schreiber, 1884 Th. Schreiber, Artemis, *Roscher ML I*, 1884, 558-608.
- Schwabl, 1972 H. Schwabl, Zeus: Epiklesen, *RE A I*, 1972, 253-376.
- Schwabl, 1978 H. Schwabl, Zeus: Nachtäge, *RE Suppl. XV*, 1978, 994 - 1481
- SEG *Supplementum Epigraphicum Graecum. Vols. 1-11*, ed. Jacob E. Hondius, Leiden 1923-1954; *Vols. 12-25*, ed. Arthur G. Woodhead, Leiden 1955-1971; *Vols. 26-41*, eds. Henry W. Pleket and Ronald S. Stroud, Amsterdam 1979-1994; *Vols. 42-44*, ed. Henry W. Pleket, Ronald S. Stroud and Johan H.M. Strubbe. Amsterdam 1995-1997; *Vols. 45-49*, ed. Henry W. Pleket, Ronald S. Stroud, Angelos Chaniotis and Johan H.M. Strubbe. Amsterdam 1998-2002; *Vols. 50-* , eds. Angelos Chaniotis, Ronald S. Stroud and Johan H.M. Strubbe. Amsterdam 2003-.
- SNG Cop *Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals. Danish National Museum. Cilicia*, Copenhagen 1956.
- SNG France 2 E. Levante, *Sylloge Nummorum Graecorum. France 2*, Cabinet des Médailles. Cilicie, Paris 1993.
- SNG Levante-Cilicia E. Levante, *Sylloge Nummorum Graecorum. Switzerland I. Levante-Cilicia*, Berne, 1986.
- SNG v. Aulock *Sylloge Nummorum Graecorum. Deutschland. Sammlung von Aulock. Kilikien*, Berlin, 1966-1968.
- Souza, 1999 P. De Souza, *Piracy in the Graeco-Roman World*, Cambridge 1999.
- Stark, 1958 F. Stark, *Alexanders Path from Caria to Cilicia*, London 1958.

- Stein, 1949 E. Stein, Histoire du Bas Empire II. De la disparition de I
- Stephanus Byzantinus Stephanus Byzantinus, *Ethnika* (Stephani Byzantii, Ethnicorum quae supersunt), Ed. A. Meinekii, Berolini, 1849.
- Strabon Strabon, *Geographika*, XII – XIII – XIV. (Çev. A. Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2005.
- Strasser, 2002 J.-Y. Strasser, Deux autels de Messine rendus a Aigéai de Cilicie, *EpigrAnat* 34, 2002, 149-159.
- Şahin-Schwertheim-Wagner, 1978 S. Şahin - E. Schwertheim - J. Wagner (Hrsg.), *Studien zur Religion und Kultur Kleinasiens II, Festschrift Friedrich Karl Dörner, EPRO 66*, Leiden 1978.
- Şahin, 1991 S. Şahin, Inschriften aus Seleukeia am Kalykadnos, *EpigrAnat* 17, 1991, 163-164.
- Şahin, 1997 H. Şahin, *Galatlar ve Galatia ile İlgili Antik Kaynaklar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1997.
- Şahin, 2001 N. Şahin, *Zeus'un Anadolu Kültleri*, Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Monografi Dizisi 2, İstanbul, 2001.
- Şahin, 2003 H. Şahin, Geç Roma İmparatorluk ve Erken Bizans Dönemlerinde Dağlık Kilikia (Kilikia Trakheia) Bölgesi Yazıtlarında Meslekler, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. M. Özsait, İstanbul 2003.
- Taşlıkılıoğlu, 1963 Z. Taşlıkılıoğlu, *Anadolu'da Apollon Kültü ile İlgili Kaynaklar*, İstanbul 1963.
- Taşyürek, 1974 O.A. Taşyürek, Cilician Excavations And Survey 1973, *Anat. Stud.* 24, 1974, 26-29.
- Tauber, 1999 H. Tauber, Kilikia, *Der Neue Pauly* 3, 1999, 454-456.
- Thraemer, 1884 E. Thraemer, Asklepios, *Roscher ML-I.*, 1884, 615-641.

- Thraemer-Voigt, 1884 E. Thraemer-F.A. Voigt, Dionysos, *Roscher ML-I*, 1884, 1029-1153.
- Tischler, 1977 J. Tischler, *Hethitisches etymologisches Glossar*, IBS 20, 1977.
- Titus Livius *Ad Urbe Condita Libri*, (çevrimiçi), <http://www.thelatinlibrary.com/liv.html>, 30.12.2017.
- Topdal, 2007 E. Topdal, "Kilikia Eyaleti: Kentler ve Roma Yönetimi", Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. M.A. Kaya, İzmir, 2007.
- Tulunay, 2004a E. T. Tulunay, Soloi Pompeiopolis Heykelleri 2000-2003, *XXII. AST. c.2*, 2004, 23-30.
- Tulunay, 2004b E. T. Tulunay, Soloi Pompeiopolis Heykelleri, *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler 17*, 2004, s.13.
- v. Aulock, *Mopsos* H. v. Aulock, Die Miünzprägung der kilikischen Stadt Mopsos, *AA*, 1963, 231-277.
- Wadd. E. Babelon, Inventaire sommaire de la collection Waddington: acquise par l'Etat en 1897 pour le departement des medailles et antiques de la Bibliotheque nationale, Paris, 1988.
- Weinreich, 1912 O. Weinreich, ΘΕΟΙ ΕΠΙΗΗΚΟΟΙ, *AM 37*, 1912, 1-68(=Weinreich 1969, 131-195).
- Weiß, 1982 P. Weiß, Ein Altar aus Aigeai, *Chiron 12*, 1982, 191-205.
- Werner, 1951 S.ve R. Werner, Eine Griechische Inschrift aus Karataş, *Jahrbuch für Kleinasiatische Forschung 1 (1950-51)*, 1951, 325-327.
- Wernicke, 1896 K. Wernicke, Artemis, *RE II-1*, 1896, 1336-1440.
- Wilhelm, 1894 A. Wilhelm, *Zu griechischen Inschriften, Archaeologisch-Epigraphische Mitteilungen aus Österreich und Ungarn 17*, 1894.

- Wilhelm, 2000 A. Wilhelm, *Kleine Schriften*, 2000.
- Williams, 1977 H. Williams, An Athena Parthenos from Cilicia, *Anatolian Studies*, Vol. 27, 1977, 105-110.
- Witt, 1971 R. E. Witt, *Isis in the Graeco-Roman World*, 1971.
- Wüst, 1953 E. Wüst, Poseidon, *RE XXII-1*, 1953, 446-557
- Varinlioğlu, 1988 G. Varinlioğlu, Une inscription de Mercure aux Portes de Cilicie, *Epigraphica Anatolica 11*, 1988.
- Vermeule, 1976 C. Vermeule, *Grek and Roman Cyprus*, Boston 1976.
- Vidman, 1969 L. Vidman, *Sylloge inscriptionum religionis Isiacae et Sarapiacae, Religionsgeschichtliche Versuche und Vorarbeiten 28*, 1969.
- Voutiras, 1997 E. Voutiras vd., Zeus, *LIMC VIII-1*, 1997, 310 - 374.
- Yağcı, 2005 R. Yağcı, Soli/Pompeiopolis Antik Liman Kenti Kazıları 2003, 26. KST. c.I, 2005, 415-420.
- Ziegler, 1985 R. Ziegler, *Städtisches Prestige und kaiserliche Politik, Studien zum Festwesen in Ostkilikien im 2. und 3. Jh. n. Chr.*, Duesseldorf, 1985.
- Ziegler, 1988 R. Ziegler, *Münzen Kilikiens aus kleineren deutschen Sammlungen*, Band 42, München, 1988.
- Ziegler, *Anazarbos* R. Ziegler, *Kaiser, Heer und Städtisches Geld. Untersuchungen zur Münzprägung von Anazarbos und anderer ostkilikischer Städte*, 16. *Ergh. TAM*, Wien, 1993.
- Ziegler, 1994 R. Ziegler, Aigeai der Asklepioskult, das Kaiserhaus der Decier und das Christentum, *Tyche 9*, 1994, 187-212.
- Zwicker, 1921 J. Zwicker, Sarus 1, *RE II A. 1*, 1921, 34.

EKLER

EK-1. HARİTA VE PLANLAR

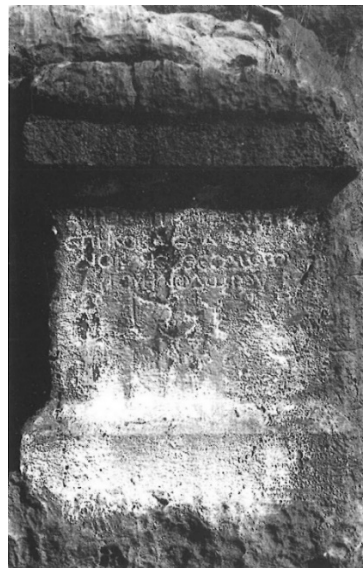


Harita/Plan 1. Ovalık Kilikya Haritası (Sayar 2004, 271).

**EK-2. OVALIK KİLİKYA'DAN ÖRNEK YAZITLAR VE ARKEOLOJİK
ESERLER**



Levha I, a. Aphrodite Kasaleitis'e adanmış sunak (Sayar 2000a, 31, Taf. 19), N2.



Levha I, b. Anazarbos, Aphrodite Kasaleitis için sunak - kaya yazıtı (Sayar 2000a, Nr. 32, Taf. 25), N3.

Levha II



Levha II, a. Aphrodite'te adanmış sunak (Sayar 2000a, 29, Taf. 15), N6.



Levha II, b. Dinleyen Tanrıça'ya adanmış sunak (Sayar 2000a, Nr.35, Taf. 20), N8.

Levha III



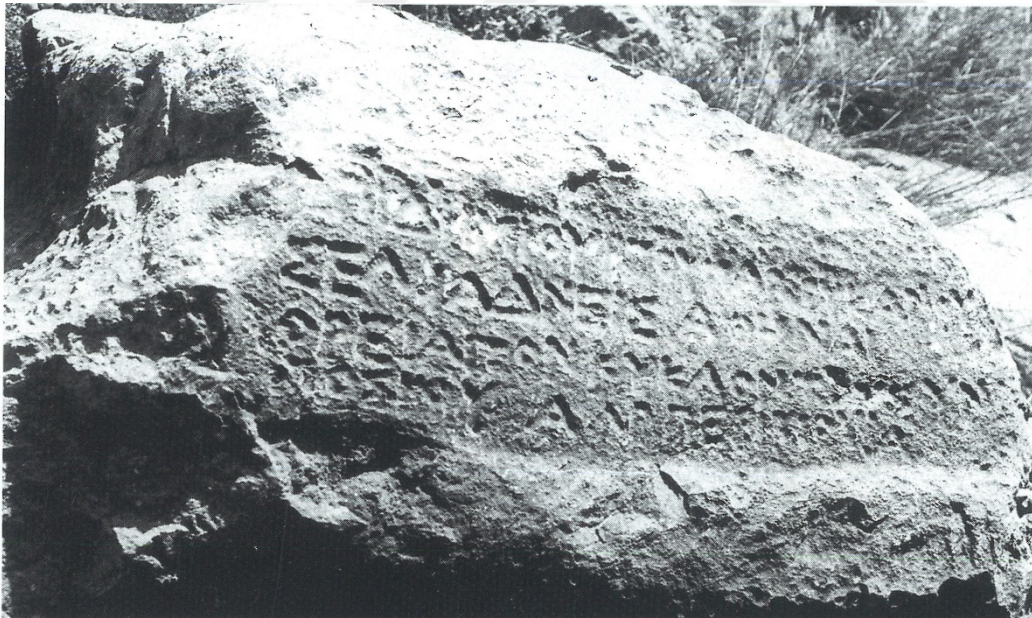
Levha III, a. Dinleyen Tanrıça'ya adanmış sunak (Sayar 2000a, Nr.36, Taf. 20), N9.



Levha III, b. Dinleyen Tanrıça'ya adanmış sunak (Sayar 2000a, Nr.37, Taf. 20), N10.

Levha IV

Levha IV, a. Athena Oreia için kaya yazıtı (Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.33, Taf.9.1), N92.



Levha IV, b. Athena Oreia için kaya yazıtı (Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.34, Taf.9.2), N93.

Levha V

Levha V, a. Zeus Soter, Poseidon Asphaleis ve Ge Hedraia için sunak (Sayar 2000a, Nr.49, Taf.19), N168.



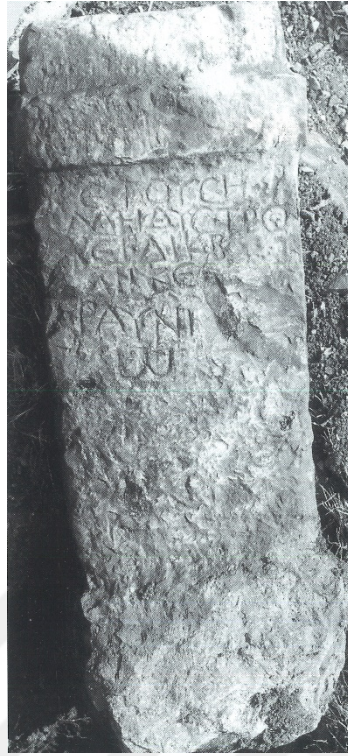
Levha V, b. Zeus için sunak (Sayar 2000a, Nr.41, Taf.21), N175.

Levha VI

Levha VI, a. Anazarbos; Zeus Keraunios için sunak (Sayar 2000a, Nr.43, Taf.21), N177.



Levha VI, b. Anazarbos; Zeus Keraunios için sunak (Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 12, Taf.8,1), N179.

Levha VII

Levha VII, a. Anazarbos; Zeus Keraunios için sunak (Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.9, Taf. 7,3), N180.

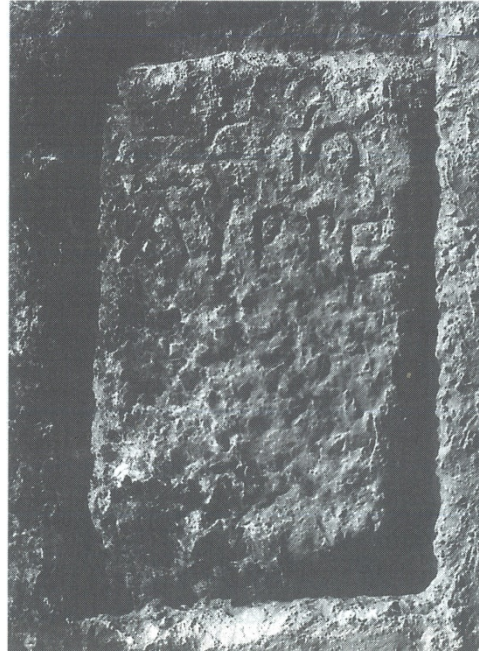


Levha VII, b. Anazarbos; Zeus Halazeos için sunak (Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.14, Taf. 8,3), N181.

Levha VIII



Levha VIII, a. Anazarbos; Zeus Olybris için adanmış sunaktan parça (Sayar 2000a, Nr. 44, Taf. 34), N182.



Levha VIII, b. Hemite Dağı (Anazarbos); Zeus Olybris için kaya yazıtı (Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr.24, Taf. 8,4), N183.

Levha IX

Levha IX, a. Anazarbos; Zeus Olybris için adanmış sunaktan parça (Sayar 2000a, Nr. 46, Taf. 32), N185.



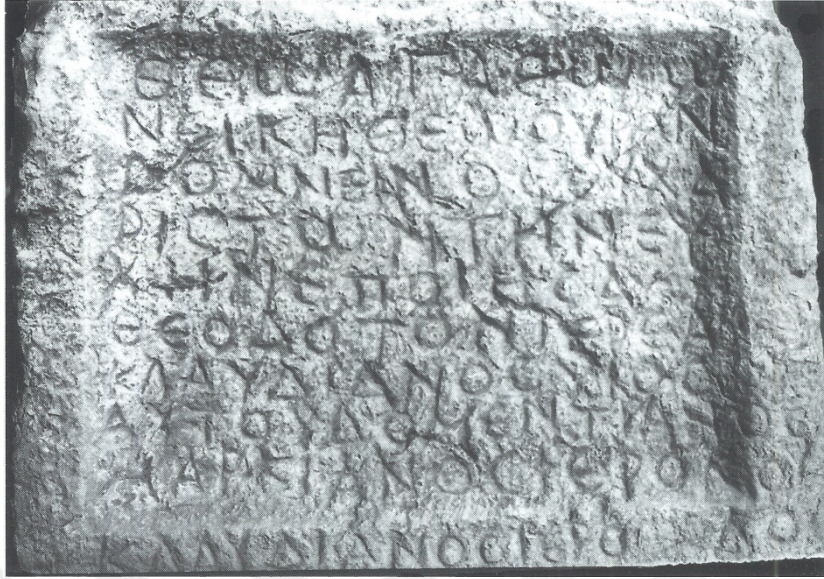
Levha IX, b. Anazarbos; Zeus Olybris için sunak (Sayar 2000a, Nr. 45, Taf. 20), N186.

Levha X

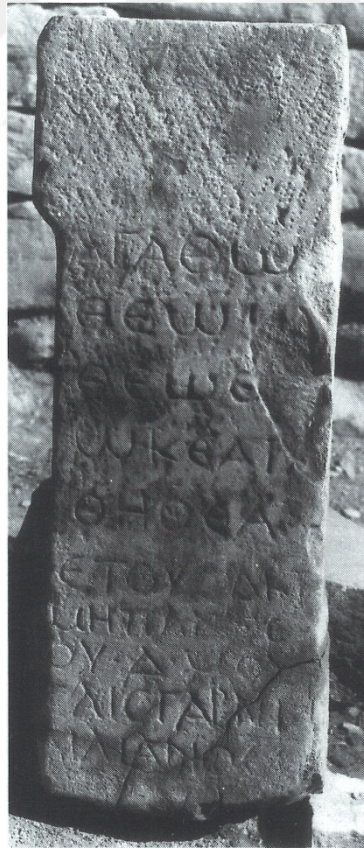
Levha X, a. Anazarbos; Zeus Olympios için sunak (Sayar 2000a, Nr. 48, Taf. 33), N187.



Levha X, b. Anazarbos; Zeus Soter Uranios için adanmış sunaktan parça (Sayar 2000a, Nr.50, Taf. 34), N190.

Levha XI

Levha XI, a. Anazarbos; yazıtlı blok (Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 52, Taf.11,4), N191.



Levha XI, b. Anazarbos; İyi Tanrı, dinleyen Tanrı ve iyi Tanrıça için sunak (Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 54, Taf.11,2), N192.

Levha XII



Levha XII, a.1-2. Epiphaneia; stel (Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 13, Taf.8,2), N193.



Levha XII, b. Flaviopolis; Zeus için adanmış sunaktan parça (Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 56, Taf.12,1), N194.

Levha XIII

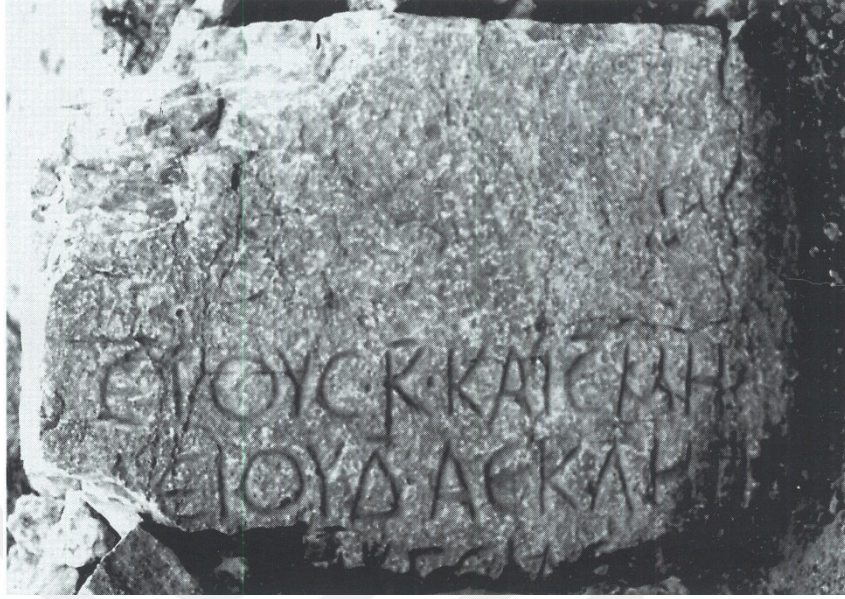


Levha XIII, a. Sunak (Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 58, Taf.12,2), N202.



Levha XIII, b. Yazıtlı blok (Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 72, Taf.14,1), N251.

Levha XIV



Levha XIV, a. Kaya bloğu parçası (Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 73, Taf.14,2), N252.



Levha XIV, b. Asklepios ve Hygeia için adanmış sunaktan parça (Sayar-Siewert-Tauber 1989, Nr.5 Abb.6), N253.

Levha XV



Levha XV, a. Soloi-Pompeiopolis; Asklepios heykeli (Tulunay 2004a, Resim 2), N254.



Levha XV, b. Soloi-Pompeiopolis; Hygeia heykeli (Tulunay 2004a, Resim 1), N255.

Levha XVI



Levha XVI, a. Miih'eki Hygeia-Asklepios heykel grubu (Tulunay 2004a, Resim 3).



Levha XVI, b. Aigeai; Dionysos Kallikarpos, Demeter Karpophoros ve İmparatorluk kiiiti iin sunak (Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 66, Taf.13,4), N276.

Levha XVII



*Levha XVII, a. Demeter Karpotrophos, İsis ve İmparatorluk kültü için sunak
(Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 64, Taf.13,3), N279.*



Levha XVII, b. Anazarbos; Yazılı blok (Adana Müzesi), N280.

Levha XVIII

Levha XVIII, a. Anazarbos; Tanrıça büstü (Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 60, Taf.13,1), N281.



Levha XVIII, b. Flaviopolis; Tanrıça büstü (Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 59, Taf.12,4), N282.

Levha XIX

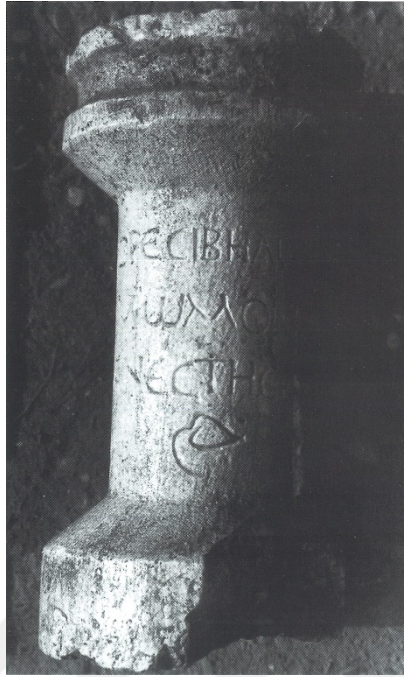


Levha XIX, a. Soloi-Pompeiopolis; Dionysos-Pan heykeli (Tulunay 2004a, Resim 6), N286.



Levha XIX, b. Anazarbos; Pyramos için sunak, N329.

Levha XX



Levha XX, a. Anazarbos; Oresibelos (nehir tanrısı) için sunak (Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 48, Taf.10,3), N330.



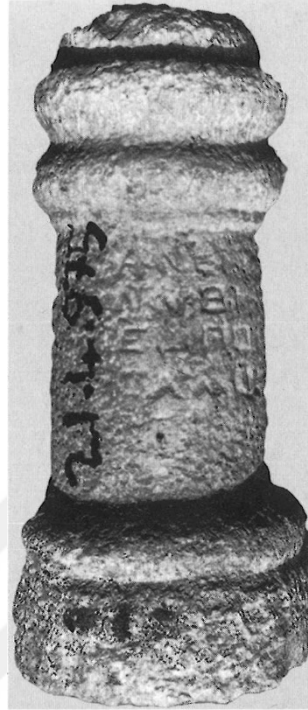
1



2

Levha XX, b. Anazarbos; Arasibelos (nehir tanrısı) için sunak (1: Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 49, Taf.10,4), N331.

Levha XXI

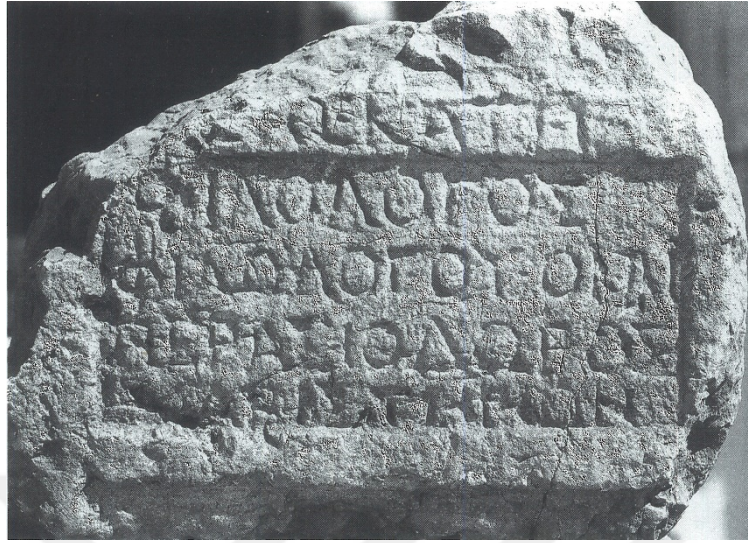


Levha XXI, a. Anazarbos; Aneinos (nehir tanrısı) için sunak (Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 53, Taf.33), N332.



Levha XXI, b. Anazarbos; Tanrıça Euthenia için sunak (Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 61, Taf.13,2), N188.

Levha XXII



Levha XXII, a. Flaviopolis; Yazutl blok (Ehling-Pohl-Sayar 2004, Nr. 78, Taf.14,3), N386.



Levha XXII, b. Hekate için sunak (Adana Müzesi), N387.

Levha XXIII

Levha XXIII, a. Helios Soter için sunak (Sayar-Siewert-Tauber 1989, Nr6, Abb.7), N391.



Levha XXIII, b. Athena kabartmalı sunak (Adana Müzesi), N95.

Levha XXIV**EK-3. OVALIK KİLİKYA'DAN ÖRNEK SİKKELER**

Levha XXIV, a. Soloi-Pompeiopolis sikkesi
 (<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=1298> çevrimiçi
 21.03.2018), N13.



Levha XXIV, b. Tarsos Sikkesi
 (<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=6692> çevrimiçi
 21.03.2018), N16.



Levha XXIV, c. Tarsos Sikkesi
 (<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=12689> çevrimiçi
 21.03.2018), N17.



Levha XXIV, d. Adana Sikkesi
 (<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=7230> çevrimiçi
 21.03.2018), N21.

Levha XXV



Levha XXV, a. Mopsuestia Sikkesi

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=12161> çevrimiçi
21.03.2018), N30.



Levha XXV, b. Mopsuestia Sikkesi

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=6031> çevrimiçi
21.03.2018), N31.



Levha XXV, c. Soloi-Pompeïopolis Sikkesi

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=1182> çevrimiçi
21.03.2018), N33.



Levha XXV, d. Tarsos Sikkesi

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=14277> çevrimiçi
21.03.2018), N35.

Levha XXVI



Levha XXVI, a. Tarsos Sikkesi

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=8972>) N37.



Levha XXVI, b. Tarsos Sikkesi

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=9994> çevrimiçi
21.03.2018), N42.



Levha XXVI, c. Tarsos Sikkesi

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=5482> çevrimiçi
21.03.2018), N45.



Levha XXVI, d. Tarsos Sikkesi

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=10785> çevrimiçi
28.03.2018), N46.

Levha XXVII



Levha XXVII, a. Tarsos Sikkesi

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=5879> çevrimiçi
28.03.2018), N52.



Levha XXVII, b. Tarsos Sikkesi

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=8367> çevrimiçi
28.03.2018), N54.



Levha XXVII, c. Tarsos Sikkesi

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=10789> çevrimiçi
28.03.2018), N55.



Levha XXVII, d. Tarsos Sikkesi

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=4113> çevrimiçi
28.03.2018), N58.

Levha XXVIII

Levha XXVIII, a. Anazarbos Sikkesi
 (<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=6917> çevrimiçi
 28.03.2018), N75.



Levha XXVIII, b. Hierapolis-Kastabala Sikkesi
 (<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=6364> çevrimiçi
 28.03.2018), N77.



Levha XXVIII, c. Mopsuestia Sikkesi
 (<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=4494> çevrimiçi
 28.03.2018), N78.



Levha XXVIII, d. Soloi-Pompeiopolis Sikkesi
 (<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=1185> çevrimiçi
 28.03.2018), N82.

Levha XXIX**Levha XXIX, a. Aigeai Sikkesi**

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=950> çevrimiçi
31.03.2018), N97.

**Levha XXIX, b. Aigeai Sikkesi**

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=2900> çevrimiçi
31.03.2018), N99.

**Levha XXIX, c. Aigeai Sikkesi**

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=3871> çevrimiçi
01.04.2018), N100.

**Levha XXIX, d. Aigeai Sikkesi**

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=11468> çevrimiçi
01.04.2018), N102.

Levha XXX



Levha XXX, a. Aigeai Sikkesi

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=2707> çevrimiçi
01.04.2018), N103.



Levha XXX, b. Augusta Sikkesi

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=11424> çevrimiçi
01.04.2018), N108.



Levha XXX, c. Mallos Sikkesi

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=4447> çevrimiçi
01.04.2018), N113.



Levha XXX, d. Mopsuestia Sikkesi

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=6556> çevrimiçi
01.04.2018), N119.

Levha XXXI**Levha XXXI, a. Soloi-Pompeiopolis Sikkesi**

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=10715> çevrimiçi
01.04.2018), N124.

**Levha XXXI, b. Tarsos Sikkesi**

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=12687> çevrimiçi
01.04.2018), N139.

**Levha XXXI, c. Adana Sikkesi**

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=10349> çevrimiçi
02.04.2018), N159.

**Levha XXXI, d. Anazarbos Sikkesi**

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=3366> çevrimiçi
02.04.2018), N160.

Levha XXXII



Levha XXXII, a. Aigeai Sikkesi

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=10154> çevrimiçi
03.04.2018), N169.



Levha XXXII, b. Adana Sikkesi

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=2706> çevrimiçi
03.04.2018), N215.



Levha XXXII, c. Aigeai Sikkesi

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=2793> çevrimiçi
03.04.2018), N216.



Levha XXXII, d. Anazarbos Sikkesi

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=1457> çevrimiçi
03.04.2018), N221.

Levha XXXIII

Levha XXXIII, a. Alexandria kat'Issos Sikkesi
 (<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=4054> çevrimiçi
 03.04.2018), N226.



Levha XXXIII, b. Flaviopolis Sikkesi
 (<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=11435> çevrimiçi
 03.04.2018), N230.



Levha XXXIII, c. Mopsuestia Sikkesi
 (<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=3637> çevrimiçi
 03.04.2018), N236.



Levha XXXIII, d. Tarsos Sikkesi
 (<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=11990> çevrimiçi
 03.04.2018), N242.

Levha XXXIV



Levha XXXIV, a. Tarsos Sikkesi

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=10451> çevrimiçi
03.04.2018), N243.



Levha XXXIV, b. Aigeai Sikkesi

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=762> çevrimiçi
03.04.2018), N256.



Levha XXXIV, c. Aigeai Sikkesi

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=938> çevrimiçi
03.04.2018), N262.



Levha XXXIV, d. İrenopolis Sikkesi

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=6688> çevrimiçi
03.04.2018), N265.

Levha XXXV



Levha XXXV, a. İrenopolis Sikkesi
 (<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=396> çevrimiçi
 03.04.2018), N270.



Levha XXXV, b. Soloi-Pompeiopolis Sikkesi
 (<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=2727> çevrimiçi
 02.04.2018), N272.



Levha XXXV, c. Anazarbos Sikkesi
 (<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=2186> çevrimiçi
 08.04.2018), N290.



Levha XXXV, d. Augusta Sikkesi
 (<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=3373> çevrimiçi
 08.04.2018), N291.

Levha XXXVI



Levha XXXVI, a. Epiphaneia Sikkesi

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=5227> çevrimiçi
08.04.2018), N295.



Levha XXXVI, b. Hierapolis-Kastabala Sikkesi

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=10353> çevrimiçi
08.04.2018), N296.



Levha XXXVI, c. Soloi-Pompeiopolis Sikkesi

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=7862> çevrimiçi
08.04.2018), N302.



Levha XXXVI, d. Tarsos Sikkesi

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=10788> çevrimiçi
08.04.2018), N304.

Levha XXXVII



Levha XXXVII, a. Adana Sikkesi
 (<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=931> çevrimiçi
 08.04.2018), N315.



Levha XXXVII, b. Tarsos Sikkesi
 (<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=4396> çevrimiçi
 08.04.2018), N327.



Levha XXXVII, c. Adana Sikkesi
 (<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=11847> çevrimiçi
 08.04.2018), N335.



Levha XXXVII, d. Anazarbos Sikkesi
 (<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=10543> çevrimiçi
 08.04.2018), N338.

Levha XXXVIII

Levha XXXVIII, a. Augusta Sikkesi
 (<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=1428> çevrimiçi
 08.04.2018), N345.



Levha XXXVIII, b. Flaviopolis Sikkesi
 (<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=6557> çevrimiçi
 08.04.2018), N346.



Levha XXXVIII, c. Hierapolis-Kastabala Sikkesi
 (<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=4440> çevrimiçi
 08.04.2018), N350.



Levha XXXVIII, d. Hierapolis-Kastabala Sikkesi
 (<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=3381> çevrimiçi
 08.04.2018), N352.

Levha XXXIX**Levha XXXIX, a. Mallos Sikkesi**

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=5011> çevrimiçi
08.04.2018), N356.

**Levha XXXIX, b. Mopsuestia Sikkesi**

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=8254> çevrimiçi
08.04.2018), N359.

**Levha XXXIX, c. Tarsos Sikkesi**

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=7568> çevrimiçi
08.04.2018), N364.

**Levha XXXIX, d. Tarsos Sikkesi**

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=8266> çevrimiçi
12.04.2018), N374.

Levha XL



Levha XL, a. Flaviopolis Sikkesi

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=3719> çevrimiçi
12.04.2018), N396.



Levha XL, b. Aigeai Sikkesi

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=8232> çevrimiçi
12.04.2018), N407.



Levha XL, c. Anazarbos Sikkesi

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=3081> çevrimiçi
12.04.2018), N410.



Levha XL, d. Flaviopolis Sikkesi

(<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=365> çevrimiçi
12.04.2018), N416.